

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ**

**1933 ÜNİVERSİTE REFORMU SONRASI
TÜRKİYE'YE İLTİCA EDEN ALMAN
BİLİM İNSANLARININ TÜRK EĞİTİM
SİSTEMİNE KATKILARI**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet GİRGIN

Danışman

Doç. Dr. Erdem YAVUZ

Erzincan/2021

TEZ BİLDİRİMİ

“1933 Üniversite Reformu Sonrası Türkiye’ye İltica Eden Alman Bilim İnsanlarının Türk Eğitim Sistemine Katkıları” isimli “Yüksek Lisans” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim. 05/07/2021

1933 ÜNİVERSİTE REFORMU SONRASI TÜRKİYE'YE İLTİCA EDEN ALMAN BİLİM İNSANLARININ TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE KATKILARI

Mehmet GİRGİN

**Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve
Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi
Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2021**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Erdem YAVUZ

ÖZET

Bu araştırma 1933 yılında gerçekleştirilen üniversite reformu ile Türkiye'ye gelen Alman bilim insanlarının Türk yükseköğretim hayatına ve bilimsel araştırma literatürüne sundukları katkıları incelemektedir. Araştırmada öncelikle Türk eğitim tarihi içinde üniversitenin gelişim seyrine ilişkin panoramik bir aktarım da sunulmuştur. Hem üniversite reformu öncesi hem de üniversite reformu ile birlikte başta Almanlar ve Avusturyalılar olmak üzere Türkiye'de yükseköğretime onlarca yabancı bilim insanının ve yardımcı personelin katıldığı görülmektedir. Gelen bu öğretim üyeleri ve yardımcıları Türkiye'de pozitif bilimlerin çeşitli dallarına yaptıkları katkılar sunmuştur. Çok sayıda enstitü kurarak araştırmaları bir merkez altında yürütmeleri bunların başında gelmektedir. Bilimsel yayıncılık için dergiler kurmaları ve yönetmeleri, alanında ün salacak pek çok Türk bilim insanı yetiştirmeleri ve onlarca ders kitabı ile materyal bırakmaları ve kütüphane kurmaları son derece önemli katkılar arasındadır.

Yabancı öğretim üyelerinin yaptıkları bu katkılar Türk yükseköğretiminin şekillenmesi ve büyümesinde önemli bir itici gücü oluşturmuştur. Daha sonra da sayıları çoğalacak olan Türk üniversitelerinde görev alan pek çok akademisyenin ve araştırmacının yetiştirilmesinde bu yabancı öğretim üyelerinin oldukça önemli katkıları bulunmaktadır. Ayrıca yurt dışına yüksek öğrenim görmek üzere ya da

yabancı dil öğrenmek, farklı araştırma disiplinleri edinmek için giden Türk araştırmacı ve bilim insanlarına aracılık eden ve Türkiye’den kendi ülkelerine döndükten sonra bu kişilere ev sahipliği yapan da bu profesörler olmuştur. Dolayısıyla kütüphane koleksiyonlarının bir üniversiteye yakışır hale gelmesi, bilimsel yayınların ve aktivitelerin çoğalması, bilimsel çalışmalardan halkın haberdar edilmesi ve halka yönelik zaman zaman çeşitli etkinliklerin yapılması hem de modern bilimsel kavramların Türkçeye kazandırılması gibi pek çok alanda özellikle Alman profesörlerin katkısı gözlemlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Reformu, Alman profesörler, Dârülfünûn

**Contribution to the Turkish Education System of the German Scientists Who
Came to Turkey after the 1933-University Reform**

Mehmet GİRGIN

**Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences Department of
Turkish and Social Sciences Teaching Social Studies Education
Master Thesis, July 2021**

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Erdem YAVUZ

ABSTRACT

This research examines the contributions of German scientists who came to Turkey to Turkish higher education life and scientific research literature with the university reform carried out in 1933. In the research, first of all, a panoramic content regarding the development of the university in Turkish education history was given. It is seen that dozens of foreign professors, associate professors and auxiliary staff attended higher education in Turkey, especially Germans and Austrians, both before university reform and with university reform. These faculty members and their assistants have made contributions to various branches of positive sciences in Turkey. It is one of them that they carry out research under a center by establishing numerous institutes. Establishing and managing journals for scientific publishing, training many Turkish scientists who will have a reputation in the field, and leaving dozens of textbooks and materials and establishing libraries are among the very important contributions. These contributions made by foreign faculty members have formed an important force in the shaping and growth of Turkish higher education. These foreign faculty members have significant contributions in the training of many academicians and researchers working in Turkish universities, whose numbers will increase later. In addition, these professors have been the ones who mediated Turkish researchers and scientists who went abroad to study higher education or to learn

foreign languages, to acquire different research disciplines, and who hosted them after returning to their home countries from Turkey. Therefore, the contribution of German professors is observed in many areas such as the becoming worthy of a university, the proliferation of scientific publications and activities, informing the public about scientific studies and conducting various activities for the public from time to time, as well as bringing modern scientific concepts into Turkish.

Keywords: University Reform, German professors, Dârülfünûn

TEŞEKKÜR

Uzun ve zahmetli bir sürecin sonunda bu tezin ortaya çıkmasında bana her zaman destek ve katkılarını sunan başta danışman hocam Doç. Dr. Sayın Erdem YAVUZ'a içten ve sonsuz teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Ayrıca bu süreçte her türlü destek ve motivasyonu veren aileme ve mesai arkadaşlarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	IV
TEŞEKKÜR.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
TABLO LİSTESİ.....	IX
ŞEKİL LİSTESİ.....	XI
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
1. GİRİŞ.....	1
İKİNCİ BÖLÜM.....	29
2. OSMANLI DEVLETİ'NDE DARÜLFÜNÛN'UN KURULUŞU.....	29
2.1. Dârülfünûn'un Kuruluşunda İlk Girişim (1863-1865).....	29
2.2. Dârülfünûn'un İkinci Kuruluş Çalışmaları ve Dârülfünûn-u Osmanî (1870-1873).....	32
2.3. Dârülfünûn'un Üçüncü Kuruluş Çalışmaları ve Dârülfünûn-ı Sultanî (1874-1881).....	39
2.4. Dârülfünûn-ı Şâhane (1900-1933).....	46
2.5. İnâs Dârülfünûn'u.....	58
2.6. Dârülfünûn Islahatnâmesi.....	66
2.7. Cumhuriyet Dönemi'nde Dârülfünûn'a İlişkin Çeşitli Tartışmalar ve Eleştiriler.....	68
2.8. Dârülfünûn'un Kapatılması.....	80
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	90
3. ALMAN PROFESÖRLERİN TÜRKİYE'YE GELİŞLERİ VE ÜNİVERSİTEYE KATKILARI.....	90
3.1. Üniversitenin Açılışı ve Alman Profesörlerin Gelişi.....	90
3.2. Alman Profesörlerin Çalışmaları ve Türk Yükseköğretimine Katkıları.....	105
3.3. Alman Profesörlerin Türkiye'de Yaşadıkları Çeşitli Zorluklar.....	137
3.4. Alman Profesörlerin Türkiye'den Ayrılışları.....	142

3.5. Dönemin Bazı Basın Organlarına Dârülfünun Reformu ile İlgili Yansıyan Haberler.....	147
3.6. Dönemin Bazı Basın Organlarında Dârülfünun Reformu ile İlgili Çeşitli Köşe Yazıları.....	152
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	155
4. SONUÇ.....	155
4.1. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	159
KAYNAKÇA.....	160
EKLER.....	174

TABLO LİSTESİ

		Sayfa No
Tablo 1	Dârülfünûn-ı Osmanînin haftalık ders cetveli	38
Tablo 2	Dârülfünûn-ı Sultânî'nin Hukuk Şubesi'nde Okutulan Dersler	41
Tablo 3	Kondüktör Mektebi'nde okutulan bazı dersler ve dağılımı	42
Tablo 4	Darülfün-u Sultânî müdürleri	42
Tablo 5	Darülfün-ı Sultânî'nin 1875-1876 Eğitim ve Yönetici Kadrosu	43
Tablo 6	1900-1901 eğitim –öğretim yılı Ulum-ı Âliye-i Diniye Şubesi talebe listesi	48
Tablo 7	Edebiyat Şubesi'nin haftalık ders saatleri	51
Tablo 8	Edebiyat Şubesi'nin iki seneye düşürülen eğitim süresi sonrası haftalık ders saatleri	51
Tablo 9	1904 Yılı Edebiyat Şubesi'nden mezun olan öğrenciler ve görevleri	52
Tablo 10	İstanbul Dârülfünûn'da öğrenim harçları	54
Tablo 11	Tedrisat ve imtihan tablosu	55
Tablo 12	Edebiyat Fakültesi'ne gelen yabancı öğretim üyeleri ve verdikleri dersler	56
Tablo 13	Ziraat Fakültesi'ne gelen yabancı öğretim üyeleri ve verdikleri dersler	57
Tablo 14	Hukuk Fakültesi'ne gelen yabancı öğretim üyeleri ve verdikleri dersler	57
Tablo 15	İnas Dârülfünûnu'nda okutulan bazı serbest derslere ilişkin bilgiler	60
Tablo 16	İnas Dârülfünûnu'nun ilk açıldığı dönemdeki öğretim kadrosu	61
Tablo 17	İnas Dârülfünûnu'nun İlk Açıldığı Dönemdeki Öğrencilere Ait Bilgiler	63
Tablo 18	İnas Dârülfünûnu'ndan İlk Mezun Olan Öğrencilere Ait Bilgiler	64
Tablo 19	İnas Dârülfünûnu'ndan İlk Mezun Olan Öğrencilerin Atama Bilgileri	65
Tablo 20	Cumhuriyet Dönemi'nde fakültelere kayıtlı öğrenci ve öğretim üyesi sayısı	80
Tablo 21	1933-1973 arasında Türkiye'de çalışmış Alman bilim insanlarının ve yardımcılarının fakültelere göre dağılımı	95

Tablo 22	Tıp Fakültesi'nde görev yapan alman profesörler ve yardımcıları	98
Tablo 23	Tıp Fakültesi'nde görev yapan alman profesörler ve yardımcıları (devam)	99
Tablo 24	Fen Fakültesi'nde görev yapan alman profesörler ve yardımcıları	99
Tablo 25	Edebiyat Fakültesi'nde görev yapan alman profesörler ve yardımcıları	100
Tablo 26	Hukuk ve İktisat Fakültesi'nde görev yapan alman profesörler ve yardımcıları	101
Tablo 27	İstanbul Üniversitesi'nin Öğretim Kadrosu (1936-1937)	104
Tablo 28	İstanbul Üniversitesi yayınları dökümü (1933-1942)	106
Tablo 29	1933-1938 arası İstanbul Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde yeni alınan ve toplam kitap sayısı	108
Tablo 30	1935-1936 Eğitim-öğretim yılı üniversite konferansları	134
Tablo 31	1936-1937 Eğitim-öğretim yılı üniversite konferansları	134
Tablo 32	1937-1938 Eğitim-öğretim yılı üniversite konferansları	135
Tablo 33	1938-1939 Eğitim-öğretim yılı üniversite konferansları	135
Tablo 34	Alman bilim insanlarının dönüş bilgileri ve Ölenler	143
Tablo 35	İstanbul Üniversitesi'ne 1933-1974 Arasında Gelen ve Giden Alman Bilim İnsanlarının Sayısı	145

ŞEKİL LİSTESİ

		Sayfa No
Şekil 1	Dârülfünûn-ı Sultânî'nin teşkilat yapısı	44
Şekil 2	Dârülfünûn-ı Şahane'nin teşkilat yapısı (1900-1908)	50

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin eğitim anlayışı kuruluş ve yükseliş döneminde büyük ölçüde Selçuklu Devleti başta olmak üzere kendinden önceki medeniyetlerin izini taşımaktadır.¹ Ancak özellikle yenileşme hareketleri ile birlikte eğitimde yönün Avrupa'ya çevrildiği açılan yeni kurumların niteliğinden anlaşılmaktadır (Yavuz, 2016). Osmanlı Devleti, Batılılaşma hareketleri ile birlikte pek çok kurumsal reform hareketini başlatmış ve bu reform hareketleri ile eğitim kurumları da önemli bir gelişme kaydetmiştir. 1773'te kurulan Hendesehane ve 1794'te açılan Mühendishane-i Bahr-i Hümayun, 1859'da faaliyete başlayan Mekteb-i Mülkiye ve Tıbbiye², Osmanlı'nın son dönemlerine yakın ortaya çıkmış önemli yükseköğretim kurumlarıdır (Özen, 1999).

Mühendishane-i Berr-i Hümayûn Sultan III. Selim tarafından açılmıştır. Askeri Kara Okulu olan bu kurum daha çok topçuluk, istihkam, haritacılık öğretimi yapıyordu. Okulun kuruluş amacı kendi nizamnamesine göre “Hendese, hesap, hikmet ve coğrafya fenlerinin yayılmasını ve Devlet-i Aliyeye çok gerekli olan sanayi-i harbiyenin tâlim ve taallümü ile uygulamaya konması” olarak belirlenmiştir. Bu okula her şeyden önce istihkam ocağı askerlerinden 50 ve humbaracı (topçu) ocağı askerlerinden 30 kişi olmak üzere toplamda 80 kişi kabul edilmiştir. Buraya aynı zamanda tercüman, Fransızca öğretmeni, beş kalfa tayin olunmuştur. Bu okulun eğitim süresi 4 yıl olarak belirlenmiştir (Akyüz, 1999).

Mühendishane-i Berr-i Hümayûn'un ilk yılında öğrencilere Hüsn-i Hat, İmla, Resim, Arapça, Mukaddimat-ı Hendese, Rakam ve Fransızca dersleri gösterilmiştir. İkinci sene ise İlm-i Hesap, Usul-i Hendese, Coğrafya, Arapça, Fransızca dersleri

¹ Yavuz'un (2016), Baltacı'dan (1976) aktarımına göre Osmanlı Devleti'nin Selçuklu Devleti'nden devraldığı mirası iyi bir şekilde değerlendiren Osmanlılar, zamanla genişleyen topraklarında yüzlerce Selçuklu tipi medrese kurmuştur. Osmanlı medreseleri 500 civarında olup, kendinden önceki dönemde yapılmış olanlarla birlikte bu rakam 1000'e ulaşmaktadır.

² Niyazi Berkes'e göre II. Mahmut döneminde açılan bu okullar reformcu padişahın ne kadar büyük bir çığır açtığının da göstergesidir. Önceleri balmumu kadavraları üzerinde yapılan çalışmalar II. Mahmut döneminde gerçek materyaller ile yapılmaya başlanmıştır. Diğer okullarda da zengin materyaller ile okullara donanım desteği sunmuştur. Tabiat müzesi, bitki koleksiyonu, elektrik eletleri, pil bataryaları, hidrolik basınç aletleri gibi aletler bu okullara temin edilmiştir.

verilmiştir. Üçüncü sene Coğrafya, Müsellesat-ı Müsteviye³, Tarih-i Harb dersleri okutulmuştur. Son sınıfta ise Fenn-i Mahrutiya⁴, Cerr-i Eskal⁵, İlmi- Heyet⁶, Fenn-i Remi ve Lağım⁷, Talim Nazariyatı ve İstihkam gibi dersler gösterilmiştir (Ergün ve Duman).

Mühendishane-i Berr-i Hümayûn'da öğrenciler pazartesi ve perşembe günleri sahada uygulamaya çıkmıştır. Bu şekilde öğrencilerin teorik bilgilerini uygulamada test ettikleri görülmektedir. Osmanlı'nın bu önemli okulunun açılması Avrupa'da takdirle karşılanmış ve bazı kitapları hediye olarak göndermişlerdir. Bu okulun öğrencileri son sınıfa geldiklerinde istihkam, yol, bina, köprü gibi devlet inşaat ya da tamiri için taşraya gidip hizmet ederlerdi ve gittikleri yerin haritalarını çıkarıp okula getirmeleri beklenirdi (Akyüz, 1999).

Mühendishane-i Bahr-i Hümayun (1776) Osmanlı'nın ilk askeri deniz okulu niteliğindedir. Hem Mühendishane-i Berr-i Hümayun hem de Mühendishane-i Bahri Hümayun Osmanlı Devleti'nin Batı'ya açılan yüzleri olmuştur. Mühendishane-i Bahr-i Hümayun'a devam eden öğrencilere Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce öğretilmiştir. Ayrıca matematik ve denizcilik bilgileri öğretilmiştir.

Fransızca metinlerde “Ecole de Théorie” veya “Ecol de Mathématiques”, Türkçe metinlerde “Hendesehâne” veya “Hendese Odası” olarak ifade edilen ve Tersane'de gemilerin çekildiği boş bir hangarda açılan Mühendishane-i Bahr-i Hümayun, bazılarının ilerlemiş yaşlarda bulunmalarına rağmen sınırlı sayıda öğrenciyle eğitim-öğretime başlamıştır. Baron de Tott'un sınava alarak ve sınav sonucuna göre belirlediği ilk öğrenciler genelde ibtidaî riyâziye (temel düzeyde matematik) bilgisine sahip eski kaptanlardan, bunların veya yüksek rütbeli bazı memurların çocuklarından meydana geliyordu (Beydilli, 2006). Bu kurumların Osmanlı'da özellikle ihtiyaç duyulan teknik alanlarda ve ihtisas gerektiren alanlardaki insan kaynağını yetiştirmede büyük rolünün olduğu görülmektedir.

³ Yüzey trigonometrisi

⁴ Geometrinin konik şekillerden bahseden bölümü, koni kesitleri

⁵ Mekanik ilminin ağırlıkların çekilmesi ve kaldırılmasından bahseden kısmı

⁶ Astronomi

⁷ Silah atış ve lağım kazma tekniği

Akyüz'e göre (1999) Osmanlı Devleti'nin bu okulları açmasının temel gayesi, Batılılaşma yolunda devletin kamu hizmetlerinden yararlanılmasını sağlamak ve geleneksel öğretim yapan medreselerin dışında dini etkiden uzak üniversite eğitimi sağlayabilmektir.⁸

Osmanlı Devleti, gerileme döneminde Batı dünyası ile arasında olan mesafeyi azaltma ve Batı ile bir bağ kurma arayışı içindedir. Kuruluş ve yükseliş dönemindeki güçlü eğitim kurumlarının Osmanlı Devleti'ne katkıları ve oluşturdıkları avantajı yeniden yakalama çabası Osmanlı Devleti'nin dikkatini yeniden eğitim-öğretim kurumlarına çevirmiş ve okullara dönük bir modernleştirme projesi başlatılmıştır.

Osmanlı'da bilimsel düşüncenin yeterince gelişmemiş olması eğitimde de sınırlı bir anlayışın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yaşanan bazı somut olaylar da bunun önemli bir göstergesi olarak ele alınabilir. Örneğin, 16. yüzyılda Osmanlı'nın ilk rasathanesinin yersiz bir gerekçe yüzünden yıkılması, Matematikçi Molla Lutfi'nin dine karşı geldiği söylentisi ile öldürülmesi, Kadızade isimindeki bir softanın fakir medrese öğrencileri ile çeşitli tahrip edici davranışlarda bulunması Osmanlı'daki eğitim sisteminin aksayan yanlarına bazı örnekler olarak gösterilebilir (İnalcık, 2003).

Osmanlı Devleti'nin bilimsel ve teknolojik gelişmeler konusunda Avrupa'nın gerisinde kalmasının farklı nedenlerinden söz edilebilir. Batı dünyasında rasyonel anlayışın ve bilimsel metodun gelişmesinin bir sonucu olarak dış dünyadaki gerçekliği nesnel şekilde öğrenme, ölçüm yapabilme, yargıya varma gibi hususlar bir yöntem sonucu gelişmiş iken Osmanlı Devleti'nin daha geleneksel ve skolastik yöntemle hareket etmesi önemli bir farkı oluşturmuştur. On sekizinci yüzyılda Avrupa'ya ilk defa elçi gönderen Osmanlı Devleti orada olup bitenleri öğrenme konusunda geç de olsa bir adım atmıştır. Viyana'ya elçi olarak giden Ratip Efendi'nin raporu, yarım asır sonra Tanzimat Fermanı ile ilan edilecek hususlar için de bir başlangıç oluşturmuştur (Güven, 2015).

⁸ Niyazi Berkes'e göre (2019:231) Tanzimat döneminde bu mekteplerden mezun pek çok öğrenci Fransa, Almanya, İngiltere, Avusturya gibi ülkelere daha üst eğitim için gönderilmiştir.

Tanzimat'ın ilanı ile birlikte resmi bir hüviyete kavuşan Batılılaşma hareketlerini yönlendiren kişi olarak ve Tanzimat'ın mimarı olan Reşit Paşa, Batı tipi eğitimin Osmanlı'ya gelmesi konusunda oldukça yoğun emek harcamıştır (Koçer, 1987). Hatta 1851 yılında Encümen-i Daniş'in açılışında yaptığı konuşmada da Batı toplumlarının ileri gitmesinde ve güçlenmesinde eğitimin gücünü ve rolünü öne çıkarmıştır (Akyüz, 1999).

Tanzimat, beraberinde sivil okulların çağa uygun hale getirilmesinde önemli bir ivme sağlamıştır. En alt kademedен en üst kademeye kadarki eğitim kademelerinde eski dönemki uygulamalara göre farklılıklar ortaya çıkmış ve içerikler modern ve Batı tipi okullar kurma isteğinin bir yansıması olarak çıkmıştır. Bu okullardan en alt kademelerden birisi Rüşdiyeler yani ortaokullar olmuştur.

Somel (2019) Tanzimat Fermanı'nın Osmanlı Devleti'ni eğitimde reform yapma konusunda zorladığını ifade etmektedir ve atılan ilk adım olarak yüksek bürokratlar ile “ilmiye” sınıfından olan bir geçici meclisin (Meclis-i Muvakkat) kurulmasının önemli olduğunu belirtmektedir. Meclis-i Muvakkat sekiz üyeden meydana gelmiştir. Başkanlığını ulemeden ve Meclis-i Vâlâ üyesi olan, eski Anadolu Kazaskeri Abdülkadir Efendi üstlenmiştir. Kurul, 1845 yılında çalışmalarına başlamıştır ve bir layiha (rapor) hazırlayarak bazı reform önerileri sunmuştur. Bu önerilerin ilki arasında mahalle mekteplerinin ıslahı yer almıştır. İkincisi ise “zamanın gereklerine uygun ama dinin de sınırları içinde herkesin öğrenmesi zorunlu olan bilimleri ve fenleri aktaracak⁹” rüşdiye mekteplerinin kurulması yer almaktadır. Üçüncü öneri ise Darülfünun'un kurulması yönünde olmuştur.

Rüşdiye mektepleri (ortaokullar) 1846'da Mekatib-i Umumiye Nezareti'nin¹⁰ kurulmasından sonra açılmış ve sayıları artmaya başlamıştır. 1852 yılında İstanbul'da toplam 12 rüşdiye mektebi vardı. 1874'e gelindiğinde bu sayı 18'e yükselmiş ve toplamda 1859 öğrenci, 166 öğretmen ve yardımcı personel söz konusudur. Bu okullara öğretmen yetiştiren Darülmuallimin-i Rüşdiye'ler ilk

⁹ “Usûl-i diniyye dâiresinde umum nâs için taallümü zarurî olan ulûm ve fûnuna mekseb olacak bir tarzda ve ihtiyacat-ı zamaniyyeye muvafık suretde tanzim ve ıslah” şeklinde orijinal hali söz konusudur (Somel, 2019:61).

¹⁰ Selçuk Akşin Somel'e göre (2008) her ne kadar kurumun adı “nezaret” olsa günümüzdeki gibi bir bakanlık seviyesinde değil, genle müdürlük seviyesinde bir idari organ olarak hizmet vermiştir.

mezunlarını verip öğretmen ihtiyacını karşılamaya başladıkça rüşdiye mektepleri taşraya doğru yayılmaya başlamıştır. Kız çocukları içinse ilk defa 1859'da Cevri Kalfa İnas Rüşdiye Mektebi¹¹ açılmıştır. Erkeklerin devam ettiği rüşdiye mekteplerinde Mebadi-i Ulum-i Diniye, Lisan-ı Osmanî Kavaidi, İmla ve İnşa, Kavaidi Arabiye ve Farsiyye, Coğrafya, Jimnastik, Fransızca gibi dersler okutulmuştur. Kızların devam ettiği rüşdiyelerde ise erkeklerin aldığı derslerin aynı olmakla beraber el işlerine yönelik çeşitli derslerin de programa konulduğu görülmektedir (Akyüz, 1999).

Rüşdiye mekteplerinin özellikle İstanbul'da zaman içerisinde hızla artış gösterdiği görülmektedir. Hicri 1294 (M. 1875-1876) yılında İstanbul'da bulunan erkekler için açılan sivil rüşdiye mektebi sayısını ve öğrencilerin dağılımını aşağıdaki Tablo 1'de görmek mümkündür. Tabloya göre bu dönemde İstanbul'daki rüşdiyelerin içinde en çok öğrencinin Darülmarif'te, en az öğrencinin ise Kanlıca'da olduğu görülmektedir. Kız rüşdiyelerinde en çok öğrenci Sultanahmed'de, en az ise İbrahimpasha'dadır.

Rüşdiye mekteplerinden sonraki kademe olarak da idadi (lise) olarak isimlendirilen ve Darülfünun'dan hemen önceki kademe olarak ifade edilebilecek okullar kurulmaya başlamıştır. Önceleri askeri okullar için açılmışsa da daha

¹¹ Bu okul için Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde yer alan maddeler şöyledir:

Yirmi Yedinci Madde: Büyük şehirlerde ahalisi sırf İslâm ise yalnız İslâm ve sırf Hristiyan ise yalnız Hristiyan birer kız mekteb-i rüşdiyesi olacak ve ahalisi muhtelit olduğu hâlde İslâm için başka ve Hristiyan için başka birer mekteb-i rüşdiye yapılacaktır. Ve bu vechile muhtelit şehirlerde mekteb-i rüşdiyesi olacak sınıf-ı ahalinin adedi beş yüz hânedan mütecâviz olmak lâzımdır. Ve bu mekteplerin müceddeden te'sisi şimdilik Dersaade[t] ve ba'dehû re's-i vilâyet olan mahallere mahsustur. Ve sair sunûf-ı gayr-ı müslime hakkında dahi kaide-i mebhûse câridir.

Yirmi Sekizinci Madde: Kız mekteplerinin hocaları kadın olacak ve kadınlardan derece-i matlûbede ehliyetli muallimeler yetiştirilinceye kadar müsinn ve edip adamlardan muallim tayini caiz olacaktır.

Yirmi Dokuzuncu Madde: Kız rüşdiye mekteplerinin müddet-i tahsiliyesi dört sene olup zirde muharrer dersler talim olunacaktır. İşbu derslerden umûr-ı mezhebiye ve fûnûn-ı mezkûreye dair olan dersler her cemaatin kendi lisanı üzere takrîr kılınacak ve sunûf-ı gayr-ı müslime kız rüşdiye mekteplerinde mebâdî-i kavâ'id-i Arabiye ve Fârisiye yerine kendi lisanları okutdurulacaktır ve altıncı ve yirmi üçüncü maddelerde beyân olunan kaideye tevfikân gayr-ı müslim etfâlin umûr-ı mezhebiye dersleri rüesâ-yı ruhâniye ma'rifetiyle bi't-tayin tedris olunacaktır.

Otuzuncu Madde: Kız mekteb-i rüşdiyelerinin ikiden dörde kadar muallimesi olacak ve bunlardan başka ameliyât-ı hıyâtiyye ve musiki için dahi birer hocası ve birer mubassıra ile bevâbı bulunacaktır. Bu mekteplerin tahsisât-ı seneviyesi nihayet kırkar bin kuruş olup maârif idaresi sandığından tesviye kılınacaktır.

Otuz Birinci Madde: Yedlerinde sıbyân mektebi şehâdetnâmesi olan kızlar bilâ imtihan rüşdiyeye kabul kılınacak ise de şehâdetnâmesi olmayanlar imtihan olunup mertebe-i kâfiyede ehliyeti sâbit olduğu hâlde alınacaktır.

Otuz İkinci Madde: Kız mekteplerinin suret-i idare ve eyyâm-ı tatiliyesi ve şerâit-i sairesi etfâl-i zükûra mahsus rüşdiyeler hakkında mevzû' olan ahkâm-ı nizâmiyeye tâbi olacaktır

sonraları sivil idadiler daha çok açılmaya başlamıştır. İstanbul'da ilk idadi 1845'te açılmıştır ve açılan ilk idadi Mektebi-i Fünun-i İdadiye olmuştur. İdadilerde Fransızca, Kavanin-i Osmaniye, Mantık, Coğrafya, Tarih-i Umumi, İlm-i Mevalid, Cebir, Hesap, Mebadi-i İlm-i Servet-i Milel gibi dersler okutulmuştur. Sultan II. Abdülhamit dönemine ait eğitim istatistiklerine göre 1893 yılına ait okul türleri ve öğrenci sayısı dağılımına göre İstanbul'da yüksekokul sayısı 8, öğrenci sayısı 2610'dur (Alkan, 2004). Bu dönemde idadi sayısı 2, öğrenci sayısı 367'dir. Erkek rüşdiye mektebi sayısı 17, öğrenci sayısı 2753'tür. Kız rüşdiye mektepleri sayısı 12, öğrenci sayısı 2023'tür. İptidai İslam Okulları sayısı 243, öğrenci sayısı 13894'tür. Özel İslam okulları sayısı 20, öğrenci sayısı 5898'dir. İstanbul'daki toplam okul sayısı 302, öğrenci sayısı 27545'tir. Taşradaki dağılıma göre ise yatılı idadi sayısı 18, öğrenci sayısı 3184'tür. Nehhari (Gündüzlü) idadi sayısı 35, öğrenci sayısı 3647'dir. Erkek rüşdiye mektebi sayısı 362, öğrenci sayısı 24393'tür. Kız rüşdiye mektebi¹² sayısı 22, öğrenci sayısı 2239'dur. İptida-i Darülmuallimin sayısı 14, öğrenci sayısı 277'dir. İptidai İslam okulları sayısı 28353, öğrenci sayısı ise 835.139'dur. Taşradaki toplam okul sayısı 28804, öğrenci sayısı ise 868879'dur (Alkan, 2004).

İdadi mekteplerinin ve Sultani'lerin açılması sonraki kademe olan Darülfünun'a öğrencilerin hazırlık sağlaması adına önemli adımlar olmuştur. Darülfünun'a kaydolacak öğrencilerin öncelikle daha alt kademedeki okullardan belirli bir başarıyla mezun olması ve daha üst öğrenime devam etmesi kademeler arasında geçiş için gerekli düzenlemeler içinde sayılabilir. Rüşdiye, İdadi ve Sultaniler'in yanısıra Darülfünun'dan önce çeşitli yükseköğretim kurumları özellikle meslek odaklı olacak şekilde açılmıştır. Örneğin, 1847'de Ziraat Mektebi, 1859'da Orman Mektebi, 1860'ta Telgraf Mektebi gibi kurumlar yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu kurumların çoğalması Osmanlı Devleti'nin eğitim aracılığı ile ilerleme kaydetme çabalarının somut adımları olarak yorumlanabilir. Bununla beraber özellikle daha üst eğitim kademesi olan üniversite düzeyinde Avrupa'yla aradaki farklı azaltacak bir kurumun varlığına duyulan ihtiyaç gittikçe artmaktaydı. Zira dönemin pek çok aydını

¹² Niyazi Berkes'e göre (2019:231) Tanzimat'ın en büyük başarısı eğitim alanında kız çocuklarının orta kademede eğitime kabul edilmeye başlaması olmuştur. İlk kadın öğretmen ataması 1873'te olmuştur. 1883'ten itibaren kadınların okul yönetiminde görev almaya başladıkları görülmektedir.

özellikle Avrupa tecrübesi bulunan bürokratlar Avrupa'nın ilerlemesinin arkasında bilimsel ve eğitsel faktörler olduğunun farkındaydı.

Bununla birlikte özellikle medreselere dönük bir modernleştirme çabası Tanzimat Dönemi'nde devlet eliyle yapılmamıştır. Buna ilaveten Şeyhülislamlık müessesesi ya da ulema sınıfı da bunu gerekli görmemiştir. Medrese öğrencilerinin ise yavaş yavaş modern okullara doğru bir ilgi beslediği görülmektedir. İlhan Tekeli'ye göre (2007) Osmanlı Devleti, Avrupa karşısındaki geri kalmışlığını telafi etmek için bir Darülfünun¹³ açma fikrini Tanzimat Dönemi'yle birlikte hızlandırmıştır. Tanzimat Dönemi'nde ortaya çıkan bazı epistemik oluşumların (Örneğin: Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi¹⁴) Darülfünun fikrinin yeşermesinde büyük katkısı söz konusudur. Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi'nin üyelerinin özellikle eğitimin her kademesinde köklü reformların olması gerektiğini dönemin padişahı Sultan Abdülaziz'e dört öneri dâhilinde arz ettikleri bilinmektedir. Bunlar;

a) Sıbyan mekteplerinin ıslahı,

b) Rüşdiyelerin ıslahı,

c) Osmanlı tebaasından her kim olursa olsun “ikmal-i kemalat-ı insaniye etmek için kâffe-i ulum ve fûnun-u taallüm ve iktisaba hahişkar olanlara ve aklam-ı padişahide istihdam arzusunda bulunanlara istihsal-i fûnun-ı matlubenin merkezi ve makarrı olmak ve anda hiçbir nevi fen ve ilmin talimi geri kalmamak ve derununda talebe-i ulum gece ve gündüz beytutet etmek üzere¹⁵” yükseköğretim kurumu kurmak,

d) Bütün bu işleri gerçekleştirmek üzere bir Meclis-i Maarif kurmak şeklindedir (Tekeli, 2007; Unat, 1964).

¹³ Niyazi Berkes'e göre (2019) okulun adının Darülmülüm değil de Darülfünun olması modern bilimlere bu dönemdeki yönelmenin bir yansımasıdır.

¹⁴ Bu cemiyetin üyeleri şunlardır: İsmail Ferruh Efendi, Şanizade Ataullah Mehmet Efendi, Melekpaşazade Abdülkadir Bey, Kethüdazade Mehmet Arif Efendi. Bu Cemiyet, o dönem kaldırılan Yeniçeri Ocağı'nın mensup olduğu Bektaşılık'e mensup olmakla ve devlete karşı olmakla aslı olmayan bir suçla itham edilip 1826'da kapatılmıştır.

¹⁵ Hem akli hem nakli ilimlerde ilerleme kaydetmek ve devlet hizmetinde bulunmak isteyenlerin bu ihtiyaçlarını karşılamak üzere gece ve gündüz ilim tahsil edeceklerle hizmet etmek amacı için.

Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye, 1862’de Münif Efendi’nin (Paşa) yönetiminde ilk bilim dergisi olan “Mecmua-i Fünun”u¹⁶ çıkarmaya başlamıştır. Bu dergi dönemin fen, hikmet (felsefe), ilm-i servet (ekonomi) ve hukuk gibi konuları üzerine çeşitli makaleler içermektedir ve Batı düşüncesini yaymak için uğraşmıştır. Daha sonra Darülfünun’da halka açık deneyler yapacak olan Kimyager Derviş Paşa da bu dergi’de çalışmalar üretmiştir. Darülfünun’un kurulmasına öncülük eden aydınların da bu dergi etrafında toplandığı görülmektedir (Berkes, 2019).

Tanzimat Dönemi ve sonrası Osmanlı Devleti’nin yönetiminde yer alan devlet adamlarının eğitimde çeşitli arayışlar içinde oldukları görülmektedir. Batı ile Osmanlı arasında ortaya çıkan çok bariz farkın eğitimden ileri geldiği görüldüğünden çabanın büyük kısmı eğitimi çağdaş bir hüviyete kavuşturma olarak ele alınmıştır. Sultan Abdülmecit ve Sultan Abdülaziz dönemlerimin önemli sadrazamlarından Ali Paşa, Tanzimat Dönemi’nde eğitime çare arayan kişiler içindedir. Hatta 1867’de Girit isyanını bastırmak için gittiği adada dönemin padişahına yolladığı raporda “bir büyük bora ufukta belirmekte” diyerek eğitimde geri kalmışlığın bu tür sosyal olaylara da neden olduğunu dile getirmektedir. Ali Paşa döneminde Darülmuallimin-i Sıbyan, Darülmuallimin, Darülfünun gibi önemli eğitim kurumları açılmıştır (Akyüz, 1999; Koçer, 1987; Güven, 2015).

Batılı eğitim tarzı için uğraşan diğer önemli bir devlet adamı Osmanlı’da Mehmed Fuad Paşa’dır. Özellikle Darülfünun’un ilk kuruluşunda Kimyager Derviş Paşa’nın göreve getirilmesi konusunda büyük bir çabası söz konusu olmuştur. Mehmed Fuad Paşa, Batı tarzı okulların sürelerinin artırılmasını sağlamıştır. Askeri Liselerde (idadiler) Fransızca’nın öğretilmesini sağlamıştır. Bununla birlikte halkın okuma yazma düzeyini artırmak için de “Cemiyet-i Tedrisiye-i İlmiye”yi kurdurmuştur (Güven, 2015; Koçer, 1987).

Mithat Paşa ve Saffet Paşa, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde eğitime ilgi duyan ve eğitimi iyileştirme çabası içinde olan iki önemli devlet adamıdır. Mithat Paşa, Islahhaneler Nizamnamesi ile özellikle öğrencilerin çeşitli pratik zanaatleri

¹⁶ Bu dergi Cemiyetin kuruluşunun 15. ayında yayımlanmaya başlanmış ve aylık periyotlarla 47 sayı olarak çıkmıştır. Dergi, 1867’den sonra çıkmamıştır (Yıldırım, 1998: 63).

yaparak öğrenmesi için okullarda çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Kızlara özgü teknik okulların kurulması girişimi de Mithat Paşa dönemine aittir. Saffet Paşa ise Maarif Nazırlığı yapmış (1867-1871) ve özellikle Fransız eğitim sisteminden çeşitli uyarlamaları Osmanlı eğitimine taşımak istemiştir. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi¹⁷ Saffet Paşa döneminde yazılmış ve uygulanmıştır. Böylece eğitim-öğretim faaliyetleri belirli bir resmi usul etrafında derli toplu hale getirilmek istenmiştir (Akyüz, 1999).

Saffet Paşa döneminde Osmanlı'nın farklı vilayetlerinde 31 rüşdiye açılmıştır. Buna ek olarak İstanbul'da 7 kız rüşdiye mektebi faaliyete geçmiştir. Kapanan Darülfünun'un yeniden açılması Saffet Paşa döneminde olmuştur. Ders kitaplarının

¹⁷ Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde rüşdiye mektepleri ile ilgili maddeler şöyledir:

On Sekizinci Madde: Beş yüz hâneyi mütecâviz olan bir kasaba ahalisi sırf İslâm ise yalnız İslâm ve sırf Hristiyan ise yalnız Hristiyan için birer mekteb-i rüşdiye olacaktır. Ve eğer ahalisi muhtelit ise İslâm için başka ve Hristiyan için başka birer mekteb-i rüşdiye yapılacaktır. Ve bu vechile muhtelit kasabada mekteb-i rüşdiyesi olacak sınıf-ı ahalinin adedi yüz hânedan ziyade olmak lâzımdır. Ve sair sunûf-ı gayr-ı müslime hakkında bu kaide cârîdir.

On Dokuzuncu Madde: Mekâtib-i rüşdiyenin masârif-ı inşaiyesi ve muallim ve hademesinin muhassasâtı ve sair kâffe-i masârifâtı vilâyet maârif idaresi sandığından tesviye kılınacaktır.

Yirminci Madde: Te'sis olunacak mekâtib-i rüşdiye ebniyesi Meclis-i Kebîr-i Maârif'den verilecek resme tatbikan inşa kılınacaktır.

Yirmi Birinci Madde: Her mekteb-i rüşdiyenin şâkirdânı mikdarına göre birer veya ikişer muallim-i evvel ve sânisî olup bunlar Muallimîn Nizâmnamesi'ne tatbikan intihâb ve tayin kılınacak ve bundan başka her mekteb-i rüşdiyenin bir mubassır ve bir bevâbî dahi olacaktır.

Yirmi İkinci Madde: Rüşdiye muallim-i evvellerinin sekiz yüz ve muallim-i sânilerin beşer yüz kuruş maaşı olacak ve mubassır-ı iki yüz elli ve bevâbî yüz elli kuruş maaş verilip masârif-ı müteferrikasiçün senevî dörder bin kuruş tahsis edilecek ve bu hesaba göre her mekteb-i rüşdiyenin masârif-ı adiye-i seneviyesi nihayet kırk bin kuruş olacaktır.

Yirmi Üçüncü Madde: Mekâtib-i rüşdiyenin müddet-i tahsiliyesi dört sene olup zirde muharrer dersler tedris olunacaktır. Mevki'-i ticaret olan memleketlerde ezkiyâ-yı talebeden istekli olanların dördüncü sene içinde Fransızca dersine başlamaları caizdir. İşbu derslerden umûr-ı mezhebiye ve fûnûn-ı mezkûreye dair olan dersler her milletin kendi lisanı üzere takrîr olunacak ve kendi lisanları dahi okutdurulacaktır. Ve gayr-ı müslim etfâlinin umûr-ı mezhebiye dersleri altıncı maddenin fıkrâ-i munzammesinde beyân olunan kaide mücebince rûesâ-yı ruhâniye ma'rifetleriyle bi't-tayin tedris olunacaktır.

Yirmi Dördüncü Madde: İşbu cedvelde muharrer fûnûn ve ulûmun suret-i tedrisi cedvel-i mahsus mucebince günlere münkasım olduğundan ol vechile tedris olunacaktır ve mahallerince bi't-tecrûbe bazılarının tağyîr ve tebdili lâzım gelir ise bu tağyîrât ve tashihât mutlaka Maârif Nezâret-i Celîlesi'nden istizâna ve Meclis-i Kebîr-i Maârif'in re'y ve tensibine mevkuftur.

Yirmi Beşinci Madde: Müslim ve gayr-ı müslim rüşdiye mekteplerinin tatil-i umumî zamanı Ağustos'un ibtidâsından üçüncü haftası nihayetine kadar yirmi iki gündür. Her mekteb-i rüşdiyenin Temmuz ibtidâsında dersler tatil olup on beş gün müzâkereye ve Temmuz'un on beşinden nihayetine kadar on beş gün dahi imtihana mahsus olduğundan hitâm-ı imtihanda mektepler bütün bütün kapanıp Ağustos'un yirmi üçüncü günü tekrar açılacaktır. Ve ondan sonra İslâm mekâtib-i rüşdiyesi için Ramazan'ın üçüncü haftası nihayetinden Şevval'ın birinci haftası nihayetine kadar on beş ve Kurban Bayramı için bir hafta müddet tatil olunarak bundan ve Cuma tatilinden ve sair eyyâm-ı mahsusadan başka günlerde tatil caiz değildir. Ve kezâlik gayr-ı müslim mektepleri her milletin a'yâd ve eyyâm-ı mahsusalarından başka günler tatil edilmeyecektir ve bilumum rüşdiyeler cûlûs-ı hümayûna tesadüf eden yevm-i mahsusda tatil edilecektir.

Yirmi Altıncı Madde: Mekâtib-i rüşdiyede müddet-i tahsiliyesini ikmâl edip de İmtihan Nizâmnamesi mücebince şehâdetnâme alanlar bilâ-imtihan idâdiyeye kabul kılınacak ve imtihanda isbat-ı ehliyet edemeyenler istedikleri hâlde bir sene daha mektebde kalabileceklerdir.

çoğaltılması, çağa uygun hale getirilmesi, bilimsel kitapların tercüme edilmesi Saffet Paşa'nın politikaları ile mümkün olmuştur (Koçer, 1987).

1846'da Mekatib-i Umumiye Nazır Muavinliği görevine, 1847'de Mekatib-i Umumiye Müdürlüğü'ne, 1848'de ise Mekatib-i Umumiye Nazırlığı'na getirilen Ahmed Kemal Paşa, Osmanlı Devleti'nde eğitim için seferber olmuş diğer bir bürokrattır. Medreseleri ve sıbyan okullarını çağdaş bir hüviyete kavuşturmaya çalışmış ancak bu girişimleri bazı kesimler tarafından protesto edilmiştir. Önemli bir girişim olarak günümüzdeki ortaokullara tekabül eden rüşdiye mekteplerine öğretmen yetiştirmek üzere Darümuallimin-i Rüşdiye Mekteplerini açmıştır. Bununla birlikte Tercüme Cemiyeti'ni hayata geçirip Türkçe öğretim yapan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'yi açmıştır. İlkokullarda harita kullanımını da ilk defa Ahmed Kemal Paşa sağlamıştır (Güven, 2015).

Mustafa Reşit Paşa'nın yedi ay süren sadrazamlığı esnasında Darülfünun'un kurulması konusunda girişimler yapılmıştır ve ilk adımlar atılmıştır. Bu bağlamda Darülfünun binasının yapılmasını o dönem İstanbul'da yaşayan ve Mustafa Reşit Paşa'nın himaye ettiği, İtalyan mimarlar Fossati kardeşler üstlenmiştir. Yıldırım'a göre (1998) o sırada İstanbul'da Rus elçilik binasını inşa eden Fossati kardeşlere Darülfünun binası için teklifte bulunulmuş ve sözleşme imzalanmıştır. Mimar Fossati'ye ölene kadar ayda 100 altın lira da maaş bağlanmıştır. Binanın temeli 23 Ekim 1846 tarihinde Sultan Ahmet'te, Ayasofya'nın karşısındaki alanda atılmıştır (Sakaoğlu, 2003). Binanın ilk başta iki yılda tamamlanması öngörülmüştür; ancak öngörülen sürenin ötesinde 1854'te bitmiştir. Bina tamamlanınca Darülfünun olarak kullanılmak yerine başka bir amaçla kullanılmaya başlanmıştır (Tekeli, 2007). Darülfünun'un oldukça ihtişamlı olması için elden gelen gayret gösterilmiştir. Bina 3 katlı ve 125 odalı olarak tasarlanmıştır. 36'sı alt katta, 45'i orta katta, 49'u da üst katta olmak üzere toplam 125 oda olarak düşünülmüştür (Yıldırım, 1998). Ağustos 1861 (Safer 1278) tarihinde binanın ikinci ve üçüncü katları bitmiştir. İnşaatı sürmekte olan üç katlı ve 125 odalı bu büyük binanın Darülfünun'un gereksiniminden fazla olduğunu iddia eden nezaretlerin bu binaya yerleşmeyi ya da belirli bir kısmına el koymayı tasarladıkları görülmektedir. Temmuz 1861'de (Muharrem 1278) Maliye

Nezaretî, memurlarına bu binada bir muallimhane teşkili için bazı odalar talep ve bu odaların tefriş edilmesi adına 12750 kuruş tahsisat istemiş ve istek padişah tarafından onaylanmıştır (İhsanoğlu, 1990: 705).

6 Mart 1865 (8 Şevval 1281) tarihinde inşaat bitmiştir. İnşaatın bu kadar uzun sürmesini dönemin önemli simalarından Vakanüvis Ahmet Lütî Efendi “inşa işi senelerce uzadı hatta o kadar uzadı ki bu kontrata Avrupa'dan getirtilen mimarına pek çok seneler verilen maaşların toplamıyla epeyce bir bina-i ilmi meydana getirmek mümkündü” diyerek bir hiciv gerçekleştirmiştir. Vakanüvis Ahmet Lütî Efendi eseri Lütî Tarihi'nde Darülfünun binasının gecikme sebeplerini açıklarken “vakit ve halin müsaid olamayışı ve bu yolda olan nümayişkaranın değişmesi sebebiyle bir müddet tamamlanamadı. Tamamlandığında ise, maksadına uygun olarak kullanılamadı. Yalnız ismi Darülfünan kaldı” demektedir (İhsanoğlu, 1990).

Tek başına binanın varlığı bir şey ifade etmeyeceği için Mustafa Reşit Paşa, bu kurumda ders verecek ve zamanın bilimsel çalışmalarına vâkıf kişilerin sağlanması, yetiştirilmesi, kütüphane, laboratuvar gibi olması gereken yerlerin tesis edilmesi ve en önemlisi yenileşme için *Encümen-i Dâniş*¹⁸ kurulunun¹⁹ ihdas edilmesini sağlamıştır ve 1851'de bu kurul ortaya çıkmıştır (Gencer, 1987). Bu kurulun ve Tanzimat Dönemi devlet adamlarıyla aydınlarının çabaları sonucunda ancak XIX. yüzyılın son çeyreğine doğru Darülfünun'un açılışı mümkün olmuştur. Ancak bu deneyim çok uzun ömürlü olmamış, çeşitli nedenlerden dolayı Darülfünun birkaç kere kapanıp sonra yeniden açılmıştır.²⁰

¹⁸ Osmanlı Devleti'nde 1851-1862 arasında çalışmış olan bilim ve danışma kuruluna verilen addır. Kurucusu Tanzimat'ın ünlü mimarı Mustafa Reşit Paşa'dır ve Fransız İlimler Akademisi örnek alınarak tasarlanmıştır. Temel çalışma alanı Darülfünun için yazılacak kitapların değerlendirilmesini yapmak, ülkenin kültürel seviyesini ve bilimsel faaliyetlerini zenginleştirmektir. Belirli periyotlarla toplanan kırk kişilik bir kuruldur. Üyeleri arasında öne çıkan isimler olarak Ahmet Cevdet Paşa, Ahmet Vefik Efendi, Mustafa Reşit Paşa, Sami Paşa, Ziver Efendi, Ethem Paşa, Rıfat Paşa, Yusuf Kâmil Paşa gibi kişiler vardır. Yabancı üyeler arasında ise İngiliz dilbilimci James Redhouse, Avusturyalı Türkolog Freiherr von Hammer, Fransız Türkolog Thomas Xavier de Bianchi vardır.

¹⁹ Encümen-i Dâniş'in açılışında Mustafa Reşit Paşa “İnsana insanlığını bildirecek ve herkesi dünya ve ahirette sadet-ü selamete erdirecek ulum-ı maârifin intişarına dahi bir tarik-i sühulet açacak bu müessese ile bizler bahtiyar ademleriz ki hayırlı bir asra yetiştik. Bizim evlatlarımız bizden ziyade bahtiyarlar ki kemalat-ı insaniyye lazım olan ulum-ı maârifin esbab-ı sühuletini dahi inayet-i veli nimetle hazır-u amade bulmaktadırlar” diyerek bu kurulun önemini vurgulamıştır. (Yıldırım, 1998:51-52)

²⁰ Niyazi Berkes'e göre (Türkiye'de Çağdaşlaşma, 2019), Darülfünun'un ikinci açılış teşebbüsünde konuşan Safvet Paşa başarısızlıkların baş nedeni olarak “uygar uluslardan ayrı kalmayı” işaret etmiştir. Ayrıca akla dayanan bilimlerin ilerlemesinin fikir alışverişi ile bilimlerde çalışanlar arasında tartışmalarla gerçekleştiğini,

Berkes (2019), Darülfünun'un ilk versiyonları için son derece sert ve olumsuz yorumlar geliştirmektedir. Berkes'e göre hararetli nutuk ve törenlerle açılan bu kurum ne gerçek bir üniversite olarak çalışmaya başlayabilmiş ne de ne zaman nasıl ortadan kaybolduğu açığa çıkmıştır. Öğretim kadroları, öğrencileri, dersleri ve yapının kendisi yerleşmeden konferanslar süresi içinde kapanmıştır. Darülfünun'un bu ilk aşamasının gerçekleşmesinde Fransa'da Millî Eğitim Bakanlığı görevini de 1863-1869 yılları arasında yürütmüş olan tarih profesörü Victor Duruy²¹ (1811-1894) Osmanlı Maarif Nezareti'ndeki görevi esnasındaki tavsiyeleri de etkili olmuştur (Hatiboğlu, 2000).

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ortaya çıkan ve ağırlıklı olarak mesleki eğitim üzerine odaklanan yükseköğretim kurumu sayısı 18'dir. Bu kurumlar, zamanının ileri düzeyinde eğitim veren okullar olarak kabul edilse de bütünüyle bir üniversite hüviyeti taşıdıkları söylenemez (Ergin, 1977). Dârülfünûn-ı Sultânî'nin 1881 yılında kapanmasından 1900 yılına değin yeni bir Dârülfünûn açılması yoluna gidilmemiştir. XIX. yüzyılın sonlarında ünlü devlet adamı Sadrazam Sait Paşa, dönemin padişahı II. Abdülhamid'e sunduğu raporda beş fakülteyi içeren bir Dârülfünûn kurulmasını sultana arz etmiştir.²² Dârülfünûn'un nizamnamesi (yönetmeliği) 1900'de yayımlanarak kurum aynı yıl açılmıştır (İhsanoğlu, 1993).

Dârülfünûn-ı Şâhâne, Edebiyat ve Hikmet (Felsefe) şubesi, Ulûm-i Riyâziyye ve Tabîiyye (Fünun) şubesi ve Ulûm-i Âliye-i Dîniyye (İlâhiyat) şubesi adlı üç fakülteli bir üniversite olarak planlanmıştır. Hukuk ve Tıbbiye okullarının da resmen bağlanmamakla birlikte Dârülfünûn'un bağlı kollarının dâhil edilmesi ile beş fakülteli modern Osmanlı üniversitesinin kuruluşu gerçekleştirilmiştir (Akyüz, 1999; İhsanoğlu, 1993). II. Meşrutiyet'in 1908'de ilanını takiben canlanan ve 1909'da "Dârülfünûn-ı Osmanî" adını alan kurum yeni bir teşkilatlanma sürecine girmiştir. Dönemin eğitim bakanı Emrullah Efendi'nin tasarrufu ile modern bir görünüme

Avrupa'nın bugünkü uygarlık seviyesine bu metotla geldiğini dile getirmiştir. Safvet Paşa daha sonra Maarif Nazırı olmuş ve Darülfünun'un üçüncü defa yeniden açılması için gerekli politikaları oluşturmuştur.

²¹ Bu konu ile ilgili daha detaylı bilgi için Benjamin C. Fortna'nın "Mekteb-i Hümayûn: Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde İslam, Devlet ve Eğitim" adlı eserine bakılabilir.

²² Sadrazam Sait Paşa'nın eğitime dair hazırladığı ve padişah 2. Abdülhamid'e arz ettiği layihasında "Her merkezi eyalette bir darülmülum, bir darülfünun, bir darülmualimin, bir ziraat ve bir turuk ve maabir, bir sanayi-i nefise, bir orman, bir ticaret mektebi" kurulmasını önermiştir. (Kaynak: Tekeli, 2007, sf. 34)

kavuşan Dârülfünûn işlevsel hale gelmiş ve 1921'den itibaren karma eğitime başlamıştır (Özen, 1999).

Mustafa Kemal Paşa, 1921'de bir Maarif Kongresi tertip ettirerek sonraki dönemlerde eğitimde yapılacak çalışmalar için bazı önemli tavsiye kararları aldırıştır. Ankara'da toplanan bu kongreye katılan öğretmenleri Mustafa Kemal Paşa “gelecekteki kurutuluşumuzun saygıdeğer öncüleri” olarak nitelendirmiştir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunun temel gayesi ve misyonu olarak da milli kültürü güçlendirmek ve geliştirmek olarak nitelendirmiştir (Duman, 2007; Güven, 2015). Atatürk'ün kültürel-pedagojik inkılâpların arka planında hiç şüphe yoktur ki Ziya Gökalp'in²³ fikirleri ve milliyetçi-ulusalcı kimlik inşa etme çabaları söz konusudur (Türkdoğan, 1998, 2005). Zira Atatürk'ün eğitimde önemle üzerinde durduğu en önemli konulardan birisi millilik ilkesi olmuştur. Atatürk için en önemli kavramlar arasında milli egemenlik, milli birlik, milli kültür ve milli eğitim yer almaktadır (Duman, 2007). Atatürk'ün düşünce dünyasında bu dört kavram birbiri ile çok yakında ilgilidir ve izlenen politikalar da bu dört kavram etrafında ve birbirini bütünler şekilde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla milli bir kültür ve eğitim oluşturmak kazandırılmak istenilen ulus kimliğinin ve bilincinin en besleyici yanını oluşturmuştur.

Cumhuriyetin yeni bir rejim olarak kabul edilmesiyle beraber pek çok toplumsal alanda reform ve yenilikler ortaya konulmuştur. Yeni yönetim biçimi, kendi iradesini yansıtacak kurumlara ve inkılâplara ağırlık vermiş ve bu bağlamda tarımdan ekonomiye, sağlıktan eğitime kadar farklı alanlarda inkılâplar uygulanmıştır. Eğitimin Osmanlı Devleti'nden kalan ve ikilik oluşturan hali Tevhid-i Tedrisat²⁴ ile ortadan kaldırılmış, karma eğitime ve Latin alfabesinin kabulüyle

²³ Prof. Orhan Türkdoğan'a göre (1998) eğitimin temel iki gayesi Ziya Gökalp için bu dönemde öncelikle ümmetten millete geçişi sağlaması ve milli kültür ekseninde milletleşme sürecinin sağlanmasıdır.

²⁴ Kanun Numarası: 430 Kabul Tarihi: 3/3/1340. Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 6/3/1340 Sayı: 63. Yayımlandığı Düstur: Tertip: 3 Cilt: 5 Sayfa: 322. Bu Kanunun Maddeleri Şöyledir: Madde 1: Türkiye dahilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekaletine merbuttur. Madde 2: – Şer'iye ve Evkaf Vekaleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekaletine devir ve raptedilmiştir. Madde 3: Şer'iye ve Evkaf Vekaleti bütçesinde mekatip ve medarise tahsis olunan mebalig Maarif bütçesine nakledilecektir. Madde 4: – Maarif Vekaleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirilmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir. Madde 5: Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştegil olup şimdiye kadar Müdafaai Milliyeye merbut olan askeri rüşti ve

birlikte yeni bir okuma-yazma seferberliğine başlanmıştır. Bununla birlikte eğitimin her kademesinde köklü değişiklikler işe koşulmuştur. Cumhuriyet ilke, inkılap ve ideallerine bağlı, yönünü modernleşmeye ve Batı'ya çevirmiş, çağdaş yaşama biçimini kendine ilke edinmiş bireyler yetiştirmek, cumhuriyetin ilk yıllarında gaye edinilmiştir. Bu gayenin parti programlarına, eğitim müfredatına, yasa ve yönetmeliklere yansıdığı net şekilde görülmektedir (Kaplan, 2002).

Cumhuriyet'in ilan edildiği tarihte toplumun farklı ihtiyaçları için gerçekleştirilen reform ve inkılaplar eğitim alanında kendini hızla göstermeye başlamıştır. En alt kademede okullardan en üst kademeye kadar ve ayrıca yaygın eğitimde, halk için okuma-yazma seferberliğinde pek çok yenilik söz konusu olmuştur. Cumhuriyet ilan edildiğinde 40 bin köyden 35 bininde okul ve öğretmen bulunmamaktadır. Okulu olan köylerde ise öğretim süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir (Aydoğan, 2006).

Dil inkılâbına kadar olan tarihte yapılan nüfus sayımında toplumun sadece %4'ünün okuma yazma bildiği görülmüştür. Halka okuma-yazmayı hızlı ve etkili şekilde öğretebilmek adına Osmanlı döneminden itibaren aydınlar düzeyinde tartışılan, özellikle Münif Paşa tarafından gündeme getirilen alfabe değişikliği Cumhuriyet döneminde bir politikaya dönüşmüştür. Alfabe tartışmaları Osmanlı döneminde Şinasi, Ali Suavi, Ebüzziya Tevfik, Abdullah Cevdet, Celal Nuri İleri gibi ünlü aydınlar tarafından dile getirilmiş ve okuma-yazma konusunda alfabenin o dönemde ortaya çıkardığı zorluklara dikkat çekilmiştir. Arapça ve Farsça'nın Türkçe üstündeki egemenliği giderilmeye çalışılmış ve duru Türkçe öğretmek için çeşitli eğitim politikaları geliştirilmiştir. Bu bağlamda 1 Kasım 1928'de "Yeni Türk Harfleri" kabul edilmiştir. 3 Kasım 1928'de bu yenilik Resmî Gazete'de yayımlanmış ve 1353 sayılı "Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun" olarak resmileşmiştir (Güven, 2015). Kanun, toplamda 11 maddeden oluşmaktadır.

idadilerle Sıhhiye Vekaletine merbut olan darüleytamlar, bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile beraber Maarif Vekaletine raptolunmuştur. Mezkûr rüşti ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin ciheti irtibatları atiyen ait olduğu Vekaletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir. Madde 6: – İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir. Madde 7: Şbu kanunun icrayı ahkamına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

Yeni harflerin kabulünden sonra Atatürk'e "Başöğretmen" unvanı verilmiş, "Millet Mektepleri"²⁵ açılmış ve büyük bir okuma-yazma seferberliği oluşturulmuştur. Ana amaç burada halka hızlı şekilde okuma-yazmayı öğretmek ve kültür seviyesini olabildiği kadar yukarı taşımaktır. Cumhuriyet'in ilan edildiği dönemde halkın çoğunluğu kırsal alanda yaşadığı için bu uygulamalar daha çok kırsala yönelik olmuştur. Bu bağlamda köylerde halk evlerinin ve halk odalarının açılmasının yanı sıra köy okulları canlandırmak ve hızla öğretmen temin etmek için eğitmen yetiştirmek gibi uygulamalar peşi sıra gelmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise Köy Enstitüleri açılarak köydeki okulların öğretmen ihtiyacı giderilmek istenmiştir (Akyüz, 1999; Türkoğlu, 2000).

Sakaoğlu'na göre (2018) eğitmenli köy okulu sayısı 1940'a doğru 5200 civarındadır ve buradaki eğitmenler bir yandan tarımla uğraşırken bir yandan da okuma-yazma öğretmeye çalışıyorlardı. Öğretmen yetiştiren okullardan mezun olan kişi sayısının yetersizliği daha az eğitilmiş olan eğitmenlerin köylerde istihdam edilmesine zemin oluşturmuştur. Örneğin, 1930'lu yıllarda İstanbul'da ortalama 459 kişiye 1 öğretmen düşerken, Ankara'da 936 kişiye 1 öğretmen, Sinop'ta 1565 kişiye 1 öğretmen, Mardin'de 3594 kişiye 1 öğretmen düşmekte idi. Ancak asıl sorunlar bu dönemde hem fiziksel kapasite ve uygun şartlara sahip okullar ve derslikler kurabilmekte hem de pedagojiye etraflıca sahip, meslek bilgisi güçlü öğretmenlerin olmayışında görülmektedir (Sakaoğlu, 2018). Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte Cumhuriyet'in öngördüğü doğrultuda insan yetiştirmek için büyük bir hazırlık yapılmıştır. Okullara ilişkin değişim ve dönüşümün yanında tarih ve dil konusunda da çeşitli kongreler ve ilmi toplantılar yapılmış ve bu durum eğitim-öğretime de yansımıştır. Eğitimin daha laik ve çağdaş olması için içerikler, ders materyalleri, okutulan metinler değiştirilmiştir (Öztaş, 2013). İlköğretimin 5 yıla çıkartılması, karma olması, zorunlu ve parasız olması istenmiştir. Ancak 1939'a kadar ilköğretim 3 yıl olarak uygulanmıştır. 1939 yılında toplanan I. Milli Eğitim Şûrası'nda ilköğretim 5 yıla çıkartılmıştır. 1923-1924'te ilköğretimde toplam 4894 okul, 341.941 öğrenci sayısı ve 10238 öğretmen yer alırken bu sayılar 1940-1941 itibari ile

²⁵ Necdet Sakaoğlu'na göre (2018), 1929-1935 arasında Millet Mektepleri'nde gidip "Millet Mektebi Şahadetnamesi" alan kişi sayısı 2.376.845'i bulmuştur.

10596 okul, 955747 öğrenci ve 20564 öğretmene çıkmıştır. Farklı anlatımla Cumhuriyet kurulduktan 15 sene sonra ilköğretim okulu sayısı iki kat, öğrenci sayısı 2,7 kat; öğretmen sayısı ise iki kat artış göstermiştir. Köy Enstitüleri'nin mezun vermesiyle birlikte 1950'lerin başlarında öğretmen sayısının 35 bini geçtiği görülmektedir (Akyüz, 1999; Güven, 2015; Türkoğlu, 2000).

İlköğretimde olduğu kadar ortaöğretimde de hem nicelik hem de nitelik bağlamında önemli gelişmeler Cumhuriyet'in ilk yıllarında söz konusu olmuştur. 1923 yılında I. Heyet-i İlmiye toplantısında “Sultani” kavramının yerine “lise” kavramının kullanılması kararlaştırılmıştır. 1923'ten önce 55 olan ortaöğretim kurumu sayısı Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte 74'e yükselmiştir. 1924'teki II. Heyet-i İlmiye Toplantısı'nda ise okulların dereceleri, ders kitaplarının içerikleri, müfredat gibi konular konuşulmuştur. Lise öğretiminin altı yıla çıkartılması tartışma konusu olmuştur. Ayrıca hem kızların hem de erkeklerin müfredatının aynı olması kararlaştırılmıştır. Haftalık ders yükü 30 saat olarak belirlenmiştir (Akyüz, 1999; Güven, 2015; Sakaoğlu, 2018). 1930-1931'de ortaokul düzeyinde okul sayısı 83, öğrenci sayısı 27.093, öğretmen sayısı 1068 iken bu sayılar 10 yıl sonra okul sayısında 252'ye, öğrenci sayısında 95332'ye, öğretmen sayısında 3867'ye çıkmıştır. Farklı bir anlatımla 10 yıl içinde ortaokul sayısı üç kat, öğrenci sayısı 3,5 kat, öğretmen sayısı, üç kat artmıştır (Akyüz, 1999).

Benzer şekilde lise kademesi için de hem okul hem öğrenci hem de öğretmen sayısında Cumhuriyet'in ilk yıllarında önemli sayısal ilerlemeler görülmektedir. 1930-1931 eğitim öğretim yılında 57 olan lise sayısı 1940-1941'de 82'ye, 1950-1951'de 88'e çıkmıştır. 1930-1931'de 5699 olan öğrenci sayısı 1940-1941'de 24862, 1950-1951'de 22169 olmuştur. Öğretmen sayısı 1930-1931'de 637 iken 1940-1941'de 1544'e, 1950-1951'de 1954'e yükselmiştir (Akyüz, 1999). Cumhuriyet döneminde özellikle İsmet İnönü döneminde eğitimde gerçekleştirilen atılımların arkasında dönemin ünlü Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un önemli çabaları ve eserleri vardır. Hasan Ali Yücel, Atatürk'ün vefatından 48 gün sonra Maarif Vekili olarak 28 Aralık 1938'de Saffet Arıkan'ın istifası üzerine göreve başlamıştır. Hasan Ali Yücel hem fikir adamı olarak

hem eğitimci ve yönetici olarak hem de Türkiye’de kültür ve eğitim hayatının modernleşmesini Kemalist çağdaşlaşma çerçevesinde yapılandıran politikacı olarak Cumhuriyet tarihinin önemli simalarından birisidir. Hasan Ali Yücel hem siyasal hem de felsefi konumu itibari ile yüzünü Batı’ya dönmüş, rasyonel ve pozitivist modernizm anlayışının temsilciliğini kültür ve eğitim hayatında üstlenmiş birisidir. Hasan Ali Yücel hem Doğu’nun hem de Batı’nın değerlerini bilen önemli bir aydındır (Özman, 2012).

28 Aralık 1938’den 12 Ağustos 1946’ya kadar yedi yıl yedi ay ve yedi gün bakanlığı olan Hasan Ali Yücel, bakanlığı döneminde ilk icraatları arasında günümüze kadar gelen *Tebliğler Dergisi* (1939’dan beri) olarak bilinen yayının çıkartılması yer almaktadır. Hasan Ali Yücel göreve geldiğinde ülkede 6700 okul, 13500 öğretmen, 546 eğitimci ve 864590 öğrenci varken görevi bittiğinde okul sayısı 13655’e, öğretmen sayısı 16658’e, eğitimci sayısı 8751’e, öğrenci sayısı da 1360000’e çıkmıştır (Sakaoğlu, 2018). Ayrıca Hasan Ali Yücel döneminde özellikle Köy Enstitüleri ile ilgili son derece etkili politikalar izlenmiş, buradaki öğretmen adaylarının çok yönlü yetişmesi, köy işlerine köylüye liderlik etmesi ve aynı zamanda köy kalkınmasının mimarları olması amaçlanmıştır; bununla beraber öğretmenlerin aydın kişiler olması amacıyla devrin klasik edebiyatına²⁶ ve felsefi yazınına ilişkin onlarca eserin Türkçeye kazandırılması ve öğrencilere okutulması sağlanmıştır (Türkoğlu, 2000). Şengör’e (2003) göre Hasan Ali Yücel’i, Maarif Vekalatinde tarifsiz bir başarıya taşıyan en önemli özelliği pozitif bilimleri kendisine kılavuz edinmesinin yanı sıra almış olduğu felsefe eğitiminin de katkısı yer almaktadır ve 7 yıl 7 ay 7 gün süren bakanlığı Türk entelektüel tarihi içinde emsalsiz bir yerdedir. Şengör (2003), Hasan Âli Yücel’in Türk eğitim sistemine kattığı en önemli fayda olarak da laikliği işaret etmektedir.

²⁶ Hasan Âli Yücel, henüz bakan olmadan İzmir milletvekili iken bu konuyla ilgili şunları söylemiştir: “Okullarımızda ileri memleketler edebiyatını gençlerimize tanıtmak, büyük eserlerin tercümelerini yaparak geniş ölçüde neşretmek, seçme ve kritik etme kabiliyetini kazanmış bir okuyucu kütlesi yapacak, yazarlarımız da bu kütleyi doyurmak için itinalı çalışmaya mecbur kalacaklardır.” (Kaynak: Şengör, 2003: 141).

Hasan Ali Yücel'in en çok bilinen eseri ise Köy Enstitüleri'dir.²⁷ Kısa zamanda Türkiye'nin 21 noktasında kurulan bu okullar köy çocuklarının okutularak öğretmen olmalarını temel misyonu olarak belirlemiştir.²⁸ Ayrıca âtil vaziyette duran vatan topraklarının işletilmesi ve canlandırılması istenmiştir. Başaran'a göre (2011) Köy Enstitüleri o dönemde 15 bin dönüm yeri ekip işlemiş, 250 bin fidan dikmiştir. Bazı enstitüler çevrelerinde orman meydana getirmiştir. 1500 dönüm yer sebzelik, 1200 dönüm yer bağ haline getirilmiştir. Enstitülerde 9 bin baş hayvana da bakılmıştır. Böylece hem insanların eğitilmesi hem de köylünün ihtiyaç duyduğu mesleki bilgiyi öğretmenler aracılığıyla köylere ulaştırma amacı gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. İsmail Hakkı Tonguç'un da bu okullardaki rolü son derece büyüktür ve Hasan Ali Yücel ile olan uyumu ve paylaşılan vizyonu Köy Enstitüleri'nin canlanmasında önemli rol oynamıştır. Hatta İsmail Hakkı Tonguç'un oğlu Dr. Engin Tonguç'a göre bu uyum ve iş birliği Cumhuriyet tarihinde nadir bir örnektir (Tonguç, 2011). İsmail Hakkı Tonguç'un fikir dünyası üzerinde en etkili olan eğitimciler arasında ise Ethem Nejat ve Nafî Atıf Kansu yer almaktadır (Tonguç, 1970). *Canlandırılacak Köy, Köyde Eğitim* gibi eserlerinde Tonguç, Türk köylerinin eğitimle nasıl kalkındırılması gerektiğini ayrıntılı biçimde ele almıştır. Köy Enstitüleri 17 Nisan 1940'ta 3083 sayılı kanunla²⁹ kurulmuştur. Kanun toplamda 24 maddeden meydana gelmektedir.

²⁷ Hasan Âli Yücel, Meclis'te Köy Enstitüleri yasasını savunurken şunları demiştir: "Bu kanunla bizim yaptığımız şey bir kopya değildir. Fakan indi, uydurma bir iş de değildir. Kendi toplumumuzun, yurdumuzun gerçeklerine dayalı yaratıcılığımızdır. Bu bizindir, kimseden almadık. Başkaları bizden alsınlar. El koyduğumuz ilköğretim davasını gerçekleştirerek Türk vatanının dağlarında, bayırlarında ve kırlarında hatta en ücra yerlerinde kendi kendine açıp solan çiçek bırakmayacağız." (Kaynak: Başaran, 2011: 46)

²⁸ Hasan Âli Yücel, kendi eseri olan "Kültür Üzerine Düşünceler" (1974) adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak "Eğer iki sene içinde birden yirmi köy enstitüsü açılmamış olsaydı beş yüz, nihayet bin mezun veren öğretmen müesseseleriyle hiçbir iş yapılamazdı" şeklinde düşüncelerini belirtmektedir.

²⁹ Kanunun bazı maddeleri şöyledir: **Madde 1:** Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif Vekilligince köy enstitüleri açılır. **Madde 2:** Bu enstitülerin 1 numaralı cedvelde gösterilen maaşlı muallim ve memurları 3656 sayılı kanunun ikinci maddesine bağlı cedvelin Maarif Vekilligi kısmına ilâve edilmiştir. **Madde 3:** Enstitülere tam devreli köy ilk okullarını bitirmiş sıhhatli ve müstaaid köylü çocuklar seçilerek alınır. Enstitülerin tahsil müddetleri en az beş yıldır. Öğretmen olamayacağına kanaat getirilen talebinin ayrılacağı mesleklerin tahsil müddetleri Maarif Vekilligince tesbit edilir. **Madde 4:** Enstitülere kabul edilenler sıhhi sebepten gayri sebeplerle müesseseden ayrıldıkları veya çıkarıldıkları takdirde okudukları müddete isabet eden masraf, kendilerinden veya kefillerinden alınır. **Madde 5:** Bu müesseselerde tahsillerini bitirerek öğretmen tayin edilenler, Maarif Vekilliginin göstereceği yerlerde yirmi sene çalışmaya mecburdurlar. Mecburi hizmetlerini tamamlamadan meslekten ayrılanlar Devlet memuriyetlerine ve müesseselerine tayin edilemezler. Bu gibilerin kendilerinden veya kefillerinden müessesede bulundukları zamana aid masrafın iki misli alınır. **Madde 6:** Köy enstitülerinden mezun öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fennî bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atelye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylülerin bunlardan istifade etmelerini temin ederler. Bu öğretmenlerin disiplin işlerinin ne suretle görüleceği bir

Niyazi Berkes'in eski eşi Fay Kirby'nin *Türkiye'de Köy Enstitüleri* adlı eseri bu konuda en etraflı bilgiyi sunmaktadır ve Kirby'e göre (2019) bu okulların kurulması, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban* adlı eserine dayanmaktadır. Bu romanın okunmasından sonra Türkiye'de köyleri kalkındırma işi için daha realist bir düşünme biçimi gerçekleşmiştir. Köydeki nüfusun büyük bir kısmının geçiminin zirai işlere, hayvancılığa ve çeşitli zanaatlara dayanması bu mesleklere ilişkin daha modern bilginin öğretmen aracılığı ile verilmesi Köy Enstitüleri'nin misyonları içine alınmıştır.

Köy Enstitüleri ilk defa 1937-1938'de İzmir-Kızılçullu ve Eskişehir-Çifteler'de açılmıştır. En son ise 1948'de Van-Erciş'te açılmıştır. Bununla beraber Kırklareli-Kepirtepe (1938-1940), Kastamonu-Gölköy (1940), Antalya-Aksu (1940), Isparta-Gönen (1940), Kocaeli-Arifiye (1940), Kayseri-Pazarören (1940), Malatya-Akçadağ (1940), Seyhan-Düziçi (1940), Samsun-Lâdik (1940), Trabzon-Beşikdüzü (1940), Balıkesir-Savaştepe (1940), Kars-Cılavuz (1940), Ankara-Hasanoğlu (1941), Sivas-Yıldızeli (1942), Konya-İrviz (1942), Erzurum-Pulur (1943), Diyarbakır-Ergene (1944) ve Aydın-Ortaklar (1944) olarak farklı yerlerde de açılmıştır. Açıldığı tarihten

nizamname ile tayin edilir. **Madde 7:** — Köy enstitülerinden mezun olan öğretmenler, ayda (20) lira ücretle Maarif Vekilligince tayin edilirler. Muvaffakiyetle hizmet görenlerin ücretleri 6'ncı ders yılı başında 30, 15 inci ders yılı başında da 40 liraya çıkarılır. Bu öğretmenlerin istihkakları üç ayda bir peşin olarak yılda dört defada ödenir. Öğretmenlerin aylık ücretleri ve vazife mahalline gitme zarurî yol masrafları Maarif Vekilligi bütçesinden ödenir. **Madde 8:** Köy enstitülerinden mezun olan öğretmenler hasta oldukları takdirde, 788 sayılı kanunun 84'üncü maddesinin A, B ve C fıkralarındaki hükümlere göre, ücretlerini alırlar. **Madde 9:** Köy enstitülerinden mezun öğretmenlerin filî askerlik hizmetleri esnasında kayıtları terkin olunmayacağı gibi kendilerine 1076 numaralı kanun mucibince asteğmenlik veya askerî memurluk tevcihine kadar almakta oldukları ücretin üçte ikisi aylık tazminat olarak verilir. Aynı öğretmenler, seferberlik, talim ve manevra gibi sebeplerle silâh altına alındıkları takdirde, 3041 numaralı kanun ahkâmına tâbi tutulurlar. **Madde 10:** Köy enstitülerinden mezun olanlara, Maarif Vekilligi bütçesinden ve bir defaya mahsus olmak üzere vazifeye başladıkları ay içinde zatî teçhizat bedeli olarak (60) lira verilir. **Madde 11:** Köy enstitülerinden mezun öğretmenlere istihsale yarayıcı aletler, ıslah edilmiş tohum, çift ve irad hayvanları, cins fidan gibi istihsal vasıtaları, köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okulların demirbaşına geçirilmek suretile Devletçe parasız olarak verilir. **Madde 12:** Köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okullara, köy hududu içindeki ziraat işlerine elverişli araziden Köy Kanununa göre satın alınarak öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul talebesinin ders tatbikatına yetecek miktarda arazi tahsis edilir. Köyde Devlete aid arazi bulunduğu takdirde okula tahsis edilecek arazi tercihan bunlardan ayrılır. **Madde 13:** Köy öğretmenlerinin okul namına meydana getirdikleri her türlü işletmelerdeki mahsul, hayvan ve binalar kuraklık, sel, yangın, çok hasar yapan nebat ve hayvan hastalıkları ve bilûmum cevî hadiseler gibi sebeplerle ziyana uğradıkları takdirde işletmeyi yeniden tesis maksadile ve Maarif Vekilligi bütçesinden zamanında okul namına zarar ve ziyana karşılayacak bir yardım yapılır. **Madde 14:** Köy okuluna aid her türlü demirbaş eşya, hayvan vesaire okulun malı olup bu işletmeden elde edilecek hasılat, öğretmene aiddir. Ancak öğretmenin ayrılışında bu demirbaşlar yeni gelen öğretmene, bu mümkün olmadığı hallerde yeni öğretmen gelinceye kadar köy ihtiyar heyetine, işletilmek üzere, aynen teslim edilir, işletmeyi köy ihtiyar heyeti tesellüm ettiği takdirde işler imece ile yapılır. Bu suretle elde olunan mahsullerden satılması zarurî olanlar, ihtiyar heyetlerince satılarak nakden ve diğerleri aynen muhafaza ve yeni öğretmene devir ve teslim olunur. **Madde 15:** Köy Öğretmenlerinin işleri gezici başöğretmenler ve ilk tedarisat müfettişleri tarafından takip ve teftiş edilir. Köy öğretmenlerinin işlerinin normal bir şekilde yürütülmesine Devlet teşkilâtı mensubları yardım ederler.

kapandığı tarihe kadar Köy Enstitüleri'nde 25.000 civarında kişi mezun olmuştur. Mezun olanlar arasında öğretmenler ve sağlık çalışanları da bulunmaktadır. Köy Enstitüleri her ne kadar ömrü kısa olsa da buradan mezun olan kişiler Anadolu'nun farklı kırsal alanlarındaki öğretmen ve sağlık personeli ihtiyacının bir kısmının karşılanması konusunda önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Köy Enstitüleri, 1930'ların başlarında yükselen köye ve köylülere dönük ilginin doğal bir uzantısı olarak ortaya çıkmış eğitim kurumlarıdır. Özellikle yeni ihdas edilen Kemalizm ve inkılâp unsurlarının köylerdeki zayıflığı ve inkılâbın benimsenme düzeyinde köylerde görülen yavaşlık bu unsurları köylere taşıma noktasında köye olan teveccühü artırmıştır. Bu bağlamda hem köylüyü eğitecek hem de inkılâbın ve rejimin doğrularını köye taşıyacak nitelikte bir eğitim kurumuna duyulan ihtiyaç da Köy Enstitüleri'nin doğuşunu hızlandırmıştır. Bununla beraber kent soylu öğretmenlerin köy gerçeğinden uzakta ve yabancılaşmış olmaları köylere öğretmen olarak gitme konusunda onları isteksiz hale getirmekteydi. Bunun ortadan kaldırılması için de köy kökenli çocukların öğretmen yapılması ve kendi köylerinin kalkınması konusunda öncülük etmesi fikri oldukça pragmatik ve fonksiyonel olarak ele alınmıştır (Karaömerlioğlu, 2012; Türkoğlu, 2000).

Cumhuriyet'in en çok uğraştığı ya da yenilik getirmek istediği alanlardan birisi de yükseköğretim olmuştur. Zira Batı'daki gelişmiş bilimsel çalışma ve araştırma mantığının Türkiye'ye de transfer edilmesi ve Osmanlı'dan kalan ancak işlevi konusunda türlü tartışmalara konu olan Dârülfünun'un modern bir görünüme kavuşturulması konusunda kurucu iradenin çabası yoğun olmuştur. Dârülfünun, modern anlamda Batı ile yarışacak bilgi üretimi ve bilimsel araştırma mantığı içinde yer almadığından Cumhuriyet'in kurucu iradesi tarafından ve dönemin aydınlarının eleştirilere tabi tutulmuştur. Hem buradaki öğretim elemanlarının sayısal ve niteliksel olarak yetersizliği hem de kullanılan metodolojinin çağdaş olmaması Dârülfünun'un işlevini yeterince yerine getirmemesinin önündeki en büyük engeller arasında görülmekteydi. Bu durum Dârülfünun'un da toplumsal alanın kalanındaki kısımlar gibi bir inkılâba ya da reforma muhtaç olduğunu göstermekteydi. Tüm bu durumlar

siyasi iradenin Dârülfünun'a yönelik reform çabalarını hızlandırmış ve yapılabilecekler konusunda çeşitli arayışlara gidilmiştir.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu nasıl ki daha alt kademelerdeki eğitim-öğretim kurumlarını Cumhuriyet'in öngördüğü şekliyle dönüştürmeye başladı ise Dârülfünun'u da inkılâpların bir neticesi olarak dönüştürmek istemiş ve Osmanlı'dan intikal eden bilim anlayışına son verilerek Cumhuriyet'e yakışır şekliyle yeni bir hüviyete sahip olması istenmiştir. Dolayısıyla Cumhuriyet döneminde Dârülfünun'a ilişkin tartışmaların ekseninde büyük ölçüde Batılılaşma sorunu yatmaktadır. Dârülfünun'un Cumhuriyet'in ilk yıllarında Maarif Vekalati ile uyumlu olan çalışması sonraları devam etmemiştir (Kafadar, 2012). Cumhuriyet'i kuran kadroların Dârülfünun'dan özellikle inkılâpların ve ilkelerin unsurlarının halka daha çok anlatılması ve benimsetilmesi noktasındaki beklentisinin karşılanmaması Cumhuriyet'in siyasal kadroları ile Dârülfünun arasındaki uçurumu gittikçe derinleştirmiştir (Gündüz, 2019). Öncü (2012) burada eğitimcilerin görüşleri ile siyasetin dilini farklı değerlendirmektedir. Ona göre eğitimciler cephesinden durum eğitim reformlarının yerine getirilememesi Dârülfünun'dan beklentileri boşa çıkartırken siyasi argümanlara göre ise Dârülfünun resmî devlet ideolojisini yansıtmadığı için ve “suskun” kalmayı tercih ettiği için rejimle ihtilafa düşmüştür. Saray (1996) ise Dârülfünun'un “muhtariyete” daha önceden kavuşturulmuş olmasından dolayı değişikliği öncelikle “içeriden” beklediklerini ancak beklenen gelişmeler olmayınca müdahale edildiğini dile getirmektedir.

Dönemin yazılı basınının da odağına oturan Dârülfünun tartışmaları 1930'larda inkılâplara³⁰ olan zayıf bağlılığı ile gündeme gelmeye başlamıştır. Örneğin, dönemin etkili gazetelerinden *Vakit*'te çıkan bir yazısında Mehmet Asım [Us], “Dârülfünun'un ıslahının ancak Dârülfünun dışından yapılacak bir mücadele ile

³⁰ Örneğin, dönemin Maarif Vekili Dr. Reşit Galib, *Hakimiyet-i Milliye*'de yayımlanan bir nutkunda bu minvalde şunları söyler: “Memlekette siyasi, içtimai, büyük inkılaplar oldu. Darülfünun bunlara karşı bitaraf bir müşahit kaldı. Harf İnkılabı oldu, özdil hareketi başladı, Darülfünun hiç tınmadı. İstanbul Darülfünun'u artık durmuştu, kendisine kapanmıştı, *vüstaî bir tecerrüt içinde* harici alemden elini ayağını çekmişti.” Nutkun devamında ise şöyle demektedir: “Türk camiasının hayat seyri içinde bu kadar tecerrüt halinde kalabilen İstanbul Darülfünun'u dünyanın başka yerlerindeki ilim hareketlerine karşı da bittabi yakınlık ve alaka gösteremezdi ve bunlardan uzak kaldı. İstanbul Darülfünun'u ilmi taharri ve tetikler için bir faaliyet sahası olamadı, şahsi mesai için fırsat ve imkanlar veren bir çalışma muhiti haline giremedi. Tedrisatın tarz ve usulünü mümasil garp müesseselerindeki tarz ve usullere uygun bir hale getiremedi” (Kaynak: Bilsel, 1943: 34-35)

gerçekleşmesinin” mümkün olduğuna vurgu yapmaktadır. Yine dönemin aydınlarının etrafında toplandığı, Cumhuriyet inkılabları ve ilkeleri konusunda taraf olan *Kadro*³¹ dergisinde çıkan yazılar ve sert eleştiriler Dârülfünun’un inkılâp karıştı, buradaki öğretim üyelerinin de “irticacı” oldukları yönündedir (Kafadar, 2012).

Kafadar’a göre (2012) *Kadro Dergisi*³² o dönemde Marksist dünya görüşüyle Kemalizm’in unsurlarını bağdaştırma çabası içinde olan ve inkılabın yeni bir ideolojisini oluşturmaya çabalayan küçük bir aydın grubu hareketidir. Arslan (1995), *Kadro* çevresinin Dârülfünun’u hedef göstermesinin gerisinde Dârülfünun’un liberal-demokrat çizgide olmalarını, Kadrocuların ise hem ekonomik hem de siyasî bakımdan devletçiliği savunmalarının temeldki çelişkiyi oluşturduğunu dile getirmektedir ve Kadroculara göre, bilim inkılâbın emrinde olmalı ve ona hizmet etmeli idi (Caner, 2018). *Kadro* dergisinde o dönem Dârülfünun’a dönük olarak kaleme alınan yazılardan birinde Muhlis Etem şunları demektedir: “Eski tedris tarzının bir hatası da vardı. Hocalar talebeye ilmi çalışma tekniği öğretmezlerdi. Mehaz [Kaynak] göstermek âdet olmamıştı. Gerçi talebenin büyük bir kısmı lisan bilmez ve ecnebi dilinde yazılmış eserleri okuyup anlayamaz. Fakat bilhassa son seneler zarfında Türkçe neşredilen mahdud birkaç eserden bile haberdar edilmez veyahut bunların muhteviyatından mes’ul tutulduğu yegâne vasıtalar idi. Kürsü hocalarının çoğu milli neşriyatı takip ve tenkit şöyle dursun, okuma külfetinde bulunmuyorlardı.” (Dölen, 2010: 17). Benzer şekilde *Kadro*’nun yazarlarından Şevket Süreyya Aydemir’in Dârülfünun hakkında 1933 yılındaki (Sayı 14) bir makalesinde “Rusya’da ve İtalya’da Dârülfünun’ların Rusya ve İtalya’nın yeniden kuruluşu davalarına bütün enerjileriyle bağlanması acaba sebepsiz mi?” (Dölen, 2010: 12) diyerek Türkiye’deki Dârülfünun’un inkılâba bigâne kalışına diğer ülkelerle bir mukayese yaparak bir gönderme yaptığı görülmektedir.

³¹ Bu derginin önde gelen isimlerinden Şevket Süreyya Aydemir örneğin şöyle der: “Darülfünun kürsülerinde bugüne kadar inkılâbın kurtuluş ve yaratılış davalarını işleyen orijinal tek bir eser, bir tek broşür, hatta tek bir sahife telif etmemiştir. Türk fikir ve ilim yapısının üst tabakasını kurması lâzım gelen bir Darülfünun hocaları kadrosu vardır ki, inkılâp edebiyatı sahasında sağır ve kısırdır” (Kaynak: Arslan, 1995). Hatta o dönemki tartışmalara göre “İnkılâp yürürken Darülfünun geridedir”.

³² Kurucusu ve yazarları arasında bulunan kişi Vedat Nedim Tör ile Burhan Asaf’tır.

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu 1923 yılından itibaren her kurumunda yeniden yapılanmaya gitmekle beraber selefi Osmanlı İmparatorluğu'ndan pek çok kurumsal ve kültürel mirası da devralmıştır. Devralınan bu kurumlar içerisinde medreseler, yüksekokullar, askeri okullar ve Dârülfünûn olarak bilinen yükseköğretim kurumları da yer almaktadır. Cumhuriyet'in kurulduğu dönemde tek yükseköğretim kurumu Dârülfünûndur (Siler, 1992). Yüksekokul ve fakülte sayısı 9 iken toplam öğrenci sayısı 2914, öğretim üyesi sayısı 328'dir. Cumhuriyet dönemi Dârülfünûn'un ilk rektörü 1923 yılında İsmail Hakkı Baltacıoğlu olmuştur ve görevini 1925'e kadar sürdürmüştür (Taşer, 2006). Dârülfünûn'un tüzel kişiliğe kavuşması 493 sayılı yasa³³ ile 1924'te mümkün olmuş ve resmi adı "İstanbul Dârülfünûn'u" olarak belirlenmiştir. Bu gelişmeden sonra "fakülte" teriminin de kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Kesgin, 2010). Bu dönemde Dârülfünûn'a eski dönemin ünlü Harbiye Nezareti binası tahsis edilmiştir.

1927 yılına kadar Dârülfünûn'a lise eğitimi olmayanların da kabul edilmesi söz konusu iken bu tarihte bu uygulamaya son verilmiştir. 1930'da TBMM tarafından hükümete verilen yetki ile Cenevre Üniversitesi'nden Prof. Albert Malche³⁴ İstanbul'a davet edilmiş³⁵ ve Dârülfünûn'u yeniden düzenlemesi için

³³ Bu yasa toplam 6 maddedir ve maddeler şöyledir: **Madde 1:** İstanbul Darülfünunu ve müteşekkil bulunduğu Tıp, Hukuk, Edebiyat ve İlahiyat ve Fen medreselerinden her biri emvali menkule ve gayrimenkule tasarrufuna ve teberruat kabulüne ve devair ve mehakimde huzur ve murafaaya ve istikraz ve mümassili ukut hariç olmak üzere her nevi mukavelât akdine ve sarfiyat icrasına mezun, şahsiyeti Mikmiyeyi haiz bir müessesedir. **Madde 2:** İstanbul Darülfünunu mülhak bir bütçe ile idare olunur. "Bu bütçede Darülfünunun ve her medresenin varidat ve masarifi ayrı ayrı fasıllarda gösterilir. Fasıldan fasla nakli nmhassasat için kanunu mahsus istihsal ve aynı faslın mevaddı beyinde nakli tahsisat Maarif vekilinin tasdikıyla icra olunur. **Madde 3:** İstanbul Darülfünun ve medreselerinin varidatı: 1. Muvazenei umumiyeden verilen tahsisat; 2. Darülfünun ve medreselerce kavauin ve nizamati mahsusasma tevfikân istifa olunacak her nevi ücret ve harçlardan; 3. Neşredilen asar ve resaili ilmiye satış hasılatından; 4. Darülfünun ve medreselerin emvali menkule ve gayrim en kulesi varidatından; 5. Vekâletnamelerden alman Mektebi hukuk ianesinden; 6. Maarif umuruna meşrut varidatına mukabil mazbut evkaftan tefrik edilecek hisse ile vakfiye ve teamüllerinde tedris ve müşabihi cihetlere muhassas varidatı olan emanet ve mülhak evkafın hasılatı safiyesinin yüzde muayyen bir miktarından; 7. Teberruat ve emsali varidattan ibarettir. **Madde 4:** Üçüncü nriddenin 2, 3, ve r> nci fıkralarında gösterilen varidat ait oldukları medreselere mahsustur. Ru kısım varidatın sureti sarfı her medrese meclisi tarafından tahtı karara alınır. Diğer varidatın medarise sureti tevzi ve tahsisi İstanbul Darülfünunu divanınca kararlaştırılır. Şu k'idar ki teberruatta müteberrilerin şurut ve kuyuduna riayet olunur. **Muvakkat Madde:** İşbu kanamın neşrinden evvel İstanbul Darülfünunu için vukubulan teberruat ile Devletçe tahsis olunan ve mubayaa ve istimlâk edilen emvali menkule ve gayrimenkule Darülfünun ve ait oldukları medreselere devrû temlik olunur. **Madde 5:** İşbu kanun tarihi neşrinden mer'idir. **Madde 6:** İşbu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

³⁴ Albert Malche'nin neden davet edildiğine ya da neden onun seçildiğine dair Mete Tunçay'ın oldukça radikal bir iddiası söz konusudur: "Dönemin Maarif müsteşarı Emin Erişirgil, bu mütehasssın kim olacağını belirlenmesine dair kaleme aldığı yazısında, kişisel menfaatlerin ne derece öne çıktığını anlatır. Ona göre, Dr. Âkil Muhtar Özden (Atatürk'ün hekimliğini de yapmıştır, Cenevre Tıp Fakültesi mezunu) bir gün kendisini makamında ziyaret etmiş ve getirilecek mütehasssın İsviçre'den olması için ricada bulunmuş: "İsviçre'de benim

kendisinden bir rapor yazması istenmiştir (Ortak, 2004). Prof. Malche, 1932 yılında Türkiye'ye gelmiş ve raporunu 4-5 ayda hazırlayarak Mayıs 1932'de hükumete sunmuştur (Demirtaş, 2010). Malche'nin raporunda dikkate değer olan ve ilk başta göze çarpan hususlar arasında Dârülfünun'un bilimsel anlamda görevini yerine getirmekten çok uzak bir kurum olması, hocaların genelde üniversite dışında başka işlerle meşgul olması, öğrencilerle sadece derste karşılaşmaları, en basit ve alelade çevirileri tez olarak kabul etmeleri, telfi eserleri gibi çalışmaların olmamasıdır (Öncü, 2012). Malche'nin bu söylediklerine benzer şeyler 1919'da Baltacıoğlu'nun tespitleri içinde de yer almaktadır (Ergin, 1977). Öncü'ye göre (2012) bu durumun temel gerekçesi siyasi iradenin Dârülfünun'a müdahalesi için meşru bir zemin oluşturma çabasıdır. Ayrıca reform sonrasında ortaya çıkan tasfiye hareketi devletin resmi dilinin gittikçe tekdüze bir hakimiyet oluşturma bakımından oluşturulan bu zeminin bir doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu müdahale olmasa idi bir üniversite ve kurumsal kimlik inşa etmek önemli ölçüde zor olacaktı. Bununla beraber Atatürk'ün çok değer verdiği ve 1930'lardan sonra gelişme gösteren dil ve tarih alanındaki politikalar ve tezler Dârülfünun tarafından desteklenmemiştir. 1932 yılında toplanan Birinci Tarih Kongresi'nde Dârülfünun müderrisleri tarafından ileri sürülen eleştiriler bardağı taşıran son damlayı oluşturmuştur (Caner, 2018; Dölen, 2010).

Dârülfünun'un tarihinde bu tasfiye ilk değildir. 2. Meşrutiyet'te Dârülfünun-ı Şahane'nin adı Dârülfünun-ı Osmani olarak değişmiş ve 1909'da İttihatçılar Dârülfünun'da tasfiye yapmış, Tıp Fakültesi'nde çok sayıda müderrisin işine son verilmiştir. Dârülfünun-ı Osmani 1912 yılında Emrullah Efendi'nin nazırlığı döneminde yeniden düzenlenmiştir. 1919'da Ali Kemal'in Maarif Nazırlığı döneminde ise yeniden bir tasfiye yapılmıştır (Özen ve Tunçay, 1984:7). 1933 reformundaki tasfiyenin gerisinde ise dönemin Maarif Vekili Dr. Reşit Galib'in etkisi büyüktür. Ancak kendisi de bu tasfiyeden 2 hafta sonra görevden alınmıştır. Tasfiye 1934'te de devam etmiş ve bu sefer de dönemin rektörü Neşet Ömer Bey görevden

dostlarım var, oradan kim gelirse gelsin, o dostlarım delâletiyle bu mütehassısın evvela beni görmesini sağlayabilirim. Vereceği raporda da benim telkinlerimin tesiri olacağına şüphe etmiyorum" (Tunçay, 1984: 10; akt. Caner, 2018; Dölen, 2010: 83).

³⁵ Bakınız Ek-53

alınmıştır. Malche'nin raporunu dikkatle tetkik eden Mustafa Kemal Atatürk'ün bu raporu önemseydiği ve Dârülfünûn üzerine reformların gerekli olduğunu belirten notlar aldığı görülmüştür (Özen, 1999). Nihayet 1933'te meclise İsmet İnönü imzasıyla sunulan teklifle Dârülfünûn'un ilgasına ve yerine İstanbul Üniversitesi'nin kurulmasına yönelik karar alınmıştır. Cumhuriyet tarihinde 1933 Üniversite Reformu olarak bilinen bu gelişme Türk yükseköğretim tarihi açısından önemli bir dönüm noktasını oluşturmuştur.

İlerleyen dönemlerde ise bu reforma dönük olarak üniversite özerkliğini ortadan kaldırması ve üniversitenin-fakültelerin MEB'e bağlı herhangi bir okuldan farksız hale getirilmesi yönünde çeşitli eleştiriler daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Örneğin, Alman bilim insanlarından Ernst Hirsch, 1946 yılında kaleme aldığı bir raporunda (Üniversite Muhtariyeti adında) üniversite ile devlet arasında merkeziyetçilik, parti devletçiliği, materyalizm, pozitivism gibi kavramlar etrafında üniversitenin özerk olmamasının ciddi kaygı ve sorunlara yol açtığını dile getirmiştir. “Merkeziyetçilik sistemi dolayısıyla eli-kolu bağlanmış olan üniversite kendi bünyesini bizzat ıslah hususunda ittihazı gereken bir tedbiri yukarıdan yani devletten beklemekte ve bu hususta herhangi bir teşebbüste bulunmayı muhtelif endişelerle doğru bulmamakta, daha doğrusu buna cesaret edememektedir” diyerek bu konudaki endişe ve eleştirilerini dile getirmiştir (Kafadar, 2012:366-367). Bilisel'e göre (1943) bu ilganın gerisinde Cumhuriyetin bilime verdiği önem yer almaktadır. 1933 Üniversite Reformu ile birlikte Dârülfünûn kadrosunda yer alan öğretim üyelerinin üçte ikisi yeni ihdas edilen üniversitede kadro³⁶ alamamışlardır. Tasfiye olanlar muhtelif görevlere kaydırılmıştır.

Prof. Ayşe Öncü'ye göre (2012) bu tasfiyenin mantığının ve zamanlamasını gerisinde Tek Parti döneminin merkezileşme atılımları ve 1930'lar boyunca ivme kazanarak sürececek olan otoriter çizginin pekiştirilmesidir. Ayrıca devletin her alana fiilen girmesi ideolojik ve siyasi anlamda kendini savunmanın da koşullarını oluşturmuştur. Kısaca Öncü bu durumu, giderek güçlenen bir “denetim” mekanizmasının kendisini hissettirmesi şeklinde yorumlamaktadır. Ali Arslan (1995)

³⁶ Buna ilişkin alınan resmi karar içib bakınız Ek-54

ise bu meseleye “Dârülfünuna muhtariyet noktasından yapılan tenkitlerin kaynağı Türkiye’de her sahada tatbik edilmeye başlayan devletçi politikanın bir sonucu olmalı” idi şeklinde yaklaşmaktadır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip, tasfiye olan öğretim üyelerine hitaben aşağıdaki mektubu kaleme almıştır (Tunçay ve Özen, 1984:230):

Muhterem Beyefendi; İstanbul Dârülfünun’u BMM’nce çıkarılan 31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı kanunla 31 Temmuz’dan itibaren ilga edilmiştir. Bu kanun hükmüne göre Dârülfünun’daki vazifeniz 31 Temmuz 1933’ten itibaren nihayet bulmuş oluyor. Uzun yıllardan beri hayatını memlekette münevver yetiştirmeye vakfetmiş ve çok zaman zorlu şerait içinde büyük hizmetler görmüş olan zatıalınıza bu tebliği teessürle bildiriyorum. Memleket uğrunda hizmetlerinize teşekkür ederken, bugünkü kararın sırf şahsınızı veya tedrisatınızı istihdaf ettiğine sahip olmamanızı rica ederim. Maksat yeni ihtiyaçlara uygun yeni üniversite kurmaktır. Esasen, bu kanunun hükmüne tevfikân Dârülfünun’dan ayrılacak müderrisler, bir yıl müddetle veya bu yıl içinde yeni bir vazife buluncaya kadar eski maaşlarının tutarlarını açık ve munzam bir ücret şeklinde alacaklardır. Vekalet, bu netice ile alakadar zevata bir vazife vermek veya bulmak imkanını temine çalışmayı vazifelerinden biri sayacaktır. Teşekkürlerimi teyitle derin saygılarımın kabulünü rica ederim.

Maarif Vekili Dr. Reşit Galip

Üniversitenin hukuki statüsünde, fakülte ve kürsülerin sayısı ve sınıflamasında, ders içeriklerinde çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Dönemin Almanya’ında ari ırktan olmadıkları veya muhalif siyasi görüşlerden oldukları için Nasyonal Sosyalist rejim tarafından Alman üniversitelerindeki görevlerinden uzaklaştırılan 40 civarında bilim insanını yeni üniversitenin kadrosuna alınmıştır. Bu bilim insanların birçoğu yetkin sayılmış ve kürsü başkanlıklarına getirilmiştir (Demirtaş, 2010). Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında yükseköğretime dönük olarak yaptığı bu atılımlar o dönemin şartları göz önüne alındığında son derece ileriye dönük eğitimsel yatırımlar ve hamleler olarak ele alınabilir.

İstanbul Üniversitesi'nin yeni kadroları ve yeni eğitim hayatı hem yükseköğretimi hem de diğer eğitim kademelerini doğrudan ve dolaylı olarak etkilemiştir. Alman bilim adamlarının bilimsel araştırmaları, kullandıkları metodoloji ve öğretim yöntemleri, yetiştirdiği öğrenciler, yaptıkları çalışmalar üniversitenin gelişmesinde ve ilerlemesinde pek çok etki oluşturmuştur. Genç Cumhuriyet'in henüz sahip olmadığı yükseköğretim deneyiminin zenginleşmesine ve eğitimde istikamet arayışına sunduğu katkılar bağlamında Alman bilim insanlarının ortaya koyduğu çalışmaların hem siyasi hem de eğitim tarihimiz açısından oldukça önemli bir yere sahip olduğu ileri sürülebilir. Türk yükseköğretiminin genç Cumhuriyet'in ilkeleri doğrultusunda ve gelen Alman bilim insanlarının katkısı ile şekillenmeye başlamıştır. 1933 Üniversite Reformu³⁷ Türkiye'nin eğitim tarihinde oldukça önemli bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Gerek Cumhuriyet'in her alanda yenilik ve reformları hayata kavuşturması bağlamından gerekse eğitimde yenileşme hareketleri bağlamından ele alındığında bu reformların yükseköğretim hayatında ve toplumsal alanda ciddi bir makas değişikliği yaptığı söylenebilir. Türk eğitim ve siyasi tarihi içerisinde belirli kurumların tarihi ve kurumun kendi içerisinde meydana gelen çeşitli gelişmelerin toplumsal alanda son derece geniş etkiler oluşturduğu görülmektedir. Bu gelişmelerden birisi olan Dârülfünûn'un lağvedilmesi ve yerine İstanbul Üniversitesi'nin kurulması ve 1933'te gerçekleştirilen reform hareketlerinin etkileri uzun süre varlığını sürdürmüştür. Üniversite reformuyla birlikte Türkiye'ye gelen Alman bilim insanlarının her birinin kendi disiplininin gelişimine yönelik yaptığı çalışmaların ortaya konulmasının hem Türk eğitim tarihi hem de sosyal, beşerî ve diğer alanlar açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren medreseye paralel olarak batı tipi bir yükseköğretim kurumu meydana getirmek Osmanlı Devleti'nin eğitim politikaları içinde yer almış ve buna istinaden çeşitli girişimler yapılmıştır. Yapılan dört

³⁷ Bu noktada Prof. Ayşe Öncü'nün (2012:522) bir tespiti oldukça önemli sayılmalıdır: "Türkiye'de üniversite reformu dönemlerinde Batı modellerinin iki anlamda önemi olduğunu söyleyebiliriz. Birincisi Batı'nın doğrudan etkisi, Batıdan ödünç alınması, Batı'nın taklit edilmesi. Türkiye'nin siyasi müttefikleriyle birlikte model alına Batı üniversiteleri de değişmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Alman modeli üstündü, 1950'lerde Amerikan modeli. (...) Dolayısıyla, Batı tarzı ideal bir üniversitenin (sosyolojik anlamda) tekrar tekrar yapılandırılması Cumhuriyet dönemi boyunca üniversite reformu söyleminin bir parçası oldu." (Kaynak: Ayşe Öncü, "Akademisyenler: Üniversite reformu söyleminde Batı", *Modernleşme ve Batıcılık içinde*, ss. 521-536, İstanbul: İletişim Yayıncılık".)

girişimin ilk üçü çok kısa süreli olmuştur. Osmanlı Devleti'nde açılan en son Dârülfünun'un toplam 33 sene ömrü olmuştur. Bu Dârülfünun, Cumhuriyet'in ilanından sonra 1933 Üniversite Reformu lağvedilmiş ve yeni bir kurum ortaya çıkmıştır. Avrupa'nın yükseköğretim çalışmaları ve bilimsel-teknik ilerlemeleri Osmanlı Devleti'ni ister istemez bu yönde çeşitli çabalara sevk etmiş ancak eldeki insan kaynağı hem öğrenci olarak hem de ders veren kadrolar olarak Avrupa seviyesine gelmemiştir. Bunda henüz tam oluşmamış kültürel ve akademik atmosferin yokluğu da büyük rol oynamıştır.

Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile birlikte farklı alanlarda yapılan yenileşme ve çağdaşlaşmanın eğitim hizmetlerinde de olduğu bilinmektedir. Eğitimin her kademesinde nicel ve nitel gelişmelere ve iyileşmelere duyulan ihtiyaç çeşitli arayışları ortaya çıkarmıştır. Cumhuriyet'i kuran kadroların ve zamanın ruhunun beklentilerine cevap veremeyen Dârülfünun da bu atmosfer içerisinde yerini yeni, modern ve bilimsel-teknik anlamda ihtiyaçları-beklentileri karşılayacak bir başka kuruma bırakmak zorunda kalmıştır. 1933 Üniversite Reformu ile birlikte Türkiye'ye çeşitli şekillerde gelen bilhassa Alman profesörlerin Türk yükseköğretiminin yeniden ve modern şekilde ihdas edilmesinde çok önemli girişimleri ve çabaları olmuştur. Gerek yükseköğretime bilim insanı kazandırmak gerek modern öğretim metotlarının üniversitelere getirmek gerekse bilimsel yayıncılık konusunda öncülük etmek cihetinden bakıldığında Alman bilim insanlarının katkıları azımsanamayacak kadar fazladır. 1933 Üniversite Reformu ile birlikte Türkiye'ye gelerek yükseköğretim hayatına şekil ve katkı veren Alman bilim insanlarının başta tıp, hukuk, iktisat ve ziraat olmak üzere çeşitli alanlarda başlattıkları bilimsel disiplinin ve çalışmaların Türk yükseköğretime nasıl yansıdığını ortaya koymak bu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu çalışmada çeşitli sınırlılıklar bulunmaktadır. Bunlar arasında yalnızca ulaşılan kaynak ve arşiv belgelerinden alınan bilgilerin önemli bir sınırlılık oluşturduğu söylenebilir. Başka araştırmacılar, farklı ve karşılaştırmalı belgelerle bu türden bir çalışmayı daha ayrıntılı hale getirebilir. Ulaşılabilir olması halinde yabancı arşiv belgeleri ile daha farklı çalışmalar yapılabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.OSMANLI DEVLETİ'NDE DARÜLFÜNÛN'UN KURULUŞU

2.1. Dârülfünûn'un Kuruluşunda İlk Girişim (1863-1865)

Geleneksel eğitimin ihtiyaç duyulan çağdaş ve ilerlemeci, teknik anlamda gelişmeyi destekleyecek, ekonomik ve siyasal gücü sağlayacak bir hamle oluşturmaması Osmanlı Devleti'ni yükseköğretim düzeyinde yeni arayışlara itmiştir. Bu bağlamda on dokuzuncu yüzyılın sonuna doğru bu ihtiyacın karşılanması için çeşitli girişimler söz konusu olmuştur. Osmanlı Devleti'nde özellikle Batılılaşma hareketlerinin yoğun olarak görülmeye başlandığı XVIII. yüzyıl ve sonrasında devletin pek çok kurumu gibi eğitim kurumlarının da modern ve Batılı bir görünüşe kavuşması için çabalar gösterilmiştir. Bu çabaların gerisinde o dönemde bilimsel ve teknik alanlarda ilerleme gösteren Avrupa ülkelerinin gerisinde kalmama düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir. Reform hareketlerinin öncelikle ordudan başlaması askeri eğitim veren okulların da modernizasyonunu başlatmıştır (Akyüz, 1999). Bu bağlamda askeri amaçlı mühendis okulları ve tıbbiyeler kurulmaya ve yenilenmeye başlanmıştır. 1773 yılında Mühendishane-i Bahri Hümayun, 1796'da Mühendishane-i Berr-i Hümayun tesis edilmiştir. Bu eğitim kurumlarında dönemin gerektirdiği birçok modern ders, hesap geometri konuları, tarih, coğrafya ve kozmografya öğrencilere öğretilmiştir. 1827'de Tıphane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure'nin açılmasıyla Türk eğitim tarih bağlamında önemli bir başlangıç söz konusu olmuştur (Akyüz, 1999).

XVIII. yüzyılın sonları ve XIX. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nde kültür hayatında ve bilimsel çalışmalarda Batı'ya doğru meydana gelen yönelmenin arttığı görülmektedir. Eğitim anlayışında meydana gelen değişimler ve toplumsal gelişmelerle beraber, Tanzimat Dönemi'nin ilk yıllarında medreselerden hariç olmak üzere modern yükseköğretim kurumunun kurulmasına yönelik çeşitli girişimlerin söz konusu olmasına zemin hazırlamıştır (İhsanoğlu, 2010). Tanzimat Dönemi'nde Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye, Osmanlı Devleti'nde eğitim hayatında çeşitli yenilikler hazırlamak amacıyla, 1845'te ulemânın, askerlerin ve

bürokratların bir arada iştirak ettiği yedi kişiden meydana gelen Meclis-i Muvakkat isminde geçici bir maarif meclisi ihdas etmiştir. Meclis-i Muvakkat bir sene süren bir çalışma neticesinde Osmanlı eğitim reformunun temel prensiplerini ortaya koymuş ve eğitim sistemini ilk, orta ve yüksek eğitim olarak üç ayrı kademeye tasnif etmiştir. Bu üç eğitim kademesi içinde Dârülfünûn kurulması yüksek eğitim programında yer almıştır (İhsanoğlu, 1993). Ancak İhsanoğlu'na göre (1990) bu dönemdeki devlet adamlarının ve bilim adamlarının Dârülfünun'un ne olduğuna dair açık bir fikirleri ve bilgileri yoktur. Tanzimat'tan önce kurulmuş olan Mühendishaneler ve Mekteb-i Tıbbiye gibi kurumların amaçları açık ve net bir şekilde belli iken bu durum Dârülfünun için geçerli değildir. Yine İhsanoğlu'na göre (1990:702), Dârülfünun'un ilk baştaki kurulma niyetinin gerisinde “asıl hakiki murad saltanatın önemli hizmetlerinde kullanılmak üzere eğitilmiş *malûmatlı memur* (Bendegan) yetiştirmek sureti olduğundan ilk önce adı geçen meclisin (Meclis-i Maarif-i Umumiye) ve mesela Bab-ı Ali ketebesinden ve başkalarından tertip edilerek Bab-ı Âli'de yahut başka uygun bir mahalde Dârülfünun kurulması yoluna gidilmeli” sözlerinden de anlaşılacağı gibi devlet memuru yetiştirmek amaçlanmıştır. Dârülfünun'un teşkilinden ilk defa 1846'da böyle bahsedilmiştir (İhsanoğlu, 1990).

Dârülfünûn ancak Ocak 1863 yılında Derviş Paşa'nın herkese açık olacak şekilde fizik ve kimya dersleri vermesiyle eğitim hayatına başlamıştır (Akyüz, 1999; İhsanoğlu, 1990; Siler, 1992). Burada yapılan elektrik deneyleri halk tarafından şaşkınlıkla izlenmiştir. İlk etapta 300 civarında izleyicinin katıldığı bu tertiplere sonraki oturumlarda 400-500 kişi katılmıştır (Kobal, 1994). Ancak Derviş Paşa'nın aniden rahatsızlanması ve tedavi için Fransa'ya gitmesi ile onun yerine derslere bir müddet Saffet Paşa devam etmiştir. Saffet Paşa, 1863'teki ilk dersinde yer çekimi kanunundan söz etmiştir. Derviş Paşa Ağustos 1863'te döndüğünden kaldığı yerden devam etmiştir (İhsanoğlu, 1990).

Dârülfünun'da verilen derslerin adedi dörde çıkmıştır. Bunlar fizik, kimya, tabii ilimler ve tarih dersleridir. Astronomi dersi henüz başlamamıştır. Ancak Maarif-i Umumiye Nezareti, bunlara coğrafya dersinin de katılmasını istemiş ve bu dersin muallimliğine sultanın iradesiyle Maarif-i Umumiye Nezareti muavinlerinden

Mekteb-i Mülkiye coğrafya muallimi Mehmed Cevdet Efendi tayin olunmuştur. Coğrafya dersi, 13 Ekim 1863 (29 Rebiülahir 1280 Salı) günü saat 4-5 arası haftada bir olmak üzere verilmeye başlamıştır (İhsanoğlu, 1990:709). Dönemin matbuatı içinde yer alan Takvim-i Vekayi'de³⁸ yer alan bir yazıda, Derviş Paşa'nın fizik dersine devam edenlerin, bu derslerin düzenlenmesinden dolayı sultana şükranlarını arz ettikleri ve bu derslerden çok istifade ettikleri belirtilmektedir. Bu dersler sonucunda, dersleri takip edenlerin, bu maddi dünyada mevcut olan her türlü acayip ve garip olayların meydana gelmesinde Allah'ın kudret ve büyüklüğünü bir kat daha anladıklarını ifade etmektedirler (İhsanoğlu, 1990:709). Bu dersler halkın yararına olsa da ve devletin topluma karşı eğitimdeki sorumluluğunu yerine getirmiş olmasına bir delil sunsa da tam anlamıyla üniversite disiplini ve mantığı içinde olduğu söylenemez. Ancak halkın Dârülfünun'a karşı teveccühünün güçlenmesindeki etkisini de dikkate almak gerekir.

İki yıl kadar süren bu eğitim-öğretim faaliyetlerinde devam edenler bir sınava alınmış ve başarılı olanlara belge verilmiştir (Arslan, 1995). Bundan sonra Salih Efendi'nin Tabii İlimler, Ahmet Vefik Paşa'nın Tarih Felsefesi (Hikmet-i Tarih) dersleri, Tecrübi Fizik, Astronomi ve Mehmet Cevat Efendi'nin Coğrafya derslerini öğrettiği bilinmektedir (Siler, 1992). Dârülfünun'un ilk kurulma girişimleri esnasında Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye; din ve siyasi konular dışında olmak üzere her türlü bilimsel kitap ile makaleleri yabancı kaynaklardan çevirmişler, belirli günlerde de halka açık dersler düzenlemişlerdir. Bunun yanında Mecmua-yı Fünun adında dergi çıkarmışlardır. Dârülfünun'un, tam olarak açılması fikri bu cemiyetin mensupları tarafından gelmiştir. Okulun o dönemlerde bağımsız binası olmamış ancak Fransız kuruluşlarının da yardımıyla 4000 kitaptan oluşan kütüphanesi, devrin şartlarına göre modern sayılabilecek laboratuvarlar eklenmiştir (Taşer, 2006). Bu çabaların Osmanlı Devleti'nde dönemin ileri gelen aydınları ve topluma yön veren önde gelen yöneticileri tarafından kayda değer bulunduğu ve Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve siyasal gücünün artmasında nitelikli ve eğitilmiş insan gücüne ihtiyaç duyduğunun bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.

³⁸ Nr: 742, 4 Nisan 1864

Dârülfünûn binasının inşaatının tamamlanması 1865 yılında olmasına karşın bu bina, Maliye Nezaretine devredilince Dârülfünûn da Nuri Paşa konağına taşınmıştır. Bu konakta ilk ders, Nisan 1865'de (23 Zilkade 1281) Salih Efendi tarafından verilen tabii ilimler dersi olup ikincisi ise üç gün sonra Binbaşı Ahmed Efendi tarafından verilen fizik dersidir (İhsanoğlu, 1990: 712). Burada aynı yıl içinde meydana gelen yangın³⁹ sonucunda dört bin civarında kitabı ile birlikte yanarak ortadan kalkmıştır. Böylece ilk Dârülfünûn denemesi iki yıl gibi kısa bir süre içinde başarısız olmuş ancak Dârülfünûn'un açılması fikrinden geri dönülmemiştir (Küçükler, 2016; Olgun, 2002). İlk girişimin akamete uğramasının ardında çeşitli nedenler olmakla beraber en önemlileri arasında öğretim üyesi sayısının azlığı ve gelen öğrencilerin niteliğinin düşük oluşuna ve çoğunun çeşitli nedenlerle derslere katılmayışına işaret edilmektedir (Bilsel, 1943). Tüm olumsuzluklara rağmen ilk yükseköğretim denemelerinin ve burada okutulan derslerin Osmanlı Devleti'nde yükseköğretim çalışmalarının kökleşmesinde önemli katkılar sunduğu yadsınamaz. Bu girişimler pozitif bilimlerin yankı uyandırmasında da önemli etkilere sahiptir. Sonuç itibarı ile bu girişimin tam donanımlı bir üniversite olmasa da bu yolda atılan önemli bir adım olması yönünden ciddiye alınması gerektiği konusunda tarihçiler hemfikirdir (Kobal, 1994). İlk girişim yükseköğretim düzeyinde her ne kadar kısa sürse de Osmanlı'da çağdaş ve modern anlamda bir yükseköğretim kurumunun toplumsal değişim ve dönüşümü sağlamaya başlaması yönünden dikkate değerdir.

2.2. Dârülfünûn'un İkinci Kuruluş Çalışmaları ve Dârülfünûn-u Osmanî (1870-1873)

İlk girişimin kısa sürmesi ve istenilen verimi sağlayamaması üzerine kalan girişimin devam ettirilmesi sağlanmıştır. Aradan uzun bir süre geçmeden ve hem bürokrasinin hem de halkın bu fikirden çok fazla uzak kalmadan yükseköğretimde yeni bir girişimin ortaya çıktığı görülmektedir. 1869'da Dârülfünûn'un günümüzde Basın Müzesi olarak faaliyet gösteren yeni binasının yapımı bitmiştir. Maarif Nazırı Saffet Paşa'nın çabalarıyla, Ahmed Kemal Paşa'nın başkanlığında Sadullah Paşa, Recaizade Ekrem, Ebüzziya Tevfik gibi devrin önemli simaları tarafından Fransız

³⁹ Bu binanın 8 Eylül 1865'de (16 Rebiülahir 1282) çıkan büyük Hoca Paşa yangnında yanmış olması muhtemeldir (İhsanoğlu, 1990).

eğitim sisteminden esinle oluşturulan Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi⁴⁰ ile ilk defa Batı tarzı uygun bir eğitim modeli ortaya konulmaya çalışılmıştır. 198 maddeden oluşan bu nizamnamede 50⁴¹ madde ile en çok Dârülfünûn'un işleyişine yer verilmiştir. Buna göre yeni adıyla *Dârülfünûn-ı Osmanî* üç ayrı şubeden (fakülte) oluşmaktaydı. Bunlar Hikmet ve Edebiyat, Ulum-i Tabiiyye ve Riyaziyyat, Hukuk şubeleri olarak belirlenmiştir ve müdürlüğüne de Avrupa'da öğrenim görmüş Hoca Tahsin Efendi⁴² getirilmiştir (Küçükler, 2016).

Yayımlanan Maarif Nizamnamesi'nde, açılan her bir şubenin eğitim-öğretim faaliyetlerinin üçer yıl devam etmesi, müderris olacaklar için bu sürenin ise dört yıl

⁴⁰ Selçuk Akşin Somel'e göre (2008:701) Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ni dar anlamda bir nizamname olarak değerlendirmek eksik olmaktadır. Bu nizamnameyi Islahat Fermanı'nın getirdiklerinin bir sonucu olarak ele almak gerekmektedir. Bu nizamnamenin hazırlanmasında zamanın Fransız Eğitim Bakanı Victor Duruy'un etkisi büyüktür. Victor Duruy, Fransa'da eğitimin laik bir hüviyete kavuşmasında ve kilisenin eğitim üzerindeki etkisinin kırılmasında en önemli rolü oynamış politikacıdır. 1867'de Fransız hükümeti Duruy'un hazırladığı bir taslağı Osmanlı'ya iletmış, bu taslak üzerinde Dadyan Artin Efendi, Recaizade Ekrem Bey, Ebüzziya Tevfik Bey, Mehmed Mnasur Efendi, Dragan Cankov Efendi görüşlerini belirtmiş ve dönemin Maarif Nazırı Sav-fvet Paşa'nın da onayı ile bu nizamname ortaya çıkmıştır. İhsanoğlu'na göre (1990: 713-714) Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin esas mimarı Şüray-ı Devlet Maarif Dairesi Başkanı Baş muavini olan Sadullah Paşa'dır. Bu daire, Maarif Nâzırı Safvet Paşa zamanında münhasıran böyle bir nizamname hazırlamak üzere özel olarak teşkil edilmiştir. Maarif Dairesinde Sadullah Paşa'dan başka, Daire Başkanı olan Kemal Paşa, Dadyan Artin Efendi, Recaizade Ekrem Bey, Mahmud Mansur Efendi ve Dragon Çankof Efendi bulunmaktadır. Bu heyetin gayesi, 1789 Fransa inkılabından o güne kadar Fransız eğitim sisteminin geçirmiş olduğu tecrübeleri ve yapılan tatbikatları inceleyerek, memleketin o günkü şartları da göz önünde bulundurarak Osmanlı Devleti'nde uygulanabilecek bir maarif nizamnamesi hazırlamaktır.

⁴¹ Bu nizamnamenin ilk maddesi şöyledir: “**Birinci Madde:** Memâlik-i Devlet-i Aliyye'de bulunan mekâtib esasen iki kısma münkasımdır. Birincisi mekâtib-i umumiyyedir ki nezâret ve emr-i idaresi devlete aiddir. İkincisi mekâtib-i hususiyedir ki yalnız nezâreti devlete ve te'sisi ve idaresi efrâd veyahud cemaate aiddir.” Darülfünun ile ilgili maddeler ise 79. Maddeden başlamaktadır ve 128. Maddeye kadar gitmektedir ve Darülfünunla ilgili ilk üç madde şöyledir:

“**Yetmiş Dokuzuncu Madde:** Dersâdet'de Dârülfünûn-ı Osmanî nâmiyle bir Dârülfünun te'sis olunacaktır”.

“**Sekseninci Madde:** Dârülfünun evvelâ hikmet ve edebiyat, sâniyen ilm-i hukuk, sâlisen ulûm-ı tabiiyye ve riyâziyenin talimine mahsus üç şubeden ibaret olacaktır.”

“**Seksen Birinci Madde:** Hikmet ve edebiyat şubesinde ilm-i terkiib-i vücud-ı insanî ve ilm-i ahvâl-i nefis ve mantık ve ma'ânî ve beyân ve ilm-i kelâm ve ilm-i ahlâk ve hukuk-ı tabiiyye ve ilm-i tarih ve mükemmel Arabî ve Fârisî ve Türkî ve Fransızca ve Yunan ve Latin lisanlarıyla bilumum ümmehât-ı elsin kavâ'idinin tatbik ve mukayyesine dair sarf-ı umumî ve ilm-i aruzu ve tarih-i umumî ve ilm-i âsâr-ı atika ve ilm-i meskûkât dersleri talim olunacaktır.”

Son üç madde ise şöyledir:

Yüz Yirmi Altıncı Madde: Dârülfünun'un masârıfı nâzır ve muallimler ile hademe maaşlarından ve dairenin mahrûkâtıyla masârıf-ı tamiriyesinden ve kütübhaneye tahsis olunan i'âne akçesinden ibaretdir. **Yüz Yirmi Yedinci Madde:** Madde-i sâbıkada beyân olunan sandığın vâridât ve sarfiyatı muhasebesini mübeyyin sene besene bir defter tanzim olunup Meclis-i Kebîr-i Maârif'in daire-i idaresine i'tâ edilecektir. **Yüz Yirmi Sekizinci Madde:** İleride vaz'olunacak nizamnâme-i mahsusuna tatbikan Dârülfünun'da tarih-i tabiiyye ve meskûkât-ı atıkaya dair bazı âsâr cem' ve hıfzına mahsus olmak üzere birer daire ve bir de kimyahâne yapılacak ve bunların muvazzaf memurları olacaktır.

⁴² Prof. Rahmi Karakuş'a göre (1995) Hoca Tahsin Efendi'nin en büyük gayesi kafalardan dogmaları atmak, fen yoluyla kafaları aydınlatmaktır. (Kaynak: Rahmi Karakuş, “Felsefe Serüvenimiz”, Seyran Kitap, İstanbul). Hoca Tahsin Efendi ve Selim Sabit Efendi 1857'de Fransa'ya eğitim görmek üzere gönderilmiştir. Böylece döndüklerinde Darülfünun'da hoca olmaları hedeflenmiştir. Hoca Tahsin Efendi 1880'de hayatını kaybetmiştir.

olarak belirlenmesine ilişkin karar alınmıştır⁴³. Dârüfunun'da, esas öğretim dilinin Türkçe ancak Türkçe bilmeyen hocaların Fransızca ders verebileceğine ilişkin ayrımı da söz konusudur⁴⁴. Üç yıl süren eğitimin sonunda öğrencilerden bitirme tezi hazırlamaları istenmektedir (Taşer, 2006). Dârülfünûn'a kaydolabilmek asgari 16 yaşını doldurmak şarttır.⁴⁵ Dârülfünûn'un ikinci kuruluşunun bitimi ve faaliyete başlaması ile beraber burada okumak isteyenler arasında ilk yıl 1000'den fazla aday giriş sınavına dâhil olmuş⁴⁶ ancak 450'den fazla öğrenci başarılı olarak kayıt yaptırabilmiştir (Ayni, 2007; Olgun, 2002). Bu niceliksel artış, Dârülfünun'un halk nezdinde gittikçe daha yakından ve ilgiyle takip edildiğine yorumlanabilir. İnsanların daha nitelikli ve üst bir öğretim kurumuna ihtiyaç duyduğu ve bunun için de devletin yaptığı ilk girişimlerin halkın belirli bir kesimi tarafından ilgiyle karşılandığı görülmektedir.

Maarif Nizamnamesi'nde Darülfünun'un ve müstemilatının da işleyişine ilişkin detaylar sunulmuştur. Örneğin 97. Maddede “Bi'l-cümle talebe nehârî olacaktır” diyerek tüm öğrencilerin gündüz eğitim-öğretime devam edeceği belirtilmiştir. Benzer şekilde, 98. Maddede “Dârülfünûn muallim ve muâvinleri Muallim Nizâm-nâmesi mûcibince intihâb ve tayin olunacaktır” denilerek Darülfünun'da görevli öğretim elemanları ve yardımcılarının göreve başlama ve yer değişikliği ile ilgili bağlayıcı hüküm oluşturulmuştur. Alınacak ücretlere ilişkin ise 99. maddede “Dârülfünûn muallimlerine iki bin beş yüzden beş bin kuruşa ve muâvinlere bin beş yüzden iki bin beş yüze kadar şehriye maaş i'tâ olunacaktır” denilmektedir. Derslerde yoklama alınması ve bunun takip edilmesi de istenmektedir. 100. Maddede bu durum şöyle belirtilmiştir: “Talebenin esâmîsini mübeyyin cedvelli bir defter

⁴³ Buna ilişkin Maarif Nizamnamesi'nde yazılan madde şöyledir: Yüz Altıncı Madde: Müderris olmak isteyen talebe me'zûniyet rûsusu aldıktan sonra bir sene daha kayd pusulalarını alıp me'zûn hakkında cârî olan usule tevfiķan imtihan oldukdan ve bir mes'ele-i ilmiyeye dair iktizâ eden müsveddeyi kaleme aldıktan sonra İmtihan Nizâm-nâmesi'ne tevfiķan müderris rûsusu alabilmek üzere şehâdetnâme ahz eyleyecektir.

⁴⁴ Buna ilişkin Maarif Nizamnamesi'nde yazılan madde şöyledir: “**Seksen Dördüncü Madde:** Dârülfünûn'da okuturulacak dersler Türkçe takrîr olunacak ve Türkçe takrîre muktedir mükemmel muallimler yetiştirilinceye kadar Fransızca takrîr olunmak caiz olacaktır.”

⁴⁵ Buna ilişkin Maarif Nizamnamesi'nde yazılan madde şöyledir: **Seksen Sekizinci Madde:** Lâ-ekal on altı yaşında olan her bir şahıs Dârülfünûn'un nizâmâtına ittibâ' eylediği hâlde talebe sınıfına kayd olunabilecektir.

⁴⁶ Buna ilişkin Maarif Nizamnamesi'nde yazılan madde şöyledir: **Doksanıncı Madde:** Dârülfünûn şâkirdânı silkine dahil olmak isteyenler muamelât-ı meşrûhayı icra eyledikten sonra her şubeden birer muallim alınarak teşkil olunacak mümeyyiz hey'eti huzurunda lisan-ı Osmanîyle tarih-i umumî ve coğrafya ve hesab ve hendese ve cebir ve hikmet-i tabîyye ve mantıktan imtihan olunacaklardır.

yapılıp beher gün her biri imzasını va'z etmeğe mecbur olacaklardır. Muallimler haftada bir defa işbu cedvelleri muayene edip gelmeyenleri kayd edeceklerdir.”

Maarif Nizamnamesi, Dârülfünun’un iç işleyişi ve idari işlerin nasıl yürütüleceğine ilişkin de bazı düzenlemeler getirmiştir. Bu düzenlemeler idari kadroların nasıl belirleneceğini ve atamanın nasıl yapılacağını belirtmektedir. Bunlardan 111. Madde şöyledir: “Her şubenin muallimleri her sene içlerinden birini şube müdürlüğüne intihâb edeceklerdir”. Devamında 112. Madde ise “Her şubenin müdürü icabında şube muallimlerini celb ile şubeye aid umûr ve hususâtı tezekkür edecektir” denilerek gerekmesi halinde müdürlerin muallimlere emirleri ve gerekli talimatları talimat yoluyla vermesi istenmektedir. 114. Maddede ise yardımcı personele (memur) ilişkin bir hüküm vardır: “Her şubenin muallimlerinden olmak ve kendileri tarafından müntehab bulunmak üzere bir kâtibi olacaktır.” Devamındaki 115. Maddede ise görev tanımı şöyle yapılmaktadır: “Şube kâtibi zabıt ceridelerini kaleme almağa ve muhaberât-ı tahrîriyyeyi icraya ve evrakı hıfza memurdur.” Memur kadrosundan başka hizmetli kadrosu için de detaylar ve görev tanımları ilgili nizamnamede yer almaktadır. 117. Maddede “Her sınıfta birer mubassır bulunacağı gibi lüzumu mikdar hademe dahi bulunarak mubassırlık şehriye maaşı üç yüz ve hademenin maaşları yüz elliden iki yüz ellişer kuruşa kadar olacaktır” denilerek alacakları ücretleri ve işleri belirtilmiştir.

Dârülfünun’un tatil günleri olarak Cuma ve Pazar belirlenmiştir. Ayrıca belirli günlerde, Ramazan ayından sonra da tatil olduğu 118. Maddede açıkça belirtilmiştir: “Dârülfünun’un eyyâm-ı tatiliyesi evvelâ her haftanın Cuma ve Pazar günlerinden sâniyen her sınıfın a’yâd ve eyyâm-ı mahsusalarından sâlisen Ramazandan râbi‘an imtihandan sonra bir ay müddetden ibaret olacak ve cülûs-ı hümayûn yevm-i mahsusunda dahi tatil edilecektir”.

Dârülfünun’un müstemilatı içinde yer alan kütüphanenin de işleyişine dair çeşitli hükümler bu nizamnamede yer almaktadır. Örneğin 119. Maddede “Dârülfünun’da bir kütübhâne te’sis olunacaktır” kütüphanenin kuruluşu belirtilmiştir. Devamındaki 120. Maddede ise kütüphane müdürünün tayin ve ücreti açıklanmıştır: “Kütübhâne müdürü Dârülfünun Nâzırının inhâsı ve Maârif

Nezâreti'nin takrîri üzerine bâ-irâde-i seniyye tayin olunur. Şehriye maaşı iki bin beş yüz kuruştur". 121. Maddede ise kütüphanenin bütçesi için ayrılan miktara yer verilmiştir: "Kütübhâne için senevî yirmi beş bin kuruş tahsis olunacaktır". 122. Maddede ise kütüphanenin zengin kaynaklara sahip olabilmesi için bağış kabulüne onay verilmiştir: "Kütübhâne hibe ve vasiyetle verilecek hedâyâyı kabul edecek ve sair kütübhânelerle kitab mübâdele edebilecektir." Kütüphane için son maddede ise çalışma saatlerinin detayı vardır: "Kütübhâne Dârülfünûn muallimleriyle talebe için her gün ve umum için evkât-ı muayyenede açık bulunacaktır".

Dârülfünûn-ı Osmanî, 20 Şubat 1870'te dönemin devlet adamlarının ve protokolünün de hazır bulunduğu büyük bir merasimle açılmıştır.⁴⁷ İlk ders yılı bitiminde öğrencilere bir sınav yapılmış ve başarılı olanlara birer şahadetname takdim edilmiştir. Sonraki ders yılı başlamadan evvel, Ramazan ayı olması nedeni ile ders yapılamadığından, Dârülfünûn müdürü Tahsin Efendi herkesin katılımına açık olacak şekilde açık konferanslar düzenlemiştir. O yıllarda İstanbul'da bulunan ve Dârülfünûn'un açılış töreninde de bir konuşma yapmış olan Cemaleddin-i Efgani⁴⁸ davet edilmiştir. Bu konferansın konusu "Fen ve Sanatların İlerleyişi" olarak belirlenmiştir. Konferans metni (Farsça olarak yazılmıştır ve hem Münif Paşa hem de Tahsin Efendi tarafından onaylanmıştır. Ancak Efgani, konuşmasını bu dile yabancı olan birinin çevirisi üzerinden gerçekleştirmiştir (Berkes, 2019). Efgani konferansında, sanatı açıklarken peygamberliği sanat kategorisinde belirtmiştir ya da insanlar böyle yorumlamıştır⁴⁹. Bu benzetme ve tasnif konferansa katılanlar arasında

⁴⁷ İstanbul Üniversitesi'nin cumhuriyet dönemi rektörlerinden Prof. Cemil Bilsel'e göre (1943:18) Darülfünun-ı Osmanî'nin açılışında talebe cerden dönmüş ve 20 Şubat 1870'te (19 zilkade 1286) Pazar günü Darülfünun açılmıştır. Kapının üstüne de tarih olarak da "Açıldı yümnile (yümn=uğur / bereket) Darülfünunu Osmanî" ibaresi yazdırılmıştır. Açılışında Sadrazam Âli Paşa ve tüm vükela hazır bulunmuştur.

⁴⁸ Niyaz Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma (2019:239) adlı eserinde Efgani ile ilgili oldukça sert ve olumsuz yorumlar sunar. Berkes'e göre Cemaleddin Efgani aslen İranlı ve Şii'dir. O dönemde 33 yaşlarındadır. Mısır ve Hindistan'da dinin yenilenmesi gerektiği ile ilgili görüşleri savunmaların parlattığı birisidir. Berkes ayrıca burada Darülfünun'un müdür Hoca Tahsin Efendi'yi "Bektaşî ve materyalist" olarak nitelendirir, Efgani'ye sahip çıktığını, henüz kim olduğu tam olarak bilinmeyen kişiye sahip çıkmalarını garipser. Bunun olası nedenleri içinde Osmanlı'nın savunduğu İslam anlayışının dışında bir anlayışı savunmasını göstermektedir.

⁴⁹ Efgani'nin buradaki sözleri şöyledir: Maişet-i insaniye zi hayat bir bedene benzer. Sanayiin her biri bir maişette olan medari itibariyle o bedenın uzvu mesabesindedir. Mesela melik: tedbirin, iradenin merkezi olan dimağın aynıdır. Demircilik kol, çiftçilik ciğer, gemicilik ayak gibidir. Sadeti insaniyenin bünyesi, cismi bu suretle teşekkül eder. Cismin canı ise ruhla kaim olmasına nazaran bu cismin yani saadeti beşeriyenin ruhu ya nübüvvettir yahut hikmettir. Lakin bunlar başka başka şeylerdir. Nübüvvet bir adayı ilahidir ki çalışmakla elde edilmez. Cenab-ı Hak mahlukları arasından her kimi isterse bu feyze mazhar kılar. Hikmete gelince bu imali fikir ile iktisabi malumat ile kazanılır. Sonra nebi, hatadan masundur. Halbuki hakîm (hikmet sahibi) hataya düşebilir.

önemli tepkilerin oluşmasına neden olmuştur ve konferanslar iptal edilmiştir.⁵⁰ Efgani İstanbul'dan gönderilmiş Dârülfünûn-ı Osmanî müdürü Tahsin Efendi⁵¹ görevinden alınmış yerine Maarif Nezareti'nden Kâzım Efendi görevlendirilmiştir (İhsanoğlu, 1993; Kara, 2002; Küçükler, 2016).

Farklı bir hadise olarak da Hoca Tahsin Efendi'nin canlıların hava olmadan yaşayamayacağını ispat etmek üzere bir güvercini fanus içerisinde havasız bırakarak öldürmesi de büyük tepkilerin ortaya çıkmasına hatta Hoca Tahsin Efendi'nin dinsizlikle itham edilmesine de yol açmıştır. Bu olaylar doğrudan doğruya Dârülfünûn'un kapatılmasına yol açmasa da zeminini hazırlamıştır (Kobal, 1994). 1873'te Dârülfünûn'un ikinci kurulma girişiminin de yaşanan hadiseler nedeni ile başarısızlıkla sonuçlandığı ve kapatıldığı görülmektedir (Ayni, 2007). Erken kapanmasından dolayı Dârülfünun-u Osmanî hiçbir mezun verememiştir. Dârülfünun'un ikinci girişiminin de kısa ömürlü olması, istenilen seviyeye ve olgunluğa gelmeden kapanması gerekli verimin ve bilimsel çalışmalarla üretimin ortaya çıkmasına da engel olduğu ileri sürülebilir.

Dârülfünun-ı Osmanî'de okutulan derslere Tablo 2'de bakıldığında pozitif bilimlere dönük derslerin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin medreselerinde ağırlıklı olarak nakli ilimlere daha az sayıda yer verildiği anlaşılmaktadır. Pozitif bilimlere yönelik gerçekleştirilen bu olumlu atılım Osmanlı Devleti'nin Batılı anlamda bilimsel çalışma mantığını yakalama girişimleri olarak nitelenebilir. Ders çeşitliliğinin henüz yeteri kadar olmaması bu dersleri verecek

Bir de ahkamı nübüvvet dameni ismeti levsi batılın hücumundan münezzehtir olan ilmi ilahi üzerine varid olunmuşturki bunları kabul imanın feraizi esasiyesindendir. Bunlara ittiba mütehattim olmayıp ancak şer'i ilahiye muhalif olmamak şartıyla akla muvafık geleni kabul edebilir." (Yıldırım, 1998: 107-108)

⁵⁰ Ancak bu durumu Niyazi Berkes (Türkiye'de Çağdaşlaşma, 2019:240-241) farklı değerlendirmektedir. Ona göre bu konferansında Efgani, siyasi bir toplumu bir organizmaya benzeterek bu yapıya bir ruh gerektiğini, bu ruhun da ya Tanrı vahyiyle ya da insan kafası düşünüyü yani felsefe ile sağlandığını, ikincisinin bir insan yapısı olmasına karşılık birincinin hatasız mutlak Tanrı gerçekliği olduğunu belirtmiştir. Bu sözleri değiştirilerek "fenlerin" "din"den üstün olduğu ileri sürülmüştür. Buna bağlı olarak da ayaklanma çıkmış ve Darülfünun kapatılmıştır. Efgani'ye göre bu kendine karşı kurulmuş bir tertiptir. Sözlerinin değiştirilmesini o dönemin Şeyhülislam'ı Hasan Fehmi'nin kendisini kıskanmasına, şeyhülislamlığı elinden almasından korkmasına bağlamıştır.

⁵¹ Niyazi Berkes, Cemaleddin Efgani olayında şeyhülislamın asıl hedefinin Efgani üzerinden Hoca Tahsin Efendi, Münif Paşa, Safvet Paşa ve Fransız eğitim projesi olarak gördüğü Darülfünun ile hesaplaşma olduğunu ileri sürmektedir (Türkiye'de Çağdaşlaşma, 2019: 241). Ayrıca bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. İhsanoğlu, 1990.

yetkinlikte kişilerin olmaması, yeterli donanımın olmaması gibi nedenlere bağlanabilir.

Dârülfünûn-ı Osmanî'nin haftalık ders cetveli Tablo 1'de gösterilmiştir:

Tablo 1. Dârülfünûn-ı Osmanî'nin Haftalık Ders Cetveli

Günler	Dersler	Hocalar	Saat
Cumartesi	İlm-i Heyet (Astronomi)	Tevfik Bey	4-5
	Edebiyat	Selim Efendi	5-6
Pazar	İlm-i Mevalid	Rıfat Bey	4-5
	Hikmet-i Tabîye	Aziz Efendi	5-6
Salı	Edebiyat-ı Türkiyye	Selim Efendi	5-6
Çarşamba	Edebiyat-ı Türkiyye	Selim Efendi	4-5
	İlm-i Mevalid	Rıfat Bey	5-6
Perşembe	Hikmet-i Tabîye (Fizik)	Aziz Efendi	4-5
	İlm-i Heyet (Astronomi)	Tevfik Bey	5-6

Kaynak: Dölen, 2009:119

Tablo 1'den anlaşılacağı üzere Dârülfünun'un ikinci girişiminde okutulan derslerin sözel ve sayısal alandan dersler içerdiği ve pozitif bilimlere ağırlık verildiği, öğretim üyesi sayısının ise çok yeterli olmadığı görülmektedir.⁵² Ders verenlerden Tevfik Bey, 28 Temmuz 1910'da Dârülfünun Fen Şubesi Fizik Muallim Muavinliği'ne getirilmesinin hemen ardından Avrupa'ya gönderilmiştir. Yurda dönüşte Tevfik Bey önceleri Salih Zeki'nin asistanlığını yapmış, daha sonra Umumi Fizik dersini okutmuş ve 15 Temmuz 1919'da müderrisliğe yükseltilmiştir. Dârülfünun'un ilgası üzerine açığa alınan ve 1 Haziran 1934 tarihinden itibaren üç ay içerisinde başka bir göreve aktarılmayan ve 30 yılı aşkın hizmeti bulunan Tevfik

⁵² Darülfünun'un Hikmet ve Edebiyat şubeleri için okutulacak derslere dair Maarif Nizamnamesi'nin ilgili maddesi şöyledir: **Seksen Birinci Madde:** Hikmet ve edebiyat şubesinde ilm-i terkiib-i vücud-ı insanî ve ilm-i ahvâl-i nefis ve mantık ve ma'ânî ve beyân ve ilm-i kelâm ve ilm-i ahlâk ve hukuk-ı tabîyye ve ilm-i tarih ve mükemmel Arabî ve Fârisî ve Türkî ve Fransızca ve Yunan ve Latin lisanlarıyla bilumum ümmehât-ı elsine kavâ'idinin tatbik ve mukayesesine dair sarf-ı umumî ve ilm-i aruzu ve tarih-i umumî ve ilm-i âsâr-ı atîka ve ilm-i meskûkât dersleri talim olunacaktır.

Dârülfünun'un Hukuk şubesi için okutulacak derslere dair Maarif Nizamnamesi'nin ilgili maddesi şöyledir:

Seksen İkinci Madde: İlm-i hukuk şubesinde fikh-ı şerifin muamelât bahsiyle usul-i fikh ve Romalıların kanunu ve Fransızların hukuk-ı adîyye kanunnâmesi ve hukuk-ı adîyyeye müte'allik usul-i muhakeme ve ticaret-i berriyye ve bahriyye ve Ceza Kanunnâme-i hümayûnlarıyla Usul-i Muhakeme-i Cinayet ve Hukuk-ı Mülkiye ve Hukuk-ı Milel dersleri tedris olunacaktır.

Dârülfünun'un Ulûm-ı Tabîyye ve Riyaziye şubeleri için okutulacak derslere dair Maarif Nizamnamesi'nin ilgili maddesi şöyledir:

Seksen Üçüncü Madde: Ulûm-ı tabîyye ve riyâziye şubesinde hey'et ve hikmet-i tabîyye ile ilm-i kimya ve ilm-i tabakâtü'l-arz ve ilm-i ma'âdin ve ilm-i nebâtât ve ilm-i hayvanât ve hendese ve müselleşât ve hendesenin cebire tatbiki ve hendese-i resmiye ve menâzır ve hesab ve hesab-ı tefâzülî ve tamamî ve cerr-i eskâlin nazariyât ve tatbikâtı ve tarih-i ulûm-ı tabîyye ve riyâziye ve fenn-i tahtît-i arazi tedris olunacaktır.

Bey, 2467 sayılı yasanın 8. maddesine dayanılarak 1 Eylül 1934 tarihi itibarıyla 55 yaşında re'sen emekliye sevk edilmiştir (Baltacıoğlu, 2018). Timur'a göre (2007) ise Dârülfünun'un bu ikinci kuruluşunda okutulmak istenilen dersler gerçekleştirilemeyecek kadar iddialıdır. Dârülfünun'un bu ikinci kuruluşunda herhangi bir mezun verip vermediği belirli değildir. 1873 yılından sonra niçin ve ne şekilde kapandığı net ve açık olarak bilinmemektedir. Kapanmasındaki sebeplerin başında ekonomik yetersizlik ve yeterli talebe ve hocanın bulunmaması gibi meseleler olduğu söylenebilir (İhsanoğlu, 1990). Ayrıca Dârülfünun'da okutulmakta olan derslerin benzer şekilde meslek adamı yetiştiren farklı kurumlar olan Dâru muallimin, Dâru muallimat, Mektebi Mülkiye ve idadiler gibi orta kademedeki okullarda da okutulmasının ve bu okulların, talebeler ve aileler tarafından daha fazla tercih edilmesinde etkili diğer faktör olduğu ileri sürülebilir (İhsanoğlu, 1990).

2.3. Dârülfünun'un Üçüncü Kuruluş Çalışmaları ve Dârülfünun-ı Sultanî (1874-1881)

Dârülfünun-ı Osmanî'nin 1873'te kapatılmasından sonra Osmanlı'nın Batılı tarzda bir üniversiteye olan gereksiniminden dolayı Tanzimat erkânı bu yoldaki girişimlerinden vazgeçmemiştir. 1873 senesinde Maarif Nâzırı olan Cevdet Paşa, Mülkiye (Sivil) Mühendis Mektebi'nin kurulmasını istemiştir. Ayrıca 1874'te Maarif Nâzırı olan Safvet Paşa da Mekteb-i Sultanî'den mezun olan öğrencilerin hukukla ilgili birtakım dersleri yine Mekteb-i Sultanî içinde öğrenebilecekleri bir Hukuk Mektebi'nin, devlet hazinesine yük olmamak kaydıyla, Avrupa üniversitelerine benzer tarzda tesis edilmesini istemiştir (Ayni, 2007; Güneş, 2015). Mektep için öncelikle 4 yıllık bir eğitim süresi öngörülmüş ve yapılan incelemeler sonucunda 300 bin kuruşluk bir masrafın ortaya çıkacağı anlaşılmıştır. Bu esnada Mekteb-i Sultanî müdürü olan Fotyadi Efendi, Sultanî bünyesinde bu maliyetin düşürülebileceğini beyan etmiş ve bunun üzerine Nafia Nâzırı Ethem Paşa, Maarif Nezareti müsteşarı Salih Efendi, Fotyadi Bey, müdür-i sâni (ikinci müdür) Mösyö Granet ile Şûray-ı Devlet Başkan Yardımcısı ve Müsteşarı bir toplantı gerçekleştirerek Maarif Nezareti'nde bu durumu mütalaa etmişlerdir. Toplantının sonunda Fotyadi Bey'in önerileri doğrultusunda bazı kararlar alınmıştır (Engin, 2018).

Alınan kararlar neticesinde Mühendis Mektebinin öğrenim süresi 4 yıl olarak düşünülmüş olsa da bu dönemin ilk iki yılında öngörülen derslerin zaten Mekteb-i Sultanî’de okutulması nedeniyle mühendis okuluna Mekteb-i Sultani’den mezun olan öğrenciler alınması halinde iki yıl kazanılacağı düşünülmüştür. Bunun yanı sıra hâlihazırda zaten Mekteb-i Sultanî’de ders veren hocalardan da yararlanılacağı gözetilerek 300 bin kuruş olarak düşünülen masrafın daha da azalacağı varsayılmış ve bu masraf araç-gereçler de dahil 95000 kuruşa inmiştir (Engin, 2018). Yapılan bu toplantıda ayrıca eğitim dili de tartışılmış ve derslerin Türkçe yapılması istenmiş olsa da özellikle Türkçe kaynak eksikliğinden dolayı vazgeçilmiş ve Fransızca olarak sürdürülmesine karar verilmiştir. Öngörülen bu durumlar onay için Sultan Abdülaziz’e arz edilmiş (19 Nisan 1874) ve 20 Nisan 1874’te mektebin kurulması yönünde irade çıkmıştır. Mektep için de ayrıca 17 maddelik bir nizamname yazılmıştır⁵³ (Engin, 2018).

Kurulan müesseseye Mekteb-i Âliye-i Sultânîye adı verilmiş, böylece aynı bina içerisinde bulunmakla birlikte Mekteb-i Sultanî’den ayrı Dârülfünûn-ı Sultânî kurulmuştur (İhsanoğlu, 1993). Dârülfünûn’un açılmasının üçüncü girişiminde önceki Dârülfünûn denemelerine göre gösterişli törenler düzenlenmemiştir. Okul yöneticilerinin başarısızlık karşısında yükselen toplumsal tepkilere karşı temkinli olmak istemeleri Dârülfünûn-ı Sultânî’nin üstü örtük olarak kurulmasına yol açmıştır. Dârülfünûn-ı Sultânî’nin fiilen mevcut bir mektep olan Galatasaray

⁵³ Nizamnamenin orijinal suretinin ilk sayfası için bkz. **Ek: 15**. Hukuk Mektebi ile ilgili bazı maddelerin günümüz Türkçesi ile karşılığı şöyledir: **Madde 1:** Hukuk Mektebi’ne kayıt ve kabul alınacak öğrenciler, Mekteb-i Sultani ile İdadi mekteplerinden diploma almış olmalıdırlar. **Madde 2:** Mekteb-i Sultani ve İdadi mekteplerinden başka, İstanbul ve taşrada bulunan okullardan mezun olanlar arasında, söz konusu mektep öğrencilerinin seviyesinde bulunduğunu imtihan neticesi ispat edebilenler de doğrudan Hukuk Mektebi’nin birinci sınıfına kabul edileceklerdir. Bu sınavlarda başarı gösteremeyenler Mekteb-i Sultani’de özel olarak açılacak sınıfta stajyer sıfatıyla bir veya iki yıl eğitim gördükten sonra yapılacak sınavdaki başarılarına göre Hukuk Mektebi’nin birinci veya ikinci sınıfına devam edebileceklerdir. **Madde 3:** Hukuk Mektebi’ne kabul olunacak talebenin ismi, yaşı, ikametgahı ve asli vatani koçanlı defterlere yazılacaktır. Öğrencilere kayıt olduklarına dair özel bir belge verilecek ve bunlar mektebin devamlı talebesi sayılacaktır. **Madde 4:** Mektepte okutulacak derslere dışarıdan katılmak isteyenlerin devam ve imtihana girme mecburiyetleri olmayacaktır. Bunlara diploma yerine öğretmenleri tarafından birer tasdikname verilecektir. Dersleri dışarıdan takip edenler de kayda geçirilecek ve kendilerine birer giriş belgesi verilecektir. **Madde 5:** Devamlı öğrenciler günlük işlenen derslere devam etmek, öğretmenler tarafından yöneltilen soruları cevaplandırmak ve senede dört defa belirli dönemlerde idareye müracaat ederek “enskripsiyon” tabir edilen kayıt pusulalarını almak mecburiyetindedirler. Ayrıca sene sonu imtihanları ile tahsil müddetlerinin sonunda “doktora” yani bitirme imtihanları sözlü ve yazılı olarak vermek zorunda bulunmaktadırlar. **Madde 17:** Hukuk Mektebi’ne kaydedilen öğrencilerden öğrenimleri boyunca kayıt yenileme işlemleri ve diploma için hiçbir ücret istenmeyecek, yalnız dördüncü sene sonunda hazırladıkları tezi kendi imkanları ile bastıracaklardır. (Kaynak: Engin, 2018:83)

Mekteb-i Sultanîsi'nin içerisinde kurulması ve açıldıktan üç yıl sonra duyurulmasının da aynı sebeplerden kaynaklandığı söylenebilir (İhsanoğlu, 2010).

Dârülfünûn'un üçüncü defa açılmasında etkisi yüksek olan Nâzır Safvet Paşa medrese etkisinden uzak şekilde bu girişimin olmasını istiyordu ve bundan dolayı Galatasaray Sultanîsi'nin o dönemki müdürü Sava Paşa ile hareket etmiştir. Üçüncü girişim bu doğrultuda çoğunluğu Hristiyan ve Avrupalı olan öğretmenler eliyle başlatılmış ve geliştirilmiştir. Bu üniversitede her şey Batılı nizamda düzenlenmiş ve fakülteleri de Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne uygun yapılmıştır (Ergin, 1977). Ders verecek öğretim elemanlarının mümkün olduğu kadar Fransız profesörler içerisinde seçilmesine özen gösterilmiştir. Kurumun finansmanı ise Galatasaray Lisesinin bütçesi üzerinden sağlanmaya çalışılmıştır. Talep eden öğrencilerin tıpkı Galatasaray Lisesi öğrencilerinde olduğu gibi belirli bir miktar para karşılığında leyfî (yatılı) kalmalarına da müsaade edilmiştir (Unat, 1964). Okulda ders veren hocalar arasında ise Mösyö D. Hollys, Mösyö Goold, Nikolaki Efendi, Rauf Efendi, Ahmed Hamdi Efendi, Mösyö Miltiade Jakobo, Mösyö Baruçi, Mösyö Karo, Mösyö Chevalier gibi isimler yer almaktadır (Dölen, 2009). Dârülfünûn-ı Sultânî'nin Hukuk şubesinde açılan derslere Tablo 2'de göz atıldığında hem Osmanlı'nın geleneksel hukuk kaidelerini hem de Batılı anlamda modern hukuk kaidelerini öğreten derslere yer verildiği dikkati çekmektedir. Batılılaşma çabası içinde olan Osmanlı Devleti'nin bu dönemdeki arayışlarının yükseköğretim düzeyindeki derslerin düzenlemelerine de yansıdığı görülmektedir. Dârülfünûn-ı Sultânî'nin Hukuk Şubesi'nde okutulan derslerin çizelgesi Tablo 2'de verilmiştir:

Tablo 2. Dârülfünûn-ı Sultânî'nin Hukuk Şubesi'nde Okutulan Dersler⁵⁴

Sınıf	Dersler ⁵⁵
1	Hukuk İncelemelerine Giriş, Mecelle (Fıkıh), Karşılaştırmalı Roma Hukuku, Roma Müesseseleri

⁵⁴ Orijinal nizamnamedeki suret için bkz. **Ek: 16**

⁵⁵ Mektebin ilk yılında Mecelle dersini Rauf Efendi, Hukuk-ı Mîlel dersini Mösyö D'Hollys vermiştir. Bu yılın sonunda 21 öğrenci imtihana girmiş, bunlardan dördü mükafat, altısı ise zıkr-i cemile (daha üst bir ödül) layık görülmüştür (Engin, 2018: 89). Bununla birlikte Turuk ve Maabir Mektebi'nde (Yol ve Köprü Mühendisliği) okutulan dersler ilk yılda şöyledir: Fransızca ilm-i cebir ve riyaziyat muallimi Hüsnü Bey, İlm-i mesaha-yı arz ve tahsil-i levazimat-ı bina ve tarik muallimi Mösyö Briot, Miyah-i Cari ve fenn-i mihanik muallimi Mösyö Fradé, diğer Fransızca riyaziyat-ı aliye muallimi Mösyö Girard ve Ebniye, resim ve hendese muallimi Mösyö Lambert'tir. (Engin, 2018: 89)

2	İslam Hukukunun Kaynakları (Usul-i Fıkıh), Mecelle (Fıkıh), Karşılaştırmalı Roma Hukuku, Osmanlı Ticaret Hukuku
3	Mecelle (Fıkıh), Mukayeseli Roma Hukuku, Sivil ve Ticari Davalar, Ceza Hukuku ve Muhakeme Usulü
4	Mukayeseli Roma Hukuku, İdare Hukuku, Kamu Hukuku, Ekonomi Politik

Kaynak: Dölen, 2009:143

Hukuk Fakültesi'nin dışında da farklı fakülteleri bulunan Dârülfün-ı Sultânî'nin Kondüktör Mektebi'nde okutulan bazı dersler ve sınıflara göre dağılımı ise Tablo 3'te sunulmuştur. Bu mektepteki derslerin dağılımı o dönemde teknik ilerlemeye uygun olarak tasarlanmıştır. Öğrencilerin kondüktörlük mesleğinin gerekleri olan teknik donanıma sahip olması önemsenmekte ve Osmanlı'nın teknik olarak daha iyi noktaya gelmesinde bu pedagojik düzenlemenin dikkate değer olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Kondüktör Mektebi'nde Okutulan Bazı Dersler ve Dağılımı

Sınıf	Dersler
1	Cebir, Trigonometri, Geometri, Arazi Ölçümü, Türkçe Kompozisyon, Fransızca Kompozisyon, Muhasebe, Resim
2	Topoğrafya, Yolların İnşaatı, Köprülerin İnşaatı, Mimarlık, Türkçe Kompozisyon, Fransızca Kompozisyon, Resim

Kaynak: Dölen, 2009:149

Dârülfünûn-ı Sultânî'nin zaman içerisinde yönetiminde farklı isimler görev yapmıştır. Görev yapan müdürlerin görev süreleri ortalama birer yıldır, sadece Sava Paşa iki buçuk yıl görev yapmıştır. Sık sık idareci değişimi de kurumun istikrarının bozulmasında önemli bir faktör olarak belirlemektedir. Dârülfünun-ı Sultânî'de görev yapan idarecilerin isimleri ve görev yılları Tablo 4'te sunulmuştur. Görev yapan müdürler içinde İsmail Bey ve Sava Paşa'nın en uzun süre görevde kaldıkları görülmektedir. Buna karşın diğer müdürlerin görev sürelerinin bir yıl ya da daha az olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Dârülfün-ı Sultânî Müdürleri

Müdür	Atanması	Ayrılması
Vahan Efendi	28 Mayıs 1872	9 Mayıs 1873
Fotiyadi Bey	21 Mayıs 1873	7 Haziran 1874
Sava Paşa	8 Haziran 1874	7 Şubat 1877
Ali Suavi Efendi	12 Şubat 1877	10 Aralık 1877
Ali Nizami Paşa	13 Aralık 1877	12 Nisan 1878

Halil Efendi	13 Nisan 1878	13 Ekim 1879
Krece Paşa	14 Ekim 1879	15 Ekim 1880
İsmail Bey	16 Ekim 1880	1 Şubat 1895

Kaynak: Dölen, 2009: 152

Mekteb-i Sultânî, 1875-1876 eğitim yılına Gülhane’de girmiş ve bu mektepte lise ve üniversite öğrencileri birlikte eğitim almışlardır. Tablo 5’te bu dönemde görev yapan okul yöneticileri ve öğretmenlerin adları yer almaktadır.

Tablo 5. Darülfün-ı Sultânî’nin 1875-1876 Eğitim ve Yönetici Kadrosu

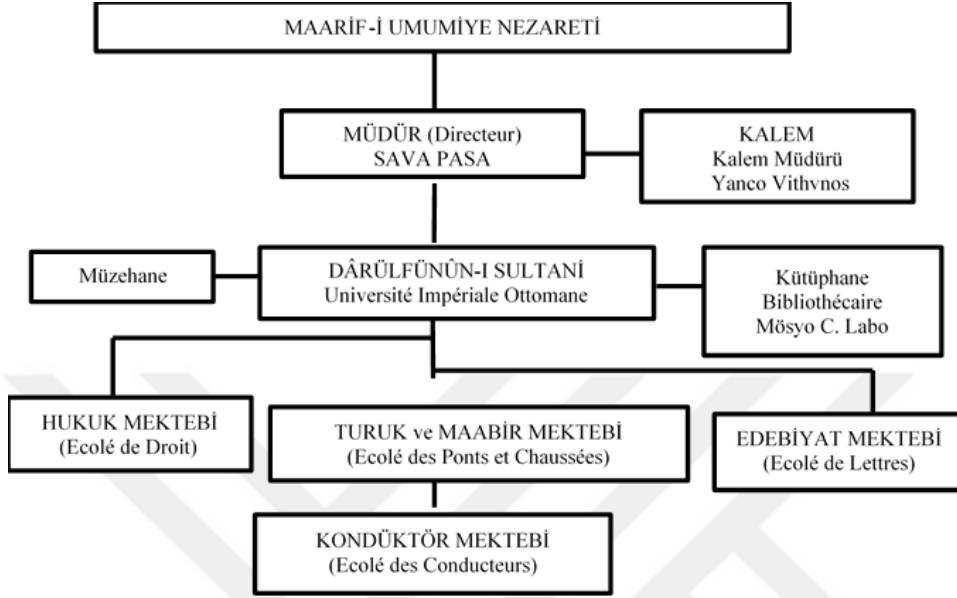
Görevi / Branşı	Adı	Görevi / Branşı	Adı
Müdür	Sava Paşa	Tarih ve Felsefe	Gould
İkinci Müdür	Mösyö Granet	Fransızca ve Edebiyat	Granet
Dahiliye Müdürü	Mehmet Efendi	Farsça Muallimi	Habip
Masarıfat Müdürü	Mösyö Bonans	Arapça Muallimi	Hafız Refii
Muhasebe	Baha Bey	Arapça Muallimi	Halil Hilmi Efendi
Muhasebe Muavini	Rıfat Bey	Resim Muallimi	Hayette
Tahrirat Kâtibi	Kadir Efendi	Farsça Muallimi	Hüseyin Hüsnü
Muhasebe Tercümanı ve Masraf Kâtibi	Kalavas Efendi	Roma Hukuku	Jacobo Miltiade
Tabip	Ferdinand Bey	Fransızca ve Arkeoloji	Jacquemot
Tarih Muallimi	Abdurrahman Şeref	Arapça Muallimi	Kerim
Fransızca Muallimi	Adolf Dubois	Aritmetik-İtalyanca	Labo
Hukuk Muallimi	Ahmet	Resim-Topoğrafya	Lambert
Fransızca Muallimi	Alfred Dubois	Resm-i Hendese	Le Coq
Türkçe Muallimi	Ali İhsan	Matematik Muallimi	Makas
Hukuk Muallimi	Boroçi	İtalyanca Muallimi	Marinetti Markeji
Fransızca Muallimi	Boutonet	Fransızca Muallimi	Mehmet E. Minaçkan
Fransızca Muallimi	Boyacıyan	Fransızca Muallimi	Miral Şaydıyan
Bulgarca Muallimi	Cankof	Fransızca Muallimi	Muhittin Muratyan
Tarih ve Fransızca Muallimi	Christoforides	Latince Muallimi	Necip Nonot
Roma Hukuku Muallimi	D. Hollys ⁵⁶	Matematik Muallimi	Pinard
Resm-i Hatti, Usul-i Defteri Muallimi	Dupré	Türkçe Muallimi	Recai
Hukuk ve Maliye Muallimi	Edouard Karou	Ermenice Muallimi	Robert
Almanca Muallimi	Farkach	Tercüme	Sait Halim
Mekanik Muallimi	Garnier	Yazı Muallimi	Şehri Zehrap
Kimya Muallimi	Girard		

Kaynak: Engin, 2018: 93-94

⁵⁶ Le Postel D’Hollys Sava Paşa’nın müdürlüğü esnasında roma hukuku dersleri verirken 1879’da ikinci müdürlüğe atanmış ve bu görevi 28 yıl sürdürmüştür. 1904 yılında okulun içindeki lojmanda vefat etmiştir. (Kaynak: Sandıkçıoğlu, Turaç ve Semenderoğlu, 2018: 53).

Dârülfünûn-ı Sultânî'nin teşkilat yapısı Şekil 1'dedir (Dölen, 2009: 154):

Şekil 1. Dârülfünûn-ı Sultânî'nin Teşkilat Yapısı

1877’de Ali Suavi Efendi, Mektebi Sultânî müdürlüğüne getirilmiştir. Okulda gördüğü bazı eksiklikleri ve aksaklıkları dönemin eğitim bakanlığına çeşitli yazılar yazarak bildirmesine rağmen karşılık alamamıştır. Bunun üzerine 1877’de doğrudan doğruya padişaha durumu arz etmiştir. Bu yazısında Ali Suavi Efendi, okulun 409 öğrenci ile hayata başladığını, yöneticilerin gayreti ile kısa sürede 539’a çıktığını, bunlardan 162’sinin Müslüman ve 377’sinin gayrimüslim olduğunu, bu sayıların yarı yarıya olması gerekirken dengeyin Müslümanlar aleyhine bozulduğunu belirtmiştir. Tam burslu öğrenci sayısında zamanla yaşanan aşırı artmanın ve ücret ödeyen öğrenci sayısının azalmasının da mali dengeyi bozduğunu ifade etmiştir (Dölen, 2009).

1877-78 Osmanlı-Rus harbinin getirdiği ekonomik darboğaz, Meclis-i Mebusan’ın kapatılması, Meşrutiyet’in askıya alınması, Çırağan Vakası’nda Ali Suavi Efendi’nin öldürülmesi, II. Abdülhamid’in gayrimüslimler konusunda ihtiyatlı politikaları sonucunda Dârülfünun-u Sultânî tatil edilmiştir. Aradan zaman geçtikten sonra Fransa’nın baskısıyla yeniden açılmıştır (Dölen, 2009). Dârülfünûn-ı

Sultânî’de Hukuk Mektebi iki, Mühendislik şubesi bir dönem mezun vermiştir.⁵⁷ Dârülfünûn’un tarihinde ilk defa mezun vermesi, Osmanlı eğitim tarihinde önemli bir gelişme olarak sayılmaktadır. Dârülfünûn-ı Sultânî’de eğitim öğretim öncekilere göre, daha uzun süre devam etmiştir. Yedi yıl devam eden eğitim sonrası, üçüncü girişimle açılan Dârülfünûn-ı Sultânî 1881’de kapanmıştır.⁵⁸ Dârülfünûn’un kapatılışında, siyasi faktörlerden ziyade mali nedenler etkili olmuştur (Taşer, 2006). 1863-1881 yılları arasında üç defa açılıp fakat kısa bir süre sonra kapanmak zorunda kalan Dârülfünûn’un başarılı ve devamlı bir kurum olamamasının nedenleri bu dönemi kapsayan araştırmalarda genel olarak aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır. Bu olumsuz şartların bazıları II. Abdülhamid döneminde de sürmüştür. II. Abdülhamid’in ortaöğretim sisteminde gerçekleştirdiği reformlar yükseköğretim için önemli bir adım olmuştur. Dârülfünûn’un dördüncü kez açılması II. Abdülhamid döneminde meydana gelmiştir (Selçuk, 2012). Aşağıda sıralanan bazı gerekçeler nedeniyle bu girişim de uzun süreli olmamıştır:

- ✓ Mali sıkıntılardan ötürü maarife yeterli bütçe ayrılamaması
- ✓ Yetişmiş uzman öğretim ve yönetici kadroların bulunmaması
- ✓ Ders kitapları başta olmak üzere ders araç ve gereçlerinin bulunmaması
- ✓ İyi eğitim almış ve yeterli sayıda orta öğretim öğrencisini bulunmaması

⁵⁷ 1878’te mezun olan öğrenciler şunlardır: Şemsettin, Mehmet Cevat, Lambrinids, Mıgırdıç Volkoviç 1879’da mezun olanlar ise şunlardır: Marko Portakaloğlu, Artin Ohanesyan, Antuan Telyan, Con Stefanos, Dimitri Naum. 1880’de mezun olanlar şunlardır: Süleyman Vehbi, Yervant Agaton, Agop Elmasyan, Jean Foix, Paul Kavalasi, Neşet Salih, Aron Ciras, Haralambos Vamvaix, Strasbiol Stratifopulos. 1881’de mezun olanlar şunlardır: Jan Kavaşs, KEvork Asaduryan, İsmail Grani Hakkı, Bağdasar Nevruzyan, Sima Ekis, Greguar Ekleris (Kaynak: Sandıkçıoğlu, Turaç ve Semenderoğlu, 2018:168-169).

⁵⁸ Dönemin matbuatında yer alan *Vakit* gazetesine göre Maarif Nazırı Münif Paşa’nın emriyle maddi tasarruf için her iki mektebin de kapatıldığı haberlere de yansımış durumdadır. Ancak Maarif Nezareti’nin bu habere yolladığı tektip yazısında bazı sıkıntıların mevcut olduğunu kabul etmekle beraber kapatmanın söz konusu olmadı belirtilmiştir. Nezarete göre sadece Turuk ve Maabir Mektebi’nin (Yol ve Köprü Mühendisliği) öğrencisi olmayan ikinci ve üçüncü sınıfları lağvedilmiş ve ileride tekrar eski hallerine dönmeleri sağlanacaktır (Engin, 2018: 98). Ancak yaşanan diğer gelişmeler de göstermiştir ki Darülfünun-ı Sultani’de eğitime son verilmiş ve burada ders veren muallimler bir araya gelerek özel bir hukuk mektebi açmışlardır ve 19.12.1881’de eğitime başlamışlardır. Ancak bu girişim de çeşitli nedenlerden dolayı çok uzun ömürlü olmamıştır (Engin, 2018: 98).

✓ Modernleşmenin yöneticiler tarafından farklı algılanması ve uygulanması

✓ Savaş şartları ve yangınlar

✓ Bina, kütüphane, laboratuvar, malzeme ve personel eksikliği

Timur'un (2007) değerlendirmesine göre Dârülfünun'un üçüncü girişiminin 1881'de kapanması ile biten hayatı toplumda büyük etki oluşturmamıştır. Bu dönemde asıl değişiklik ise daha sonra tüm eğitim hayatını da etkileyecek olan siyasal rejimlerde söz konusu olmuştur.

2.4. Dârülfünûn-ı Şâhane⁵⁹ (1900-1933)

Yaşanan çeşitli siyasal, ekonomik, toplumsal, eğitsel ve askeri alandaki gelişmeler Osmanlı Devleti'nin zaman ilerledikçe gelişmiş ve yetişmiş insan gücüne duyduğu ihtiyacı artırmıştır. Özellikle Batı'da görülen teknik ilerlemeler yani uygarlığın teknik anlamdaki görünürlüğünün giderek artması, Osmanlı'nın kaybettiği eski ihtişamını ancak bu düzeyde bir güce kavuşmakla yeniden alabileceğini düşündürmüştür. Batı'ya giden aydınlar ve orada eğitimleri alarak ülkeye dönen kişiler, çağdaş görüşe sahip bürokratlar aradaki farkın büyüklüğüne istinaden yükseköğretimin batılı anlamda kurumsallaştırılmasında ısrar ettikleri görülmektedir. Batı tarzı yükseköğretim kurumları ihdas etme çabaları için yapılan üç girişimin bürokratik ve ekonomik nedenler ağırlıklı olmak üzere çeşitli gerekçelerle tamamlanmamış olmasına rağmen arayışlar devam etmiştir. II. Abdülhamid'in tahta çıkmasından sonra ve iktidarının en güçlü olduğu dönemlerde (25. Tahta çıkış yıldönümünde) 31 Ağustos 1900'de Dârülfünûn yeniden kapılarını açmıştır (Gündüz, 2018). Batılı tarihçi Bernard Lewis'e göre (1998) bu girişim "Müslüman dünyasında yerli modern üniversitenin prototipini oluşturmaktaydı. Dârülfünûn-ı Şâhane, Edebiyat ve Hikmet, Ulum-ı Tabi'ye ve Riyaziye, Hukuk, Tıp, Ulum-ı Aliye-i

⁵⁹ Darülfünun'un bu açılışı ile ilgili meşhur tarihçi Bernard Lewis şu ifadelerle yer vermektedir: "Önce 1845'te görüşülen bu tasarı birçok güçlüklerle karşılaşmış ve birtakım sonu gelmeyen başlamaların kurbanı olmuştu. Uzun hazırlıklardan sonra Darülfünun ancak 1900 Ağustos'unda kapılarını açabildi. Nihayet Türkiye bir üniversiteye sahip olmuştu. Müslüman dünyasında ilk gerçekten yerli ve modern bir üniversite." (Kaynak: Hatiboğlu, 2000: 42).

Diniye olmak üzere toplam beş fakülteden meydana gelmiştir ve 27 maddeden oluşan detaylı bir nizamname hazırlanmıştır.⁶⁰

Dârülfünûn-ı Şahane'ye öğrenci olarak girebilmek (*şerait-i duhul*) için on sekiz yaşını tamamlama şartı aranmıştır. Bunun yanında Mekteb-i Sultânî, Darüşşifaa, Ticaret ve İdadi Mektepleri'nden mezun olmak ya da bu okulların mezunlarının bilgi seviyesinde olduğunu ispat etmek gerekmekteydi. Diğer şartlar arasında ise nizamnameye göre güzel ahlaklı olmak, herhangi bir suç ile suçlanmış ya da mahkûm ve bulaşıcı bir hastalığı olmamak sayılmıştır. Kayıt olan öğrenciler giriş için yarım ve her 3 ayda bir kayıt yenilemek için çeyrek Osmanlı lirası ödemek zorundadır. Dârülfünun-ı Şahane, birinci olarak Cuma ve Pazar günleri, ikinci olarak Ramazan ayında, üçüncü olarak tahta geçme ve padişahın doğum günü, dördüncü olarak da imtihandan sonra bir ay süreyle, beşinci olarak da özel günlerde tatildir. (Hatiboğlu, 2000).

Ulum-ı Âliye-i Diniye şubesi otuz, diğer iki şubede yirmi beş kişilik kontenjan tahsis edilmiştir (Unat, 1964). Beş fakülte içerisinde Ulum-ı Âliye-i Diniye'nin öğrenim süresi dört, diğerleri üç sene olarak belirlenmiştir. Ulum-ı Âliye-i Diniye, klasik dini eğitim veren medreselerin modern yüzünü oluşturmaktaydı ve Cumhuriyet Dönemi'nde ilahiyat fakültelerine dönüşmüştür. Edebiyat Fakültesinde Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce ve Rusça öğretiliyordu (Gündüz, 2018). Dârülfünun-u Şahane'nin öğretim faaliyetlerinin sürdürülmesinde önceki tecrübesizliklerden ve hatalardan ders çıkarıldığı görülmektedir. Batı'dan getirilen kaynakların çevirisinin yapılması ve kullanılması, öğretim üyelerinin Batı kökenli veya orada eğitim almış olmaları önemli gelişmeler kaydedilmesinde yardımcı olmuştur. II. Meşrutiyet'i takip eden yıllarda kurumun işleyişinde sistematikliğe doğru gidildiği görülmektedir (Güven, 2015). 1912 yılında Dârülfünûn-ı Şahane'ye yeni fakülteler eklenmiştir. Bunlar arasında eczacılık ve dişçilik fakülteleri de

⁶⁰ Bu nizamnamenin ilk üç maddesi günümüz Türkçesi ile şöyledir: **Madde 1:** İstanbul'da padişah emriyle büyük padişahımız tarafından "Darülfünun Şahane" adıyla gündüzlü, bir darülfünun kurulmuştur. **Madde 2:** Darülfünun-ı Şahane Ulum-ı Aliye-i Diniye, Ulum-i Riyaziye ve Tabiiye ve Ulum-ı Edebiye şubelerinden oluşur. Adı geçen şubelere ait derslerin çeşitlerini içeren cetvel bu nizamnameye eklenmiştir. Henüz mevcut olan Mekteb-i Hukuk ile Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye de Darülfünun-ı Şahane şubelerinden sayılır. **Madde 3:** Adı geçen cetvelde gösterilen derslerin darülfünun idaresince her şubenin tahsil süresine göre düzenlenmiş, bölünmüş, öğretim süreleri belirlenmiştir. Resmi olarak bildirildikten sonra Maarif-i Umumi Nezareti'nin uygun görmesiyle yürürlüğe konacaktır (Kaynak: M. Tahir Hatiboğlu, "Türkiye Üniversite Tarihi, 2000:35).

bulunmaktadır (Dölen, 2009). Yabancı öğretim üyelerinin istihdam edilmesi üniversiteye ivme kazandırmaya başlamıştır. Enstitüler, laboratuvarlar, kütüphaneler kurulmuş ve kurum güçlenmeye başlamıştır. 1914'te ise İnas Dârülfünûn'u olarak bilinen ve kızların yükseköğrenimlerini tamamlamaları için yeni bir kurum ihdas edilmiştir (Burus, 2019).

Mütareke yıllarında devletin diğer kurumlarında olduğu gibi Dârülfünûn da çeşitli zorluklarla karşı karşıya gelmiştir. Yabancı öğretim üyelerinin bazıları ülkelerine geri gitmiştir. 1908'den itibaren öğrenci sayısında büyük yükselme olmasına karşın, savaş yıllarına denk gelen dönemlerde yükseköğretim çağındaki gençlerin askere alınması nedeni ile öğrenci sayısı da ciddi şekilde düşmüş ve Dârülfünûn gerilemiştir (Unat, 1964, s. 56). Dârülfünûn-ı Şahane'nin Ulum-ı Âliye-i Diniye Şubesi 1900-1901 eğitim öğretim yılındaki ilk talebe listesi tablo 6'da sunulmuştur. Tabloya bakıldığında bu şubeye dahil olan öğrencilerin çoğunluğunun imtihanlı olarak geldiği ve bunların Talebe-i Ulum'dan bu şubeye dahil oldukları görülmektedir. İmtihansız giren talebenin daha az sayıda olduğu ve Mekteb-i Hukuk-ı Şahane'den geldikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 6. 1900-1901 Eğitim –Öğretim yılı Ulum-ı Âliye-i Diniye Şubesi Talebe Listesi

İmtihan durumu	Kayıt no	Adı	Tahsil yeri
İMTİHANSIZ	21	Hacı Mehmed Fahreddin Efendi	Mekteb-i Hukuk-ı Şahane
	22	Mehmed Vehbi Efendi	Mekteb-i Hukuk-ı Şahane
	99	Hasan Fehmi Efendi	Mekteb-i Hukuk-ı Şahane
	1217	Mustafa Efendi	Mekteb-i Hukuk-ı Şahane
	203	Osman Süreyye Efendi	Mekteb-i Hukuk-ı Şahane
	250	Adil Efendi	Mekteb-i Hukuk-ı Şahane
	266	Fuad Efendi	Mekteb-i Hukuk-ı Şahane
	268	Mahmud Mahir Efendi	Mekteb-i Hukuk-ı Şahane
	269	Ahmed Esad Sezai Efendi	Mekteb-i Hukuk-ı Şahane
	273	Celal Efendi	Mekteb-i Hukuk-ı Şahane
	210	Hafız Mesud Efendi	Talebe-i Ulûmdan
İMTİHANLI	131	Mehmed Şükrü b. Hasan Efendi	Talebe-i Ulûmdan
	165	Hafız Mehmed Efendi	Talebe-i Ulûmdan
	259	Abdullah Efendi	Talebe-i Ulûmdan
	19	Seyyid Efendi	Talebe-i Ulûmdan

158	Salih Efendi	Talebe-i Ulûmdan
29	Ahmed Şakir Efendi	Talebe-i Ulûmdan
2	Mustafa Şefik Efendi	Talebe-i Ulûmdan
32	Mehmed Şükrü b. Ahmed Efendi	Talebe-i Ulûmdan
100	Şevket Efendi	Talebe-i Ulûmdan
162	Emin Efendi	Talebe-i Ulûmdan
153	İbrahim Efendi	Talebe-i Ulûmdan
193	Ahmed Rasim Efendi	Talebe-i Ulûmdan
6	Mehmed Atıf Efendi	Talebe-i Ulûmdan
189	Hafız Mustafa Efendi	Talebe-i Ulûmdan
46	Mehmed Cemal Efendi	Talebe-i Ulûmdan
170	Reşid Efendi	Talebe-i Ulûmdan
198	Mehmed Cemal Efendi	Talebe-i Ulûmdan
59	Behçet Efendi	Talebe-i Ulûmdan
74	Habibullah Efendi	Talebe-i Ulûmdan

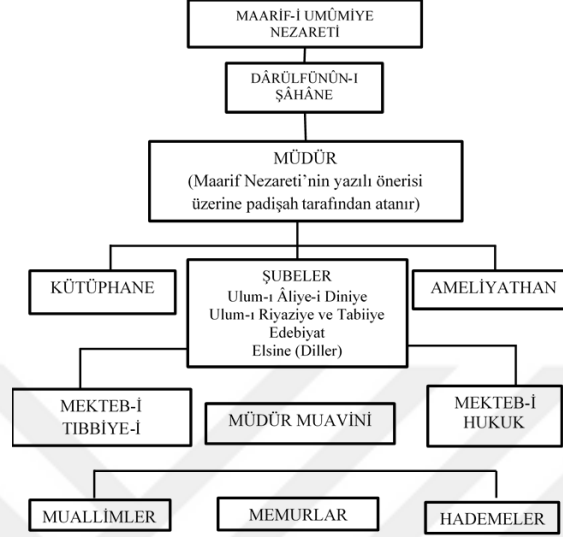
Kaynak: İhsanoğlu, 2010:1044

Ergün (1996) Dârülfünûn-ı Şahane'ye bağlı yüksekokulların listesini aşağıdaki gibi sunmaktadır:

- Mekteb-i Mülkiye
- Mühendis Mektebi
- Posta ve Telgraf Mekteb-i Âlisi
- Ticaret Mekteb-i Âlisi
- Tevsi-i Ticaret-i Bahriye Milli Kaputan ve Çarkçı Mekteb-i Âlisi
- Bölge Yüksek Ziraat Okulları
- Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi
- Sanayi-i Nefise Mektebi
- Kadastro Mekteb-i Âlisi
- Orman Mekteb-i Âlisi
- Kondüktör Mektebi
- Maliye Mekteb-i Âlisi
- Mekteb-i Nüvvab
- Darülmuaallimin-i Âliye

Dârülfünûn-ı Şahane'nin teşkilat yapısı (1900-1908) Şekil 2'de sunulmuştur:

Şekil 2: Dârülfünûn-ı Şahane'nin Teşkilat Yapısı (1900-1908)

Kaynak: Dölen, 2009:277

Dârülfünûn-ı Şahane'ye bağlı fakülte ve yüksekokullarda en kalabalık öğrenci sayısının Hukuk Mektebi'nde olduğu görülmektedir. Hukuk Mektebi'nde 1911'de 2800, 1913'te 2841, 1914'te 2201 öğrencinin kaydı bulunmaktadır. 1909 yılında Hukuk Mektebi'nden 109, 1913'te 506, 1914'te 189 kişinin mezun olduğu bilinmektedir. Bunun yanında diğer fakültelerdeki mezun öğrenci sayısının daha az olduğu görülmektedir. Örneğin, 1913'te Edebiyat Fakültesi 30, Tabiiye 3, Riyaziyat 1 mezun vermiştir (Ergün, 1996; Türker, 2008). İkinci Meşrutiyet'in ilanının ardından Dârülfünûn-ı Şahane'nin adı Dârülfünûn-ı Osmanî olarak değiştirilmiştir (Dölen, 2009).

Edebiyat Fakültesinin ilk muallim kadrosu içerisinde Emrullah Efendi (Hikmet-i Nazariye dersi), Mehmed Âta Bey (Osmanlı Edebiyatı) Abdurrahman Süreyya Bey (Arap ve Fars Edebiyatı dersi), Mösyö Perar (Fransız Edebiyatı dersi) Abdurrahman Şeref Bey (Osmanlı ve Devletler Tarihi dersi) Celal Bey (Coğrafya Grubu dersleri) yer almaktadır. Edebiyat şubesinde, I. Dünya Savaşı'na kadar iki yabancı öğretim üyesi istihdam edilmiş olup bunlar da İstanbul'da ikamet eden ecnebler içinde seçilmiştir. Bu dönemde, Avrupa'dan ihtisas sahibi kişiler getirilmek istenmiş ise de mümkün olmamıştır (Selçuk, 2012).

Edebiyat şubesinin ilk açıldığı yıllardaki haftalık ders programı Tablo 7’de sunulmuştur. Fransa’nın o dönemki siyasi ve kültürel nüfuzunu ve etkisini göz önüne aldığımızda Fransız edebiyatının burada okutulmaya başlamasının önemli bir ayrıntı olduğunu söylemek mümkündür. Bununla beraber öğretim yöntem ve teknikleri dersinin muallim olacak kişiler için açılmış olduğu görülmektedir. Kalan derslerin genellikle Osmanlı Edebiyatı, Arap ve Fars Edebiyatı, Coğrafya ve Tarih gibi dersler olduğu görülmektedir. Ders saatleri bazında bakıldığında zaman ise üç yıl için Fransız Edebiyatının, Osmanlı ve diğer devletlerin tarihine ilişkin derslerin, Felsefe derslerinin, Arap ve Fars Edebiyatlarının, Coğrafyanın toplamda en çok sayıda okutulduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 7. Edebiyat Şubesinin Haftalık Ders Saatleri

Ders	1.Sene	2.Sene	3.Sene
Hikmet-i Nazariye	2	2	2
Edebiyat-ı Osmanîye	1	1	1
Edebiyat-ı Arabiye ve Farisiye	2	2	2
Edebiyat-ı Fransaviye	2	2	2
Tarih-i Osmanî ve Tarihi Düvel	2	2	2
İlm-i Âsar-ı Atîka	0	1	1
Usul-ı Terbiye ve Tedris	0	0	1
Coğrafya-yı Umumî ve Osmanî ve Umranî	2	2	2
Toplam	11	12	13

Kaynak: Yıldız Sadaret Resmî Maruzat Evrakı (Akt, Selçuk, 2012:29)

Kısa bir süre sonra edebiyat şubesinin üç yıl olarak belirlenen süresi iki yıla düşürülmüş ve bu doğrultuda haftalık ders programında da düzenlemeye gidilmiştir. Bu düzenlemeye göre ortaya çıkan yeni ders dağılımı Tablo 8’de sunulmuştur. İki yıla düşmesine karşın ders sayısında azalma olmamıştır. Farklı olarak “Mantık ve Ahlak” eklenmiştir. Toplam ders saati bağlamında ise dersler bazında farklılık yoktur.

Tablo 8. Edebiyat Şubesinin İki Seneye Düşürülen Eğitim Süresi Sonrası Haftalık Ders Saatleri

Ders	1.Sene	2.Sene
Mantık ve Ahlak	2	2
Edebiyat-ı Osmanîye	1	1
Edebiyat-ı Arabiye ve Farisiye	2	2
Edebiyat-ı Fransaviye	2	2

Tarih-i Osmanî ve Tarih-i Düvel	2	2
Coğrafya-Yı Umumî ve Osmanî ve Umranî ve Etnografya	2	2
İlm-i Âsar-ı Atika	1	1
Usul-ı Terbiye ve Tedris	0	1
Toplam	12	13

Kaynak: Yıldız Sadaret Resmî Maruzat Evrakı (Akt, Selçuk, 2012:29)

Dârülfünûn-ı Şâhane döneminde edebiyat şubesinde dersler yıllık olarak okutulmuştur ve 25 kişilik kontenjan olduğundan dolayı her sene bir sınıf açılmıştır. Bu şubeye kayıt olmak için öğrencilerden istenen belgeler ise şu şekildedir (Selçuk, 2012):

- Mezuniyet Belgesi
- Aşî Belgesi
- Kefaletname
- İkamet Belgesi
- Tercüme-i Hal Varakası (İyi Hal Kâğıdı)
- Fakirlik Belgesi (Yoksullar için)

Dârülfünûn-ı Şâhane'nin Edebiyat şubesinden ilk devrede mezun olan öğrencilerin tamamı memuriyete tayin edilmişlerdir. İkinci devre mezunlarından 15 kişiden 14'ünün ataması yapılmıştır. İkinci devre mezunlarına ilişkin kayıtları ve istihdam alanlarını Tablo 9'da görmek mümkündür. Ataması yapılan kişilerden dört tanesinin “muallim” unvanıyla okullarda göreve başladığı görülmektedir. Kalanların ise farklı devlet dairelerinde memur, mukayyid, kâtip gibi unvanlar ile çalışmaya başladıkları anlaşılmaktadır. Eğitim kurumlarının ortaya çıkmasındaki en önemli gerekçelerden birisi olarak devletin memur ihtiyacının karşılanmak istenmesi, daha eğitilmiş kişilerin devletin ilgili birimlerinde çalıştırılmak istenmesi gibi durumlar üzerine yapılan bu görevlendirmelerin amaca uygun olduğu görülmektedir.

Tablo 9. 1904 Yılı Edebiyat Şubesi'nden Mezun Olan Öğrenciler ve Görevleri

No	Doğum t. ve y.	Adı	Vazifesi
35	1299-Diyarbakir	Abdurrahman Fahri E.	Liman dairesi ketebesinden ve Mercan İdadisi ve Darüşşafaka'da Muallim
44	1295-İvradi	Emin Servet Efendi	Sadaret Mektubi hulefasından
41	1299-Sungurlu	Asım Efendi	Maliye beytül ikmal kalemi

			ketebesiden
34	1296-Âsitâne	Mehmed Efendi	Dahiliye nezareti mektubi kalemî ketebesinden
37	1296-Âsitâne	Mehmed Fuad Efendi	Ceyb-i hümayun cenab-ı mülukane katiplerinden
36	1299-Amasya	Hüseyin Kazım Efendi	Maliye d. umumiye muhasebe kalemî ketebesinden
48	1297-Âsitâne	İsmail Hakkı Efendi	Rûsumat emaneti muayene-yi kitap kalemî ketebesinden
42	1296-Âsitâne	Mithat Efendi	Belirtilmemiştir
38	1300-Âsitâne	Hüseyin K. Efendi	Hazine-i hassa-yı şahane kalemî ketebesinden
43	1298-Âsitâne	Mehmed Memduh Efendi	Dâhiliye nezareti mektubi kalemî ketebesinden
21	1293-Yanya	Abdurrahman Z. Efendi	Yanya İdadisi muallimi
24	1298-Kırkkilise	Remzi Efendi	Kırkkilise idadisi muallimi
4	1296-Âsitâne	İsmail Bedri Efendi	Evkaf-ı Hümayun Nezareti Berat kalemî ketebesinden
33	1294-Âsitâne	Ahmed Nazmi Efendi	Divan-ı Muhasebat Muhasebesinde evrak mukayyidi
31	1296-Âsitâne	Ali Naim Efendi	Bursa İdadisi muallimi

Kaynak: (Selçuk, 2012:40)

1908'den sonra, yüksekokullara ve bilhassa Dârülfünûn'a öğrenci başvurusunda önemli artış meydana gelmiştir. Dârülfünûn, 1909'da özel bir binaya geçerek öğretim araç ve gereçleri bakımından donanımını da zengin hale getirmiştir. 1911'de profesörler kurulu kurmak ve şube başkanlarını kendilerinin seçme hakkı tanımak gibi kısmi değişikliklerden sonra ilk önemli değişikliği Tuğba Ağacı Nazariyesi sahibi Emrullah Efendi yapmıştır. Daha önce tecrübelerinden yararlanan yabancı uzmanlardan, Dârülfünûnda profesör kadrosuna alınarak yararlanılmak istenmesi sonucunda özellikle Almanya ile siyasi ve idari ilişkiler tesis edilmiştir (Taşer, 2006). Dârülfünûn öğrencileri *asıl, takım müdavimi ve sami'in* (dinleyici) olmak üzere üç ayrı sınıfa ayrılmıştır. Dârülfünûnda öğrenimi sürdürebilmek için öğrencilerin belirli bir miktar harç ödemeleri kaydı getirilmiştir. Dârülfünûn'a girişte öğrenciler *duhuliye*, her üç ayda bir kayıt yenileme, her sömestr döneminde *imtihan*, mezuniyet sırasında *şehadetname* olmak üzere dört ayrı harç ödemekle yükümlü

tutulmuştur.⁶¹ Mezuniyet dışında kurumdan kendi talebi ile ayrılan öğrencilere veya aynı sınıfta iki yıl üst üste tekrar yapan öğrenciye tasdikname almak istediğinde *tasdikname* harcı ödemesi mecbur tutulmuştur. Okuduğu şubeden başka bir şubeye naklini isteyen ise harç muafiyeti getirilmiştir. Bununla beraber, yerel idarelerden alınan yoksulluk belgesi ile ve ilmühaberle bu harçlardan bazı öğrenciler muaf edilmiştir (İhsanoğlu, 2010).

Tablo 10'da harç miktarlarını görmek mümkündür. Harç miktarlarına bakıldığında altı farklı kalemde yılın farklı dönemlerinde alındıkları görülmektedir. Alınan ücretler içinde nihai toplam tutarı esas alındığında imtihan harcının en yüksek tutarı oluşturduğu görülmektedir. İmtihan adedinin çok olması bu harç miktarının artmasında bir nedendir. Tek seferde ödenen harçlar için bakıldığında ise mezuniyet sonrası alınan şahadetname için verilen harcın en yüksek miktarı oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 10. İstanbul Dârülfünûnu'nda Öğrenim Harçları

Talebe Statüsü	Ücret Cinsi	Dönemleri	Miktarı	
	Duhuliye	Eylül	½ lira (50 kuruş)	1x50=50
		Eylül	¼ lira (25 kuruş)	3x25=75
Talebe-i Asliye	Tedris Ücreti	Kânunevvel	¼ lira (25 kuruş)	4x25=100

⁶¹ Buna ilişkin Maarif Nizamnamesi'nin ilgili maddeleri şöyledir: **Doksan Birinci Madde:** İşbu imtihandan sonra mümeyyiz hey'eti tâlibin şâyân-ı kabul olduğuna hükm eylediği hâlde liyakatini mübeyyin bir kıt'a şehâdetnâme i'tâ edecek ve bu şehâdetnâme ile tâlib yarım Osmanlı lirası vererek şâkirdân defterine kayd olunacaktır.

Doksan Üçüncü Madde: Talebe her üç ayın ibtidâki on beş günü zarfında rub' Osmanlı altını i'tâsıyla kayıtlarını bizzat tecdid etdireceklerdir.

Yüz İkinci Madde: Talebe beher sene hitâmında yedinde dört kıt'a kayd pusulası bulunduğu hâlde mensub olduğu şubede sene-i merkûme zarfında tedris olunan ulûmdan imtihan olunacak ve birinci imtihanı vermeyince beşinci kayd pusulasını taleb edemeyeceği misillü ikinci imtihanı vermeyince dokuzuncu kayd pusulasını alamayacak ve hitâm-ı tahsiline kadar bu vechile muamele olunacaktır.

Yüz Üçüncü Madde: Talebe üçüncü senenin hitâmında el-ân o sene okuduğu derslerden sâniyen bulunduğu şubenin cemî' derslerinden imtihan olunacaktır.

Yüz Dördüncü Madde: Yüz üçüncü maddede muharrer olan iki imtihanı kazanan talebe şube idaresi tarafından teklif olunan bir meseleye dair kaleme aldığı müsveddeyi şubesi müdürüne takdim edecek ve müdür-i mûmâileyh işbu müsveddeyi şâyân-ı kabul addettiği hâlde şube muallimlerinden mürekkeb imtihan komisyonuna ibraz olunması için müsevvidine ruhsat i'tâ eyleyecektir.

Yüz Beşinci Madde: İmtihan komisyonunda müsvedde-i ma'rûzası hakkında vâki olacak es'ileye ecvibe-i kâfiye i'tâ eden talebeye Dârülfünûnun mührüyle memhûr ve şubenin müdür ve kâtibi ile Dârülfünûn nâzırı imzalarıyla mumzâ bir şehâdetnâme verilecek ve işbu şehâdetnâme üzerine İmtihan Nizâmnâmesi'ne tevfikân me'zûniyet rûusu i'tâ kılınacaktır.

Yüz Altıncı Madde: Müderris olmak isteyen talebe me'zûniyet rûusunu aldıktan sonra bir sene daha kayd pusulalarını alıp me'zûn hakkında câri olan usule tevfikân imtihan olduktan ve bir mes'ele-i ilmiye dair iktizâ eden müsveddeyi kaleme aldıktan sonra İmtihan Nizâmnâmesi'ne tevfikân müderris rûusu alabilmek üzere şehâdetnâme ahz eyleyecektir.

Yüz Yedinci Madde: İmtihan Nizâmnâmesi'nde gösterilen rûus harcından başka Dârülfünûn Sandığı'nda kalmak üzere talebeden geçirecekleri her imtihan için ikişer Osmanlı yüzlük Mecidiye altını resm alınacaktır

Talebe-i Sami'ın Takım müdavimi	(Tecdid-i Kayıt)	Mart	¼ lira (25 kuruş)	4x25=100
		Haziran	¼ lira (25 kuruş)	4x25=100
	İmtihan Harcı		½ lira (50 kuruş)	8x50=400
	Mezuniyet imtihanı	Haziran	½ lira (50 kuruş)	1x50=50
	Tasdikname		½ lira (50 kuruş)	-
	Şahadetname		2 lira (200 kuruş)	1x200=200
Talebenin şahadetname alması için ödeyeceği asgari harç miktarı				1075 kuruş

Kaynak: İhsanoğlu, 2010: 242

Dârülfünûn'da imtihanlar dönemlere ayrılmıştır. Yaz ve kış şuhûr-ı dersiye (sömestr) olarak iki dönemde yapılan derslerin bitiminden sonra imtihanların ilki haziran ayı içerisinde, diğerleri ise eylül ve ocak ayları içinde gerçekleştirilmiştir (İhsanoğlu, 2010). İmtihanlara ilişkin çizelge Tablo 11'de gösterilmiştir.⁶² İmtihanlara bakıldığı zaman beş farklı türde ve yılın farklı zamanlarında gerçekleştirildikleri anlaşılmaktadır. İmtihanların Yaz ve Kış Şuhuru (ayları) için farklı dönemlerde yapıldıkları da görülmektedir.

Tablo 11. Tedrisat ve İmtihan Tablosu

Sene-i Dersiye	Kış Şuhûr-ı Dersiyesi	Eylül-Kânunsâni (Ocak)
	Yaz Şuhûr-ı Dersiyesi	Şubat-Haziran
İmtihanlar	Kış başlangıcı (Ocak)	Eylül
	Kış Sonu (Mayıs)	Kânunsâni
	Yaz (Sene Sonu İmtihanı)	Haziran
Staj (Tıp Şubesi İçin)	Son sene imtihanlarından sonra	

Kaynak: İhsanoğlu, 2010:242

I. Dünya Savaşı'na 1914'te katılan Osmanlı Devleti, Almanya ile kurduğu ittifakı kullanarak, Dârülfünûn'da büyük bir yenilik hareketine girişmiştir. Almanya ve Avusturya-Macaristan'dan Pozitif Bilim, Felsefe ve Edebiyat alanları için profesör ve doçentler getirtilmiştir. 1914'e kadar süren ikinci ıslahat sırasında

⁶² Buna ilişkin Maarif Nizamnamesi'nin ilgili maddeleri şöyledir: **Yüz Üçüncü Madde:** Talebe üçüncü senenin hitâmında el-ân o sene okuduğu derslerden sâniyen bulunduğu şubenin cemî' derslerinden imtihan olunacaktır.

Yüz Dördüncü Madde: Yüz üçüncü maddede muharrer olan iki imtihanı kazanan talebe şube idaresi tarafından teklif olunan bir meseleye dair kaleme aldığı müsveddeyi şubesi müdürüne takdim edecek ve müdür-i mûmâileyh işbu müsveddeyi şâyân-ı kabul addettiği hâlde şube muallimlerinden mürekkeb imtihan komisyonuna ibrâz olunması için müsevvidine ruhsat i'tâ eyleyecektir.

Yüz Beşinci Madde: İmtihan komisyonunda müsvedde-i ma'rûzası hakkında vâki olacak es'ileye ecvibe-i kâfiye i'tâ eden talebeye Dârülfünûn'un mührüyle memhûr ve şubenin müdür ve kâtibi ile Dârülfünûn nâzırı imzalarıyla mumzâ bir şehâdetnâme verilecek ve işbu şehâdetnâme üzerine İmtihan Nizâmnamesi'ne tevfiakan me'zûniyet rûûsu i'tâ kılınacaktır.

öğretim kadrosu, Tıp Fakültesi hariç olmak kaydıyla, çoğunluğu Alman olan bilim insanlarıyla Dârülfünûn'un Nazır Şükrü Bey'in zamanında önemli yapısal örgütlenmeye gitmiştir. Nazır Şükrü Bey, Edebiyat Fakültesine 10, Fen Fakültesine 6, Hukuk Fakültesine 4 Alman profesörü getirtmiş ve bu hocalar I. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar İstanbul'da kalmışlardır (Taşer, 2006). Avrupa'dan gelen öğretim üyelerinin dağılımlarını aşağıda verilen tablolarda (Tablo 12, Tablo 13 ve Tablo 14) görmek mümkündür. Verilen derslere bakıldığı zaman Darülfünun'un ders içeriklerinin yabancı öğretim üyelerinin de uzmanlık alanları doğrultusunda gittikçe daha Batı tipi tasarlandıkları görülmektedir. Bu durum Edebiyat Fakültesinde olduğu kadar Fen Fakültesinde ve Ziraat Fakültesinde de görülmektedir. Fen ve Ziraat Fakültesi içindeki derslerin daha deneysel ve uygulamalı olması içerikleri de etkilemiştir. Edebiyat Fakültesi'nde toplamda on farklı ders için on farklı yabancı öğretim üyesinin görevli olduğu görülmektedir.

Tablo 12. Edebiyat Fakültesine Gelen Yabancı Öğretim Üyeleri ve Verdikleri Dersler

Adı-Soyadı	Verdiği Dersler
Prof. Dr. Lehmann-Haupt	Akvam-ı Kadime, Yunan ve Roma Tarihleri
Prof. Dr. Erich Obst	Coğrafya-yı Beşerî, Osmanlı Coğrafyası
Prof. Dr. Günther Jakobi	Matbaa-üt-tabia, Mantık ve Usuliyat
Prof. Dr. G. Anschütz	Fenn-i Terbiye, Tarih-i Terbiye, İlm-i Ruh-i Etfal
Prof. Dr. Friedrich Giese	Mukayeseli Ural-Altay dilleri
Prof. Dr. Gotthelf Bergstrasser	Elsine-i Samiye Mukayeseli Sarfı
Prof. Dr. J.H. Mordtmann	Usul-i Tarih ve Tarih Tatbikatı
Prof. Dr. Eckhard Unger	Ulum-ı Muavene-i Tarihiye ve Asâr-ı Atıka Meskukatı
Prof. Dr. Julius von Mezsaros	Etnografya ve Macarca
Prof. Dr. Richter	Alman Dili ve Edebiyatı

Kaynak: Ayni, 2007:52

Fen ve Ziraat Fakültesi'ne gelen yabancı öğretim üyelerinin isimleri ve verdikleri dersler Tablo 13'te gösterilmiştir. Yabancı öğretim üyelerinin Fen Fakültesi içindeki ders dağılımlarında yedi farklı ders için görevlendirildikleri ve bu derslerin bazılarının teorik bazılarının uygulamaya dönük olduğu görülmektedir. Pozitif Bilimlerin gittikçe daha çok yaygın hale gelmesi Osmanlı Devleti'nde yükseköğretim kademesinde Batı tipi derslerin ağırlık kazanmaya başladığı görülmektedir.

Tablo 13. Ziraat Fakültesine Gelen Yabancı Öğretim Üyeleri ve Verdikleri Dersler

Adı-Soyadı	Verdiği Dersler
Prof. Dr. Boris Zarnick	İlm-i Hayvanat
Prof. Dr. Gustay Fester	Kimya-yı Sanayi
Prof. Dr. Curt von Hoesch	Kimya-yı Uzvî
Prof. Dr. Fritz Arndt	Kimya-yı Madenî
Prof. Dr. Leick	Nebâtat
Prof. Dr. Walter Penck	İlm-i Arz
Prof. Dr. J. Würschmidt	Hikmet-i Tabiiye

Kaynak: Ayni, 2007:53

Hukuk Fakültesine gelen profesörler verdikleri dersler Tablo 14’te gösterilmiştir. Dört farklı ders için dört farklı öğretim üyesinin görevli olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Genel Hukuk, Ekonomi, Avrupa Hukuku gibi derslerin ilgili öğretim üyelerinin uzmanlık alanları içinde eşleştirildiği görülmektedir.

Tablo 14. Hukuk Fakültesine Gelen Yabancı Öğretim Üyeleri ve Verdikleri Dersler

Adı-Soyadı	Verdiği Dersler
Prof. Dr. Walter Schönborn	Hukuk-i Amme
Prof. Dr. Friedrich Hoffman	İktisad-ı İctimai ve Zirai
Prof. Dr. Anton Fleck	İlm-i Mâli ve Zirai
Prof. Dr. Erich Nord	Avrupa Hukuk-ı Medenisi

Kaynak: Ayni, 2007:53

Alman hocaların Dârülfünûn’a gelişi Maarif Nazırı Ali Şükrü Bey, danışmanı Franz Schmidt ve Alman Dışişleri arasında gerçekleştirilen üçlü iş birliği içerisinde olmuştur. Franz Schmidt, Almanya’nın farklı bölgelerinden seçilen ve birbirleri ile bağı bulunmayan bu kişilerle İstanbul’daki çalışma şartlarını içeren bir ön sözleşme imzalatmıştır. Sözleşmede beş yıllık bir hizmet süresi yer almaktadır. Özlük hakları bakımından ise unvana göre farklılıklar söz konusudur. *Privat doçentlere* 750 Osmanlı lirası maaş ve 60-100 Osmanlı lirası arası harcırah verilmiştir. Profesör veya fevkalade muallim statüsünde (ordinaryüs) unvanı bulunanlara 1000 Osmanlı lirası maaş ve 60-100 Osmanlı lirası arası harcırah ayrılmıştır (İhsanoğlu, 2010). 1919’da çıkarılan bir nizamname ile Dârülfünûn’un özerk yapısına vurgu yapılmıştır. İdari teşkilatlanmada yenilikler oluşturulmuştur. Öğretim üyeleri oy verme şekliyle rektör seçimlerini yapma hakkı elde etmiştir ve ilk seçilen rektör (emîn) Besim Ömer Paşa olmuştur. 1924’te çıkarılan kanunla Dârülfünûn hem malî hem de idarî özerkliğe kavuşmuştur (Gündüz, 2018; Güven, 2015). Dârülfünûn içinde ve dışında yürütülen

çalışmalarla bu kurumun ıslahı için bazı projeler geliştirilmiştir. Nitekim Dârülfünûn Divanının 14 Mayıs 1929'da tespit ettiği bir raporda "Avrupa mümasili müesseselerde mevcut tekâmülü nazar-ı itibara alarak" bir ıslahat projesi hazırlanmış, daha sonra bu proje doğrultusunda düzenleyici kararlar alınmıştır (İhsanoğlu, 1993). 1930 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisince hükümete verilen yetkiye dayanılarak Cenevre Üniversitesi pedagoji profesörü Albert Malche İstanbul'a davet edilmiş ve kendisinden Dârülfünûn'un yeniden düzenlenmesi hususunda bir rapor hazırlaması istenmiştir. Malche, geniş bir inceleme sonunda Dârülfünûn'un mevcut durumunu ortaya koyan ve yapılması gereken ıslahatı ihtiva eden bir rapor hazırlayarak 29 Mayıs 1932'de hükümete sunmuştur (İhsanoğlu, 2010) ve 1933'te Dârülfünûn lağvedilmiştir. Bu gelişmenin yaşanmasında Osmanlı'da yükseköğretimin istenilen ve beklenen verimi sağlamaması ve yeni kurulan rejimin kendi kurumlarını modern anlamda ihdas etmesi cumhuriyet rejiminin kimliğini destekleyecek bir yükseköğretim kurumuna duyulan ihtiyacın önemli etkenler olduğu düşünülmektedir.

2.5. İnâs Dârülfünûn'u

İlk yükseköğretim girişimlerinin erkeklere özgü olması kadınların da yükseköğretim düzeyinde yetişmesinin önünde bir engel olarak düşünülebilir. Bu bağlamda kadınların da yükseköğretime katılması ve yetiştirilerek ihtiyaç duyulan alanlarda istihdam edilmesine dönük ihtiyaç giderek artmıştır. Toplumun daha ileri bir seviyeye kadınları eğiterek varabileceği yönündeki kanaat kadınlara özgü bir yükseköğretim kurumunun varlığını ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda İnâs Darülfünü'nu ihdas edilmiştir.

Kadınlara mahsus yükseköğretim düzeyinde eğitim veren kurumların meydana getirilmesi Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet'ten sonra eğitimle ilgili ortaya koyduğu önemli eğitimsel gelişmeler arasında yer almaktadır. II. Meşrutiyet'i takip eden senelerde kızlara yönelik eğitim veren daha alt kademedeki okullara (ilkokul, ortaokul ve lise kademesi) giden öğrenci sayısının artması beraberinde öğretmen ihtiyacını da artırmıştır. Buna bağlı olarak da bu okulların öğretmen ihtiyacının karşılanması için kadınlara özgü yükseköğretim kurumlarının açılması ve çoğaltılması gündeme gelmiştir (Koçer, 1987).

Öğretmen ihtiyacına ilaveten ortaöğretim kademesinde mezun olan kız öğrenci sayısındaki artışın nasıl yönetileceği sorunu, devletin o dönemki eğitim politikalarını üst kademe de bir eğitim kurumu meydana getirmeye sevk etmiştir (Dölen, 2009). Meydana gelen bu beklenti ve gelişmelere bağlı olarak Dârülfünûn'da “hanımlara mahsus serbest dersler” şeklinde bir format düşünülmüş ve 1914'te bu uygulamaya başlanmıştır (Güven, 2015). Bu uygulama ile beraber erkek ve kadın öğrencilerin bir arada olduğu serbest derslerin başlaması bazı çevreler tarafından hoş karşılanmamıştır. Ortaya çıkan talep ve rahatsızlıkları dikkate alan Maarif Nezareti, serbest ders uygulamasına son vermiştir. Onun yerine öğrenim süresi üç yıl olarak belirlenen Edebiyat, Riyaziyat ve Tabiiyat fakültelerinden meydana gelen ve ayrı bir bina içinde bulunan İnâs Dârülfünûn'u (Kadın Üniversitesi) isminde bir yükseköğretim kurumunu Osmanlı Devleti 12 Eylül 1914'te hayata geçirmiştir (Akpınar ve Aslan, 2005).

İnâs Dârülfünûn'u Dârülmuaallimât-ı Âli'ye (Kız Yüksek Öğretmen Okulu) bağlı olmakla beraber bağımsız bir müdürü de bulunmaktaydı. Okulun yönetici kadrosu bir müdür, bir müdire, bir kâtip, bir inzibat memuru ve beş yardımcı personel de meydana gelmekteydi. Okulun müdürlüğü Mehmed Ali Nazimâ Bey (1861–1935) tarafından yürütülmüştür (Dölen, 2009). Kızların devam ettiği derslikler ayrı olmakla beraber Dârülfünûn'un erkek öğrencilerle aynı kapı, merdiven ve koridorları kullanmaktaydılar. Bu ortak kullanımın hoş karşılanmaması ve sindirilememesi sonucunda İnâs Dârülfünûn'u 1916'da Cağaloğlu'nda bulunan eski Hukuk Mektebi binasına taşınmıştır (Ergin, 1977). İnâs Dârülfünûn'u'nda verilen bazı dersler Tablo 15'te sunulmuştur. Derslerin haftada dört gün derslerin olduğu ve öğleden sonraya derslerin dağıtıldığı görülmektedir. Derslerin içerikleri genelde ev idaresi ve ekonomisi, çocuk bakımı ve terbiyesi, ilk yardım, temel düzeyde fen ve astronomi gibi içeriklere sahiptir. Ders veren öğretim üyeleri içinde Darülfünun'un emini (rektörü) olan ve sonradan Cumhuriyet yıllarında milletvekili olan Besim Ömer Paşa (Akalin) da bulunmaktadır. Besim Ömer Paşa özellikle tıp alanında o dönem yapmış olduğu çalışmalarla bilinen önemli bir bilim insanı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bilim felsefesi ile uğraşmış olan, döneminin önemli bilimsel çalışmalarını Türkçeye kazandıran, Galatasaray Lisesi'nde bir dönem müdürlük

yapan ve önemli bir astronom olarak bilinen, meşhur yazar Halide Edip Adıvar'ın da eşi olan (Salih Zeki Bey'in öğrencisidir) Salih Zeki Bey'in de bu okulda ders vermesi kayda değer bir ayrıntı olarak nitelenebilir. Halide Edip Adıvar, bu evlilikleri süresince *Kamus-u Riyaziyat* olarak bilinen Matematik sözlüğünün yazılmasında Salih Zeki Bey'e önemli katkılar da sunmuştur. Ayrıca 1913-1917 arasında Dârülfünun'da eminlik (rektörlük) görevini sürdürmüştür. Ayrıca ders veren hocalar içinde İsmail Hakkı Baltacıoğlu da vardır ve Baltacıoğlu da daha sonra üniversitenin rektörlüğünü bir süre üstlenmiştir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu “Hayatım” adlı otobiyografisinde kendi derslerinin konferans salonunda hınca hınç dolduğunu, Mahmud Esad Efendi ile İhsan Şerif'in derslerinde ise oturacak yer kalmadığını belirtmektedir.

Tablo 15. İnâs Dârülfünûnu'nda Okutulan Bazı Serbest Derslere İlişkin Bilgiler

Günler	Ders Saati	Dersler	Dersin Hocası
Cumartesi	14.00-15.00	El işleri	Matmazel Cofmeyr ve İsmail Hakkı
	15.15-16.15	Tarih	İhsan Bey
Pazartesi	14.00-15.00	Hıfzıssıha-i Umumiye ve Nisaiye ve İlk Tebabet	Besim Ömer Paşa
	15:15-16.15	İdare-i Beytiye ve İktisat	Ahmet Cevad Bey
Çarşamba	14.00-15.00	İlm-i Hey'et	Salih Zeki Bey
	15:15-16.15	Ma'lumat-ı Fenniye	Said Bey
Perşembe	14.00-15.00	Hukuk-ı Nisvân	Mahmud Esad Efendi
	15.15-16.15	Fenn-i Terbiye	İsmail Hakkı Bey

Kaynak: Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Akt. Erdem, 2013:366)

İnâs Dârülfünûn'unda lağvedildiği dönemde görevli idari kadroda müdür olarak Ali Nazima Bey, müdür yardımcısı olarak Zahiye Hanım, dâhiliye memuresi olarak Hafize Remziye Hanım, kâtime olarak da Zehra Hanım görev yapmıştır (Erdem, 2013). İnâs Dârülfünûn'u açıldığında ve sonraki dönemlerinde öğretim kadrosunda ara ara değişiklikler söz konusu olmuştur. Söz gelimi, bu okul ilk açıldığı yıllarda öğretim kadrosu içerisinde bulunan kişiler ve verdikleri derslere ilişkin bilgiler Tablo 16'da verilmiştir. Özellikle Tabiiyat ve Riyaziyat Şubesi'ndeki derslerin pozitif bilimlere ağırlıklı olması İnâs Dârülfünûn'unda da Batı tipi bir içerik oluşturma arayışının adımları olarak görülebilir. Tüm şubeler için bakıldığında toplam on beş farklı öğretim üyesinin görevli olduğu görülmektedir. Edebiyat şubesi

için yedi farklı ders, tabiiyat şubesi için beş ayrı ders, riyaziyat şubesi için üç ayrı ders söz konusudur. Şu hâlde sözel ağırlıklı bir müfredatın İnâs Dârülfünun’da uygulandığı görülmektedir. Edebiyat Fakültesi’nde Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Felsefe ve Terbiye Metodu dersleri görülmektedir. Tabiiyat Şubesi’nde fizik, hayvanlara ve bitkilere dair dersler, kimyaya ilişkin dersler ve sağlıkla ilgili dersler söz konusudur. Riyaziyat (Matematik) şubesinde Matematik, Cebir, Trigonometri gibi derslerin öğretildiği görülmektedir. Dersler çok ilgi görmüş, zaman zaman yedi yüz-sekiz yüz dinleyicinin olduğu görülmüştür (Arslan, Selçuk ve Nam, 2012).

Bununla beraber tarih derslerini yürüten İhsan Şerfi Bey’in derste işlediği konuların pratikte de işe yarar olması için ve öğrencilerin konuları daha iyi anlamasını sağlamak için onları Müze-yi Hümâyun’a götürmeyi planladığı, otuz kişi ile sınırlandırdığı öğrenci sayısını pazar günleri 12:00-14:00 arasında müze ziyareti için nezaretten izin istediği bilinmektedir. Nezaret tarafından uygun bulunan talepten sonra İhsan Bey Tarih-i Kadim hakkındaki derslerini müzede anlatmıştır (Arslan, Selçuk ve Nam, 2012). Bu sayede buraya devam eden kadın öğrenciler eski medeniyetlere ait pek çok eseri ilk defa görerek ve dersi uygulamalı şekilde işleyerek daha iyi öğrenme fırsatı yakalamıştır. İnâs Dârülfünun’da meydana gelen bu olumlu gelişmeler üzerine katılımı artırmak üzere çeşitli ilanların basına verilmesi ile başvuru sayısında artışlar olmuştur. Başvurular imtihan neticesinde sıralanmış ve buna göre alımlar olmuştur.

Tablo 16. İnâs Dârülfünun’un İlk Açıldığı Dönemdeki Öğretim Kadrosu

EDEBİYAT ŞUBESİ	
Dersin Hocası	Verdiği Ders
Ferid Bey	Edebiyat-ı Türki
Ahmet Ageyef Bey	Tarih-i Umumi
Efdaleddin Bey	Tarih-i Osmanî
Faik Sabri Bey	Coğrafya
Ali Ekrem Bey	Kitabet
Mehmed Ali Ayni Bey	Felsefe
İsmail Hakkı Bey	Fenn-i Terbiye
TABİİYAT ŞUBESİ	
Said Bey	Fizik (Riyaziyat ile ortak)
Hulusi Raşid Bey	Hayvanat ve Teşrih
Müştak Bey	Nebatat / İlm-i Maden
Neş’et Efendi	Kimya-yı Madeni / Kimya-yı Tahlili

Yusuf Ragıp Bey	Hıfzıssıhha
RİYAZİYAT ŞUBESİ	
Şükrü Bey	Hendese
Salih Zeki Bey	Cebir / Müsellesat (Trigonometri)
Salim Bey	Hesap
Kaynak: (Erdem, 2013: 380)	

İnâs Dârülfünûnu'na öğrenci kabul edilmesi yönünde 1914 yılına ait bir nizamname yayımlanmıştır. Bu nizamnamede hangi öğrencilerin bu kuruma kabul edilebileceğine ilişkin şartlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Erdem, 2013):

- Müracaat edenler arasında sağlık kontrolünden sonra hasta veya zor eğitime dayanamayacak kadar sağlığı zayıf olanlar kabul edilmeyecektir.
- Evli veya dullar kabul edilmeyecektir.
- Kabul edilecek öğrencilerin mezuniyetten sonra 5 yıl mecburi hizmet yapacaklarına ilişkin taahhütname alınacaktır ve imzalanacaktır.
- Aliyyülâla (Pekiyi) derecesinde şahadetnamesi olanlara leyli (yatılı) ve meccani (ücretsiz) eğitim verilecektir.
- Kabul esnasında yapılan sınavda sorulan dersler: Malumât-ı Diniye, Türkçe, Hesap, Hendese, Coğrafya ve Tarih olacaktır.
- İki dersten sıfır alanlar kabul edilmeyecektir.
- Üç dersten üçün altında not alanlar kabul edilmeyecektir.
- Toplam ortalaması beşin altında olanlar kabul edilmeyecektir.

Zaman içerisinde değişen kabul şartlarına 16-25 yaş aralığı da eklenmiştir.

Maarif Nezareti, İnâs Dârülfünunu'nun açıldığını kamuoyuna bir ilan ile o dönemki süreli yayınlardan olan *Tasvir-i Efkâr*'da⁶³ duyurmuştur. İlgili ilan metni şöyledir (Arslan, Selçuk ve Nam, 2012):

Dârülmuaallimat'a müddet-i dersiyesi 3 seneden ibaret olmak üzere leyli ve nehari sınıf-ı aliye “İnâs Dârülfünunu Şubesi” ilave edilmiştir. Sınıf-ı Âliye Edebiyat ve Fünun nâmıyla iki şubeye ayrılmıştır. Şueabat-ı mezkureye kabul

⁶³ “Maarif-i Umumiye Nezareti'nden”, *Tasvir-i Efkâr*, nr.199, 2 Eylül 1330

olunacak tâlibâtın sinni 16 ile 25 arasında olacaktır. Dârümuallimât veya İnâs idadisi veya sultanisi şahadetnamesini haiz olanlar bila-imtihan kabul olunacaktır. Mekâtib-i sairede veya husus-i surette tahsil görenler bila-imtihan alınacaktır. Talip olanların tezkire-i Osmaniye ve aşî şahadetnamesi ile derece-i tahsilini mübeyyin vesaiki hamilen Dârümuallimat müdiriyetine müracaatla isimlerini kaydettirmeleri lüzumu ilan olunur.

Hem nezaretin duyuruları hem basına çıkan sair haber ve ilanların neticesinde İnâs Dârülfünun'una 1914-1915 eğitim öğretim yılı içinde 22 öğrencinin kayıt olduğu anlaşılmaktadır. Bu öğrencilerin kayıtlarının gerçekleştirildiği deftere tarih olarak *11 Teşrin-i Evvel 1330* (24/10/1914) yazılmıştır. Kaydolan öğrencilere ait çeşitli bilgiler Tablo 17'de sunulmuştur. Tabloya bakıldığında yedi öğrencinin edebiyat şubesini, dört öğrencinin riyaziyat şubesini, on bir öğrencinin ise tabiiyat şubesini tercih ettikleri görülmektedir. Kayıtlı öğrencilerin yarısı kendi özel eğitimlerini tamamlarken kalan yarısı ise Dârümuallimât'tan mezun olmuştur. Dârümuallimât'ta yetişen öğrenciler, İnâs Dârülfünun'u için önemli bir kaynak oluşturmuştur.

Tablo 17. İnâs Dârülfünûnu'nun İlk Açıldığı Dönemdeki Öğrencilere Ait Bilgiler

No	İsmi	Şubesi	Mezuniyet	Memleket	İkamet
1	Hadice Behice	Riyaziyat	Hususi tahsil	Sofya	Sarıgüzel-Doğramacılar Çarşısı
3	Behice	Riyaziyat	Dârümuallimât	Hasköy	?
4	Hadice Semahat	Tabiiyyat	Dârümuallimât	Adana	Fatih-Sarıgüzel Hasan Halife Mahallesi
5	Nezahat	Tabiiyyat	Hususi tahsil	İstanbul	Ayasofya-Yerebatan
6	Ayşe Seniha	Tabiiyyat	Hususi tahsil	Adapazarı	Fatih-Zeyrek
10	Ayşe Meliha	Tabiiyyat	Hususi tahsil	Sinop	Fatih-Çarşamba
11	Safiye	Edebiyat	Dârümuallimât	Adana	Çapa
13	Muammer	Tabiiyyat	Dârümuallimât	İstanbul	Şehremini
14	Saliha Adile	Edebiyat	Dârümuallimât	İstanbul	Şehzadebaşı
15	Havva Seniha	Tabiiyat	Hususi tahsil	İstanbul	Fatih-Çarşamba
19	Makbule	Edebiyat	Dârümuallimât	İzmir	Taşkasabı-Samipaşazade Caddesi
21	Aliye	Edebiyat	Dârümuallimât	Selanik	Gedikpaşa-Emin Sinan Mahallesi
22	Hamdiye	Tabiiyat	Dârümuallimât	Bursa	Çapa
23	Refia Lamia	Edebiyat	Hususi tahsil	Selanik	Gedikpaşa-Tatlıkuyu
24	Ayşe Adalet	Edebiyat	Hususi tahsil	Selanik	Gedikpaşa-Tatlıkuyu

25	Şezimend	Edebiyat	Darülmuaallimât	İstanbul	Fatih-Zincirlikuyu'da Atikali Paşa Medresesi Karşısı
26	Şekibe	Tabiiyat	Darülmuaallimât	Adana	Beyazıt
27	Azize	Tabiiyat	Hususi tahsil	Maraş	?
28	Sabiha Hadice	Riyaziyat	Darülmuaallimât	İstanbul	Üsküdar
31	Hadice Mesrure	Riyaziyat	Darülmuaallimât	İstanbul	Çapa
31	Fatma Arife	Tabiiyat	Hususi tahsil	İstanbul	Fatih-Çarşamba
32	Fatma Zehra	Tabiiyat	Hususi tahsil	İstanbul	Mimar Sinan Mah.

Kaynak: Arslan, Selçuk ve Nam, 2012:32):

İnâs Dârülfünûnu ilk mezunlarını 1333 (1917) yılında vermiştir. Bunlar Edebiyat Şubesi'nden 8, Tabiiyat Şubesi'nden 9 ve Riyaziyat Şubesi'nden 3 olmak üzere toplam 20 kız öğrencidir (Akyüz, 1999). Bir sonraki dönem (1334-1918) mezunlarından olan Hadice Efser Hanım ise İnâs Dârülfünunu'na öğretim elemanı olarak kabul edilmiş ve Kimya dersleri vermek üzere görevlendirilmiş ilk kadın öğretim elemanı olmuştur. İlk mezun olan öğrencilere ilişkin bilgiler Tablo 18'de sunulmuştur.

Tablo 18. İnâs Dârülfünûnu'ndan İlk Mezun Olan Öğrencilere Ait Bilgiler

Mektep Numarası	İsmi	Şubesi
23	Refia Lamia Hanım	Edebiyat
24	Ayşe Adalet Hanım	Edebiyat
21	Âliye Hanım	Edebiyat
11	Safiye hanım	Edebiyat
10	Ayşe Meliha Hanım	Edebiyat
19	Makbule Hanım	Edebiyat
14	Saliha Adile Hanım	Edebiyat
25	Şazimend Hanım	Edebiyat
22	Hamdiye Hanım	Tabiiyat
32	Zehra Hanım	Tabiiyat
26	Şekibe Hanım	Tabiiyat
15	Havva Seniha Hanım	Tabiiyat
6	Ayşe Seniha Hanım	Tabiiyat
5	Nezahat Hanım	Tabiiyat
13	Muammer Hanım	Tabiiyat
27	Azize Hanım	Tabiiyat
31	Fatma Arife Hanım	Tabiiyat
28	Hatice Sabiha Hanım	Riyaziyat
1	Hetice Behice Hanım	Riyaziyat
3	Behice Hanım	Riyaziyat

Kaynak: (Arslan, Selçuk ve Nam, 2012:58-59):

Mezun olan öğrencilerin on iki tanesinin atamasının dönemin Maarif Nezareti tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. İlk mezunlar muallim unvanıyla farklı vilayetlerde göreve başlamışlardır. Daha başarılı olan öğrenciler içinse idarecilik kadroları tahsis edilmiştir. Ataması yapılan öğrencilerin bu durumu dönemin süreli yayınlarından olan Tasvir-i Efkâr, Sabah, İkdâm ve Tanin gibi gazetelerde halka duyurulmuştur (Arslan, Selçuk ve Nam, 2012; Baskın, 2007).

Mezun öğrenciler ve görevlerine ilişkin detaylar ise Tablo 19’da verilmiştir. Öğrencilerin Anadolu’nun farklı yerlerine öğretmen olarak gitmeye başlamaları kadınların yükseköğretim sonucunda kamuda hizmet sunmaya ve daha görünür olmaya başlamalarına önemli katkı sunmuş bir gelişmedir. Bazı mezunların ise görev yerlerine gitmedikleri görülmektedir.

Tablo 19. İnâs Dârülfünûnu’ndan İlk Mezun Olan Öğrencilerin Atama Bilgileri

İsim	Şube	Atandığı yer ve görevi	Açıklama
Şazimend	Edebiyat	Balıkesir Darülmuaallimât’ı Türkçe Muallimliği	Gitmedi
Havva Seniha	Tabiiyat	Ankara Darülmuaallimât’ı Ulum-ı Tabiiye Muallimliği	
Hatice Sabiha	Riyaziyat	Bursa Darülmuaallimât-ı müdür yardımcısı ve riyaziye muallimliği	Sınıf birincisi
Behice	Riyaziyat	Edirne Darülmuaallimliği riyaziye muallimliği	Sınıf ikincisi
Şekibe	Tabiiyat	Halep Darülmuaallimât-ı müdür yardımcısı ve tabiiye muallimliği	Gitmedi
Behice	Riyaziyat	Halep Darülmuaallimât-ı riyaziye muallimliği	
Hamdiye	Tabiiyat	İzmir Darülmuaallimât-ı müdür yardımcısı ve tabiiye muallimliği	Sınıf birincisi
Refia Lamia	Edebiyat	Adana Darülmuaallimât-ı müdireliği ve tarih-coğrafya muallimliği	Sınıf birincisi
Zehra	Tabiiyat	Sivas Darülmuaallimât-ı müdireliği tabiiye muallimliği	Sınıf birincisi
Safiye	Edebiyat	Adana Darülmuaallimât-ı müdür yardımcısı ve muallimelik	
Saliha	Edebiyat	Adana Darülmuaallimât-ı Türkçe muallimliği	
Makbule	Edebiyat	İzmir Darülmuaallimât-ı edebiyat ve kitabet muallimliği	

Kaynak: (Arslan, Selçuk ve Nam, 2012:60-61; Baskın, 2007:135)

Devam eden savaş yılları nedeni ile yaşanan çeşitli zorluklardan doğan olumsuzluklara bağlı olarak İnâs Dârülfünûn’u, Zeynep Hanım Konağı’na taşınmıştır

ve yönetimi Dârülfünûn'a devredilmiştir (Güven, 2015). İnâs Dârülfünûnu'nun Dârülfünûn'a bağlanmasıyla birlikte kız-erkek ayrımı ortadan kalkmamıştır. Aynı dersler öğleden önce erkeklere ve öğleden sonra da kızlara anlatılmaya devam edilmiştir⁶⁴ (Dölen, 2009). 16 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nde erkek ve kadın öğretmenlerin ayrı ayrı oturmalarına Mustafa Kemal Paşa'nın sıcak bakmaması haberinin İstanbul'da yankılanması neticesinde kız öğrenciler kendilerine ayrılan ders saatlerini boykot etmeye başlamışlardır ve erkeklerle birlikte derslere girmeye devam etmişlerdir. Ortaya çıkan yeni durumun Dârülfünûn Divanı tarafından 16 Eylül 1921'de onaylanmasıyla kız-erkek öğrencilerin ayrı ders saatleri uygulaması fiilen ortadan kalkmış olan İnâs Dârülfünûnu hukukî de sona ermiştir (Unat, 1964). İnâs Dârülfünûnu'u kapatıldıktan sonra mevcut öğrenciler Dârülfünûn'un Fen-Edebiyat Fakültelerine devredilmiştir. Böylece öğretimde kadın-erkek ayrımının ortadan kalkması sağlanmış ve yükseköğretimde ikilik ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

2.6. Dârülfünûn İslahatnâmesi

Dârülfünûn'un önceki girişimlerinde ortaya çıkan durum istenilen düzeyde bir başarı ve yükseköğretime yönelik bilimsel-teknik ilerlemenin olmadığını, eski birtakım alışkanlıkların sürdürüldüğünü göstermiştir. Bu durumda Dârülfünûn'un bir dizi reformlara yani ıslahatlara gereksinim duyduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda dönemin şartları doğrultusunda ıslahata dönük bazı adımlar atılmıştır.

Maarif Nazırı Emrullah Efendi döneminde 1912'de Dârülfünûn'da çeşitli ıslahat programı yapılmıştır. Eczacılık ve Dişçilik okulları Tıp Fakültesine bağlanmıştır. Şam'daki Tıbbiye Okulu da İstanbul Dârülfünûnu'na bağlanmıştır. Şubelere “fakülte” denilmeye başlanmıştır. Ders veren muallimlere müderris unvanı verilmiştir. Öğrencilerin ve müderrislerin devam ve disiplin kuralları belirli bir

⁶⁴ Bu duruma ilişkin dönemin matbuatına yansıya çeşitli haberler ve yazılar söz konusudur ve bu ikiliğin verimsizliğe neden olduğu dile getirilmektedir. Örneğin, “Büyük Mecmua”nın (27 Mart 1919, nr. 4, s64) yazarlarından Sabiha Zekeriya Sertel, “Kız Darülfünunu Meselesi” adlı yazısında “Asrileşmeyi yegâne kurtuluş çaresi gören millet için, konunun tartışılmaya değer bir yanı yoktur. Darülfünun, asrileşmek ve harsen yükselmek için gerekli vasıtaların en mühimi ve belki de birincisidir”. Farklı bir yazısında ise “Bir dersi iki defa gönül hoşluğu ile anlatacak hiçbir muallim yoktur” demek suretiyle ikili öğretimin zorluğuna işaret etmiştir. Ayrıca Büyük Mecmua dergisi dönemin ünlü simalarının da dahil olduğu bir anket yayımlayarak karma eğitim ile ilgili görüşleri toplamıştır. Halide Edip, Abdullah Cevdet, Müfide Ferid, Rıza Tevfik, Kazım Nami, Köprülüzade Fuad gibi ünlü isimler karma eğitimi destekleyen görüşler belirtmiştir (Baskın, 2007).

düzene dâhil edilmiştir. 1. Dünya Savaşı yıllarında Avrupa'dan gelen çok sayıdaki yabancı öğretim elemanının da kadroya katılımıyla Dârülfünûn önemli ilerlemeler göstermiş ve modern bir üniversite kimliğine bürünmeye başlamıştır (İhsanoğlu, 1993). *Darülmesar* adıyla çeşitli disiplinlerde faaliyet sürdüren enstitüler ihdas edilmiştir. Bu enstitüler için kütüphaneler ve laboratuvarlar kurulmuştur. Dârülfünûn binası artık yeterli olmamaya başladığı için yeni binalar kiralanmıştır. 1914'te hazırlanan Islah-ı Medâris Nizamnamesi ile İstanbul Medreseleri *Darülhilafeti'l-Aliyye* adıyla tek bir medreseye dönüştürülmüştür. Dârülfünûn içindeki Ulum-ı Aliye-i Diniyye kapatılmış ve öğrencileri Dârülhilafeti'l Aliye'ye devredilmiştir (İhsanoğlu, 1993).

Öğretim faaliyetleri, kayıt ve kabul işlemleri, harçlar, nakil ve sınavlar konusunda nizamname ile birtakım düzenlemelere gidilmiştir. Emrullah Efendi'nin hazırladığı bu nizamnamenin eğitim ve öğretim kadrosu ile imtihanları içeren kısmı “Teşkilât-ı İlmiye” olarak bilinir. Bu nizamname Ahmet Şükrü Bey'in bakanlığı esnasında bakanlık talimatı olarak disiplin nizamnamesiyle birlikte bakanlık adına 1913'te yayımlanmıştır.

Bu nizamnamenin ilk maddesine göre Dârülfünûn beş şubeden meydana gelmektedir ve aşağıdaki gibidir (Güneş, 2015):

1. Ulûm-ı Şer'îye Şubesi	4. Fünûn Şubesi
2. Ulûm-ı Hukukiye Şubesi	5. Ulûm-ı Edebiye Şubesi
3. Ulûm-ı Tıbbiye Şubesi	

1912 yılında çıkarılan bu nizamname 1919'da yenilenmiştir⁶⁵. Dârülfünûn'un idaresi tüm profesörler tarafından seçilip Maarif Nezareti tarafından tayin edilen

⁶⁵ 1919 tarihli Darülfünun nizamnamesinin bazı maddeleri günümüz Türkçesi ile şöyledir: **Madde 1:** Darülfünun, yüksek eğitimin gelişmesi ve ilerlemesi için hukuk, tıp, edebiyat ve fen fakültelerinden oluşan bir bilim kurumudur. **Madde 2:** Darülfünun bilimsel özerkliğe (ilm-i muhtariyete) sahiptir. **Madde 3:** Hukuk, edebiyat ve fen fakültelerinde öğretim lisans diplomasıyla sona erer. Mezunlardan arzu edenler doktora koşullarını yerine getirerek doktora diploması alırlar. Lisans ve doktora koşulları her fakültenin kendi yönetmeliğinde gösterilir. **Madde 4:** Öğretimde yarıyıl usulü kabul edilmiştir. **Madde 5:** Öğretim profesörler kurulu kararıyla kürsü ve dersler şeklinde olur. Her fakültede esas meslek dersleri kürsülerde görülür. **Madde 16:** Muallimlik yapabilmek için profesörler kurulu tarafından seçilen bir heyet huzurunda muallim adayı sorumlu olacağı derslerden, sözlü sınavdan başarılı olmak, sınav heyetinin belirleyeceği bir konu üzerinde fakültenin bilim kurulu ve öğrenciler huzurunda ayrıntılı ders vermek. Adayların seçtikleri konuları üzerinde yazdıkları bir eseri olmak. **Madde 20:** Darülfünun rektörüne müderrislik aylığından başka ayda 5000 kuruş ödenek verilir. **Madde 21:** Darülfünun eminliği ile medrese reisliği (dekanlık) bir kişide toplanamaz. **Madde 44:** Fakültelerden birine girebilmek için resmi ve özel mekteb-i sultanilerden mezun olmak şarttır. **Madde 49:** Öğrencilerden her sınav

Dârülfünûn eminlerine verilmiştir. Dârülfünûn eminin başkanlığında fakültelerin idarecilerinden ve temsilcilerinden meydana gelen bir Dârülfünûn Divanı (senato) kurulmuştur. Ayrıca sömestr usulü de getirilmiş ve bu yapı Cumhuriyet'in ilanına kadar varlığını korumuştur (Kobal, 1994).

Millî Mücadele yıllarında (1918-1923) devletin tüm kurumları gibi Dârülfünûn da önemi sıkıntılar içerisine girmiştir. 1918-1919 öğretim yılı başında yabancı öğretim üyeleri kendi ülkelerine geri gittiler. Ekonomik darboğazdan geçen ülkede yapılan çeşitli mâli tasarruflar nedeni ile fakülteler için kiralanmış binaların hemen tümü boşaltılmıştır. Savaşın bitimiyle beraber sonunda terhis olan öğrencilerin de geri gelmesiyle beraber hem mekân hem de öğretim üyesi sorunu ortaya çıkmaya başlamıştır. Bundan dolayı İstanbul Dârülfünûn'u 1919'da hazırlanan bir ıslahat programı ile Osmanlı Dârülfünûn'u adıyla yeniden canlandırılmaya çalışıldı. Lozan Antlaşması'ndan hemen sonra İngilizlerin terk ettiği Harbiye Nezareti binası (günümüzde İstanbul Üniversitesi merkez binası) Dârülfünûn'a tahsis edilmiştir (İhsanoğlu, 2010; Küçükler, 2016).

2.7. Cumhuriyet Dönemi'nde Dârülfünûn'a İlişkin Çeşitli Tartışmalar ve Eleştiriler

Yeni bir idari rejimin hayata geçmesi beraberinde kurumların da bu rejimin beklentileri doğrultusunda şekillenmesini ve yeni yönetim anlayışına uygun olmadığı düşünülen kurumlara yönelik çeşitli keskin reformların yapılmasını sağlamıştır. Bu bağlamda daha önce birkaç defa açılan ve çeşitli nedenlerle ömrü uzun olmayan Dârülfünûn'un kuruluş amacına ne kadar hizmet ettiği ve çeşitli alanlarda beklenen katkıyı ne düzeyde sağladığına ilişkin tartışmalar Cumhuriyet Dönemi aydınları (Ekler bölümündeki basına yansıyan haberler) ve bürokratları arasında sıklıkla yapılmaya başlanmıştır.⁶⁶ Atatürk'ün de bu yöndeki eleştirilere katıldığı, İstanbul

devresinde sınava girmeden önce yarım, mezuniyet ve icazet diplomaları alınması sırasında ikişer Osmanlı lirası alınır. **Madde 51:** Sınavlar her fakültenin yönetmeliğine göre yapılır. (Kaynak: Hatiboğlu, 2000: 67-72).

⁶⁶ Bu konuyla ilgili dönemin Maarif Vekili Dr. Reşit Galip'in sözleri şöyledir: “Memlekette büyük politik ve toplumsal dalgalanmalar olmaktadır. Darülfünun bunun karşısında tarafsız bir seyirci rolünü sürdürdü. İktisat alanında önemli değişimler olmaktadır. Darülfünun bunlarla tamamen ilgisiz görünüyordu. Hukukta köktenci değişiklikler yapıldı. Darülfünun yalnızca yeni kanunları ders programına almakla yetindi. Yazı reformu yapılmış, dilin özleştirilmesi hareketi başlamıştı. Darülfünun bunula hiçbir surette ilgilenmiyordu. Yeni bir tarih değerlendirmesi ulusal bir hareket anlamında ülkeyi sarmıştı. Darülfünun'un buna karşı ilgisini uyandırmak için 3 yıl beklemek ve çabalar sarf etmek gerekti. İstanbul Darülfünun'u en sonunda sustu, kendi kabuğuna çekildi ve

Üniversitesinde “tepeden tırnağa” bir reform yapılması konusunda istekli olduğu ve ısrar ettiği bilinmektedir (Widmann, 1981).

1914’te I. Dünya Savaşı’na katılan Osmanlı Devleti, Almanya ile ittifak kurmanın verdiği durumdan yararlanarak, Dârülfünûn’da büyük bir yenilik girişiminde bulunmuştur. Almanya ve Avusturya- Macaristan’dan pozitif bilim, felsefe ve edebiyat disiplinleri için bazı profesör ve doçentleri ülkeye getirtmiştir. 1914’e kadar devam eden ikinci yenilik hareketleri sırasında Tıp Fakültesi hariç tutulmak üzere öğretim kadrosu, ağırlıklı olarak Alman kökenli profesörlerden oluşmuştur. Ayrıca Dârülfünûn’un geniş alanda desteklenmesi suretiyle Nazır Şükrü Bey’in zamanında teşkilatlanması sağlanmıştır. Nazır Şükrü Bey, Edebiyat Fakültesi kadrosuna 10, Fen Fakültesi kadrosuna 6, Hukuk Fakültesi kadrosuna 4 Alman profesörü dâhil etmiş ve bu profesörler I. Dünya Savaşı’nın bitimine kadar İstanbul’da kalmışlardır (Ergün, 1996). 1915’te gelen Alman öğretim üyeleri ve branşları şöyledir (Demirtaş, 2010; Tekeli, 2007):

1. Dr. Anschutz (Pedagoji ve Psikoloji), Hamburg’ta Asistan
2. Dr. Bergstasser (Semitik diller), Leipzig’te doçent
3. Dr. Giese (Ural-Altay dilleri), Yakın Doğu Enstitüsü’nde doçent
4. Dr. Lehmann-Haupt (Eskiçağ Tarihi), Liverpool’da profesör
5. Dr. Obst (Coğrafya), Berslau’da doçent
6. Dr. Penck (Jeoloji ve Coğrafya), Leibzig’te doçent
7. Dr. Leick (Botanik), Greifswald’da doçent
8. Dr. Zarnick (Zooloji), Wurzburg’da doçent
9. Dr. Hoesch (Organik Kimya), Berlin’de asistan
10. Dr. Arndt (Anorganik Kimya), Berlin’de doçent
11. Dr. Fester (Teknolojik Kimya), Frankfur’ta asistan
12. Dr. Hoffman (Ekonomi), Hannover’da profesör
13. Dr. Fleck (Maliye), Kiel’de asistan
14. Dr. Schöborn (Kamu Hukuku), Heidelberg’te profesör
15. Dr. Jacobi (Felsefe), Berlin’de doçent
16. Dr. Nord (Madeni Hukuk), Tercümen
17. Dr. Mordtmann (Tarih Metodolojisi)
18. Dr. Unger (Arkeoloji ve Eski Paralar)
19. Dr. Richter (Alman Dili ve Edebiyatı)
20. Dr. J. Würschmidt (Fizik)

bir Orta çağ izolasyonu ile dış dünyadan tamamen koptu.” Kaynak: Prof. Horst Widmann, “Atatürk ve Üniversite Reformu” (1981, sf.31)

3 Mart 1924'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Cumhuriyet yıllarında eğitim sahasında ortaya çıkacak gelişmelerin temeli atılmıştır. Tevhid-i Tedrisat ile eğitim öğretimde birlik oluşturulması amaçlanmıştır. Dârülfünûn pozitif bilimlerin öğretildiği bir eğitim kurumu olarak, medreselerin etkisini azaltmış ve belirli bir süre sonra da kanunla birlikte medreseler tamamen kaldırmıştır. Tevhid-i Tedrisat'ta, üniversite eğitiminde pozitif bilimlerin etkisinin artacağına ve eğitimin Maarif Vekâleti eliyle denetleneceğine dikkat çekilmiştir (Namal ve Karakök, 2011).

Dârülfünûn'un gelişmesi için yapılan tüm çabalara rağmen kurumdan istenilen verim ve fayda bir türlü sağlanamamıştır. Dârülfünûn'da görülen bu olumsuz durum sonucunda, Cumhuriyet'i kuran kadrolar bu kurumun varlığını ve işlevselliğini tartışmaya açmışlardır. Bu tartışmalar Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra 1924 senesinde başlamış ve 1933'te gerçekleştirilen üniversite reformuna kadar sürmüştür (Kesgin, 2010). Dârülfünûn'a karşı yapılan eleştirilerin iki odakta toplandığı görülmektedir. Bunlardan ilki; Dârülfünûn'da görev yapan hocaların Cumhuriyet'in gerçekleştirdiği inkılâplara ve yeniliklere açıktan karşı çıkmaları ya da pasif direniş sergilemeleridir. İkincisi ise Dârülfünûn öğretimi kadrosunun ciddi, orijinal ve topluma yararlı bilimsel çalışmalar yapmakta gerekli başarıyı gösteremeyip yetersiz düzeyde kimselerin çeşitli yollarla Dârülfünûn'a alınmasında kurumun bir araç gibi kullanılmasına yöneltilen eleştirilerdir (Güneş, 2015; Siler, 1992).

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Dârülfünûn ile alakalı tartışmaların aşağıdaki maddeler etrafında toplandığı görülmektedir (Kesgin, 2010):

- Dârülfünûn'un sistemi, Cumhuriyet Türkiye'sinin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır.
- Hilafet, saltanat ve medreseler hakkında radikal kararlar alan meclis, Dârülfünûn konusunda da gerekeni yapmalıdır. İstanbul Talimatnamesi ile verilen bilimsel ve idari özerklik kaldırılmalıdır.
- Dârülfünûn yeni kurulan devletle ve onun uygulamaya koyduğu inkılâplarla uyumlu değildir.

- Dârülfünûn yönetiminde Reislik, Eminlik ve Divan üyeliği gibi görevler, bir hizmet makamı olmaktan çok öğretim üyeleri arasında kısır rekabet, ihtiras ve küçük hesapların döndüğü bir hedef halindedir.
- Dârülfünûn'da görev yapan müderrislerin çoğu yabancı dil bilmemektedirler. Derslerinde ve araştırmalarında gerekli özeni göstermemektedirler.
- Dârülfünûn'da görev yapan çoğu müderris kendilerini sadece günün belli saatlerindeki derslerden sorumlu tutmaktadır. Bilimsel araştırma ve bilimsel yayınlardan uzaktırlar. Dârülfünûn'daki bazı fakülteler, sadece öğretim görevinde sınırlı kalmış ve eğitimi arka planda kalmıştır.
- Dârülfünûn'da görev yapan çoğu öğretim üyesi okul dışında farklı bir işle meşgul olmaktadır. Bu durum dolayısıyla çoğu hoca araştırmadan ve bilimden uzak durumdadır. Dârülfünûn'da hem seminer derslerinde hem de laboratuvar derslerinde uygulamalar sadece kâğıt üstüne kalmış, öğrencilerin yetenekleri ön plana çıkarılmak istenmemiştir.
- Dârülfünûn'daki öğrenciler arasında disiplinsizlikler çoğalmaya başlamış, öğrenciler halkı ve devletin diğer kurumlarını rahatsız eder hale gelmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yılların Maarif Vekâleti'ni yürüten Mustafa Necati Bey, TBMM'nin 23 Mayıs 1926 tarihli oturumunda Atatürk'ün Dârülfünûn'a olan bakış açısını açıklarken aşağıdaki sözleri kullanmıştır (Şimşek, 2016):

Dârülfünûn doğrudan doğruya bağımsız bir kurumdur. Ulusun manevi gücünün temsilcilerinden biridir. Kabul etmek gerekir ki Dârülfünûn denen kurum, doğrudan doğruya Maarif Bakanlığının buyruğu altında bir kurum değildir. Eğer gelişigüzel herhangi bir kişi Dârülfünûn kurumuna şu biçimde, bu biçimde davranın diye emir verecek olursa orada Dârülfünûn yok demektir.

Bu sözlere karşılık Dârülfünûn, beklenen bilimsel ilerlemeyi gösteremediği, inkılâplara karşı olumsuz tutum takındığı, ciddi ve toplum yararlı bilimsel faaliyetler sergilemediği yönünde eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Buna ilaveten, kurumda resmi devlet ideolojisinin yansıtılmadığı veya suskun kalmayı tercih ettiklerinin altı çizilmiştir (Doğramacı, 2007). 1930'dan itibaren Dârülfünûn'a yapılan eleştirilerin

iki odakta toplandığı görülmektedir. İlki, Cumhuriyet inkılâplarının hazırlanmasına ve yürütülmesine üniversite destek sunmamıştır. İkinci eleştiri ise Dârülfünûn'da önemli ve kayda değer nitelikte bilimsel çalışma olmadığı yönündedir. Bu perspektife göre de öğretim üyeleri orijinal bilimsel faaliyetler gerçekleştirmemekte, bilimsel çalışmalar ortaya koyamamaktadırlar. Dârülfünûn hocalarının tayin edilmesinde ve seçilmesinde bilimsel liyakat aranmamakta, kişisel ilişkiler daha fazla olacak şekilde etkili olmaktadır (Soydan, 1999).

Dönemin etkili kalemlerinden ve aktörlerinden olan Şevket Süreyya Aydemir de Dârülfünûn'a yönelik olarak, inkılâplar ve reformlar hakkında yeteri çalışmalar yürütmediği, mensuplarının inkılâplara soğuk baktığı, bilimsel çalışmalarda tercümenin ötesine geçilmediği şeklinde tenkitler yöneltmiştir (Aydemir, 1933; akt. Erat, 2018). Benzer şekilde, Cumhuriyet'in ilk yıllarında etkili kişiler arasında yer alan Falih Rıfkı Atay da 1932 yılında kaleme aldığı bir yazısında Dârülfünûn'un yeni inkılâp nesillerinin kafasını ve ahlâkını inşa edecek bir ocağa dönüştürülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Dârülfünûn'un medrese vasfından çıkartılıp özgür bir konuma getirilmesini belirtmektedir. Dârülfünûn'un medreseden kalan özelliklerini, Osmanlı'ya özgü taraflarını kenara bırakıp Türk inkılâbının yeşertileceği bir kuruma dönüştürülmesini dile getirmektedir. Dahası, Falih Rıfkı'ya göre Dârülfünûn, manevi otoritesini kaybederek cumhuriyet rejimi için tehlikeli olmaya başlamıştır (Bıçak, 2016).

Dârülfünûn, Gazi Mustafa Kemal Paşa ile ilişkilerini iyi tutmak istemekteydi. Bu bağlamda 1922'de Mustafa Kemal Paşa'ya fahri müderrislik unvanı verilmiş, 1924'te hilafet kaldırılınca tebrik etmek için bir telgraf çekmişlerdir. 19 Eylül 1922 tarihinde Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya verilen bu unvandan önce alınan karar şöyledir:

“İstanbul Dârülfünun'u Edebiyat Medresesi Meclis-i Müderrisini 19 Eylül 1922 tarihinde yaptığı toplantıda milli mücadelenin büyük kahramanı ve yeni Türk devletinin kurucusu olan Başkumandan ve Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerine, Türk milletinin ve Türk harsının bağımsızlığına katkısı ve İslam kavimlerinin kurtuluşuna yönelik tarihi çalışmasını takdir ve rebcil ettiğinin bir

kanıtı olmak üzere Edebiyat Medresesi Fahri Müderrislik (profesörlük) unvanını vermeye oybirliği ile karar vermiştir.” Bu metin üzerine Gazi Mustafa Kemal Paşa 26 Eylül 1922’de Bursa’dan Dârülfünun’a teşekkür telgrafi yollamıştır. Teşekkür metni şöyledir: “Türk harsının odağı olan Fakülteniz Fahri Müderrisliğine seçilmemden dolayı meclisinize teşekkür ederim. Eminim ki ulusal bağımsızlığımızı bilim alanında fakülteniz tamamlayacaktır. TBMM Başkanı Başkumandan Gazi Mustafa Kemal.” (Hatiboğlu, 2000: 77).

Arslan (2004), Mustafa Kemal Paşa’ya fahri müderrislik unvanı verme fikrinin ilk defa Dârülfünun gevini başlatan Edebiyat Fakültesi öğrencileri tarafından ortaya atıldığını dile getirmektedir. Öğrenciler bu fikirlerinin gerçekleşmesi için fakülteye bir dilekçe vermişlerdir. 19 Eylül 1922 tarihinde Reis Vekili Necib Asım Bey başkanlığında toplanan komisyon “talebeler tarafından verilen istida ve talebname” gündemi ile konuyu ele almıştır. Talebe bağlı olarak aynı zamanda Edebiyat Fakültesinde görevli olan şair Yahya Kemal Beyatlı fahri müderrislik unvanının Gazi Paşa’ya verilmesini teklif etmiş, komisyon oy birliği ile kabul etmiş ve karar telgraf ile Gazi Paşa’ya arz edilmiştir. Arslan (2004:16), Gazi Paşa’ya çekilen karar dilekçesini şöyle nakletmektedir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi ve Ordular Başkumandanı Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

İstanbul Darülfünun Edebiyat Medresesi Meclis-i Müderrisini 19 Eylül’de akl ettiği celsede zat-ı münc-i kumandanilerini fahri müderrisliğe müttefikan intihab etmekle kesb-i fahreyler. (İstanbul Darülfünunu Edebiyat Medresesi Riyaseti Necib Asım)

Gazi Mustafa Kemal Paşa, fahri müderrisliği kabul etmiş ve kendisine arz edilen telgrafa karşılık olarak da Bursa’da 26 Ekim 1922’de cevap niteliğinde bir telgraf çekmiştir. Gazi Paşa’nın telgrafi, fakültenin 23 Kasım 1922 tarihli toplantısında okunmuş ve kayıt altına alınmıştır. Gazi Paşa’nın telgrafi aşağıda sunulmuştur (Arslan, 2004: 17):

Darülfünun Edebiyat Fakültesi Meclis-i Müderrisîn Riyaset-i Aliyesine

Türk harsının mihrakı olan fakültenizin fahri müderrisliğine intihabından dolayı meclisinize teşekkür ederim. Eminim ki milli istiklalimizi ilim sahasında fakülteniz ikmal edecektir. Bu şerefli tekamülün husulünü deruhte eden heyetiniz arasında bulunmak bence bâ'is-i iftihardır. (Bursa, 26 Teşrin-i Evvel, 1338 / 26 Ekim 1922, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal)

Gazi Paşa'nın bu unvanı kabul etmesi üzerine Meclis'-i Müderrisîn 23 Kasım 1922'deki toplantısında Atatürk'e şehadetname takdim edilmesine de karar vermiştir. İstanbul Dârülfünunu özellikle milli mücadeleye vermiş olduğu destekle öne çıkmış ve varlığını göstermiştir. Gazi Paşa'da bu durumdan memnuniyetini unvanı kabul etmiş ve üniversiteden beklentilerini de ortaya koymuştur.

1927 yılında Üniversite Rektörlüğü “Büyük Gaziye İstanbul Dârülfünunu'ndan Küçük Bir Armağan” isminde bir kitapçık yayımlamışlardır (Demirtaş, 2018). Cumhuriyete ilişkin yapılan çeşitli toplumsal reformların olgunlaşma aşamalarında yürütülen tartışmalarda, *Kadro* dergisi başta olmak üzere dönemin basınında bulunan çeşitli yazılarda inkılâplara ilişkin hassasiyet, cumhuriyetle gelen yeniliklerin felsefî temeli vb. argümanlara yer verilmekteydi. Cumhuriyet'le birlikte ortaya çıkan çeşitli yeniliklerin halk nezdinde kabul görmesi ve benimsetilmesi isteniyordu. Üniversite bu bağlamda bu tür argümanların üretilmesi hem de toplum nezdinde yaygınlık kazanması için önemli bir işleve sahipti. Dolayısıyla Cumhuriyet'i kuran kadrolar üniversitenin eğitim kadrolarıyla yeni bir nesil oluşturmak, inkılaplarla temeli atılmış modern Türk kimliğini bilimsel temellere oturtmak gerekiyordu (Demirtaş, 2018).

1932'de yapılan Birinci Tarih Kongresi'nde Dârülfünûn öğretim üyelerinin dil ve tarih konusunda dile getirdiği birtakım eleştiriler de siyasi iradede ve kamuoyunda tepki ile karşılanmıştır. Bu gelişmeler de reform sürecine etki etmiştir. Buna bağlı olarak da üniversite reformlarının hızlanması söz konusu olmuştur. Böylece zaten bir süredir gündemde olan reform projesi basının da katkısıyla bir süre sonra uygulama alanı bulmuştur (Soydan, 1999). Devrin Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip Cumhuriyet Dönemi'nde her alanda yapılan yeniliklerin Dârülfünûn'da da yapılmasına yönelik duyulan ihtiyacı şu sözlerle dile getirmektedir (Berkem, 2003):

“1923’ten, 1932’ye kadar geçen 9 yıl içinde Türkiye’nin bütün aydınları gözlerini Dârülfünûn’a diktiler. Her alanda inkılâplar geçiren yeni Türkiye’de Dârülfünûn memleket hayatını genel gidişini uygun bir gelişme göstermesini beklediler. Memleketin hiçbir meselesi Dârülfünûn işi kadar genel bir ilgi uyandırmadı. Hiçbir kuruluş onun kadar eleştiriye uğramadı. Lakin bütün bu ilgilere bu eleştirilere rağmen İstanbul Dârülfünûnu Türk aydınlarının beklediği salaha, gelişmeye, ilerlemeye eremedi, Türk toplumunun hayat gidişi içinde bu kadar tecerrüt halinde kalabilen İstanbul Dârülfünûn’u dünyanın başka yerlerindeki bilim hareketlerine karşı da bittabi yakınlık ve ilgi gösteremezdi ve bunlardan uzak kaldı.”

Dârülfünûn’un ıslah edilmesi yeniden ülke gündemine geldiğinde “tensikat” olarak bilinen kadrolarda büyük değişiklikler yapılması öngörülmekteydi. Dârülfünûn kadrolarında yenileşme tartışmalarının CHF’nin (Cumhuriyet Halk Fırkası) 1931 kurultayında da yapıldığı görülmektedir. Kurultaydan sonra 1931 mali yılı bütçe kanunun 12. maddesine dayanarak “münhasıran Dârülfünûn teşkilat kanunu layihasıyla beraber müessesenin tekâmül esaslarını ihzar etmek (hazırlamak” üzere icap eden ecnebi mütehassısın celbi için hükumete bir salahiyet verilmesi” kararlaştırılmıştır. Bakanlar Kurulu, bu maddeye dayanarak 20 Eylül 1931’de Hariceye Vekâleti aracılığı ile İsviçre Hükumeti nezdinde bir teşebbüste bulunmuştur⁶⁷ (İhsanoğlu, 2010).

İsviçre hükumeti bu talebe bağlı olarak kısa süre sonra Cenevre Üniversitesi profesörlerinden pedagoji mütehassısı ve “teşkilatçılıktaki iktidarı ile bilinen” Albert Malche’yi tavsiye etmiştir. Türkiye’nin Bern’deki büyükelçisi aracılığı ile Prof. Albert Malche ile bir sözleşme imzalanmıştır. Sözleşmede Malche, beş aylık bir süre için davet edilmiştir. Bu hizmeti karşılığında kendisine 1400 lira maaş ve bir defaya mahsus olmak üzere gidiş-geliş yol harcırahı için 1600 lira ayrılmıştır (İhsanoğlu, 2010). Görüldüğü üzere maaşlara ve harcıraha ayrılan bütçenin o dönemin şartlarına göre oldukça yüksek sayılabilecek bir meblağ olduğu söylenebilir.

⁶⁷ Prof. Malche’nin ilk davetini içeren 12 Aralık 1931 tarihli kararname Ek-22’de verilmiştir:

1932 yılında üniversite konusunda yapılacaklar hakkında bir rapor hazırlaması için Prof. Albert Malche'ye tercüman da tahsis edilmiştir. Prof. Malche, fakülteler, enstitüler, klinikler, laboratuvarlar ve kütüphanede incelemelerde bulunmuştur. Rektör, fakülte dekanları, kürsü başkanları, öğretim üyeleri ve asistanlar ile mülakatlar yapmıştır. Bunlar dışında da birbiri ile zıt fikirlere sahip Dârülfünûn'un eski öğretim üyeleri, milletvekilleri ve dönemin aydınları ile görüşmeler yapmıştır. Her fakülteden kız ve erkek öğrencilerle de çeşitli görüşmeler etrafında raporunu olgunlaştırmıştır. Fransızca olarak kaleme alınan rapor Türkçeye çevrilmiş ve bir örneği de Atatürk'e takdim edilmiştir (Dölen, 2009). 29 Mayıs 1932 tarihinde tamamlanan teknik raporda altı çizilen bazı noktalar aşağıdaki gibi özetlenebilir (Demirtaş, 2018; İhsanoğlu, 2010):

- Üniversite eğitimi öğrencinin merakını uyandırarak onu araştırmaya ve kendi görüşlerini geliştirmeye teşvik etmelidir. Üniversitede ansiklopedik bilgi aktarımı ve ezbercilik şeklinde ders yapmak gerçek bilimsel çalışmanın önünü kapatır. Profesörler orta çağ tarzı konferansçılar değil, zihinleri araştırmaya dönük olarak harekete geçiren rehberler olmalıdır. En öncelikli ve hayati mesele budur.
- Öğrenciler yabancı lisan açısından yetersizdir. Fransız, Alman ve İngiliz okulu mezunları azınlıktadır. Diğer liselerden ve taşradan gelenler Fransızca ders görmelerine rağmen başarısızdır.
- Mevcut Dârülfünûn meslek adamı yetiştirebilir fakat henüz kendi hocalarını yetiştirecek düzeyde değildir. Üniversitenin vazifesi en önce kendi hocalarını yetiştirmektir. Bunlar yurtdışında yetiştiği sürece bir bilim topluluğu ve gelenek oluşması mümkün değildir.
- Türkçede bilimsel neşriyat zayıftır. Ders notları haricinde herhangi bir kitaptan beslenme imkânı yoktur. Alfabe değişikliğinden dolayı mevcut eserler de gayri mevcut hale gelmiştir. Latin alfabesine geçmeden evvel neşredilmiş kıymetli eserler bir komisyon tarafından sistemli şekilde aktarılmalıdır.

- Üniversitenin Fen ve Edebiyat kısımları ile Yüksek Muallim Mektebi arasında öğretmen yetiştirmeye dönük ortak çalışmalar yapılmalı, aynı olan dersler birlikte işlenmelidir.
- Profesör maaşları ile lise öğretmeni arasında çok az fark vardır. Hocalar ek işler peşine düşerek verimsizleşmektedir.
- Kırk beş yaşından önce profesör, otuz yaşından önce doçent olmanın önünü kapatan yasal düzenleme değişmelidir.
- Bilim adamı adaylarının yükselişleri sadece yaşlı hocaların iradesine bağlı olmamalı, yetki bakanlıkla paylaşılmalıdır.
- Dârülfünûn toplantı ve konferanslarla halkla bütünleşmeli kurslar, sergiler kongreler, dergilerle toplumun sanatsal ve bilimsel seviyesini yükseltmelidir.

Prof. Malche'nin raporu Maarif Vekâleti tarafından “*İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*” adıyla basılmıştır.⁶⁸ Prof. Malche raporunda, Dârülfünûn'un bilimsel özerkliğinden yana bulunduğunu dile getirmekle birlikte eğitim kadrosunun ve idare heyetinin hükümetin sorumluluğu içerisinde bulunmasına ilişkin kanaatini dile getirmiştir. Bunun yanında üniversitesin içinde görülen siyasi atamaların endişe oluşturacak boyuttan yer aldığını belirtmektedir. Bunlara istinaden de Dârülfünûn ile görüş birliği içerisinde bulunarak bir yenilik programının istikrarlı bir şekilde uygulanmasını tavsiye etmiştir (Albert Malche: 1939:5; Akt. Yanardağ, 2017).

Malche'nin raporu o dönemin matbuatında “**Dârülfünûn Islahı**” (Cumhuriyet, 5 Nisan 1932), “**Dârülfünûn İçin Ne İyi Ne Fena Diyemem**” (Cumhuriyet, 20 Mayıs 1932) başlıkları ile kendine yer bulmuştur. 1 Haziran 1932'de raporunu

⁶⁸ Prof. Dr. Utkan Kocatürk'ün aktarımına göre Atatürk, Malche'nin raporunda bazı yerlere notlar almış ve bu raporun bazı kısımlarını da eksik bulmuştur. Alınan bazı notlar şöyledir: Bir öğrenci okuyup anlayacak kadar Batı dillerinden birini bilmelidir. Bilimsel özgürlük saklı tutulmalı, ancak yönetim ve eğitim kurullarının belirlenmesi ve program dağılımına karışılmalıdır. Rektörün en önemli görevi bilimsel konulara yönelmektir, yönetim işleri için bir memur gereklidir. Hocaların atama ve görevden alınmasında [Maarif] Vekâlet[i] egemen olmalıdır. Darülfünun'un en zayıf yanı, kişisel araştırmaya yer verecek eğitim ve öğretiminin olmaması ve ansiklopedik bilgilerin verilmesidir. Edebiyat Fakültesi'nin durumu çok kötüdür ve kütüphaneler ıslah edilmeli, önce yabancı hocalardan yararlanılmalı, sonra da kendi çocuklarımız yabancı üniversitelerde yetiştirmelidir. (Kaynak: <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-76-agustos-1995/2274/oncesi-ve-sonrasiyla-1933-universite-reformu/2767>)

Maarif Vekâletine tebliğ eden Prof. Malche, 9 Haziran 1932’de Türkiye’den ayrılmıştır (Cumhuriyet, 10 Haziran 1932). Prof. Malche raporunda çeşitli noktalara değinmiştir. Başta ekonomik sorunlar, öğretim üyesi sayılarının fazlalığı ve aldıkları maaşın düşüklüğü işaret edilmiştir. Ayrıca medreseden gelen muallim ve müderrislerin Dârülfünûn’daki görevlerinden verim elde edilemeyeceğini belirtmiştir. Bunun yanında Prof. Malche, Dârülfünûn’a kaydı bulunan öğrenci adedinin fazla ancak buna karşın mezun sayısının az olduğuna dikkat çekmiştir. Raporunun tavsiye ve sonuç kısmında yükseköğretimde asıl olanın metot ve deney olduğuna vurgu yapmıştır. Öğretim üyelerinin, ispat gerektiren araştırmalar meydana getirmesi gerektiğini belirtmiştir. Araştırma ve sorgulamaya dayalı bir yapının kurulmasına yönelik olan sözlerine şöyle devam etmiştir (Yanardağ, 2017).

İşte fikrî ve ilmî teşekkülle hayat arasındaki bu sıkı rabıta da bir Dârülfünûnun başlıca düşüncelerinden birini teşkil eder. Mutlak bir mücerretlik ve nazariyecilik sistemi ile mücadele etmek lâzımdır. Hayatın hâdise ve vakalarını her tetkik ve tahsilin esas ve menşinde ahzi mevzi eder ve hayatın ihtiyaçları her tetkik ve tahsilin varacağı neticedir. Hakikatlere istinat etmek lâzımdır. Bu memleketteki vaziyetin icabatı ve ihtiyacı meçhulümüz değildir. İstanbul Dârülfünûnu gibi bir Dârülfünûnda, Türkiye gibi baştanbaşa yeniden teşekkül eden bir memlekette, bu icaplar ve ihtiyaçlar her tarafta fazla ilmî alâkayı celp etmelidir.

Prof. Malche, yapmış olduğu genel tespitlerden sonra yapılması gerekenleri on iki madde içinde toplamıştır (Malche, 1998):

1. Liselerde Batı dillerinin öğretilmesi
2. Dârülfünûn’da Fransızca ve Almanca okutmanlara yer verilmesi
3. Birinci senenin sonunda Batı dillerinden sınav yapılması
4. Türkçe yayınlara ağırlık verilmesi
5. Kütüphanelerin düzenlenmesi
6. Öğretim yöntemlerinin değiştirilmesi
7. Dârülfünûn kadrolarına tayin usullerinin yeniden belirlenmesi
8. Fakülte başına düşen profesör sayısında düzenlemeye gidilmesi

9. Tıp fakültesinin başka yere nakledilmesi
10. Mülkiye mektebin nakledilmesi
11. Fakültelerin müteallik meseleleri
12. Öğrencilerin hayatları

Sayılan bu maddeler içinde de Batı dillerinin okutulması, Türkçe yayınların artırılması, birinci sınıfın sonunda Batı dillerinden sınav yapılmasına özellikle vurgu yapmıştır. Prof. Malche, raporun sonunda sorunun merkezinde bilim anlayışının yattığını vurgulamıştır. Ona göre bilimler, nakledilmeye hazır bütünlükler olarak algılanmamalıdır. Dârülfünûn, bilimsel zihniyeti oluşturmakla mükelleftir, bu zihniyet öğretim üyelerinin kişisel araştırmalar içerisinde olmalarıyla, öğrencilerin de buna azim ve çabayla yönlendirilmesi ile ortaya çıkabilecektir. Bu şart yerine getirilmediği sürece gerçek anlamda bir üniversite tesis edilemeyecektir (Bıçak, 2016; Malche, 1998). Prof. Malche'nin bu raporu doğrultusunda ve yaşanan çeşitli siyasi gelişmelere bağlı olarak üniversite reformunun kaçınılmaz olduğu fikri yaygınlaşmaya başlamış ve Malche'nin gidişinden kısa bir süre sonra üniversite reformu gerçekleştirilmiştir. Hükümet, 34.5.1933'te TBMM'de kabul edilen yasayla Dârülfünûn'u lağvetmiştir. Kanun çıkmadan önce ise Malche'nin başkanlığında oluşturulan "ıslahat komitesi" uygulama çalışmalarını yürütmüştür.

Cumhuriyet Dönemi'nde Dârülfünûn'un kapatılıncaya kadarki fakültelerinin istatistiksel durumu Tablo 20'de verilmiştir. Tabloya bakıldığı zaman Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi sayısının 1924-1933 arasında en fazla 25-36 arasında; öğrenci sayısının erkekler için 95-229 arasında, kız öğrenciler içinse 76-186 arasında değiştiği görülmektedir. İlahiyat Fakültesi'ndeki öğretim üyesi sayısı ise 1924-1933 arasında 12-16 arasında değişmiştir. Erkek öğrenci sayısı 20-284 arasında değişmiş ve zaman ilerledikçe kaydolan öğrenci sayısında çok ciddi düşüş görülmüştür. 1924 ile 1933 arasında İlahiyat Fakültesi'ne kaydolan öğrenci sayısında 14 katlık bir azalma söz konusudur. Bu dönem içinde kız öğrencilerin bu fakültede kaydının olmadığı da anlaşılmaktadır. Buna karşın Hukuk Fakültesi'nde kayıtlı erkek öğrenci sayısında 1924-1933 arasında üç buçuk kat artış vardır. Bu oran kız öğrenciler için yaklaşık sekiz kattır. Hukuk Fakültesi'ndeki öğretim üyesi sayısı ise bu dönemde 25-30

arasında değişmiştir. Fen Fakültesi'ndeki öğretim üyesi sayısı ise 24-43 arasında değişmiştir. Fen Fakültesi'ndeki erkek öğrenci sayısı 200-580 arasında değişmiş, 1924'ten 1933'e yaklaşık iki katlık bir artış oluşturmıştır. Kız öğrenciler içinse 40-146 arasında değişen bir rakam söz konusudur. 1924-1933 arasında ise önemli bir artış kız öğrenciler için söz konusu olmamıştır.

Tablo 20. Cumhuriyet Dönemi'nde Fakültelere Kayıtlı Öğrenci ve Öğretim Üyesi Sayısı

Dönem	Edebiyat Fakültesi			İlahiyat Fakültesi			Hukuk Fakültesi			Fen Fakültesi		
	Öğr. üyesi	Öğrenci sayısı		Öğr. üyesi	Öğrenci sayısı		Öğr. üyesi	Öğrenci sayısı		Öğr. üyesi	Öğrenci sayısı	
	Top.	E	K	Top.	E	K	Top.	E	K	Top.	E	K
24-25	25	229	120	12	284	-	28	347	18	24	306	104
25-26	33	225	122	13	205	-	30	450	19	25	324	142
26-27	28	114	82	13	167	-	28	444	22	32	326	104
27-28	32	155	107	13	53	-	26	429	31	30	365	107
28-29	36	136	101	13	35	-	29	520	35	44	342	125
29-30	35	95	76	16	35	-	28	757	69	43	200	40
30-31	30	129	155	13	22	-	25	751	72	43	370	90
31-32	29	127	152	13	22	-	28	1027	138	43	377	88
32-33	25	133	186	13	20	-	28	1241	200	40	580	146

Kaynak: İhsanoğlu, 2010:1075

1924-1933 arasında toplam kayıtlı öğrenci sayısına bakıldığında Edebiyat Fakültesi için 2444, İlahiyat Fakültesi için 843, Hukuk Fakültesi için 6570, Fen Fakültesi için 4136 olduğu görülmektedir. Fakülteler içinde Hukuk Fakültesi'nin büyük bir teveccüh gördüğü, daha sonra öğrencilerin Fen Fakültesi'ni ve Edebiyat Fakültesi'ni tercih ettikleri anlaşılmaktadır. İlahiyat Fakültesi ise en az sayıda öğrenci tarafından tercih edilmiştir.

2.8. Dârülfünûn'un Kapatılması

Darülfünun'un beklenen işlevselliği sağlayamaması, bilimsel ve teknik anlamda istenilen düzeyde çalışmalar ortaya koymaması gibi nedenler başta olmak üzere yeni siyasi iradenin kendi amaç ve beklentilerine yönelik bir kurum ihdas etme fikrine bağlı olarak Dârülfünun'un kapatılması uygun görülmüştür. Bu bağlamda farklı alanlarda yapılan toplumsal reformların ve inkılâpların yükseköğretime de etki ettiği görülmektedir. Üniversite reformu Millî Eğitim Bakanlığına Dr. Reşit Galip'in 19 Eylül 1932'de atanmasından sonra gerçekleştirilmiştir. Modern bir üniversite tesis etmeyi amaçlayan 2252 sayılı kanun 1933 yılında çıkarılmıştır. 2252 sayılı kanunla kurulan İstanbul Üniversitesi "Atatürk'ün Üniversite Reformu" olarak bilinmektedir.

1933 yılında yapılan bu hukuki düzenlemeyle “üniversite”, “rektör”, “fakülte” “dekan” gibi terimler ilk kez kullanılmıştır. Emin yerine rektör, fakülte reisi yerine dekan, müderrislere profesör, muallimlere doçent, muallim muavinlerine asistan denilmesi bu dönemde başlamıştır (Erdem, 2012).

1933'te devlet yönetiminde bulunan siyasetçi ve bilim adamları Dârülfünûn'da yeterince sorgulamayan, üretmeyen, düşünmeyen, eleştiri geliştirmeyen öğrenciler yetiştirildiği, bu kurumun ülke sorunlarına büyük ölçüde yabancı kaldığı fikrini benimsemişlerdi (Taşer, 2006). TBMM 31 Mayıs 1933'te İstanbul Dârülfünûn'un yerini alan Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı İstanbul Üniversitesi'ni 2252 sayılı yasayla onayladı. Bu yasaya göre: (1) Rektör, Milli Eğitim Bakanı'nın önerisi üzerine üçlü kararnameyle, (2) Dekanlar, rektörün önerisi ve Milli Eğitim Bakanı'nın kararıyla, (3) Profesörler ise Fakülte Kurulu'nun tespit ettiği 3 aday arasından Milli Eğitim Bakanı'nın kararıyla atanmaktaydı. Yasayla Türk yükseköğretimi “Kıta Avrupası Modeli” ne dayandırılmıştır (Gökberk, 1997). 2252 sayılı yasadaki bazı maddeler şöyledir (Saray, 1996):

1. İstanbul Dârülfünûnu ve ona bağlı bütün müesseseler kadro ve teşkilatları ile beraber 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren mülğadır.
2. Maarif Vekilliği 1 Ağustos 1933 tarihinden itibaren İstanbul'da İstanbul Üniversitesi adı ile yeni bir müessese kurmağa memurdur. Maarif Vekâleti bu üniversitenin teşkilatına ait kanun layihasını en geç 1 Nisan 1934 tarihine kadar Büyük Millet Meclisi'ne tevdi eyler.
3. Nafia Vekilliğine bağlı olan yüksek mühendis mektebi ile iktisat vekilliğine bağlı yüksek ticaret mektebini İstanbul Üniversitesi teşkilatı arasına almaya İcra Vekilleri Heyeti mezundur.

İstanbul Dârülfünûn'un çoğu hocası yeni kurulan İstanbul Üniversitesi'nin kadrosunun dışında bırakıldılar. İstanbul Dârülfünûn kadrosunda bulunan 240 hocadan 157'si görevden alınmıştır. Görevden alınanlar arasında dönemin rektörü (emini) İsmail Hakkı Baltacıoğlu da bulunmaktadır. Diğer taraftan üniversitede boşalan kadrolara Alman, Macar, Avusturyalı profesörlere yer verilmiştir (Namal ve Karakök, 2011). İstanbul Üniversitesi'nin öğretim üyeleri üç kaynaktan;

- (1) Kaldırılan Dârülfünûn'dan gerçek bilim insanı özelliklerine sahip olanlar;
- (2) Cumhuriyetin kurulmasından sonra Avrupa'ya eğitim için gönderilmiş genç bilim insanlarından;
- (3) Yabancı bilim insanlarından temin edilmiştir (Erdem, 2012).

Dârülfünûn'dan üniversiteye aktarılacak öğretim üyelerinin seçiminde “İslahat Komitesi” olarak isimlendirilen bir kuruldan yararlanılmıştır. Bu kurul içinde Prof. Malche, Prof. Kerim Erim, Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürü Rüştü Uzel, Talim terbiye Kurulu üyeleri Avni Başman ve Osman Horasan yer almıştır. Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip 1 Ağustos 1933'te yaptığı bir konuşmada ve kamuoyuna yaptığı bir açıklamada yeni üniversitenin Dârülfünûn ile hiçbir bağının olmadığını belirtmiştir (Özata, 2007). 1 Temmuz 1933 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nin açılış töreninde hükümet adına yapılan konuşmada beklentiler şöyle açıklanmıştır (Yılmaz, 2001):

Yeni Üniversitenin birinci niteliği ulusallığı ve devrimciliğidir. Türk devriminin toplum düzenini belirleyen düşünceler dizgesini (ideolojisini) işleyecektir. Bu amaçla kurulan (Türk İnkılâp Enstitüsü) Üniversitenin en önemli aygıtıdır ve bu aygıt yalnız orada çalışanların değil, yalnız bağlı olduğu fakültenin değil, öğrencisinden profesörüne dek bütün üniversitenin, bütün Cumhuriyet aydınlarının, bütün yurdun malıdır. Herkes onun öğrencisidir.

O dönemlerde Almanya'da hüküm süren Nazi rejiminden kaçıp İsviçre'ye sığınan Alman bilim adamları Türkiye'ye davet edilmiş ve dönemin milletvekillerinin aldığı maaşın üç katı ücret⁶⁹ ödenerek yeni kurulan üniversitede çalışmalarına olanak sağlanmıştır. Buradan anlaşılıyor ki yüksek maaşların o dönemde alman bilim insanlarına verilmesi üniversitenin geliştirilmesi ve Alman bilim insanlarından mümkün olduğu kadar yararlanılması ve bilim insanlarının zorluk çekmemesi adına önemli bir strateji olduğu ileri sürülebilir. İsviçre'de

⁶⁹ Prof. Horst Widmann, “Atatürk ve Üniversite Reformu” (1981, sf.217-218) adlı eserinde yabancı öğretim üyelerinin aldıkları ücretlere ilişkin şu notu düşmektedir: “O zamanki maaş çizelgeleri göz önüne alınırsa 800 TL'lik bir ücrete Bakanlık bürokrasisinin hiçbir bakan ve üyesinin erişemediği görülür. Özel durumlar hariç tutulursa denebilir ki o sıralarda öğretmenler 40-100 TL, Hâkimler, hükumete bağlı müdürler, müsteşarlar 80-200 TL, milletvekilleri 300 TL kadar maaş almaktaydı.” Karşılaştırma yapıldığında yabancı bilim insanlarına ödenen ücretin dönemin ekonomik şartları içinde oldukça yüksek olduğu görülebilir.

bulunan Prof. Schwartz ile bağlantıya geçilmiş ve otuz kişilik bir bilim insanından oluşan liste üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Yabancı öğretim üyelerine ödenen ücretlere bakıldığında yerli öğretim üyelerinin hatta o dönemki milletvekillerinin aldıkları ücretlerin oldukça üstünde maaş aldıkları görülmektedir. Bu durum, maddi bir refah sağlayarak bu öğretim üyelerinden Türkiye'ye bilimsel anlamda daha çok katkı sunmalarının beklenildiğinin bir göstergesi olarak da yorumlanabilir. Gelen Alman profesörlerle yapılan anlaşma maddeleri şöyledir (Hatiboğlu, 2000; Özata, 2007; Widmann, 2000):

- Üniversitede tam gün çalışacaklar, yan bir iş yapmayacaklar.
- Öğrenciler için çevirmenler yardımıyla Türkçe ders kitaplarını en kısa sürede hazırlayacaklar.
- Üçüncü yıllarından itibaren Türkçe ders verecekler.
- Hükumete gerektiğinde bilirkişi raporu sunacaklar.
- Gelişme ve halkın aydınlatılması için kurulan tesislerde aktif görev alacaklar.

Bu hizmetlerinin karşılığında ise;

- Yüksek maaş, taşınma ve yol giderleri verilecek, sağlık sigortası ödenecektir. O dönemde bir Türk profesör 150 TL alırken Alman bilim insanlarına 500-800 TL ödenmiştir. Çalışma arkadaşlarını Türkiye'ye getirip görevlendirme hakkı tanınacaktır. Yabancı öğretim üyelerine devlet himayesi garantisi verilecektir.

2.9. İstanbul Üniversitesi'nin Kurulması

İstanbul Üniversitesi 31.05.1933 tarihli ve 2252 sayılı kanunla kurulmuştur. Bu kanunda İstanbul Üniversitesi'nin teşkilat yapısı, maaş, alacak ve ücretlerin tahsiline ilişkin ayrıntılar, yetki-sorumluklar anlatılmıştır. İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşuna ilişkin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 31.05.1933 tarihli 64. birleşiminde zabıt ceridelerine⁷⁰ (cilt: 15, İçtima: 2, devre: 4) yansıyan dönemin bürokratlarının ve mebuslarının konuşmaları aşağıda verilmiştir. Meclis içi konuşma

⁷⁰ Metin, orijinal suretinden olduğu gibi alındığından bazı kelimelerin yazımında söz konusu olan imla ve yazım hatalarına dokunulmamıştır.

tutanaklarından anlaşıldığı üzere İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşuna ilişkin Meclis'te sert tartışmaların olmadığı görülmektedir⁷¹.

⁷¹ *İstanbul Darülfünununun ilgası ile yerine yeni esaslar dâhilinde bir İstanbul Üniversitesi teşkiline dair 1/705 numaralı kanun lâyihası ve Maarif encümeni mazbatasile İstanbul Darülfünunu 1933 senesi Haziran ve Temmuz ayları muvakkat bütçesi hakkında 1/713 numaralı kanun lâyihaları ve Bütçe encümeni mazbatası.*

MAARİF VEKİLİ Dr. REŞİT GALİP B. (Aydın) — Darülfünunun ıslanma dair olan lâyiha aynı zamanda Darülfünunun bir senelik muvakkat bütçesine ait ahkâmı da ihtiva etmektedir. Kanunun bu gün müstacelen ve tercihan müzakeresine karar verilmesini rica ederim.

SALÂHATTİN B. (Kocaeli) — Uyuşturucu maddelerin inhisarı kanunu vardı, ruznameye alınmasını teklif etmiştim Reis Bey!

REİS — Hatırimda efendim.

Darülfünun lâyihasının ruznameye alınarak müstacelen ve tercihan müzakeresi teklif olunuyor. Bu lâyihanın müstacelen müzakeresini kabul edenler ... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir. Tabu hem ruznameye alınmasını hem de müstacelen müzakere edilmesini reye arzettim. Lâyiha tevzi olundu, heyeti umumiyesi hakkında mütalea yoksa maddelere geçelim efendim. (Yoktur sesleri). Maddelere geçilmesini kabul edenler ... Etmeyenler ... Maddelere geçilmesi kabul edilmiştir. İstanbul Darülfünununun ilgasına ve Maarif vekâletince yeni bir Üniversite kurulmasına dair kanun:

MADDE 1 — İstanbul Darülfünunu ve ona bağlı bütün müesseseler kadro ve teşkilâtlarile beraber 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren mülğadır.

REİS — Madde hakkında mütalaa var mı efendim? (Yok sesleri). Kabul edenler ... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir.

MADDE 2 — Maarif vekilliği 1 Ağustos 1933 tarihinden itibaren İstanbul'da (İstanbul Üniversitesi) adı ile yeni bir müessese kurmağa memurdur. Maarif vekâleti bu Üniversitenin teşkilâtına ait kanun lâyihasını en geç 1 Nisan 1934 tarihine kadar Büyük Millet Meclisine tevdi eyler.

REİS — Maddeyi kabul edenler ... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir. MADDE 3 — Nafia vekilliğine bağlı olan (Yüksek mühendis mektebi) ile İktisat vekilliğine bağlı (Yüksek Ticaret Mektebi'ni) İstanbul Üniversitesi teşkilâtı arasına almağa İcra Vekilleri Heyeti mezdur.

REİS — Maddeyi kabul edenler ... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir.

MADDE 4 — Tıp Fakültesinin İstanbul'daki umumî, mülhak ve hususî bütçelerle belediye bütçelerinden idare edilmekte olan hastanelerden istifade eylemesine lüzum görülürse fakültenin bu hastanelerden istifade suretleri ve masrafa iştiraki ve her hastanede ayrılacak yatak adedi ve sair esaslar Dahiliye, Maarif ve Sıhhat ve içtimâî muavenet vekillerince müştereken tayin ve tesbit olunur.

REİS — Maddeyi kabul edenler ... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir.

MADDE 5 — İkinci madde mucibince kurulacak Üniversitenin 1 Ağustos 1933 tarihinden 31 Mayıs 1934 tarihine kadar devam edecek olan muvakkat devresi için icap eden tedris, idare ve ecnebi mütehassısları kadrolarının tanzimi ve vazifedarların tayini Maarif vekilliğine aittir. Bu muvakkat kadroya girmiş olmak ikinci maddede yazılı Üniversitenin esas kadrosuna girmek için müktesep bir hak teşkil etmez.

MÜKERREM B. (İsparta) — Efendim, bu maddede bir tabı hatası vardır, (vazifeler) yerine (vazifedar) veya (vazife sahipleri) denilecektir.

SADRI MAKSUDİ B. (Şebn Karahisar) — Vazifelilerin denilse daha iyi olur. REİS — Vazifelilerin şeklinde tashih edilmiştir, maddeyi bu tashihile beraber kabul edenler ... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir.

MADDE 6 — Darülfünun kadrosuna dahil olanlardan kurulacak Üniversitenin muvakkat kadrosuna alınacak müderris ve muallimler ile bunların muavinleri ve asistanlar 1931 senesi Darülfünun bütçe kanununun 10'uncu maddesi hükmüne göre Darülfünunca verilmekte olan maaşlarını alırlar. Bunlara maaşlarına tekabül eden miktarda ücret verilmesi de caizdir. Muvakkat devreye ait tedris kadrosundaki vazifelere hariçten tayin olunanların bu vazifeler için kadroda muayyen olan maaşı almalarına 1452 numaralı Kanun'un umumî hükümleri mâni olduğu takdirde kadrodaki maaş ile bu kanunun tecviz ettiği derece maaşı arasındaki fark ilâveten ücret olarak verilebilir.

REİS — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir.

MADDE 7 — Maarf vekilliği İstanbul Üniversitesinde bir telif ve tercüme heyeti kurmağa mezdur. Bu heyete darülfünunun tedris kadrosunda dahil bulunan zevattan lüzumlu vasıfları haiz olanlar alınır ve kendilerine bu yeni hizmetlerine mukabil ücret verilir. Bu ücretler; bu zatların Darülfünundaki vazifelerinden dolayı almakta oldukları maaşlar ile Darülfünunun lağvi dolayısıyla alacakları açık maaşları tutarları arasındaki farkı geçemez. Bu ücretler açık maaşlarının itasına mâni değildir. REİS — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir.

MADDE 8 — Darülfünunun ilgası dolayısıyla açıkta kalmış olupta telif ve tercüme heyetine del seçilmemiş olan müderris ve muallimler yeni Üniversite teşkilât kanununun meriyetine veya bu müddet içinde Devlet

Üniversite 1 Ağustos 1933'te açılmış ve 18 Kasım 1933'te düzenlenen bir törenle eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamıştır.⁷² Üniversite açıldığı zaman muvakkat (geçici) bir talimatname yayımlanmıştır. Teşkilat Kanunu'nun 29 Mayıs 1934'te çıkmasına kadar üniversite bu talimatname ile yönetilmiştir. Bu talimatnamenin detayları şöyledir (Hatiboğlu, 2000, sf. 141):

- 1- Üniversite emini ve fakülte reislerini Maarif Vekaleti tayin eder.
- 2- Emin, üniversiteye ait bütün idari işleri tedvir eder.
- 3- Her fakültenin idari işleri o fakültenin reisi tarafından tedvir olunur.

hizmetlerinden birine tayinlerine kadar yukarıdaki madde hükmüne göre açık maaşı ve mütemmim ücret alırlar. Buna mukabil Maarif vekilliği bu müddet zarfında kendilerine muvakkat hizmetler tevdi edebilir.

REİS — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir.

MADDE 9 — Darülfünunun 1932 malî senesi bütçe kanununda yazılı membalardan 1933 malî senesi zarfında tahassül edecek varidat Hazinece 1933 muvazenei umumiyesinde lahika olarak bir taraftan Darülfünun hasılatı adile açılacak nâzım varidat faslına irat ve diğer taraftan Darülfünunun maaş ve ücret ve bilûmum masrafları adı ile Maarif bütçesinde açılacak nâzım masraf faslına tahsisat kaydolunur. Birinci fıkrada yazılı membalardan toplanan paralar Cumhuriyet merkez bankasında Maarif vekilliği emrine bir hesabı cariye yatırılır. REİS — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir.

MADDE 10 — Gerek 9'uncu maddede yazılı varidatın gerek Darülfünunun hükmî şahsiyetine ait tahsislerin tahsil ve sarfı ve bütün idare işlerinin tedviri için bir muvakkat teşkilât yapmağa Maarif vekili mezdur.

REİS — Maddeyi kabul edenler ... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir.

MADDE 11 — Darülfünunun 1933 malî senesi Haziran ve Temmuz aylarına ait umumî hizmetlerinin görülmesi için 9'uncu maddede yazılı varidattan icap eden miktarı darülfünuna verilir. Bu iki aya ait tahsisatın fasıl ve maddelere tefriki ve lüzum görülürse bu fasıllar arasında münakale yapılması İcra Vekilleri Heyetine aittir. Bu varidattan haziran ve temmuz ayları için tahsis olunan miktardan arta kalan miktar ile iki aylık tahsisattan sarf olunmayan kısım beşinci maddede yazılı muvakkat idarenin maaş ve ücret ve diğer bütün masraflarına karşılık tutulmuştur. Bunun fasıl ve maddelere ayrılması ve fasıllar arasında münakalesi kezalık İcra Vekilleri Heyetince yapılır.

REİS — Maddeyi kabul edenler ... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir.

MADDE 12 — İstanbul darülfünunu ile ona bağlı müesseselere ait bütün kanunlar ve hükümler 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren mülgadır.

REİS — Kabul edenler ... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir.

MADDE 13 — Bu kanun 1 Haziran 1933 tarihinden muteberdir.

REİS — Kabul edenler ... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir.

MADDE 14 — Bu kanun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

REİS — Kabul edenler ... Etmeyenler ... Kabul edilmiştir. Kanunun heyeti umumiyesini açık reye arz ediyorum. Reylerini vermeyenler varsa lütfen reylerini versinler.

⁷² 1 Ağustos 1933 tarihli genelge ile Maarif Vekaleti, Eminliğe (Rektörlüğe) kuruluşu bildirmiştir. Bu genelgedeki bazı maddeler şöyledir (Hatiboğlu, 2000, sf. 143): 1- 2252 numaralı kanunun 1. Maddesi hükmüne göre İstanbul Darülfünunu ilga edilmiştir. 2- Aynı kanunun ikinci maddesi hükmüne göre İstanbul Üniversitesi tesis edilmiştir. 3- Mülga Darülfünun bilumum müderris, muallim, müderris muavinleri ile asistanları ve idare memurları ve müstahdemleri 2252 numaralı kanundaki umumî ahkama tabiidirler. 4- İstanbul Üniversitesi, Edebiyat, Fen, Hukuk ve Tıp olmak üzere 4 fakülteden teşekkül eder. Eczacı Fakültesi Fen Mektebine, Dişçi Mektebi Tıp Fakültesine bağlıdır. Edebiyat Fakültesine bağlı olarak İslam Tetkikleri Enstitüsü teşkil edilmiştir. 5- İstanbul Üniversitesi profesör, muallim, asıl ve namzet profesör muavinlerine ait kadrolar bu tebliğe bağlıdır. 6- Üniversitenin idare heyeti kadrosu ile idare memurları kadrosu bu tebliğe bağlıdır. 7- İstanbul Üniversitesi Eminliğine Dr. Prof. Neşet Ömer Bey, Edebiyat Fakültesi Reisliğine Prof. Köprülüzade Fuat Bey, Fen Fakültesi reisliğine Prof. Kerim Bey, Hukuk Fakültesi reisliğine Prof. Tahir Bey, Tıp fakültesi reisliğine Prof. Tevfik Salim Paşa, Eczacı Mektebi müdürlüğüne Muallim Akif Bey, Dişçi mektebi müdürlüğüne Muallim Kazım beyefendi tayin edilmişlerdir. 8- Mülga İstanbul Darülfünununa bağlı bütün binalar, eşya, tedrisat ve teçhizat ile defter, dosya, evrak kamilen İstanbul Üniversitesi'ne devir teslim edilecektir. 9- Mülga Darülfünun Fakülte ve Mekteplerine mukayyet olup devam eden talebe kâmilan Üniversiteye nakledilmiştir.

- 4- Emin ve fakülte reislerinden mürekkep bir idare heyeti teşkil olunur. Bütün fakülteleri ve onlara merbut enstitüleri müştereken alakadar eden idare işleri heyeti tarafından tedvir olunur.
- 5- Fakülteler arasında tahaddüs edecek bütün ihtilafları idare heyeti tetkik eder ve mütalasını tahriren Vekalet arz eder. Kat'i kararı Vekalet verir.
- 6- Emin, fakülte reisleri ve meclisleri ders senesi zarfında ıslahat planının tahakkukunu ve tedrisatın en semereli bir netice vermesini temin ile mükelleftir.
- 7- Maarif Vekaleti her fakülteden bir profesörü tedrisatı tanzim vazifesiyle mükellef kılar.

Maarif Vekili Dr. Reşit Galip'in büyük uğraşları ile açılan üniversite Galip'in bakanlıktan alınması nedeniyle (1932) halefi Prof. Hikmet Bayur tarafından açılış yapılmıştır. Bayur, yaptığı açılış konuşmasında üniversiteyi “yurdumuzun en büyük bilgi evi” olarak nitelendirmiştir ve gelen yabancı heyeti takdim etmiştir (Özata, 2007).

Cenevre'deki Türkiye büyükelçisi Hüseyin Cemal Bey ve Prof. Malche nezaretinde Alman profesörlerin mukaveleleri imzalanmıştır. Alman profesörler, asistanları ve aileleri ile birlikte toplam 150 kişilik bir gurubu oluşturmaktaydı (Widdmann, 2000). İstanbul Üniversitesi'nin ilk rektörlüğünü Tıp Fakültesi'nden, Atatürk'ün de hekimliğini yürüten Prof. Neşet Ömer İrdelp yapmıştır. Ancak bu görev bir dönem kadar (1.8.1933-16.7.1934) kısa sürmüştür. Halefi Prof. Cemil Bilsel uzun süre (17.8.1934-29.7.1943) bu görevi üstlenmiştir. İlk dekanlar ise Tıp Fakültesinde Prof. Tevfik Sağlam, Fen Fakültesinde Prof. Kerim Erim, Hukuk Fakültesinde Prof. Tahir Taner, Edebiyat Fakültesinde Prof. Fuat Köprülü'dür (Özata, 2007; Saray, 1996). Kapatılan Dârülfünûn'dan İstanbul Üniversitesi'ne aktarılan kadroların fakültelere göre dağılımları şöyledir (Taşer, 2006):

Edebiyat Fakültesi: Prof. Mustafa Şekip Tunç, Prof. M. Fuat Köprülü, Muallim İbrahim Hakkı Akyol, Prof. Muavini Besim Darkot, Prof. Muallimi Ahmet Caferoğlu, Prof. Muavini Orhan Sadettin.

Fen Fakültesi: Prof. Ali Yar, Muallim Hamit Nafiz Pamir, Prof. Muavini Şevket Aziz Kansu, Prof. Muavini Fahir Yeniçay, Prof. G. Valensi, Prof. Duscio, Prof. Vonhipel.

Hukuk Fakültesi: Prof. Mişon Ventura, Prof. Ebülûla Mardinli, Prof. Samim Gönensay, Prof. Mustafa Reşit Belgesay, Prof. Tahir Taner, Prof. Ali Kemal, Prof. Muammer Raşit Sevig, Prof. İbrahim Fazıl, Prof. Muavini Kemalettin Birsen, Prof. Muavini Kemalettin Birsen, Prof. Muavini Muhlis Ete, Başasistan Burhanettin.

Tıp Fakültesi: Prof. Saim Ali, Prof. Nurettin Ali Berkol, Prof. Recep Örensay, Prof. Kemal Cenap, Prof. İsmail Hakkı, Prof. Akil Muhtar⁷³, Prof. Neşet Ömer, Prof. Tefvîk Sağlam. Muallim Ahmet Kemal, Muallim Behçet Sabit, Muallim Necmettin Rifat, Muallim İhsan Hilmi, Muallim Akif Şakir, Muallim Hayrullah. Prof. Muavinleri Tefvîk Remzi Kazancıgil⁷⁴, Fahrettin Kerim Gökay, Süheyl Ünver, Hamza Edip Hasan, Sadi Irmak, Sedat Tavat, M. Esat, Nurettin Kâmil, Şinasi Hakkı Erel, Kazım İsmail Gürkan, Osman Cevdet Çubukçu.

Diş Hekimliği Fakültesi: Muallim Kazım Esat, Muallim Hüseyin Hamit, Muallim Rüştü, Muallim Selahaddin Mehmet, Prof. Muavini Ziya Cemal.

Eczacılık Okulu: Muallim Akif Bey.

Yabancı Diller: Prof. Fazıl Nazmi.

İslam Tetkikleri Enstitüsü: Prof. Şerafettin, Prof. Mehmet Ali Ayni, Prof. İsmail Hakkı İzmirli, Prof. Şevket Yusuf Ziya, Prof. Muavini Hilmi Ömer, Kurs muallimi Kilisli Rifat Bey, Kurs muallimi Abdülbaki Bey.

İstanbul Üniversitesi'nin yeni kadrolarını oluşturan, Dârülfünûn dışındaki diğer bir kaynağa ağırlıklı olarak yurt dışında lisansüstü eğitim almış öğrencilerin Türkiye'ye dönmesi ile ortaya çıkan gruptur. Bunların fakültelere göre dağılımı aşağıdaki gibidir (Taşer, 2006):

Edebiyat Fakültesi: Profesörler Ragıp Hulusi Özden, Sadri Maksudi, Şemsettin Günaltay, Yusuf Akçura. Prof. Muavinleri Vehbi Eralp, Mehmet Karahasan, Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, Sabri Esat Siyavuşgil, Rahmeti Arat,

⁷³ Dr. Âkil Muhtar (Özden), 1924'te "Darülfünun'umuz Hakkında Bazı Mülâhazat" adlı risale ile dönemin Darülfünun'u hakkında bazı tespit, eleştiri ve görüşler sunmuştur. Detaylı bilgi için Prof. Emre Dölen'in Cumhuriyet Dönemin'nde Osmanlı Darülfünun'u (1922-1933) Cilt 2 (2010, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul) adlı eserinin 59-68. Sayfa aralığına bakabilir.

⁷⁴ Prof. Albert Malche'ye 1933'te mektup yazarak Darülfünun'un ıslahı konusunda çabalamış kişilerden birisi de Dr. Tefvîk Remzi (Kazancıgil) olmuştur.

Sabahattin Eyüpoğlu, Suut Kemal Yetkin, Mükrimin Halil, Enver Ziya Karal, Hilmi Ziya Ülgener, Ahmet Hulusi Ardel, Ali Nihat Tarlan, Cemal Arif, Ömer Lütfü Barkan.

Fen Fakültesi: Profesör Kerim Erim, Prof. Muavinleri Saffet Rıza Alpar, Cahit Arf, Tahsin Rüştü Beyer, Ali Rıza Berkem, Ratip Berker, Remziye Hisar, Fazıl Şevket Giz, Suat Nigâr, Ferruh Şemin⁷⁵, Haldun Nüzhet Terem, Nüzhet Kürkçüoğlu, Celal Saraç, Kadri Uzman, Fahri.

Hukuk Fakültesi: Prof. Sıddık Sami Onar, Prof. Ali Fuat Başgil, Prof. Muavinleri Ferit Hakkı, Tahsin Bekir Balta, Münip Hayri, Ömer Celal Saraç, Yavuz Abadan, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Şemsi Talip.

Tıp Fakültesi: Prof. Muavinleri Nurettin Bey, Zühtü Bey, Muhittin Erel, Ragıp Zeki Yalım, Nabi Bey, Besim Turhan, Muzaffer Esat Güçhan, Muzaffer Şevki Yener, Ömer Nazım, Avni Bey. Prof. Muavinleri Hayri Bey, Fahri Erel, Naşit Erez, Cevat Kerim İncedayı, Hakkı Hayri, Selahaddin Mehmet, Ekrem Şerif Egeli, Arif İsmet Çetingil, Naci Bengisu, Tevfik Berkman, Muhterem Gökmen, Ragıp Atademir, İhsan Şükri Aksel.

Diş Hekimliği: Prof. Muavinleri Pertev Ata, Suat İsmail Gürkan, İsmail Şevket, Orhan Okyay, Feyzullah Doğruer. **Eczacılık Okulu:** Prof. Muavini Naşit Baylav, Prof. Muavini Malik Zafer.

Üniversitenin yeni kadrolarının diğer önemli bir tarafını ise yabancı öğretim üyeleri oluşturmuştur. Bunlar arasında ise Alman profesörler yer almaktadır. Almanya’da 30 Ocak 1933’te iktidara gelen nasyonal sosyalistler (Adolf Hitler önderliğinde) kendileri ile politik ortaklık ve görüş birliği içerisinde olmayan profesörleri ya ülkeden uzaklaşmaya ya da emekli olmaya sevk etmekteydi. Bu profesörlerden çoğu, yabancı ülkelere iltica etmek için uğraşmaktaydı. Tam da Türkiye’de üniversite reformunun yapıldığı yıllara denk gelen bu durumdan yararlanmak isteyen Türkiye, Prof. Philippe Schwartz aracılığı ile bağlantı kurduğu Alman profesörleri yeni kurulan üniversitede istihdam etmek üzere davet etmiş, bu

⁷⁵ “Regle yüzeylerinin diferansiyel geometrisi hakkında” (1944) adlı doktora tezinin sahibidir (Kaynak: İshakoğlu-Kadıoğlu, 1998: 71).

profesörlerle sözleşme imzalamış ve yeniden yapılanmada bu öğretim üyelerine geniş imkânlar sunmuştur (Dölen, 2009; Widmann, 2000).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ALMAN PROFESÖRLERİN TÜRKİYE'YE GELİŞLERİ VE ÜNİVERSİTEYE KATKILARI

3.1. Üniversitenin Açılışı ve Alman Profesörlerin Gelişi

Dârülfünûn'un resmen ve fiilen ortadan kalkması yeni yükseköğretim kurumu olarak İstanbul Üniversitesi'ne hayat alanı açmış ve yükseköğretimde yapılacak çalışmalar ve araştırmalar için büyük bir sorumluluğu da yeni kurulan üniversite üstlenmiştir. Dârülfünûn'un lağvedilmesinden sonra İstanbul Üniversitesi 1 Ağustos 1933'te resmi olarak açılmış ve 18 Kasım 1933'te derslere fiilen başlamıştır. Üniversite reformu için son derece önemli çalışmalar ve girişimler yapan dönemin Maarif Vekili Dr. Reşit Galib yeni kurulan üniversitenin açılışından önce bakanlıktan istifa ettiği⁷⁶ için açılış törenine halefi Prof. Dr. Hikmet Bayur katılmıştır ve ilk dersi vermiştir (Kesgin, 2010). Bakan Bayur üniversitenin açılış töreninde yapmış olduğu konuşmada üniversiteyi “yurdumuzun en büyü bilgi evi” olarak nitelemiştir (Hatiboğlu, 2000; Özata, 2006). Prof. Bayur konuşmasının devamında yeni üniversitenin rol ve misyonunu tanımladıktan sonra önceki uygulamalara ilişkin “en ileri tarım, en mükemmel sanat, en derin ilim bizde idi. Koyu bir taassup, korkunç bir irtica, ruh ve fikri her şeyi ezdi, yaktı, kavurdu” şeklinde beyanatta bulunmuş ve heyetindeki Türk ve Alman bilim insanlarını tek tek takdim ederek tanıtmıştır (Özata, 2006).

Yeni üniversite ile birlikte bazı kavramlarda da modern kullanıma gidilmeye başlanmıştır. Dârülfünûn döneminde kullanılan nazır, emin, şube, fakülte reisi gibi kavramların yerine rektör, fakülte, profesör, dekan gibi kavramlar terminolojiye girmiştir. İstanbul Üniversitesi'nin ilk rektörlüğüne Prof. Dr. Neşet Ömer (Atatürk'ün hususi hekimi) tayin edilmiştir. Edebiyat Fakültesi Dekanlığına Prof. Dr.

⁷⁶ Dr. Reşit Galip'in istifasının gerisinde yeni kurulan üniversite yönetiminin kendisine Türk İnkılabı Tarihi kürsü profesörlüğünü teklif etmesi ile başlayan siyasi gerekçeler vardır. Reşit Galip Bey, Atatürk'ün kendisinden bu kürsü profesörlüğüne geçmesini istediğini beyan edince böyle bir durum olmadığı Atatürk tarafından durum iştilince ortaya çıkmıştır. Bu olay üzerine Atatürk, Reşit Galib'in bu kürsü için yetkin olmadığını kendisine belirtmiştir. Gelişmeler üzerine Reşit Galip istifa etmek zorunda kalmıştır (Dölen, 2010:15-20).

M. Fuad Köprülü, Fen Fakültesi Dekanlığına Prof. Dr. Kerim Erim, Hukuk Fakültesi Dekanlığına Prof. Dr. Tahir Bey tayin edilmiştir. Tıp Fakültesinin ilk Dekanı Prof. Dr. Tevfik Salim Paşa, Eczacı Mektebinin Müdürlüğüne Muallim Kazım Bey, İslam Tetkikleri Enstitüsü Müdürlüğüne Prof. İsmail Hakkı (İzmirli) Bey tayin olmuştur. Yabancı Diller Mektebi Müdürlüğü de Prof. Köprülü'nün sorumluluğuna devredilmiştir (Taşer, 2006).

Üniversite reformu yapıldıktan sonra 1933-1973 arasını kapsayan kırk yıllık dilim içerisinde toplamda 96 yabancı öğretim üyesi İstanbul Üniversitesi'ne gelmiştir. Gelen bu profesörlerin altısı Dârülfünûn döneminden kalmış ve reform sonrasında da çalışmalarını sürdürmüştür. Profesörlerin 66'sı Almanya ve Avusturya'dan, otuzu ise diğer Avrupa ülkelerinden gelmiştir (Dölen, 2010). Almanya'da Nazi iktidarından kaçarak Türkiye'ye gelen ve büyük kısmını Yahudi bilim insanları Türkiye'de bilimsel ve çağdaş demokratik ilkelere dayalı bir yükseköğretim kurumunun meydana getirilmesinde büyük çaba ve katkı sunmuşlardır. Yabancı bilim insanlarının büyük kısmı Almanya'dan gelmiştir. Bununla beraber, İstanbul Üniversitesi ve Ankara Ziraat Yüksek Enstitüsü'ne gelen bilim insanlarının geliş biçimi ve yerleri farklılık gösterebilmektedir. İstanbul Üniversitesi'ne gelip çalışan bilim insanlarının neredeyse tamamı, Almanya'da hüküm süren Nazi rejiminin kırımına uğramış Yahudi asıllı kişilerdir. Bu bilim insanları Hitler'in politikalarına karşı çıktıkları için üniversitedeki görevlerinden uzaklaştırılmışlardır (Erdem, 2012). Hitler'in politikalarından etkilenen ve Almanya'yı terk eden o dönemdeki bilim insanı sayısının 3000'den fazla olduğu ve bunların ancak bir kısmına Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı bilinmektedir (Hatiboğlu, 2000).

İstanbul Üniversitesi'ne Alman profesörlerin gelmesinden en büyük aracılık rolünü üstlenen kişi Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz olmuştur. Yahudi asıllı olan patoloji uzmanı Prof. Schwartz, 1894 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Werschetz kentinde Regina ve Sami Schwartz'ın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 1923 yılında doçentlik, 1927 yılında ise profesörlük unvanını alan Schwartz aynı yıl, 1 Mart 1927 tarihinde Yahudi asıllı eşi Vera ile evlenmiştir.

Hitler'in iktidara gelişiyle birlikte 1927-1933 yılları arasında görev yaptığı Frankfurt Main'de bulunan Johann Wolfgang Goethe Üniversitesindeki kürsüsünden komünizm suçlamasıyla çıkartılmıştır (Arslan, 2019).

Hitler'in baskısıyla Almanya'yı terk etmek zorunda kalan Yahudi asıllı bilim insanlarının ilk uğrak ve toplanma yeri çoğunlukla İsviçre olmuştur. Farklı ülkelerdeki üniversitelerde iş bulmak için Zürih'te "Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamlarına Yardım Derneği" (Notgeimeinschaft deutscher Wissenschaftler) adında bir organizasyon meydana getirmişlerdir (Çam, 2012). Bu derneğin yöneticiliğini Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz yürütmüştür. Üniversitenin ıslahat görevini yürüten Prof. Albert Malche, Zürih'te bulunan bu derneğe ulaşarak kendileri için Türkiye'de çalışma imkânı bulunduğunu 1933'te tebliğ etmiştir. Prof. Malche'nin bu tebliği üzerine Zürih'teki dernek, detayların konuşulması ve anlaşılması için Prof. Schwartz'ı temsilci olarak Türkiye'ye göndermiştir (Bingün, 1990; Taşdemirci, 1999). 5 Temmuz 1933'te İstanbul'a gelen Prof. Schwartz'ı üniversite ıslahat komisyon üyesi Prof. Dr. Kerim Bey karşılamış ve kendisi ile etraflı bir müzakere yaptıktan sonra Prof. Schwartz'ı Ankara'ya göndermiştir. Prof. Schwartz, 6 Temmuz 1933'te dönemin Maarif Vekili Dr. Reşit Galib'in başkanlığında yürütölen ve Prof. Albert Malche ile diğer yetkililerin de hazır bulunduğu toplantıya katılmıştır. Gerçekleştirilen bu toplantı sonrasında Maarif Vekâleti yetkilileri ile Prof. Schwartz arasında mülteci bilim insanlarının İstanbul Üniversitesi'nde çalışmalarını konusunda bir ön protokol imzalanmıştır. Ayrıca gelecek olan bilim insanlarının üniversitede hangi ana bilim dallarında olacağına dair de bir liste üzerinde mutabakat sağlanmışır (Dölen, 2010; İhsanoğlu, 2010; Taşdemirci, 1999).

Ankara Protokolü olarak da isimlendirilen bu protokol iki kısımdan meydana gelmektedir. İlk kısımda Prof. Schwartz tarafından önerilerin profesörlerin isimleri yer almaktadır. İkinci kısımda ise profesörlerin çalışma koşulları ve alacakları ücretler konusunda detaylar bulunmaktadır. İlgili protokole göre profesörler ile Maarif Vekâleti arasında imzalanan sözleşmenin süresi üç yıllıktır ve istenilmesi halinde uzatılabilme yetkisi Maarif Vekâleti'ne aittir. Ayrıca, profesörlerin ailevi

durumlarına, yaşlarına, bilimsel çalışmalarına bakılarak net 350-500 lira⁷⁷ arasında ücret almaları uygun görülmüştür. Bunun yanında geliş ve gidiş masrafları da Türkiye Cumhuriyeti tarafından üstlenilmiştir (Demirtaş, 2002; Dölen, 2010).

25 Temmuz 1933'te Prof. Schwartz yeniden Türkiye'ye gelmiştir. Schwartz beraberinde Prof. Nissen'i de getirmiştir. Prof. Nissen'in adı İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin Cerrahi Kürsüsü için zikredilmekteydi. Prof. Schwartz, Prof. Nissen ve Dr. Reşit Galib'in yaptıkları toplantılar sonucunda önerilen isimler kabul edilmiştir (Bingün, 1990; Karabaş, 2020). Daha önce üç yıl olarak belirlenen sözleşme süresi beş yıla yükseltilmiştir. Derslerin ilk üç yıl Almanca, İngilizce veya Fransızca daha sonra ise Türkçe verilmesi kararlaştırılmıştır.

Profesörler işleyecekleri derslere ilişkin yazılı ders materyal ve kitaplarını üç yıl içinde Türkçeye kazandırmaları istenmiştir. Bunun yanında profesörlere çeşitli yardımcı ve asistan getirmeleri konusunda da olanak sağlanmıştır. Fen Fakültesinin yeniden örgütlenmesi ve yapılanması konusunda ise Göttingen Üniversitesinden üç profesör davet edilerek (R. Courant, Max Born ve James Franck) onların görüşlerinden yararlanılmıştır (Çam, 2012; Dölen, 2010).

Prof. Schwartz, protokolün imzalanmasının sonrasında Zürih'e giderek ayrıntıları meslektaşları ile paylaşmış ve buna istinaden Alman bilim insanları Türkiye'ye gelmeye başlayarak sözleşmeleri imzalamaya başlamışlardır. Ancak bu sırada dönemin Maarif Bakanı Dr. Reşit Galib'in bir kaza geçirmesi ve 13 Ağustos 1933'te görevi bırakması sürecin akamete uğrayacağı konusunda çeşitli endişeler ve tereddütler doğurmuştur (Çam, 2012). Yerine vekâleten gelen Dr. Refik Saydam Bey, endişeleri bertaraf edecek şekilde açıklamalar yaparak tarafların müsterih olmasını, sürecin anlaşıldığı gibi devam edeceğinin teminatını vermiştir (Arslan, 2019; Dölen, 2010; Taşdemirci, 1999).

⁷⁷ Bingün'ün (1990) Widmann'a atfen belirttiğine göre maaş miktarı olarak 500-700 TL arası bir meblağ kabul edilmiştir. O dönemde bir Türk profesörün ücreti bu meblağın 5'te biri kadar ve hiçbir bürokratin bu meblağda ücret aldığı vaki değildir. Dolayısıyla zaman zaman kıskançlıklara hatta reform karşıtı tepkilere bile bu ücret farklılığının yol açtığı belirtilmektedir. Detaylar için bkz: Faruk Hakan Bingün (1990), "Nazi Almanyası'ndan Kaçarak Türkiye'ye Sığınan Alman Bilim Adamı ve Sanatçıları", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.

Prof. Schwartz'ın önerdiği bazı isimler koşulları kabul etmemiş, bazı profesörlerin şartlarını da Maarif Vekâleti kabul etmemiştir. Bunların yerine Prof. Schwartz başka isimler bulmuştur. O sıralarda Almanya'da tutuklu bulunan Prof. Dessauer, Prof. Kessler ve Prof. Kantorowicz⁷⁸ önerileri kabul etmişler ve Türkiye'nin talebi üzerine de serbest bırakılmışlardır (Çelebi, 2003; Dölen, 2010).

Prof. Schwartz, dernek aracılığı ile Türkiye'ye gelen profesörlerin alacakları ücretin bir aylık tutarını derneğe bağışlama zorunluluğu ilkesini uygulamaya koymuştur. Bu şekilde toplamda 20 bin İsviçre frankı tutarındaki meblağ özellikle aynı zor durumdaki birlik üyesi akademisyenlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında ve farklı ülkelere yapacakları seyahatlerin masraflarının karşılanmasında kullanılmıştır. O dönemde Almanya'dan çeşitli şekillerle işinden çıkartılan veya kaçan bilim insanı sayısı ve derneğe kayıtlı 1500'den fazla kişi bulunmaktaydı. Prof. Schwartz'ın da dönemin Maarif Vekilinin ısrarıyla Türkiye'de görev alması üzerine derneğin başına 1946'ya kadar görevi sürdürecektir olan Dr. Fritz Dermuth gelmiştir (Çam, 2012; Öztürk, 2002).

Dölen'in (2010) aktardığına göre Alman bilim insanlarının seçimi ve alınması konusunda herhangi bir ölçüt belirlenmemiş ve bu profesörlerin bilimsel yetkinliği veya çalışmaları için ön değerlendirme-mülakat benzeri bir süreç işletilmemiştir. Bu konuda tüm yetki devri Prof. Schwartz'a yapılmıştır. Sözleşme koşulları da Prof. Malche ve Prof. Schwartz tarafından belirlenmiştir. Profesörlerin beraberinde getirdiği yardımcılarının seçimi ise profesörlere bırakılmıştır. İmzalanan sözleşme gereği ilk beş yılın bitiminden beş ay öncesinde sözleşmeden çekilmek istediğini belirttiği takdirde profesörlerin sözleşmesi bitmiş sayılacaktı, bildirmezlerse otomatik olarak beş yıl daha uzadığı anlamına gelecekti (Çam, 2012)

Üniversite reformu sonrası gelen profesörler beraberinde bazı yardımcı kişiler ve teknik personel de getirmişlerdir. Bunların toplam sayısı ise 91'dir ve 82'si Alman-Avusturyalı mültecilerden oluşmaktadır. Alman profesörlerin haricinde Türkiye'de üniversitede çalışmalarını en uzun süre yürüten kişi Ord. Prof. Dr. Marcel

⁷⁸ O sıralarda tutuklu bulunan bu üç öğretim üyesinin serbest bırakılması için Türkiye büyük bir diplomatik mücadele vermiştir. Bu üç öğretim üyesinden başka tutuklu bulunan bazı öğretim üyelerinin ise tutukluluktan firar ettikleri bilinmektedir. (Widmann, 1981, sf. 161-162)

Fouche'dir⁷⁹ (1892-1971). Ord. Prof. Fouche, 1933'te Umumi Fizik Enstitüsü'nün yöneticiliğine getirilmiş ve *Genel Termodinamik* (1946), *Fizik Optik* (1949) adlı kitapları yayımlamıştır. 1958 yılında rahatsızlığı nedeniyle Türkiye'den ayrılmıştır (Dölen, 2010). 1933-1973 arasında Türkiye'de çalışmış Alman bilim insanlarının ve yardımcılarının fakültelere göre dağılımı Tablo 21'de gösterilmiştir.

Tablo 21'e bakıldığında en çok profesör ve yardımcısının Tıp Fakültesi'ne geldiği görülmektedir. Bunların da çok büyük bir kısmı Alman veya Avusturyalı öğretim üyeleridir. Daha sonra Fen Fakültesi'ne gelen öğretim üyeleri yer almaktadır. Alman veya Avusturyalı olmayan öğretim üyesi ve yardımcısı sayısı en fazla Fen Fakültesi ve Edebiyat Fakültesi'ne gelenler arasındadır. Alman veya Avusturyalı öğretim üyesi ve yardımcısı sayısı en az Hukuk Fakültesi'ndedir. Toplama bakıldığında bütün fakültelere gelen Alman veya Avusturyalı öğretim üyesi sayısının 148 olduğu görülmektedir. Buna karşın diğer milletlerden gelen öğretim üyesi ve yardımcısı toplamı 39'dur. Arada ortalama 3,8 katlık bir fark vardır. Diğer milletlerden hiç öğretim üyesi ya da yardımcısı gelmeyen tek fakülte Dişçilik Fakültesi'dir.

Tablo 21. 1933-1973 Arasında Türkiye'de Çalışmış Yabancı Bilim İnsanları ve Yardımcılarının Fakültelere Göre Dağılımı

Fakülte	Alman ve Avusturyalı		Diğer milletlerden olanlar		Toplam	
	Prof.	Yardımcı	Prof.	Yardımcı	Prof.	Yardımcı
Tıp	21	48	1	1	22	49
Dişçilik	1	3	0	0	1	3
Fen	15	16	15	2	30	18
Eczacılık	3	12	1	0	4	2
Edebiyat	16	13	11	6	27	19
Hukuk	4	0	1	0	5	0
İktisat	6	0	1	0	7	0
Toplam	66	82	30	9	96	91

Kaynak: Dölen, 2010:497

⁷⁹ Prof. Fouche'nin nezaretinde tamamlanan bazı doktora tezleri şöyledir: 1- Fikret Kortel, 1952, Dikdörtgen levhalı bir kondansatörün elektrostatik alanın teorik ve denel yollardan tetkiki hakkında. 2- Selma Karaali, 1953, Contribution a l'étude des solénoïdes longs a une seule couche et a spires jointives partiels et ondes stationnaires. 3- Turgut Oğuzer, 1954, Kendi kendine beslenen bir titreşim devresi ile beslenen solenoid (Kaynak: Günergun ve Ata, 2007). Prof. Fouche, toplamda 1932-1960 arasında 5 doktora tezi yönetmiştir.

Profesör haricinde yardımcı kadrosunda gelen yabancıların büyük çoğunluğu İkinci Dünya Savaşı öncesinde ya da savaşın başlarında Türkiye’den ayrılmıştır. Çoğunluğu ABD’ye göç etmiştir. Kalanlar içinde uzun süre Türkiye’de bilimsel çalışmalar ve akademik araştırmalar yapıp profesör unvanı alanlar da olmuştur. Bunlar arasında Wolfgang Gleissberg ile F. L. Breusch yer almaktadır. Profesör Wolfgang Gleissberg⁸⁰ Türkiye’de modern astronominin kurucusu sayılmaktadır (Bingün, 1990; Dölen, 2010; Etker, 2012; Günergun ve Kadioğlu, 2011; Tüter, 2018). Prof. Wolfgang Gleissberg ve Prof. Erwin Findlay Freundlich hem astronomiye ilişkin eserler kaleme almışlar hem de bazı kavramlara Türkçe karşılıklar bulmuşlardır (Bingün, 1990).

W. Gleissberg yönetimindeki Türk Astronomi Derneği’nin dikkate değer çalışmalarından biri, Gökyüzü adı verilen üç aylık bir bültenin yayımıdır. İlk sayısı, 1957’nin Temmuz ayı içinde yayımlanmıştır. Gleissberg’in girişimi ile Türk Astronomi Derneği adına çıkarılan Gökyüzü bülteni beş sayı yayımlanabilmiştir. İlk sayısı Temmuz-Eylül 1957 (4 yaprak), ikinci sayısı Ekim-Aralık 1957’de (5 yaprak) yayımlanmıştır. Üçüncü sayısı Ocak-Mart 1958 (9 yaprak), dördüncü sayısı Nisan-Haziran 1958 (14 yaprak) tarihlerinde yayımlanan bülten Gleissberg’in Türkiye’den ayrılmasından sonra, bir kez çift sayı (5-6) olarak Temmuz-Aralık 1958’de (10 yaprak) çıkmıştır (Etker, 2012). Prof. Gleissberg’in yayımladığı “Gökyüzü” bülteninin ilk sayısının ilk sayfasından bir görüntü yer almaktadır.

Türkiye’de bilimsel anlamda astronominin gelişmesinde ve hem insanların hem de araştırmacıların dikkatini astronomi araştırmalarına çekme konusundaki bu tür yayıncılık faaliyetlerinin önemli girişimler olduğu ileri sürülebilir. Gleissberg, İstanbul’a geldiğinde, doktorasını yeni bitirmiş (1930) bir astronomdur ve çalışmalarının neredeyse hepsini İstanbul Üniversitesi’nde yürütmüştür. Bu, onu diğer kürsü direktörlerinden ayıran en önemli özelliktir. Gleissberg 1933 yılında gelip 1958 yılında ayrılmıştır. Bu 25 yıllık sürenin son 10 yılında enstitü direktörüdür

⁸⁰ Prof. Gleissberg’in danışmanlığında bitirilen bazı doktora tezleri şöyledir: 1- Hasan Tayşi, 1950, Güneş lekelerinin hayat müddetleri. 2- Muammer Dizer, 1950, Güneş leke gruplarının bazı özellikleri. 3- Metin Hotinli, 1951, Güneş lekelerinin perspektif kısılmasına dair. 4- Hüseyin Oğuz Veli, 1953, Güneş leke sıklıklarına ait relatif sayı eğrilerinin önceden hesaplanması. 5- Tarık Gökmen, 1954, Group-sequence criterion for series of observations. 6- Adnan Kırıl, 1956, Güneş lekelerinin bölge kaymasının denklemi. (Kaynak: Günergun ve Ata, 2007). Prof. Gleissberg, toplamda 1934-1958 arasında 6 doktora tezi yönetmiştir.

(Günergun ve Kadioğlu, 2011). Widmann'ın (2000) aktardığına göre Prof. Gleissberg, ülkesinde geliştirdiği ancak terk etmek zorunda kaldığı astrofizik enstitüsünden sonra Türkiye'ye geldiğinde karşılaştığı manzara sonraki çalışmaların nereye taşındığını görmek açısından önemlidir:

Astronomi eğitimi ve araştırması için İstanbul Üniversitesi'nde başlangıçta bütün malzeme eksikti. Cihazlar ve gözlem araçları bir yana ne bir Astronomi Enstitüsü ne de herhangi bir astronomi literatürü mevcuttu. Ancak bütün bu eksiklikler, üniversitenin Türk hükümetinden gördüğü cömert teşvikler sayesinde giderildi.

Prof. Gleissberg meslektaşı ve yardımcısı Freundlich ile birlikte, öğrencileri için “Astronomi⁸¹” isimli bir ders kitabı kaleme almışlardır. Astronominin temelleri, gök mekaniği, sabit yıldızlar astronomisi, astrofizik, kozmogoni meseleleri, hesap yöntemleri konularını içeren bu önemli çalışma 1937'de yayımlanmıştır. Bu kitap Prof. Gleissberg ve ekip arkadaşlarının çalışması ile ortaya çıkmıştır ve Fahir Yeniçay tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Ayrıca Nüzhet Gökdoğan (1910-2003), Paris Pişmiş (1911-1999), Tevfik Okyay Kabakçioğlu (1910-1971) kitabın tercüme edilmesinde yardım etmişlerdir. Kitabın sonunda ek olarak, Osmanlıca bazı terimlerin ve yeni kabul edilen terimlerin İngilizce, Fransızca ve Almanca karşılıklarını gösteren 25 sayfalık bir “Fenni Tabirler Listesi” bulunmaktadır (Günergun ve Kadioğlu, 2011).

Prof. Dr. W. Gleissberg'ın yönettiği Türk Astronomi Derneği halka açık konferanslarının birincisini 25 Kasım 1957 tarihinde, Prof. Dr. W. Gleissberg *Sun'î Peykler ve Bunlardan Beklenen Neticeler* konusunda vermiştir. Çağaloğlu'ndaki eski Eminönü Halkevi'nde gerçekleşmiştir ve beklenenin de ötesinde bir ilgi görmüştür. Hatta “şimdiye kadar İstanbul'da hiçbir konferansta görülmemiş, 2000'den fazla bir topluluğun” konferansı izlediği bildirilmiştir (Etker, 2012).

⁸¹ Kitabın Künyesi şöyledir: Dr. Finlay Freundlich ve Dr. W. Gleissberg, “Astronomi”, İstanbul Üniversitesi Yayınları. Çeviren: Fahir E. Yeniçay, 1937.

Tablo 22’de verilen 1933’te yapılan üniversite reformu sonrasında yeniden şekillenen kadroların sayısal görünümü İstanbul Üniversitesi’nin 1933-1934 eğitim öğretim yılından itibaren nasıl bir görünüme sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Tablo 22’de, Tablo 23’te, Tablo 24’te ve Tablo 25’te 1933-1973 arasında İstanbul Üniversitesi’nin Tıp Fakültesi’nde, Fen Fakültesi’nde ve Edebiyat Fakültesi’nde görev yapan Alman profesörler ve yardımcılarının detayları verilmiştir.

Yirmiden fazla branşta görevli oldukları görülen bu bilim insanlarının tıp alanında çeşitli araştırma ve uygulamaların yapılması, hasta bakımları, çeşitli tedavilerin ve ameliyat tekniklerinin geliştirilmesinde öncülük ettikleri görülmektedir. Gelen öğretim üyelerinin bazılarının birden fazla yardımcı getirerek onları da Türkiye’de yetiştirdikleri görülmektedir. Tıp Fakültesi’ne gelen profesörlerin bazıları uzun süre görev yapmışken bazıları kısa süre kalmıştır. Hukuk Fakültesi’ne gelen profesörlerin yanında yardımcılarının gelmediği görülmektedir.

Tablo 22. Tıp Fakültesi’nde Görev Yapan Alman Profesörler ve Yardımcıları

Profesör	Yardımcıları	Dalı	Kaldığı Süre
<i>Hugo Braun</i> (1881-1962) Kaldığı süre: 1933-1950	Toni Weinberg (Laborant)	Mikrobiyoloji	1934-1950
	Frl. Giesela Willmanns (Lab.)		1935-1938 (?)
	W. Silberstein		1939 (?) - ?
<i>Max Clara</i> (1899-1966)	-	Histoloji ve Em.	1950-1966
<i>Friedrich Dessauer</i> (1881-1963) Kaldığı süre: 1934-1937	Dr. Phil Kurt Lion	Radyoloji	1934-1937
	Dr. Erich Uhlman		1934-1937
	Frl. Erna Kammendel		1935-1936
	Grete Lindenbaum		1933-1937
	Georg Gerneth		1934-1938
<i>Erich Frank</i> (1884-1957) Kaldığı süre: 1933-1957	Dr. Kurt Steinitz (Lab. şefi)	II. Dâhiliye	1934-1948
	T. Elisabeth Wolff (Hemşire)		1934-1941
	Wilhelm Horowitz		1935-1936
	Dr. Georg Fuchs (Röntgen uz.)		1939-1942
	Dr. Rosa Maria Rössler		1934-1954
	Dr. Karl Heckmann		1937 - (?)
<i>Felix Haurowitz</i> (1896-1987)	-	Biyokimya	1939-1948
<i>Karl Hellmann</i> (1892-1959) Kaldığı süre: 1936-1943	Ruth Willisch	KBB	1936-1939 (?)
<i>Julius Hirsch</i> (1892-1963)	-	Hijyen	1933-1948
<i>Joseph Igersheimer</i> (1879-1965) Kaldığı süre: 1933-1939	Dr. Gustav Hatschek	Göz	1933-1938
	Dr. Stein		1933-1938 (?)
	Frl. Susanne Hoffmann		1933-1941
<i>Alfred Kantorowicz</i> (1880-1962) Kaldığı süre: 1933-1948	Kalman	Diş	1933-1948
	Elsa Trapp		1933-1948 (?)
	Elsa Kantorowicz		(?)-(?)
<i>Wilhelm Liepmann</i> (1878-1939)	Dr. Helmut Calvi	Kadın-Doğum	1937-1939 (?)
	Dr. Egon Werner Winter		1935-(?)
	Elsa Jansen		1933-1938 (?)
	Dr. Eisenstedt		(?)-(?)

Kaldığı süre: 1933-1939	Else Papesch		1933-1938 (?)
	Dr. Ernest Buding		1933-1938
Werner Lipschitz (1892-1946)	Dr. Ernst Caspary		1933-1938
	Eva Buding	Biyokimya	1933-1938
Kaldığı süre: 1933-1938	Paula Schwerin		1933-1948
	Friedrich Ludwig Breusch		1938-1939
Karl Löwenthal (1892-1948)	-	Histoloji ve Em.	1933-1938
	Dr. Ewald Löwenthal		1934-1939
Rudolf Nissen (1896-1981)	Dr. Lilly Frankel		1937-1938
Kaldığı Süre: 1933-1939)	Rudolf Leuchtenberger	I. Hariciye	1934-1936
	Irmgard Althausen		1934-1939 (?)
Siegfried Oberndorfer (1876-1944)	Dr. Peter Ladewig	Genel ve Tecrübi Patoloji	1935-1946
Kaldığı süre: 1934-1944	-	Dermatoloji	1935-1950
Berta Ottenstein (1891-1956)	-		
Tibor Peterfi (1883-1953)	Esther von Bülow (Labotant)	Histoloji ve Em.	1939-?
Kaldığı süre: 1939-1946	-	Patoloji	1939-1940
Friedrich Reimann (1897-1995)	-	Tecrübi Araş.	1945-1974
Friedrich Reimann (1897-1995)	-	KBB	1934-1935
Erich Rutin	-		
	Dr. Werner Laqueur	Patolojik	1936-1950
Philipp Schwartz (1894-1977)	Dr. Eisenstedt	Anatomi	1933-1935
Kaldığı Süre: 1933-1951	Dr. Kurt Adler		1933-1938 (?)
	Dr. Walther G. Reininger		1938-1949
	Dr. Carl P. Weissglas		1938-1950
Max Sgalitzer (1884-1973)	Dr. Mon	Radyoloji	(?)-(?)
Kaldığı Süre: 1938-1943	Hans Salamon		1938-1948
	Margarethe Reininger		1938-1949

Tablo 23. Tıp Fakültesi'nde Görev Yapan Alman Profesörler ve Yardımcıları

Profesör	Yardımcıları	Dalı	Kaldığı Süre
Zdenko Stary	-	Biyokimya	1949-1956
Hans Winterstein (1879-1963)	Dr. Harry Rosenbaum		1934-1945
Kaldığı süre: 1933-1953	Eger (Laborant)	Genel Fizyoloji	1934-1948
Neşet Ömer İrdelp	Caccile Leuchtenberger	I. Dâhiliye	1934-1944
Kemal Atay	Eva Isabella Ruiz de Roxas	Farmakodinami	1933-1939 (?)
	Thee Steinhart		1935-1936
Kemal Cenap Berksoy	Andréé Hobschette	Beşerî Fizyoloji	1938-1939
	Irmela Gerds		1939-1940
İhsan Hilmi Alantar	Sonja Tiedecke	Çocuk Bakımı	1938-1961
Klera Krouse	-		1939-(?)

Kaynak: Dölen, 2010: 501-502

Tablo 24'te İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde görev yapan Alman profesörler ve yardımcılarına ilişkin detaylar verilmiştir.

Tablo 24. Fen Fakültesinde Görev Yapan Alman Profesörler ve Yardımcıları

Profesör	Yardımcıları	Dalı	Kaldığı Süre
Richard Edler von Mises (1883-1953) Kaldığı süre: 1933-1939	Hilda Geiringer	Tatbiki Matematik	1933-1939
Willy Prager (1903-1980)	-	Tatbiki Mat.	1934-1941
	Wolfgang Gleisesberg		1934-1948
Erwin Findlay Freundlich	Dipl. Ing. E. Weber		1934-1939

(1885-1964)	Frl. L. Borchheim		1934-1935
Kaldığı süre: 1933-1937	W. Rieger		1936-1937
<i>Hans Rosenberg</i> (1879-1940)	-	Astronomi	1938-1940
<i>Wolfgang Gleissberg</i>	-	Astronomi	1948-1958
<i>Harry Dember</i> (1882-1948)	<i>Dr. Thomas Mendelssohn</i>	Tatbiki Fizik	1936-1942
Kaldığı süre: 1933-1941	<i>Dr. Alexis Dember</i>		1935-1938
<i>Arthur R. von Hippel</i> (1898-2003)	-	Elektro-fizik	1933-1934
<i>Fritz Arndt</i> (1885-1969)	Dr. Lotte Loewe	Umumi Kimya	1935-1956
Kaldığı süre: 1885-1969			
<i>Hans Kroepelin</i>	-	PCN Kimyası	1934-1936
<i>Richard Weiss</i>	-	PCN Kimyası	1939-1940
<i>Friedrich Ludwig Breusch</i>	-	PCN Kimyası	1937-1971
<i>Reginald Oliver Herzog</i> (1878-1935) Kaldığı süre: 1933-1935	Bruno Rabinovitsch	Sınai Kimya	1934-1938
<i>Philipp Gross</i> (1899-1974)	Paul Hersch	Sınai Kimya	1937-1943
Kaldığı süre: 1936-1939			
<i>Curt Kosswig</i> (1903-1982)	Neu	Zooloji	?-1936
Kaldığı süre: (1937-1954)			
<i>Alfred Heilbron</i> (1885-1961)	Dr. Ludwig Schenee	Farmakobotanik	1935-1937
Kaldığı süre: 1933-1960	Hans Heilborn	ve Genetik	1946-?
	Dr. Erich Schneider		1933-1936
<i>Leu Braunner</i> (1898-1974)	Kurt Aulich	Umumi Nebatat	1934-1939 (?)
Kaldığı süre: 1934-1955	Walter Stephan		1935-1940
<i>Kurt Bodendorf</i> (1898-1954)	W. Roebing	Farmasötik ve	?-1936
Kaldığı süre: 1934-1938	Dr. Senger	Analitik Kimya	1936-1938
<i>Leopold Rosenthaler</i> (1875-1962)	-	Galenik Farmasi	1940-1950
<i>Carl Heinz Brieskorn</i> (1913-1985)	-	Galenik Farmasi	1951-19555

Kaynak: Dölen, 2010: 503

Tablo 25'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde, Tablo 26'da Hukuk ve İktisat Fakültelerinde görevli Alman profesörler ve yardımcılarına ilişkin çeşitli detaylar verilmiştir (Dölen, 2010: 505-506)

Tablo 25. Edebiyat Fakültesinde Görev Yapan Alman Profesörler ve Yardımcıları

Profesör	Yardımcıları	Dalı	Kaldığı Süre
<i>Ernst von Aster</i> (1880-1948)	-	Felsefe	1936-1948
	Dr. Robert F. Mortiz Anhegger		1941-1961
<i>Erich Auerbach</i> (1892-1957)	Ernst Engelberg		1941-1948
Kaldığı süre: 1936-1947	Kurt Laqueur	Romanoloji	1946-1952
	Dr. Andres Tietze		1939-1950
	Karl Weiner		1938-?
<i>Kurt Bittel</i>	-	Arkeoloji	1939-1945
<i>Clemens Emin Bosch</i> (1899-1955)	Dr. Fritz Rudolf Kraus	Eskiçağ Tarihi	1937-1938
Kaldığı süre: 1939-1955			
<i>Helmut Th. Bossert</i> (?-1961)	-	Arkeoloji	1933-1961
<i>Henning Brinkmann</i>	-	Germanistik	1942-1943
<i>Gerhard Fricke</i>	-	Germanistik	1948-1950
<i>Ernst Diez</i> (1878-1972)	-	Sanat Tarihi	1943-1948
<i>Kurt Erdman</i> (1901-1964)	-	Sanat Tarihi	1950-1958
<i>Freytag Löringhof</i>	-	Felsefe	1959-?
<i>Walther Gottschalk</i> (1891-1974)	-	Kütüphanecilik	1940-1954
<i>Heinz Heimsoeth</i>	-	Felsefe	1950-?
<i>Joachim Ritter</i>	-	Felsefe	1953-?
<i>Walther Kranz</i> (1884-960)	-	Felsefe	1944-1952

<i>Wilhelm Peters</i> (1880-1963)	-	Psikoloji	1937-1952
<i>Hans Reichenbach</i> (1891-1953)	-	Felsefe	1933-1958
<i>Helmut Ritter</i> (1892-1971)	-	Arap ve Fars Ed.	1935-1948
<i>Philipp Schweinfurth</i> (1887-1954)	-	Sanat Tarihi	1950-1954
<i>Leo Spitzer</i> (1887-1960) Kaldığı süre: 1933-1936	Heinz Anstock	Romanoloji	1934-1961
	Dr. Eva Buck		1933-?
	Dr. Herbert Dieckmann		1934-1937
	Dr. Lieselotte Dieckmann		1934-1937
	Traugott Fuchs		1934-1978
	Dr. Hans Marchand		1934-1953
	Dr. Rosemarie Burkhart-Heyd		1933-1944
<i>Karl Süßheim</i> (1878-1950)	-	Şarkiyat	1940-1950

Tablo 26. Hukuk ve İktisat Fakültesinde Görevli Alman Profesörler ve Yardımcıları

Profesör	Yardımcıları	Dalı	Kaldığı Süre
<i>Ernst Edward Hirsch</i> (1902-1985)	-	Ticaret Hukuku	1933-1952
<i>Richard Honig</i> (1890-?)	-	Hukuk Felsefesi	1933-1939
<i>Andreas Bertelen Schwarz</i> (1886-1952)	-	Medeni Hukuk	1934-1953
<i>Karl Strupp</i> (1866-1940)	-	Devletler Hukuku	1933-1935
<i>Fritz Neumark</i> (1900-1993)	-	Maliye	1933-1952
<i>Gerhard Kessler</i> (1883-1963)	-	İktisat	1933-1951
<i>Alexander Rüstow</i> (1885-1963)	-	İktisat Tarihi	1933-1949
<i>Wilhelm Röpke</i> (1899-1966)	-	Genel İktisat ve Maliye	1933-1937
<i>Alfred Isaac</i> (1888-1966)	-	İşletme İktisadı	1937-1951

İktisat, Hukuk⁸² ve Fen Fakültelerinde görevli olan Alman bilim insanlarının ve yardımcılarının kimisi kısa süreli kalırken kimisi uzun süreli kalmıştır. 1933 ve sonrasında gelen Alman profesörlerden 21 kişi 1-5 yıl arasında Türkiye’de kalırken 14 kişi 6-10 yıl arasında, 20 kişi 11-15 yıl arasında, 9 kişi 16-20 yıl arasında, 8 kişi 21-30 yıl arasında ve 4 kişi de 30 yıldan çok Türkiye’de kalmıştır. Alman profesörlerin büyük bir kısmı özellikle II. Dünya Savaşı müteakiben Türkiye’den ayrılarak Amerika ve Avrupa’ya gitmiştir. Amerika’ya giden profesör sayısı 10, Avrupa’ya giden profesör sayısı ise 20’dir. İki profesör Mısır’a ve bazıları da günümüzde İsrail toprakları içinde bulunan dönemin Filistin bölgesine gitmiştir. Profesörlerden 6’sı II. Dünya Savaşı bitmeden Türkiye’de hayatını kaybetmiştir. 7 profesör ise emekli olana kadar Türkiye’de kalmayı tercih etmiştir (Demirtaş, 2018). Alman bilim insanlarının bağlı bulundukları fakültelerde bilimsel çalışmaların

⁸² Lök ve Erten’e göre (2012:541) Hukuk Fakültesi’ndeki akademik üretkenlik, Batı ile bilimsel paralellik yakalama gibi kriterler açısından diğer fakültelerin gerisinde olduğundan buradaki yabancı öğretim üyelerinin katkısı üniversite dışına taşan etkileri göz önüne alınırsa daha belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Batı kaynaklı bir medeni kanunu uygulamaya ve yerleştirmeye ve ihtiyaç duyulan kanunları oluşturmaya çalışan Türkiye’nin hukukun toplumsal alanla ilgili olan zorunlu iç içeliği sonucu ortaya çıkan bazı sorunlar Alman hukukçuların yardımıyla büyümeden çözülmüştür. Örneğin Ernst Hirsch Türk Ticaret Kanunu’nun ve Türk Telif Hakları Kanunu’nun çıkartılmasında önemli rol oynamıştır. Fritz Neumark’ın anılarından da anlaşılacağı üzere 1950 Vergi Reformu’nda kendisinin etkisi büyük olmuştur.

başlatılması ve devam ettirilmesinde, Türk bilim insanların yetiştirilmesinde büyük emekleri olduğu ortaya koydukları çalışmalardan anlaşılmaktadır.

Yardımcı personel ile yapılan sözleşmelerde bu kişiler için “Enstitü ya da laboratuvarın ilmi mesaisine bütün gayretini vakfetmeyi taahhüt eder” ibaresi eklenmiştir. Bu kişilerin sözleşme müddetleri bir yıl olarak belirlenmiştir. Ücretlerin sözleşmede peşin ödenmesi kararlaştırılmıştır. Hasta olmaları durumunda iki ay ücretli izin hakkı tanınmıştır. Ayrıca geliş ve gidişleri için 150’şer lira harcırah tahsis edilmiştir. Ücretleri 117 TL olarak belirlenmiş ve çalışmaları bağlı oldukları profesörler tarafından beğenilmeyen ve rektörlüğe bildirilenlerin mukavelelerinin rektörlük tarafından bozulacağı kayıt altında tutulmuştur (Dölen, 2010; Taşdemirci, 1999). İlmi yardımcılarının yanında gelen ustalar veya teknik personel ile imzalanan sözleşmeler iki yıllık olup aylık 250’şer lira da ücret almaları uygun görülmüştür. Hasta olmaları halinde altı ay ücret ödemeye devam edeceği belirtilmiştir. Ayrıca, intihar hariç, vefat halinde geride kalan varsa eşine ve çocuklarına (reşit olmayan) altı ay daha ücret ödenmesi taahhüt edilmiştir. Geliş ve gidiş ücreti olarak da 300 TL yol parası ve 400 TL de taşınma masrafı ücreti tahsis edilmiştir (Dölen, 2010). 1936-1937 eğitim öğretim yılında İstanbul Üniversitesi’nde bulunan Türk ve Alman bilim insanları ile yardımcıları ve diğer teknik personeli gösteren çizelge Tablo 27’de gösterilmiştir. Tablo 27’ye bakıldığı zaman Türk öğretim üyesi sayısı oranının fakültelerin genel öğretim üyesi toplamı içinde Fen Fakültesi’nde %62,31; Tıp Fakültesi’nde %77,6, Edebiyat Fakültesi’nde %74,28, Dişçilik Fakültesi’nde %95,2; Hukuk Fakültesi için %78,37 şeklindedir. Unvan bazında ele alındığında ise Ord. Profesör ve erkek olan öğretim üyesi sayısının 31, bu unvandaki kadın öğretim üyesi sayısının ise 0 olduğu görülmektedir. Toplamda en fazla Ord. Profesör 19 ile Tıp Fakültesi’nde, en az ise 1 ile Dişçilik Fakültesi’ndedir. Ord. Profesörlerin toplam sayısı 69’dur. Yabancı uyruklu Ord. Profesör oranı %55’tir. Profesör unvanındaki öğretim üyelerine bakıldığı zaman en fazla Tıp Fakültesi’nde 12 kişi ile bu unvanda erkek öğretim üyesi görülmektedir. Profesör unvanlı hiçbir fakültede kadın öğretim üyesi yoktur. Fakülte bazındaki dağılıma bakıldığında Türk profesörlerin Fen Fakültesi’ndeki toplam 4 profesörden 1’ini oluşturduğu görülmektedir. Edebiyat Fakültesi’ndeki toplam 3 profesörün 2 tanesi Türk, 1’i yabancıdır. Tıp

Fakültesi'ndeki 12 profesörün 10 tanesi Türk 2 tanesi yabancıdır. Dişçilik Fakültesi'ndeki 4 profesörün 4'ü deTürk'tür. Hukuk Fakültesi'ndeki 3 profesörün 3'ü de Türk'tür. Genel toplamda ise 26 profesörün olduğu ve bunların da 20'sinin Türk, 6'sının yabancı olduğu görülmektedir. Yabancı uyruklu öğretim üyesi oranı %23,07'dir. Doçent kadrosundaki öğretim üyelerinin dağılımına bakıldığında toplam 86 kişinin bu kadroda olduğu ve bunların 80'inin erkek, 6'sının kadın olduğu, tamamının Türk olduğu görülmektedir. Fakülte bazlı dağılıma bakıldığında Fen Fakültesi'nde toplam 22 doçent olduğu ve 17'sinin erkek, 5'inin kadın, tamamının ise Türk olduğu görülmektedir. Edebiyat Fakültesi'nde 19 doçentin tamamı Türk ve erkektir. Tıp Fakültesi'nde 31 doçentin 30'u erkek, 1'i kadın, tamamı Türktür. Dişçilik Fakültesi'nde 6, Hukuk Fakültesi'nde 8 öğretim üyesinin doçent, erkek ve Türk olduğu görülmektedir. Asistan kadrosuna bakıldığı zaman toplam 115 kişinin bu kadroda olduğu görülmektedir. Kadrodaki toplam asistan sayısının %20'si (24 kişi) kadınlardan oluşmaktadır. Toplam asistan sayısı içinde yabancı uyruklu olan kimse yoktur. Fakülte bazlı bakıldığı zaman Fen Fakültesi'nde 47 asistanın çoğunluğunun (%57, 27 kişi) kadın olduğu görülmektedir. Edebiyat Fakültesi'ndeki asistanların toplamı 7'dir ve 5 tanesi erkek, 2 tanesi kadındır. Tıp Fakültesi'ndeki asistanların sayısı tüm fakülteler içinde en fazla orana sahiptir (%57,39). Tıp Fakültesi'ndeki asistanların çoğunluğu (%72,72, 48 kişi) erkek, kalanı kadındır. Dişçilik Fakültesi'nde toplam 12 asistan vardır ve 10'u erkek, 2'si kadındır. Hukuk Fakültesi'ndeki toplam 10 asistanın 8'i erkek, 2'si kadındır. İlmi yardımcı kadrosunda toplam 33 kişi vardır ve tamamı yabancıdır. Fakültelere bakıldığında Fen Fakültesi'nde 13 ilmi yardımcı vardır, 11'i erkek, 2'si kadındır. Edebiyat Fakültesi'nde hiç ilmi yardımcı yoktur. Tıp Fakültesi'nde toplam 19 ilmi yardımcı vardır, 14'ü erkek, 5'i kadındır. Dişçilik ve Hukuk'ta ilmi yardımcı yoktur. Tercüman kadrosunda toplam 7 kişi vardır, tamamı Türk olup 6'sı erkek, 1'i kadındır. 2'si Fen Fakültesi, 3'ü Edebiyat Fakültesi, 2'si ise Tıp Fakültesi'nde görevlidir. Dişçilik ve Hukuk Fakültesi'nde tercüman olmadığı görülmektedir. Lektör kadrosunda ise toplam 27 kişi bulunmaktadır ve bunların 14'ü Türk, 13'ü yabancıdır. Fen, Tıp, Dişçilik ve Hukuk Fakültesi'nde hiç Lektör olmadığı

görülmektedir. Edebiyat Fakültesi'nde ise toplam 27 Lektör vardır, bunların 4'ü kadın, 23'ü erkektir. 14'ü Türk, 13'ü yabancısıdır.

Tablo 27. İstanbul Üniversitesi'nin Öğretim Kadrosu (1936-1937)

Öğretim elemanı		Fen		Edebiyat		Tıp		Dişçilik		Hukuk		Toplam	
		T	Y	T	Y	T	Y	T	Y	T	Y	T	Y
Ord.	E	3	10	11	7	7	12	0	1	10	8	31	38
Prof.	K	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Prof.	E	1	3	2	1	10	2	4	0	3	0	20	6
	K	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Doçent	E	17	0	19	0	30	0	6	0	8	0	80	0
	K	5	0	0	0	1	0	0	0	0	0	6	0
Asistan	E	20	0	5	0	48	0	10	0	8	0	91	0
	K	27	0	2	0	18	0	2	0	2	0	24	0
İlmi Yrd.	E	0	11	0	0	0	14	0	0	0	0	0	25
	K	0	2	0	0	0	5	0	0	0	0	0	8
Terc.	E	2	0	2	0	2	0	0	0	0	0	6	0
	K	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0
Lektör	E	0	0	13	10	0	0	0	0	0	0	13	10
	K	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0	1	3
Toplam	E	43	24	52	18	97	28	20	1	29	8	241	79
	K	32	2	4	3	19	5	2	1	2	0	59	11
Genel Top.		75	26	56	21	116	33	22	2	31	8	300	90

Kaynak: Dölen, 2010: 479 [T: Türk; Y: Yabancı]

Alman bilim insanlarının geliş tarihleri ağırlıklı olarak Cumhuriyetin onuncu yılına denk gelmektedir. Deniz ve kara yolu ile İstanbul'a ulaştıktan sonra Prof. Schwartz'ın ifadesiyle Alman profesörlerin “merkez karargâhları” günümüzde Alman Başkonsolosluğu'nun yanında bulunan Park Otel'di, yani burada kalıyorlardı. Bir kısmı ise işletmeciliğini bir Alman'ın yaptığı *Ehrenstein* pansiyonunda kalmayı tercih etmiştir. Daha sonraları ise kiraladıkları evlere taşınmışlardır (Çam, 2012; Neumark, 2017). Alman bilim insanlarının bu tercihi, yabancısı oldukları bir ülkede öncelikle kendilerini güvende hissetmeleri ve çevreye alışmaları, çevreyi tanımaları açısından makul kabul edilebilir bir durumdur. Prof. Neumark “Boğaziçine Sığınanlar” adlı eserinde gelişlerine dair ilk izlenimleri şöyle aktarmaktadır (2017:59):

Cenova'dan bir gemiyle gelip sisli bir sonbahar sabahında İstanbul'un o eşsiz güzelliğini ilk kez gördüğümde aramızdan çoğunun bu şehirde on, hatta yirmi yıl geçireceğini hiç düşünmemiştim. Çünkü vatanda kalan ve Nazi olmayan

birçok kişi gibi ben de ilk Hitler kabinesinde güçlü muhafazakâr çevrelerin de yer aldığını göz önünde bulundurarak, Hitlerciliğin en kötü ihtimalle iki veya üç yıl sürecek bir kâbus olduğunu sanıyordum.

3.2. Alman Profesörlerin Çalışmaları ve Türk Yükseköğretime Katkıları

İstanbul Üniversitesi'ne gelen Alman bilim insanların yaptıkları çalışmalar, İstanbul Üniversitesi'nin Alman sistemine göre yapılanmasına olanak sağlamıştır. Bunun yanında eğitimde modern yöntem ve uygulamalar kullanılmaya başlanmıştır. Öğrencilerin derslere etkin olarak katılımlarına imkân veren bir yöntem izleyen yabancı öğretim üyeleri ayrıca öğrencilerin yaratıcılıklarının gelişmesini hedeflemişlerdir. Alman profesörler çeşitli alanlarda kaleme aldıkları kitaplar ve yaptıkları çeviriler aracılığıyla üniversitenin kütüphane koleksiyonunun zenginleşmesinde ve önemli çevirilerin kazandırılmasında rol oynamıştır (Türk ve Çınar, 2013). Gelen bilim insanlarından bazıları Türk vatandaşlığına da geçmişler, akademik geleneğin oluşturulmasında, Türk bilim insanlarının yetiştirilmesinde etkili olmuşlar ve çalışmalarını Türkiye'de sürdürmüşlerdir (Yaşar, 2017). Türkiye'de kalmayı tercih eden bilim insanların yaptıkları akademik ve bilimsel çalışmaların sonraki çalışmalara öncülük ettiği ve genç araştırmacılara rehberlik ettikleri dikkate değer bir husustur. Türkiye'de modern bilimsel araştırma zihniyetinin ve metodolojinin oluşmasında bu bilim insanların rolü oldukça fazladır.

Tablo 29'da görüldüğü gibi 1933-1942 yılları arasında toplamda 252 tane kitap, çeviri, telif eser üniversitenin kendine özgü yayını olarak kazandırılmıştır. Bu çalışmaların haricinde İstanbul Üniversitesi'nde görev yapan Alman profesörler çalıştıkları fakültelerde de çeşitli alanlarda bilimsel dergilerin kurulmasında ön ayak oluşturmuşlardır (Türk ve Çınar, 2013). Prof. Neumark, hatıratında (Boğaziçine Sığınanlar) o dönemde yayın işleri ile ilgili olan durumu şu satırlar ile dile getirmektedir (2017: 131):

İktisatçılar, hukukçular ve Felsefe Fakültesi üyeleri için maddi harcama olarak kütüphanelerin kurulması veya geliştirilmesi geliyordu. Başlangıçta bu konu hem nicel hem de nitel bakımdan yapılması gereken çok şey vardı. Çünkü

özellikle dergiler, uluslararası standartlar açısından son derece yetersizdi ve üstelik genellikle Fransa ve Türkiye'ye yöneliktir. Hemen ilk başta İngilizce ve Almanca kaynakları sağlayarak çok taraflı bir genişletme işine giriştik. Bu hedef için bize nispeten büyük para ayıran Türk makamlarının anlayışlı yaklaşımı sayesinde ve “ırki” ya da politik nedenlerle Hitler Almanya'sında tehdit altında bulunan ve memnuniyetle yurt dışı ilişkileri arayan birkaç Alman firmasının özel gayretiyle oldukça kısa zamanda kitaplıkları bilimsel çalışma yapmamızı ve öğrencilere dalımızdaki en yeni araştırmaları aktarabilmemizi sağlayacak bir düzeye getirebildik. İktisat ve sosyal bilimler kitaplığının kurulması, genişletilmesi ve idari işlerinin ayarlanmasına özellikle Gerhard Kessler değerli katkılarda bulundu.

Hacaloğlu'na (2001) göre Alman profesörler Türkiye'ye geldiklerinde üniversitenin kütüphanesinde 109387 cilt kitap bulunmaktaydı. Bu kitapların neredeyse tümü eski dilde kaleme alınmış ve bilimsel içerikten yoksundu. Alman profesörlerin diğer önemli katkılarından birisi ise bilimsel terimlerin Türkçeleştirilmesi konusunda yaptıkları katkılar olduğu ifade edilmektedir. Üç yıldan fazla Türkiye'de bulunan Alman hocaların kaleme aldıkları bilimsel makaleler ve yazdıkları kitaplar ile üniversitenin arşivini zenginleştirme gayreti içinde oldukları görülmektedir (Hacaloğlu, 2001). Tablo 28'de 1933-1942 arası İstanbul Üniversitesi'nin yayımladığı eserlere ilişkin döküm verilmiştir. İstanbul Üniversitesi'nin bastığı kitapların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Daha sonra çeviri kitaplar, son sırada ise öğretim üyelerinin bastırdığı kitaplar gelmektedir. Üniversitenin yayım işlerine önem vermesi, koleksiyonu zenginleştirmek için yabancı eserlerden tercümelerin yapılması ya da öğretim üyelerinin kendi telif eserlerini ortaya çıkarması üniversitenin kurumsal bir kimlik kazanma noktasında attığı önemli adımlar arasında gösterilebilir ve bu durum üniversitede yayıncılığın gelişmesinde de önemli bir adımdır.

Tablo 28. İstanbul Üniversitesi Yayınları Dökümü (1933-1942)

Yayın Çeşidi	Adet
İstanbul Üniversitesi'nin Bastığı Kitaplar	175
Öğretim Üyelerinin Bastırdığı Kitaplar	35

Çeviri Kitaplar	42 ⁸³
Toplam	252

Kaynak: Türk ve Çınar, 2013: 51

Prof. Malche'ye göre (1939) Alman profesörler başta olmak üzere yabancı öğretim elemanlarının Türk yükseköğretimine katkılarının önemli bir kısmını üniversite, fakülte veya enstitü kütüphanelerinin geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi oluşturmaktadır. Alman bilim insanları, derslerinde ihtiyaç duydukları yayınları ve kitapları belirli bir liste haline getirerek ve bu yayınların Avrupa'dan getirtilmesini sağlamışlardır. Bu taleplerin gerçekleşmesi konusunda da dönemin hükümet yetkilileri gerekli mali ve bürokratik desteği sunmuştur. Bu sayede kısa bir zaman dilimi içinde üniversitenin merkezi kütüphanesinde ve alt birimlerinin kütüphanelerinde Avrupa dillerinden çok sayıda kitap yer almaya başlamıştır.

Yaşar'a göre (2017) Prof. P. Schwartz, üniversite reformunun yapıldığı yıllarda getirilen yardımcı personeller arasında özellikle uzman kütüphaneciler, arşiv memurları, belge korumacıları, kitap restoratörleri gibi kişileri de dâhil etmiştir. Bu yetenekli ve uzman kişiler kütüphanelerde kendi alanları ile ilgili kitap restorasyon ve ciltleme birimlerini de hayata geçirmişlerdir. Gelen bu yardımcı uzman kişilerin çabası ve profesörlerin koordinasyonu ile pek çok tarihi evrak, kitap ve doküman tasnif edilmiş, muhafaza edilmiş ve pek çok kişinin yararlanması sağlanmıştır. Reisman (2011), gelen Alman profesörler içinde bulunan meşhur Prof. Helmut Ritter'in kütüphanecilik alanında kendine bağlı bir ihtisas alanı oluşturduğunu belirtmektedir.

İstanbul Üniversitesi'nin kütüphanesinin zenginleşmesi konusunda özel çabaları olan diğer bir profesör ise E. Hirsch'tir. Profesörler Kurulu 1934 senesinde Prof. Hirsch'i Hukuk Fakültesi'nin kitaplığını kurmakla görevlendirdiği bilinmektedir. Prof. Hirsch, 1934, 1935, 1936 ve 1937 mali yılları için Maarif Vekaleti emrine hükümetin verdiği iki yüz bin liralık tahsisattan yararlanmış ve fakülte kütüphanesine katkı sunmuştur (Yaşar, 2017). Prof. Hirsch, hazırladığı kitap listelerini Almanya'daki yayınevlerine göndermiş ve bütçeden aldığı ödenekle

⁸³ İstanbul Üniversitesi'nin ilk rektörlerinden Prof. Cemil Bilsel'in "İstanbul Üniversitesi Tarihi" adlı eserine göre ise bu sayı 142'dir ve bunların 28'i basılmıştır (Bilsel, 1943: 49).

karşılanan masraflar sonucunda 1935 senesinde Hukuk Fakültesi kütüphanesi bilimsel kitaplarla ile zenginleşmeye başlamıştır. Prof. Hirsch, gelen kitapların tasnifini de üstlenmiş ve özellikle asistanı Halil Arslanlı ile birlikte bu işi yürütmüştür (Yaşar, 2017).

İstanbul Üniversitesi kütüphanelerinin zenginleşmesi ve kurumsallaşmasında diğer önemli bir katkı sunan kişi sonradan öğretim üyesi olan Prof. Gottschalk'tır. Prof. Gottschalk, Berlin'de şarkiyatçılık ve felsefe eğitimi almıştır. 1914'te doktorasını tamamlamış ve 1941'de Türkiye'de kütüphane uzmanı olarak gelmiştir. Üniversitede iken tüm enstitü kütüphanelerini de yönetmiş ve Türk kütüphane sisteminin gelişmesine çok büyük katkı vermiştir (Yaşar, 2017). Bu çalışmanın Türkiye'de yükseköğretim düzeyinde başta olmak üzere kütüphanecilik sisteminin tesis edilmesinde son derece önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Üniversitenin geliştirilmesi konusunda kütüphane zenginliğine çok büyük önem veren yönetim ve yeni öğretim üyelerinin büyük çabası ile birlikte hem üniversitenin hem de fakültelerin kitap sayısında çok ciddi artışlar olmuştur.

1933-1938 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'ne bağlı fakültelere yeni alınan ve toplamda oluşan kitap sayısı miktarı Tablo 29'da verilmiştir (Dölen, 2010; Kesgin, 2010). Tabloya göre Fen Fakültesi'ndeki kitap koleksiyonundaki artış oldukça kayda değerdir. Bu durum pozitif bilimlerde bulunduklarının bir kanıtı olarak ele alınabilir. Tüm fakültelerde bu süre içinde bir artış söz konusu olmuştur. Tıp Fakültesi de koleksiyonundaki kitap miktarını 5 yıl içinde önemli bir oranda artırmış ve modern anlamda o döneme ait bilimsel çalışmaların üniversitenin koleksiyonunda olması için öğretim üyeleri çaba sarf etmiştir. İstanbul Üniversitesi'nin ilk rektörlerinden Prof. Cemil Bilsel'e göre (1943) ise 8 yılda üniversitenin kitap ihtiyacı için harcanan para 179.421 liradır.

Tablo 29. İstanbul Üniversitesi Fakültelerinde Yeni Alınan ve Toplam Kitap Sayısı

Fakülte	1933	Yeni Alınan	1938	Artış (%)
Tıp Fakültesi	18163	5762	23925	31,72
Fen Fakültesi	5215	4469	9684	85,69
Hukuk Fakültesi	22122	4980	27102	22,51

Edebiyat Fakültesi	32649	3929	36587	12,03
Umumi Kitap Sayısı	-	-	123795	-
Toplam	78149	19140	221084	24,49

Kaynak: Kesgin, 2010:102

Tablo 29’den anlaşılacağı gibi 5 yıl içerisinde bazı fakültelerin toplam kitap sayısında önemli artışlar söz konusu olmuştur. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi bünyesinde 1933-1943 arasında 14 ayrı enstitü kurulmuş ve bu enstitülerde kendi alanlarında pek çok bilimsel etkinlik ve çalışma yapılmıştır. Kurulan bu enstitüler şunlardır (Çam,2012):

- Anatomi Enstitüsü
- Histoloji Enstitüsü
- Embriyoloji Enstitüsü
- Fizyoloji Enstitüsü
- Kanser Araştırma Enstitüsü
- Hijyen Enstitüsü
- Biyokimya Enstitüsü
- Tıp Tarihi Enstitüsü
- Fizik Tedavi Enstitüsü
- Genel Patoloji Enstitüsü
- Adli Tıp Enstitüsü
- Mikrobiyoloji Enstitüsü
- Patolojik Anatomi Enstitüsü
- Farmakodinami Enstitüsü

Kurulan bu enstitülerde araştırmaları sürdüren bilim insanları yayın yapmaya da devam etmiştir. Alman bilim insanlarının Türkiye’ye gelişlerinde önemli katkısı ve aracılığı olan Prof. Schwartz’ın Türkiye’deki yıllarında kaleme aldığı bazı bilimsel yayınların künyesi aşağıda verilmiştir (Kobal, 1994):

- Pathologia Anatomia (Çeviren, M. Erel), İstanbul, 1939
- Akciğer Veremi Bilgisine Giriş (Çeviren, M. Erel), İstanbul, 1940
- Autopsia Tekniği (R. Rössler ve Muammer Yenerman ile), İstanbul, 1949
- Tüberkülozun Başlangıç Devrinde Reenfeksiyon (Çeviren, İ. Güneral), İstanbul, 1949

Prof. Schwartz o dönemde Besim Turani, Münevver Yenerman ve Bedrettin Pars gibi hususi olarak yetiştirdiği hekimler bulunmaktadır (Widmann, 2000). Dr. Schwartz’ın Türk tıp eğitimine en büyük katkısı arasında anatomik patolojide pratik eğitimin ağırlığını artırmış olması sayılabilir. Klinikopatolojik toplantılar ilk kez onun zamanında, 1942 yılında başlamıştır. Onun döneminde öğrencilerin tümü otopsi işlemine bizzat katılmıştır. İlk dönemlerinde kısa bir süre için Almanca anlattığı derslerin Türkçeye çevrilmesini beklerken, yanlış çevirileri Türkçe düzelten Schwartz’ı tıp öğrencileri dışında da birçok kişinin dikkat ile izlediği bilinmektedir (Usubütün ve Gedikoğlu, 2007). Prof. Dr. Schwartz’ın yetiştirdiği Besim Turhan,

Münevver Yenerman, Talia Bali Aykan, Süreyya Tanay, Bedrettin Pars, Kemal Akgüder, İhsan Şükrü Aksel ve Perihan Çambel Türkiye'nin ilk patoloji akademisyenleri olmuşlardır ve çeşitli patoloji kürsülerinin kurucuları arasında yer almışlardır. Ayrıca Dr. Oberndorfer, Sedat Tavat, Üveis Maskar, Osman Saka, Satı Eser gibi patoloğların yetişmesinde etkili olmuş önemli bir profesördür (Usubütün ve Gedikoğlu, 2007). Prof. Schwartz'ın (1945) "Histopatologia Dersleri" adlı kitabının o dönemde tıp eğitiminde önemli bir boşluğu doldurduğu görülmektedir. Histopatoloji hastalıklı dokuların detaylı şekilde incelenmesini sağlayan tıbbi disiplindir. Modern anlamda tıbbi çalışmaların ilerleyebilmesi ve yapılan çalışmaların öğrenciler tarafından öğrenebilmesi adına gerekli olan ders kitapları ve diğer materyallerin temini ve üretilmesi adına bu tür eserlerin kayda değer olduğu görülmektedir. Prof. Philipp Schwartz'ın (1950) kaleme aldığı diğer önemli eserlerden birisi olan "Tümörlerin Muhtelif Nevileri"⁸⁴ adlı kitaptır. Bu eserde de kanser türlerine ilişkin çeşitli bilimsel tartışmaların yapıldığı görülmektedir. Tıp alanında Türkiye'de önemli çalışmaları bulunan diğer önemli Alman profesörlerden Siegfried Oberndorfer'in kaleme aldığı eserlerden bazıları da aşağıda sunulmuştur (Kobal, 1994):

- Genel Patoloji (Çeviren, S. F. Atay, İ. Kandemir, A. Sözman ve O. Toygar), İstanbul, 1937
- Batın Uzuvarlarının Situs'u, İstanbul, 1935
- Romatizmanın Patojenisi, İstanbul, 1935
- Seçilmiş Bazı Tümörlerin Histolojik Teşhisleri, İstanbul, 1941

Siegfried Oberndorfer'in o dönem hususi öğrenciliğini yürüten Türk öğrenciler arasında Osman Saka, Üveis Maskar ve Satı Eser yer almaktadır (Widdmann, 2000). Diğer önemli tıp profesörlerinden Winterstein'in Türkiye'deki yıllarında kaleme aldığı eserler ise şöyledir (Kobal, 1994):

- Animal Fizyoloji Dersleri, (Çeviren: S. Irmak), İstanbul, 1939
- Fizyoloji Dersleri (Prof. Meliha Terzioğlu ile birlikte), İstanbul, 1951

Prof. Winterstein'in yetiştirdiği öğrenciler arasında Sadi Irmak, Meliha Terzioğlu, Halil Derman gibi önemli bilim insanları yer almaktadır (Widmann, 2000). Tıp alanında çalışan ve öne çıkan diğer bilim insanlarından Profesör Hirsch'in

⁸⁴ Bakınız Ek-35.

de Türkiye’deki görev yıllarında kaleme aldığı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların künyesi aşağıdadır (Kobal, 1994):

- Hıfzıssıhha Ders Kitabı (Doç. Dr. Muhiddin Erel ile birlikte), İki Cilt, İstanbul, 1938 ve 1940
- Hıfzıssıhha Praktikumı (Doç. Dr. Muhiddin Erel ile), İstanbul, 1937

Prof. Hirsch’in yetiştirdiği bilim insanları arasında Muhiddin Erel ve Sıtkı Velicangil önde gelmektedir. Profesör Hugo Braun mikrobiyoloji alanında yaptığı çalışmalar ve ortaya koyduğu eserler ile Türk yükseköğretime önemli katkılar sunmuştur. Türkiye’de iken yazdığı çalışmaların künyesi aşağıda sunulmuştur (Kobal, 1994):

- Salmonella Grubunun Bakteriyolojisi (Doç. Dr. Ömer Özek ile), İstanbul, 1946
- Salmonellaların Fermantasyon Kabiliyetleri Hakkında (Türkçe ve Almanca olarak Ferda Gök ve Hikmet Gence ile), İstanbul, 1951
- Mikrobiyoloji ve Salgınlar Bilgisi Ders Kitabı, 2 cilt, (Çeviren, Z. Öktem), İstanbul, 1940

Profesör Braun’un yetiştirdiği önemli bilim insanları arasında Ömer Özek ve Ekrem Kadri Unat ön sırada yer almaktadır (Widmann, 2000). Alman profesör Liepschitz farmakoloji alanında yaptığı çalışmalar ile Türk yükseköğretime önemli hizmetler yapmıştır. Türkiye’de iken yazdığı eserin künyesi aşağıdadır:

- Hayati ve Tıbbi Kimya Dersleri (Çeviren, S. Atademir), İstanbul, 1937

Profesör Liepschitz kendi alanında Kazı Arısan, Naşit Erez ve Ertuğrul Yenen gibi önemli bilim insanlarının yetişmesini sağlamıştır (Widmann, 2000). Profesör Liepschitz’in ABD’ye gitmesinden sonra kürsüsüne görevlendirilen Prof. Haurowitz de alanında önemli çalışmalar sunmuştur. Yazdığı kitapların künyesi aşağıda verilmiştir (Kobal, 1994):

- Hayati ve Tıbbi Kimya (Çeviren, S. Irmak ve M. O. Saka), İstanbul, 1940
- Fortschritte der Biochemie 1938-1947 (Biyokimyada İlerlemeler), Basel, 1948

Prof. Haurowitz'in⁸⁵ yetiştirdiği Türk bilim insanları arasında Mutahhar M. Yenson, Şevket Tekman, Hatice Bodur, Fahamet Aras, Muzaffer Acarbey yer almaktadır (Widmann, 2000).

Dâhiliye alanında önemli eserleri ve çalışmaları bulunan Prof. Erich Frank'ın yazdığı kitapların künyesi aşağıda sunulmuştur (Kobal, 1994):

- Dâhili Böbrek Hastalıkları Kliniği (Çeviren, N. Bilhan), İstanbul, 1941
- İç Hastalıkları Klinik Dersleri, Üç cilt, 1951-1956

Prof. Erich Frank, aynı zamanda *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası'nın* (1938) kurulmasını sağlamış bir öğretim üyesidir (Bingün, 1990).

Önemli Alman cerrahlardan Profesör Rudolf Nissen'in Türkiye'de iken yazdığı kitapların künyesi ise şöyledir (Kobal, 1994):

- Cerrahi Endikasyonları (Çeviren, K. Baran), İstanbul, 1938
- Genel Şirürji Dersleri (Doç. Dr. Fahri Arel ile birlikte), İstanbul, 1938

Profesör Rudolf Nissen'in yetiştirdiği ünlü Türk bilim insanları arasında Fahri Arel, Feyyaz Berkay, Derviş Manizade, Burhaneddin Toker ve Gazi Yaşargil yer almaktadır (Widmann, 2000). Prof. R. Nissen 1933 senesinde henüz 37 yaşında iken Ordinaryüs Profesör unvanıyla İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. Cerrahi Kliniğine yönetici olarak görevlendirilmiştir. 1939 senesinin bitimine kadar Cerrahpaşa Cerrahi Kliniğinde çok verimli çalışmalarda ve araştırmalarda bulunmuş ve bu arada bazı yeni ameliyat teknikleri geliştirmiştir. Ayrıca yetiştirdiği cerrahlarla Türk Cerrahisine çok önemli katkıları olmuştur. Prof. Nissen, üniversite için yeni bir cerrahi binasının planlanmasına ve inşaatına öncülük etmiştir.

Prof. Nissen'in Türkçe ve Almanca dört cerrahi kitabı, altmış iki Türkçe bilimsel yayını bulunmaktadır. Dünyada ilk kez yaptığı ameliyatlara o dönemde bir efsane olmuştur, örneğin 1936'da yaptığı ameliyat daha sonra "Nissen fundoplikasyonu" işleminin esasını teşkil etmiştir (Batırel ve Yüksel, 2000; Ceylan, 2012; Göksoy, 2001). Prof. Nissen, Türkiye'deki sözleşmesi sona erdikten sonra

⁸⁵ Prof. Haurowitz'in danışmanlığında tamamlanan bazı doktora tezleri şöyledir: 1- Fahamet Bursa (Aras), 1947, Proteinlerde uç gruplar problemi. 2- Mürvet Bilen, 1948, Glutamin'in protein molekülündeki bağlanış tarzı. 3- Radiye Cindi, 1948, Asparagin ve Glutamin'in dezamidasyon sürati sabitlerinin ve termodinamik potansiyellerinin hesabı. (Kaynak: Günergun ve Ata, 2007)

ABD'ye gitmiş, 1940-1952 arasında Boston ve New York'ta çalışmıştır ancak Türkiye'deki öğrencileri ve meslektaşları ile temasını hiç kesmemiştir. Almanya'dan Türkiye'ye gelen mülteci bilim insanları içerisinde anılarını kaleme alan ilk profesör de Rudolf Nissen olmuştur. Profesör Nissen, 1981 yılında ABD'de vefat etmiştir (Batırel ve Yüksel, 2000; Ceylan, 2012; Göksoy, 2001).

Kadın Hastalıkları dalında çalışmaları olan ve önemli isimler yetiştirdiği gibi önemli eserleri de kaleme alan diğer profesör ise Wilhelm Liepmann'dır. Prof. Liepmann'ın eserleri şöyledir (Kobal, 1994):

- Hekimlere ve Tıp Talebelerine Mahsus Doğum Ameliyatı, İstanbul, 1966
- Pratik Jinekoloji Ders Kitabı (Çeviren, S. Irmak), İstanbul, 1938

Profesör Liepmann'ın yetiştirdiği Türk öğrenciler arasında Naşit Erez ve T. Remzi Kazancıgil öne çıkmaktadır (Widmann, 2000). Profesör Liepmann'ın özellikle jinekolojiye dair ortaya koyduğu çeşitli bilimsel çalışmaların yanı sıra vermiş olduğu konferanslar ile toplumda kadın hastalıkları ile doğum konusu hakkında önemli bir bilinç kazanılması konusunda önemli adımlar olarak değerlendirilebilir. Namal'a göre (2008) Profesör Liepmann⁸⁶, Almanya'da üstünde sıklıkla çalıştığı “fabrikada çalışmanın kadın, özellikle gebe kadına etkisi” konusu, Türkiye'nin o dönem yeni yeni sanayileşmekte olduğundan Türkiye için de önem arz etmektedir. Türkiye'de de özellikle o dönemde tütün ve tekstil sanayiinde kadın işçilerin sayısının çok olduğu görülmektedir. Bu konuda Almanya'da gebeliği bulunan kadına çalışma hayatında sağlanan sosyal hakları Türkiye'de de tanıtır, Türk jinekologlarına, fabrikada çalışan kadınların sağlıklarını yakındana takip etmeleri konusunda çağrıda bulunmuştur. Ayrıca büyük bir savaştan çıkan Türkiye'nin yeniden genç ve sağlıklı bir nüfusa kavuşabilmesi adına atılacak nüfus politikaları ve doğuma yönelik adımlar konusunda önemli girişimleri olmuştur.

Diş hekimliği alanında öncülerden olan Profesör Alfred Kantorwicz, Türkiye'ye geldikten sonra alanında pek çok araştırma ve yayın yapmış ve pek çok öğrenci yetiştirtirmiştir. Yetiştirdiği öne çıkan öğrenciler arasında Pertev Ata ve

⁸⁶ Prof. Liepmann'ın ve Prof. Tevfik Remzi'nin 1938 yılında yurt dışında katılmak istedikleri bilimsel bir kongreye dair yolluk-yevmiye matrahları ve izin belgesi için bakınız Ek-34

Lem'i Berger yer almaktadır. Yayımladığı çalışmalara ilişkin künyesi aşağıda verilmiştir (Kobal, 1994):

- Dış Tababeti İmtihanı için Repetitorium (Çev., M. A. Erel ve P. Ata), İstanbul, 1938
- Dış Tananeti Preklinik Laboratorium Bilgisi (Çev., L. Belger), İstanbul, 1940 ve Dış Tababeti Şirurjisi (Çeviren, P. Ata), İstanbul, 1943

Tıp Fakültesi'nde görev yapan pek çok profesörün olduğu gibi diğer fakültelerde görev yapan Alman bilim insanları kendi alanlarında değerli çalışmalara ve araştırmalara yer vermiştir. Bu fakültelerden birisi de Fen Fakültesi'dir. Fen Fakültesi içinde bulunan değişik kürsülerde görevli bilim insanları ve yardımcıları Türkiye'de bulunduğu dönemlerde yaptıkları araştırmalar yayımlayarak üniversitenin ve dolayısıyla da Türk yükseköğretiminin zenginleşmesine olanak sağlamışlardır. Bu profesörlerden birisi matematikçi Willy Prager'dir.⁸⁷ Göttingen Üniversitesi'nden Türkiye'ye gelen Profesör Prager'in hazırladığı kitapların künyesi aşağıda verilmiştir (Widmann, 2000):

- Tersimî Hendese, İki Cilt, (N. Topuz ve Y. Kansu ile birlikte), İstanbul, 1937. İkinci cilt F. Gürsan⁸⁸ ve N. Topuz ile birlikte, İstanbul, 1941
- Mekanîğe Giriş (F. Gürsan ile birlikte), İstanbul, 1941

Profesör Willy Prager, *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Mecmuası'nın* (1935) kurulması ve çıkarılmasında birinci derecede rol üstlenmiş bir isimdir (Bingün, 1990).

Fen Fakültesi'nin önemli profesörlerinden E. F. Freundlich'in de "Astronomi" (Çeviren, F. Yeniçay, İstanbul, 1937) kitabı bulunmaktadır. Profesör E. F. Freundlich'in yetiştirdiği önemli bilim insanları arasında Paris Pışmış de Recillas ve Nüzhet Gökdoğan önde gelmektedir (Widmann, 2000). Astronomi Enstitüsü başkanlığını da bir süre yürüten Profesör E. F. Freundlich'in 1938'de Türkiye'den

⁸⁷ Prof. Wrager'in danışmanlığında ortaya çıkan bazı doktora tezleri şöyledir: 1-Lütfi Biran, 1941, Regle yüzeylerin yersâî eğrilerin etüdüne benzer tarzda tetkiki. 2- I-Kapuano, 1944, Hencky-Prandtl şebekeleri hakkında. 3- Mehmet Anas, 1941, Vasatî eğriliğin ikinci Beltramiyenî sıfır olan satırlar. (Kaynak: Günergun ve Ata, 2007; İshakoğlu-Kadoğlu, 1998:71).

⁸⁸ "Sapık bir eğrinin yüksek mertebeden unsuru" adlı doktora tezinin sahibidir (1946). (Kaynak: İshakoğlu-Kadoğlu, 1998:71)

ayrılmasını müteakiben yerine Kiel Üniversitesi profesörlerinden Rosenberg gelmiştir. Rosenberg'in yaptığı bazı yayınların künyesi şöyledir:

- Kuyruklu Yıldızlar, Kayan Yıldızlar ve Meroitler, Üniversite Konferansları, İstanbul, 1938-39
- Toplu Bibliyografya, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Mecmuası, Cilt 5, İstanbul, 1940

Kimya alanında son derece yetkin çalışmaları bulunan ve önde gelen profesörlerden olan Fritz Arndt⁸⁹ aynı zamanda bir Kimya Enstitüsü kurulmasına da öncülük etmiştir. Prof. Arndt, Türkiye yıllarında Baha Erdem, Muvaffak Seyhan, Muzaffer Acarbay, Cemil Dikmen gibi bilim insanlarının yetişmesine birinci dereceden katkı sunmuştur. Profesör Arndt kitaplarında “atom numarası” yerine “atom ağırlığı” kavramını kullanmıştır. Profesör Arndt'ın kaleme aldığı bazı eserlerin künye bilgileri ise aşağıda verilmiştir (Dölen, 2010; Widmann, 2000):

- Kısa Kimya Tatbikatı, İstanbul, 1934
- Gayri Uzvi Kimyadan İlk Tatbikat, İstanbul, 1935
- Anorganik Kimyaya Başlangıç Laboratuvarı, İstanbul, 1945-1946
- Yeni Denel Organik Kimya (L. Ergener ile birlikte), İstanbul, 1950

Kimya alanında çalışmaları bulunan diğer önemli bir isim ise F. L. Breusch'tur.⁹⁰ Prof. Breusch yeni bir Kimya Enstitüsü kurulmasına öncülük etmiştir ve uzun süre boyunca Türk kimyagerlerin yetişmesine emek harcamıştır. F. L. Breusch'un Türkiye'de bulunduğu yıllarda kaleme aldığı eserler şu şekildedir:

- Organik Kimya (Çeviren, R. Tulus), İstanbul, 1941
- Lehrbuch der Gesamten Chemie, Basel, 1948
- Genel ve Anorganik Kimya (Çeviren, R. Tulus), İstanbul, 1942

Breusch'un kitaplarından başka çeşitli bilimsel dergilerde yayımlanmış biyokimyaya ilişkin 110 adet makalesi mevcuttur.

⁸⁹ Prof. Arndt nezaretinde tamamlanan bazı doktora tezleri şöyledir: 1-Lütfi Ergener, 1940, Über Tautomerie und Aromatisierung cyclischer Carbonamide. 2- Ayşe Akön Tarlan, 1943, Urazol'un metil türevleri ve tautomerisi. 3- Ragıp Gingök, 1948, Clemmensen indirgenmesi. 4-Müzeyyen Tüngen, 1949, Kürkürtlü ve kükürtsüz osazonların mukayesesi cumarin sırasında alfa-gama-pyron tautomerisi. 5-Turgut Sevrge, 1949, Piridin bazlarında saf piridin elde edilmesi. 6-Ertuğrul Ayça, 1949, Cumarin ve Chromon tautomerisi. 7- Saime Tüccarbaşı, 1949, Ketol grubunun endiol grubuna geçmesi hakkında tetkikler. 8- Orhan Kutlu, 1950, 4-oksi karbostyiril kimyasının aydınlatılması (Kaynak: Günerug ve Ata, 2007). Prof. Arndt, toplamda 1934-1955 arasında 12 doktora tezi yönetmiştir.

⁹⁰ Prof. Breusch nezaretinde hazırlanan bazı doktora tezleri şöyledir: 1- Emin Ulusoy, 1947, Yağ asidlerinin bis ürediler şeklinde tecrid ve teşhisleri. 2-Emin Dikman, 1949, Dallanmış may asitlerinin sentezi. 3- Halit Keskin, 1943, Trifenil fosfatlara dair. (Kaynak: Günerug ve Ata, 2007). Prof. Breusch toplamda 1941-1971 arasında 13 doktora tezi yönetmiştir.

Fen Fakültesi'nin diğer önemli bir bilim dalı ise Biyoloji'dir. Biyoloji bölümüne bağlı başkanlığını Leo Brauner'in⁹¹ yürüttüğü Botanik ve Fizyoloji Sistematigi Enstitüsü çatısı altında pek çok bilimsel faaliyet gerçekleştirilmiştir ve önemli Türk biyolog ile botanikçilerin yetişmesine katkı sağlamıştır. Leo Brauner'in eserlerinin künye bilgisi aşağıdadır (Widmann, 2000):

- Nebatların Metabolizma Fizyolojisi (Çeviren, L. Irmak), İstanbul, 1939
- Nebatların Büyüme ve Hareket Fizyolojisi (Çeviren, L. Irmak), İstanbul, 1940
- Tohumlu Bitkilerin Sistematigi (M. Hasman ile birlikte), İstanbul, 1945
- Kriptogramların Sistematigi ve Evrimi (Çeviren, L. Irmak), İstanbul, 1946

Biyoloji dalında çalışmaları olan Farmakobotanik Enstitüsü müdürlüğünü de yürüten diğer bir bilim insanı Afred Heilbronn'dur.⁹² Heilbronn ayrıca İstanbul'da bir botanik bahçesi de meydana getirmiştir ve pek çok Türk öğrenci yetiştirmiştir. Yetiştirdiği öğrenciler arasında Sara Akdik, Nebahat Yakar-Olgun ve Mehpere Başarman-Heilbronn ön sırada gelmektedir. Heilbronn'un yazdığı bazı eserlerin bilgileri ise şu şekildedir (Widmann, 2000):

- Principia Genetica (Kalıtım Biliminin Temel Anlamları ve Temel Vakıaları, Prof. Kosswig ile birlikte, Çeviren S. Akdik), İstanbul, 1947
- İspençiyari Nebatat (Çeviren, S. Akdik), İstanbul, 1940
- Nebatat Biyolojisi, İki Cilt, (Çeviren, S. Akdik), İstanbul, 1943, 1946-1950

Prof. Afred Heilbronn, Türkiye'de genetik biliminin kökleşmesinde ve büyümesinde çok önemli adımlar attığı gibi pek çok Türk genetikçi de yetişmesine katkı sunmuştur. Ayrıca genetik biliminin Türkiye'de tarım alanında kullanılması

⁹¹ Prof. Brauner'n danışmanlığında bitirilen bazı doktora tezleri şöyledir: 1- Lütfiye Irmak, 1938, Canlı nebat hücrelerinin şeker permabilitesi üzerine liyotropik tesiri. 2- Sıdika Aykın, 1941, Canlı ve cansız osmotik sistemlerde su permeabilitesiyle emme potansiyeli. 3- Mürüvvet Hasman, 1942, Bitki dokularındaki emme basıncı tayinlerinde (derminant grafik) şekillerine tesir eden faktörlerin etüdü. (Kaynak: Günerugn ve Ata, 2007).

⁹² Prof. Heilbronn danışmanlığında bitirilen bazı doktora tezleri şöyledir: 1- Nebahat Yakar Tan, 1943, Digitalis ferruginea L.'nin morfolojisel ve anatomik karakterleri. 2- Sara Akdik, 1945, Bir Crispa mutantın anatomi ve morfolojisi hakkında. 3- Neva Elgin, 1948, Pelorganum vulgarisin primer yapraklarının georeaksionları üzerine incelemeler. 4- Fatma Sayı, 1949, Anadolu step bitkilerinden Onobrichis argyre Boiss.'nin kuraklığa karşı direncini sağlayan bazı özellikleri. (Kaynak: Günerugn ve Ata, 2007). Prof. Heilbronn, toplamda 1933-1955 arasında 11 doktora tezi yönetmiştir.

konusunda Prof. Alfred Heilbronn öncü bilim insanları arasında yer almaktadır. Heilbronn Botanik Enstitüsü içindeki Farmakobotanik ve Genetik Bölümü içinde genetik ile ilgili farklı çalışmalarda bulunmuşlar, öğrencilerini de bu konudaki çalışmalara yönlendirmişlerdir. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinin Botanik Enstitüsünde yapılan genetik çalışmalarının tümü, Enstitüsünün iki bölümünden biri olan, Alfred Heilbronn idaresindeki Farmakobotanik ve Genetik Enstitüsünde yapılmıştır (Ersöz, 2014). Alfred Heilbronn ve Farmakobotanik ve Genetik Enstitüsünde yönetiminde çalışan bilim insanları, özellikle *Bryonia* ve *Digitalis* gibi bitki sınıflarında yapmış oldukları çaprazlama ve cinsiyet karakter deneyleri ile genetik araştırmalarına katkıda bulunmuşlardır (Ersöz, 2014).

Prof. Alfred Heilbronn'un Prof. Curt Kosswig⁹³ ile 1947'de kaleme aldığı birkaç eseri vardır. Bu eserlerinde bilim insanları o dönem içinde kalıtıma dönük araştırmaların temelini oluşturmaya başlamışlardır. Canlıların biyolojik yaşantısına dair oldukça önemli bir kısmı oluşturan genetik faktörlerin ve gen aktarımının nesiller arasında nasıl olduğunun bilgisini üretmek ve bunu yayımlamak tıbbi bilginin ilerlemesinde ve öğrenciler tarafından öğrenilmesinde katkı sunmuştur.

Fen Fakültesi'nin diğer bir bilim dalı olan Zooloji'nin önemli yabancı bilim insanlarından Profesör Curt Kosswig daha sonradan açılacak üniversitelerdeki Türk zooloji profesörlerinin de hocalığını yapmıştır. 1954-1955'e kadar sürdürdüğü çalışmalarının sonucunda bazı eserler kaleme almıştır. Bunlardan bazılarının künye bilgileri şöyledir (Kobal, 1994):

- Hayvanat Notları, İstanbul, 1937-1938
- Hayvanat Hulasası, İstanbul, 1938
- Umumi Zooloji (Çeviren, M. Çağlar, S. Ergene), İstanbul, 1941
- Genel Zooloji, 3. baskı, İstanbul, 1947

⁹³ Prof. Kosswig nezaretinde bitirilen bazı doktora tezleri şöyledir: 1- Fahire Battalgil, 1939, Decapod Crustacea'nın kromozom adedi. 2- Firüzan Sözer, 1939, Türkiye Gobiidleri. 3- Fazıla Şevket Giz, 1943, Changes in the lymph nodes of rabbits following thyroid feeding. 4- Fethi Akşıray, 1946, Anadolu'nun Cyprinodontid faunası hakkında. 5- Melekper Oktay, 1949, Melophagus ovinus'un yağ cismi hakkında araştırmalar. 5- Nezihe Öztan, 1953, Anadolu'da yaşayan Cyprinodontidae ve melezlerin seksüel differansiyasyonlarına ait histolojik ve sitolojik incelemeler. 6- Perihan Şadoğlu, 1953, Nyctevibozca africana'nın göz yapısı. 7- Saime Hacer Özarslan, 1955, Anadolu Cyprinodontidlerinin akrabalık dereceleri hakkında morfolojik ve anatomik araştırmalar. (Kaynak: Günerugun ve Ata, 2007). Prof. Kosswig, toplamda 1933-1955 arasında 12 doktora tezi yönetmiştir.

İstanbul Üniversitesi'nin yayınlarının zenginleşmesinde ve çeşitlenmesinde önemli katkılar veren diğer bir fakülte ise Edebiyat Fakültesidir. Edebiyat Fakültesi içerisinde Felsefe, Filoloji, Asya Dilleri, Türkoloji, Romatoloji, Tarih, Coğrafya, Arkeoloji gibi bilim dalları yer almaktaydı. Bu bilim dalları içerisinde bulunan öğretim üyeleri kendi alanlarını besleyecek nitelikte bilimsel çalışmaları meydana getirmiş ve üniversitenin koleksiyonuna katmışlardır. Felsefe bölümünün önemli profesörlerinden Hans Reichenbach o dönem içinde kendisine yardımcı olarak Nusret Hızır'ı (Türkiye'de felsefeye önemli katkılar sunmuş öncülerden) almıştır. Prof. Reichenbach'ın kaleme aldığı bazı eserlerin künye bilgileri ise şöyledir:

- Experience and Prediction: Chicago (1938)
- Lojistik (Çeviren, H. V. Eralp), İstanbul, 1939

Prof. Reichenbach'ın yetiştirdiği önemli felsefeciler arasında Nusret Hızır, Vehbi Eralp ve Mermi Uygur yer almaktadır (Bingün, 1990; Kobal, 1994). Prof. Reichenbach dünya çapında bir bilimsel şöhrete haiz bir bilim insanı olarak yaptığı çalışmaların ardından Türkiye'den erken ayrılmış ve yerine 1936'da yine kendisi gibi meşhur felsefe tarihçisi Ernst von Aster bölüm başkanı olarak gelmiştir.

Prof. Ernst von Aster 1948 yılında hayatını kaybedene dek Türkiye'de yaşamıştır. Prof. Ernst von Aster'in yetiştirdiği en önemli Türk felsefeciler arasında Macit Gökberk, Bedia Akarsu, Nermi Uygur, İsmail Tunalı, Hüseyin Batuhan, Sabri Özbaydar, Cavit Tütengil, Kamuran Birand ve Takiyettin Mengüşoğlu yer almaktadır. Türkiye'de bulunduğu sıralarda üniversite yayıncılığının ilerlemesinde son derece etkili çalışmaları olan Prof. Ernst Von Aster "Felsefe Arşivi" dergisinin yayın hayatına girmesini sağlamıştır. Ayrıca başka eserlerine ilişkin künye bilgileri de aşağıda verilmiştir (Bingün, 1990; Kobal, 1994):

- Bilgi Teorisi ve Mantık (Çeviren, Macit Gökberk), İstanbul, 1945
- Felsefe Dersleri Tarihi (Çeviren, Macit Gökberk), İstanbul, 1943
- Hukuk Felsefesi Dersleri (Çeviren, O. M. Çağıl), İstanbul, 1943

Prof. Ernst Von Aster öğrencilerinden Bedia Akarsu'nun (1949) ve Macit Gökberk'in (1949) hocaları hakkında yazdığı ve Prof. Ernst Von Aster'in kurucusu olduğu Felsefe Arşivi'nde yayımlanan makaleleri söz konusudur. Hem Bedia Akarsu'nun hem de Macit Gökberk'in hem Türk hem de dünya felsefe literatürüne

yaptıkları katkı göz önüne alındığında Prof. Ernst Von Aster'in bu kişileri güçlü şekilde yetiştirdiği ve kurmuş oldukları süreli yayınla da çalışmalarını daha geniş kitlelere ulaştırmak istedikleri görülmektedir. Felsefî retoriğin ve dilin güçlenmesinde bu minvalde kaleme alınan eserlerin yaygınlaşması son derece önem arz etmektedir. Daha çok görünür olması bu yayınlar aracılığıyla felsefî dili daha çok benimsenir hale getirmektedir. Aynı dergide Prof. Ernst Von Aster'in kendisinin de çeşitli çalışmaları yer almış ve felsefenin farklı alt alanlarına ilişkin bilimsel ve felsefî birikimini Türkiye'de felsefenin gelişmesi konusunda kullanmıştır. Yine Türkiye'nin felsefî literatürüne oldukça önemli katkılar sunan ve Türk felsefe tarihinde bir otorite olarak kabul edilen Hilmi Ziya Ülken'in Prof. Ernst Von Aster hakkında bir makalesini Felsefe Arşivi dergisinde görmek mümkündür. Bu dergide özellikle Yunan dili, felsefesi ve kültürü hakkında hatırı sayılır birikimi olan Prof. Walter Kranz'ın çalışmalarına da rastlanmaktadır. Türkiye'de olduğu süre içinde İsmail Tunalı gibi önemli Türk felsefecilerin de yetişmesine katkı sunan Prof. Walter Kranz yaptığı araştırmaların bir kısmını Türkiye'de iken yayımlamıştır. Bu durum üniversiteye ve Türk akademisine, daha özelde ise Türk felsefesine hem doğrudan hem dolaylı katkılar sunmuştur.

Filoloji dalındaki çalışmaları ile bilinen Prof. Auerbach da dönemin üretken profesörleri arasında yer almaktadır. Süheyla Bayrav ve Nesteren Dirvana gibi bazı önemli Türk filologların da yetişmesine katkı sunmuştur. Kendi alanında yaptığı bazı çalışmaların ve yayınların künye bilgisi şöyledir (Widmann, 2000):

- Mimesis, Dargestellte Wirklichkeit in der Abendländerchen Literatur, Bern, 1946
- Dante Hakkında Yeni Araştırmalar, İstanbuler Schriften, 1944
- Roman Filolojisine Giriş (Çeviren, S. Bayrav), İstanbul, 1944

Prof. Auerbach'ın (1946) Felsefe Arşivi dergisinde yayımlanan bazı çalışmaları söz konusudur. Özellikle dilbiliminin Türkiye'de bir disiplin olarak yerleşmesinde hem ürettikleri hem de yetiştirdiği öğrenciler, ki bunlar arasında Sabahattin Eyüboğlu, Mina Urgan, Güzin Dino, Azra Erhat gibi tanınmış isimler vardır, aracılığıyla önemli katkılar sunmuştur. Özellikle “Yabanın Tuzlu Ekmeği”

adlı meşhur eseri ile Avrupa'daki dil ve edebiyatın gelişim serüvenini irdelemiştir. Türkiye'de iken öğrencileri Mina Urgan ve Azra Erhat ile kaleme aldığı "Mimesis" (1946) adlı kült felsefi eseri özellikle sanatın ne'liği ve ontolojisi ile aynı zamanda mitolojideki yeri ile ilgili son derece önemli bir katkı sunmuştur.

İstanbul Üniversitesi'nin Pedagoji Enstitüsü'nde görevli Profesör Wilhelm Peters⁹⁴ daha önce psikoloji profesörü olarak görev yaptığı yerden ayrılarak Türkiye'ye gelmiştir. 1953 yılında emekli olmuş ve Almanya'ya dönmüştür. Profesör Wilhelm Peters, Türkiye'de iken önemli isimlerin yetişmesine öncülük etmiştir ve bunlar arasında Mümtaz Turhan, Beyhan Toğrul ve Refia Şemin sayılabilir. Türkiye'deki çalışma yıllarında kaleme aldığı eserlere ilişkin künye bilgisi ise şöyledir (Kobal, 1994):

- Die Geistige Entwicklung als soziales Problem, İstanbul, 1938
- Ergenlik ve Delikanlılık Çağı (Çeviren, Mümtaz Turhan)

Profesör Wilhelm Peters'in (1952a ve 1952b) İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları dergisinde yayımlanan makaleleri söz konusudur. Profesör Wilhelm Peters'in özellikle eğitim psikolojisi alanında yaptığı çalışmalar Türkiye'de daha sonra pedagoji konusunda otorite sayılabilecek kişilerin yetişmesinde büyük katkı sunmuştur. Pedagojiyi psikolojiyle iç içe değerlendirerek yaptığı araştırmalar o döneme kadar yapılmayan ampirik araştırmalar Prof. Peters'in katkılarını değerli kılmaktadır.

Filolojinin önemli isimlerinden Profesör Clemens Bosch, Türkiye'ye gelmeden önce tarih profesörü olarak Jena Üniversitesi'nde çalışmaktaydı. Sonraki yıllarda Müslüman olarak "Emin" adını alan Prof. Bosch'un yetiştirdiği öğrenciler arasında Sabahat Atlan yer almaktadır. Yaptığı bazı yayınların künye bilgisi şöyledir:

- Türkiye'deki Antik Devirdeki Meskûkâtına Dair Bibliyografya, Ankara, 1949

⁹⁴ Prof. Peters nezaretinde bitirilen bazı doktora tezleri şöyledir: 1- Mişel Siyon, 1951, Türkiye ihtiyar ve gençlerdeki Sheldon tipleri. 2- Handan Bece, 1952, İdraki gradation tipleri. 3- Ayşe Beğlan Birand Toğrul, 1954, Sanatkarlarla sanatkar olmayanların sanat eserini değerlendirmeleri arasındaki farklar. 4- Sera Kemalof Avidor, 1957, Teessüri hatıraların tetkiki, hiddet, sevinç, keder, korku ve psikodiagnostik imkanları. (Kaynak: Günergun, 2007)

- 1947 Senesi Side Kazılarına Dair Ön Rapor (A. M. Mansel ve J. İnan ile birlikte), Ankara, 1951
- Pamphla Tarihine Dair Tetkikler (Çeviren, S. Atlan), Ankara, 1957
- Antalya Bölgesinde Araştırmalar (Çeviren, S. Atlan), Ankara, 1957
- Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara im Altertum, Ankara, 1957
- Roma Tarihinin Ana Hatları (Çeviren, S. Atlan), İstanbul, 1940
- Helenizm Tarihinin Ana Hatları (Çeviren A. Erzen), İstanbul, 1942

Prof. Bosch'un (1942) İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası'nda yayımladığı bazı çalışmaları söz konusudur. Özellikle antik çağa ilişkin tarih bilgisini, arkeolojinin ve literatürünün gelişmesinde yaptığı çalışmalar oldukça kayda değer niteliktedir. Prof. Bosch 1939 yılına kadar İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde numizmatik uzmanı olarak görev almıştır. Antik sikke koleksiyonlarını sınıflandırmada da büyük katkıları olmuştur. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde görev aldığı periyotta, müzede sergilenen Yunan, Roma ve Bizans sikkeleri için 3 ciltlik bir katalog ve “Eski Sikkeler Rehberi: 1. Bölüm: Yunan-Romen-Bizantin ve Avrupa Sikkeleri” başlığını taşıyan bir rehber kitap hazırlamıştır.

Filoloji dalının diğer önemli profesörlerinden birisi de Helmut Ritter'dir⁹⁵ (Prof. Fuat Sezgin'in de hocasıdır). Prof. Ritter, 1935-38 arasında Arapça, Farsça, Türkçe üzerine dersler ve vermiş ve “Karagöz: Türkische Schattenspiele (C1-C2), 1940, C3, 1953” adlı eseri Türkiye’de iken yazmıştır. Ayrıca *Oriens* adlı bir dergi de yayılayan Prof. Ritter'in Türk öğrencileri arasında o dönem Ahmed Ateş ve Özgün Baykal'ı da saymak mümkündür (Kobal, 1994). Prof. Helmut Ritter'in Türkiye’ye gelmesine ise o dönem Avrupa’da öğrenci olarak bulunan bazı Türkler vesile olmuştur. Bu öğrenciler arasında Mazhar Şevket İpşiroğlu ön sırada yer almaktadır (Bingün, 1990). Prof. Ritter'in öğrencisi Ahmed Ateş'in (1964) hocası Ritter hakkında İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası'nda yayımlanan makaleleri vardır. Ateş’e göre (1964) Prof. Ritter İstanbul’dayken çalışmalarını yerel imkânları gözeterek, şu yönde yoğunlaştırmıştır:

- a. O zamana kadar ilim âleminde önemi takdir edilmekle beraber, az araştırılmış olan İstanbul kütüphanelerinde çalışmak

⁹⁵ Prof. Ritter'in nezaretinde bitirilen bazı doktora tezleri şöyledir: 1- İbrahim Kutluk, 1950, Feridüddin Attar'ın Musibetnamesinin edisyon kritik ve mündericat tahlili kısmen tercümesi ve şerhi. 2-Fuat Sezgin, 1950, Mecaz'ül Kur'an: Mukaddeme, notlar ve metin.

- b. Burada tespit ettiği mühim eserleri, bir seri makaleler hâlinde, ilim âlemine tanıtmak
- c. Önemli metinleri bastırmak

Bu çalışmaları sonunda Prof. Ritter, *Philologica* adını verdiği, bilhassa yayımlandığı zaman için son derecede önemli olan bir seri makale yazmıştır. Prof. Dr. H. Ritter, zaman içinde kendi çalışma sahasını da genişletmiştir. O zamanlara kadar yalnız İstanbul kütüphanelerinde araştırmalar yapmış olduğu hâlde, Edebiyat Fakültesi'nin temin etmiş olduğu imkânlardan istifade ederek, öğrencileri ve asistanları ile birlikte, başta Bursa olmak üzere, diğer Anadolu'da çeşitli kütüphanelerde araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmaların neticelerini *Oriens*'e yazdığı oldukça değerli ve yeni bilimsel ufuklar meydana getiren uzun bir makalesinde yayımlamıştır. Bu arada uzun zaman ihmal etmiş veya yeniden ele almak fırsatını elde edememiş olduğu Karagöz metinlerini de tespit etmeye ve yayımlamaya imkân bulmuştur (Ateş, 1964). Prof. Ritter'in (1934, 1942, 1945) İstanbul Üniversitesi *Türkiyat Mecmuası*'nda yayımlanan kendi araştırmaları da vardır.

Hukuk Fakültesi bünyesinde o dönem beş araştırma enstitüsü kurulmuştur. Bunlar Medeni Hukuk Enstitüsü, Kriminoloji Enstitüsü, Amme Hukuku Enstitüsü, Devlet Hukuku Enstitüsü ve İktisat-Sosyoloji Enstitüsü şeklindedir. Bu enstitüler aracılığı ile bilim insanları araştırma ve yayınları gerçekleştirmiştir (Çam, 2012). Hukuk Fakültesinde o dönem görev yapan bazı profesörlerin çalışmaları o dönemin hukuk literatürünün zenginleşmesine son derece büyük katkılar sunmuştur. Bu profesörlerden birisi olan Andreas Bertalan Schwarz'ın kaleme aldığı hukuk kitaplarından bazıları şunlardır (Widmann, 2000):

- Aile Hukuku (Çeviren B. Davran), İstanbul, 1942
- Roma Hukuku Dersleri (Çeviren, T. Basman Rado), İstanbul, 1943
- Borçlar Hukuku Dersleri (Çeviren, B. Davran), İstanbul, 1948

Andreas Bertelen Schwartz'ın yetiştirdiği önemli isimler arasında Bülent Davran, Türkan Rado ve Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ile Ziya Umur gelmektedir⁹⁶

⁹⁶ Prof. Horst Widmann, "Atatürk ve Üniversite Reformu" (1981, sf.102) adlı eserden naklettiğine göre Prof. Schwarz'ın Türkiye'deki hukuk çalışmalarına en büyük katkıları arasında kendi dersinde Avrupa hukukuna dayanan kavramları Türkçeye kazandırması ve bunları Türk hukuku için daha sade hale getirmesi sayılmaktadır. Dönemin siyasi iradesi tarafından ısrarla istenen hukukta reform çabalarının gerisinde Prof. Schwarz'ın çalışmaları yer almaktadır.

(Widmann, 1981). Önemli bir diğer hukukçu ise Ernst Hirsch'tir.⁹⁷ 1952'de Almanya'ya dönene kadar Türkiye'de kalan ve ders veren Prof. Hirsch, Türkiye'de pek çok kanun metninin yazılması ve çıkarılmasında da katkıları olmuştur. Yaptığı çalışmaların bazılarının künye bilgileri şöyledir:

- Hukuki Bakımdan Fikrî Sayî: İki Cilt, İstanbul, 1942-1943
- Hukuk Meseleleri (H. Arslanlı ile birlikte), İstanbul, 1944
- İktisadi Devlet Teşekküllerinde Umumi Heyet, Ankara, 1944
- Türk Hukuk Neşriyatı Bibliyografyası: 1934-1940, İstanbul, 1941
- Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi, İki Cilt, İstanbul, 1950
- Fikri ve Sınai Haklar, Ankara, 1948
- Pratik Hukukta Metot (H. Arslanlı ile birlikte), İstanbul, 1944
- Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Dersleri, Ankara, 1949
- Ticaret Hukuku Dersleri (H. Arslanlı ile birlikte), İstanbul, 1938

Prof. Hirsch'in ayrıca kaleme aldığı onlarca makalesi arasından seçilen bazı çeşitli bilimsel araştırmalara aşağıda yer verilmiştir (Çam, 2012):

- Ticaret Kanunu'nun Islahı Hakkında Fikirlerim. Çev.: Halil Arslanlı (İstanbul, Hukuk Fakültesi Mecmuası, 1937 (3) s.442-489).
- İsviçre Borçlar Kanunu'nun Senedatı Ticariye ve Şirketlere Müteallik Üçüncü ve Beşinci Kısımının İktibası Tavsiye Edilebilir mi? (İstanbul, 1941, s.657-672).
- İsviçre Hukuku'nun Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Tesiri. (A.H.F.D. 1956 sa.3-4, s.26-33; Ad. D. 1957 sa.1, s.3-11).
- Die Quellen Des Internationalen Privatrechts in Der Türkei, in Festschrift Für Hans Lewald S.245, Basel 1953.
- Die Enflüsse Und Wirkungen Ausländischen Rechts Auf Das Türkische Recht, in ZHR 116 (1954) 201
- Das Neue Türkische Handelsgesetzbuch. Geschichte, Ursachen Und Ergebnisse Einer Gesetzesreform, in ZHR 119 (1956) 157.

Prof. Hirsch önemli hukukçular yetiştirmiştir. Bunlar arasında Halil Arslanlı, Muammer Aksoy, Yaşar Karayalçın, Hamide Tekinalp, Ersin Çamoğlu, Ergun Önen sayılabilir (Kobal, 1994). Profesör Hirsch'in, Halil Arslanlı (1935) ile ya da tek yazarlı olarak İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası'nda yayımlanan bazı

⁹⁷ Almanya'da emeritus statüsünde iken Türkiye'ye 1933'te gelmiş, 1902 doğumlu profesördür. 1952'de Almanya'ya dönmüş, Berlin'de profesör olarak çalışmış, iki defa rektörlük yapmıştır. Prof. Hirsch'in Türk hukuk çalışmalarına yaptığı katkıyı kendi şerefine yazılan bir yazıda "Verimli ilmi çalışmalarıyla olduğu kadar, olağan üstü öğretme yeteneği ile de ülkemiz hukukçularının yetişmesinde büyük bir rol oynamıştır." İfadeleri yer almaktadır. Kaynak: Prof. Horst Widmann, "Atatürk ve Üniversite Reformu" (1981, sf.103)

araştırmaları söz konusudur. Profesör Hirsch hem akademik çalışmaları hem o dönem Türk hükumetine çeşitli konularda yaptığı müşavirlikler hem de yetiştirdiği öğrenciler sayesinde Türkiye’de özellikle vergi ve ticaret hukuku literatürünün gelişmesine ciddi katkılar sunmuştur. Ayrıca CHP’nin simgesi olan altı oku temsil eden ilkelerin anayasaya girmesinde etkili olmuştur. *Pratik Hukukta Metot* adlı eseri hala günümüzde Türkçe basılmaya devam eden önemli bir kaynaktır.

Profesör Richard Hönig önemli Alman hukukçular arasında yer almaktadır ve 1939’a kadar pek çok önemli bilimsel eser ortaya koymuş birisidir. Eserlerinden bazılarının bilgisi aşağıda sunulmuştur (Kobal, 1994; Widmann, 2000):

- İstanbul’un Roma Hukuku ve Hukuk İlminin Tarihçesi (Çeviren, H. Arslanlı)
- Hukuk Felsefesi (Çeviren, Y. Abadan), İstanbul, 1939
- Hukukun Başlangıcı ve Tarihi (Çeviren, Y. Abadan, İstanbul, 1935)
- Roma Hukuku (Çeviren, Şemsettin Talib Diler), İstanbul, 1938

Profesör Hönig’in, M. Yavuz Abadan ile (1936) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası’nda yayımlanan çalışmaları vardır. Roma Hukuku ve Hukuk Felsefesi alanlarına yaptığı katkılar o dönem için oldukça güçlü kabul edilmekle beraber hukuk tarihi ve literatürü içinde Profesör Richard Hönig’in hem makaleleri hem de kitapları Türkiye’de ciddi bir birikim oluşturmaya yardım etmiştir. Diğer önemli katkılar sunan hukukçu olan Prof. Andreas Bertelen Schwarz’ın⁹⁸ (1939) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası’nda yayımlanan çeşitli çalışmaları söz konusudur.

Üniversitenin diğer önemli fakültelerinden birisi de şüphesiz ki İktisat Fakültesi’dir. İktisat Fakültesi içinde görev yapan dönemin önde gelen profesörlerinden Fritz Neumark⁹⁹ Türkiye’ye gelişinden iki sene sonra derslerini

⁹⁸ Prof. Schwarz (d.1886), 1934’te Freiburg Üniversitesi’nden gelmiştir. Buradaki hocalığından önce 1926-1930 arasında Zürih’te ders vermiştir. İsviçre hükumeti, 1934’te Türkiye tarafından Medeni Hukuk ve Roma Hukuku için bir profesör istendiği zaman Prof. Schwarz’ı tavsiye etmiştir. 1953’teki vefatına kadar İstanbul’da kalmıştır. Kaynak: Prof. Horst Widmann, “Atatürk ve Üniversite Reformu” (1981, sf.101)

⁹⁹ Prof. Neumark, 1933’te Frankfurt’tan gelmiştir ve neredeyse 20 sene iktisat profesörü olarak İstanbul’da kalmıştır. 1900 doğumlu, genç bir profesör olarak gelmiştir. Türkiye’ye geldikten iki sene sonra derslerini Türkçe olarak vermeye başlamıştır. 1939’da toplanan Ankara’daki Maarif Şûrasında Prof. Hirsch ile birlikte yabancı delege sıfatı ile bulunmuştur. Ayrıca yaptığı hizmetlerden dolayı “şeref doktorluğu” unvanı verilmiştir. Prof. Nissen, Prof. Neumark hakkında “Yeni gelenler arasında türk meslektaşları ile ve öğrencileriyle en kolay uyum sağlaması, kısa zamanda Türkçeyi öğrenmesinden ileri gelmiştir. Kendisi Alman bilim insanları arasında derslerini ülkenin lisanı ile yapan ilk hocaydı” değerlendirmesini yapmaktadır. Kaynak: Prof. Horst Widmann,

Türkçe yürütmeye başlamıştır. Ayrıca Maliye Enstitüsü'nün de yönetimini üstlenmiştir. 1952'ye kadar Türkiye'de çalışmalarını sürdüren Prof. Neumark'ın bazı basılı eserlerinin künyesi aşağıdaki gibidir (Çam, 2012; Widmann, 2000):

- Dış Ticaret Siyaseti (Çeviren, S. F. Ülgener)
- Umumi İktisat Teorisi, İki Cilt, (Çeviren, R.Ş. Suvla ve M. O. Dikmen), 1939-1941
- Maliye İlmine Dair Ekonomik ve Sosyolojik Tetkikler (Çeviren, S. F. Ülgener), İstanbul, 1940
- İktisadi Düşünce Tarihi I (Çeviren, A. A. Özekan), İstanbul, 1943
- Ekonomi Politikası Dersleri, İstanbul, 1945
- Gelir Vergileri (Çeviren, M. O. Dikmen), İstanbul, 1945
- Devlet Daire ve Müesseselerinde Rasyonel Çalışma Esasları Hakkında Rapor, Ankara, 1949

Prof. Neumark'ın "Etüt"lerinden bazıları ise aşağıdaki gibidir (Çam, 2012):

- Maliye ve İktisadi Buhran, "Mülkiye", 1943; no. 37-38, (Çeviren: Ömer Celâl Sarc)
- Zamanımızın Nüfus Meseleleri, "Ekonominin Bugünkü Meseleleri" adlı kitap içinde, İstanbul, 1934
- Bütçede Yeni Temayüller "İstanbul Üniversitesi Açılış Dersleri" İstanbul 1935
- Komün Maliyesi Meseleleri, "Komün Bilgisinin Esas Meseleleri" adlı kitap içinde, İstanbul, 1936, (Çeviren: Dr. Refii Şükrü Suvla)
- Vergi Yüğü ve İktisadi Hayat, "Hukuk Fakültesi Mecmuası" Yıl 3, 1937, Sayı 10, (Çeviren: Sabri Ülgener)
- Preisgestaltung im Konjunkturverlauf, "Oesterreichische Zeitschrift für Bankwesen", I, no.3-4, 1937
- Probleme monetare ale zilelor noastre, "Independent, a Economica", Bucuresti, Anul XX, no.1, 1937
- Devlet Ekonomi Politikasının Başarı Şartları, Prof. Ebülûlâ Mardin'e Armağan, İstanbul 1943, (Çeviren: Bülent Davran)
- Modern İktisat ve Maliye Siyasetinde Sosyal Noktai Nazar, Üniversite Konferansları 1941-1942, İstanbul 1942, Sahife 241

Prof. Neumark¹⁰⁰ aynı zamanda *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*'nın da 1939-40'tan 1948-49'a kadar yazı işleri müdürlüğünü de

"Atatürk ve Üniversite Reformu" (1981, sf.105-106). Şeref doktorluğu payesi ayrıca Richard v. Mises, Fritz Arndt, Curt Kosswig, Gustav Oelsner'e de verilmiştir.

¹⁰⁰ Prof. Neumark'ın danışmanlığında bitirilen bazı doktora tezleri şöyledir: 1- Selahaddin Tuncer, 1949, Vergilerin tahsili ve Türk maliyesinde tahsilat sistemi. 2- Osman Okyar, 1949, İktisat teorisinin İngiltere'de son

yürütmüştür. Bu dergide çıkan bazı çalışmaların farklı dillere yayımlanması o dönemde oldukça yüksek akademik ve bilimsel ilgi uyandırmıştır. Derginin bazı suretleri Avrupa'ya ve ABD'ye gönderiliyor ve buradaki araştırmacılardan da araştırmalarını bu dergiye göndermeleri isteniyordu (Çam, 2012; Neumark, 2017). Prof. Neumark'ın (1939) İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası'nda yayımlanan bazı yazıları da söz konusudur. Prof. Neumark'ın bazı çalışmalarını Sabri Ülgener Türkçeye çevirmiştir. Bu çalışmaların özellikle iktisadın bir bilimsel disiplin olarak gelişmesinde ve Türk iktisat literatürünün ortaya çıkmasında önemli katkıları olduğu yadsınamaz. Ayrıca Prof. Neumark'ın yetiştirdiği asistanların daha sonra kurulan üniversitelerde akademisyen olarak Türk iktisat literatürüne yaptıkları katkılar oldukça önemlidir.

İktisat alanında önemli profesörlerden diğeri ise Gerhard Kessler'dir.¹⁰¹ 1951 senesinde Almanya'ya dönene kadar kendi alanındaki literatürde ve üniversitenin koleksiyonuna önemli katkılar sunmuştur. Ayrıca Prof. Kessler on beş yıl boyunca yöneticiliğini yaptığı “İktisat ve İhtimaiyat Enstitüsü” nü de kurmuştur. Prof. Kessler önemli Türk iktisat profesörleri yetiştirmiştir. Bunlar arasında Orhan Tuna, Cavit Orhan Tütengil, Muhlis Ete, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu sayılabilir. Kaleme aldığı bazı bilimsel eserlerin künyesi şöyledir (Çam, 2012; Kobal, 1994):

- Sosyoloji (Çeviren, H. Sadık), İstanbul, 1934
- İhtimaiyata Başlangıç (Çeviren, Z. F. Fındıkoğlu), İstanbul, 1938
- İktisat Tarihi (Çeviren, O. Tuna ve S. Ülgener)
- Kooperatifçilik (Çeviren, Z. F. Fındıkoğlu)
- İhtimai Siyaset (Çeviren, O. Tuna), İstanbul, 1945

Prof. Kessler'in çeşitli Etüt çalışmalarına aşağıda yer verilmiştir (Çam, 2012):

- Mesken Siyasetine ait Ekonomik ve Teknik Meseleler, Hukuk Fak. Mecmuası I, İstanbul 1935, (Çeviren: Dr. Muhlis Ete)

gelişmeleri. 3- Sabri Girişmener, 1949, Dar manada vasıtasız köy vergileri. 4- Zeyyat Hatiboğlu, 1950, Para miktarı ile fiyatlar arasındaki zaruri münasebetler. 5- Bedii Feyzioğlu, 1950, Bütçenin kontrolü. 6- İsmail Kouchan, 1953, fiyat ve doğurduğu hadiseler. (Kaynak: Azrak, 2007)

¹⁰¹ Prof. Kessler, 1933'te Leipzig'den nasyonal sosyalistlerin kendisini tutuklamasından sonra Türkiye'ye gelmiştir. Leipzig'te iktisat profesörü ve milletvekili olarak görev yapmıştır. 1951'de Almanya'ya dönmüş, emeritus statüsünde çalışmıştır. 1958'e kadar konferanslar vermiş, 1963'te bir huzurevinde ölmüştür. İstanbul'da iken pek çok bilimsel çalışmaya imza atmış hatta bazı yoksul öğrencileri evinde misafir etmiştir. Kitaplarında, konferans ve makalelerinde Türk sosyal politikalarının iyileştirilmesi ve sorunların çözülmesi konusunda kafa yormuştur. Kaynak: Prof. Horst Widmann, “Atatürk ve Üniversite Reformu” (1981, sf.106-107)

- Almanya'da Türk Kanı, Hukuk Fakültesi Mecmuası, III, İstanbul 1937, (Çeviren: Dr. Refii Şükrü Suvla)
- Türkiye'nin İctimaî Siyaset Meseleleri (Die sozialpolitischen Probleme der Türkei. İktisat Fakültesi Mecmuası, I, İstanbul 1939-40, (Çeviren: Dr. Orhan Tuna)
- Türkiye'nin İctimaî Siyaset Meselelerine Ait Mülâhazalar, (Beiträge zu den sozialpolitischen Problemen der Türkei İktisat Fak. Mecm., II, İstanbul 1941, (Çeviren: Dr. Orhan Tuna)
- Sosyal Siyaset ve Ekonomi Siyaseti, Hukuk Fakültesi Mecmuası III, İstanbul 1937, (Çeviren: Doç. Sabri Ülgener)
- Tarih Felsefesi Meseleleri, Üniversite Konferansları, İstanbul, 1937-38, (Çeviren: Doç. Sabri Ülgener)
- Devletin Bugünkü Tipleri, Üniversite Konferansları, İstanbul 1939-40, (Çeviren: Dr. Orhan Tuna)
- Kapitalizmin Sosyal Meseleleri, Ekonominin Bugünkü Meseleleri Adlı Kolektif Eserde, İstanbul 1943, (Çeviren: Hikmet Somay)
- Koalisyon Hukuku, Profesör Ebülûlâ Mardin'e Armağanda, İstanbul, 1939 (Çeviren: Dr. Orhan Tuna)
- Türkiye'de İş ve İşçi Bulma Teşkilatı, İş, 32, İstanbul, 1942, (Çeviren: Dr. Orhan Tuna)
- Sosyal Sigortanın Şartları, Siyasal Bilgiler, Sayı 50, İstanbul 1935, (Çeviren: Doç. Hikmet Somay)
- Werner Sombart'ın "Alman Sosyalizmi", (Werner Sombarts "Deutscher Sozialismus"), İktisat Fakültesi Mecmuası IV, İstanbul 1943, (Çeviren: Dr. Orhan Tuna)
- Sanayi Amelesi Meselesi, İktisat ve Ticaret Mecmuası, İstanbul (Çeviren: Doç. Hikmet Somay), 1934
- Staat und Wirtschaft, in: Vom Gestern zum Morgen, eine Gabe für Gertrud Bäumer, Berlin-Zehlendorf, 1933

Prof. Kessler'in (1939) İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası'nda bazı araştırmaları o dönem yayımlanmıştır. Prof. Kessler, Türkiye'de iken 1934 yılında "Sosyoloji" (Soziologie) isimli çalışması yayımlanmıştır. Prof. Kessler'in, daha sonra ise 1938 yılında "İctimaiyata Başlangıç" (Einführung in die Gesellschaftslehre) adlı kapsamlı eserini, 1940'da "Kooperatifçilik" (Genossenschaftswesen) ve aynı yıl "İktisat Tarihi" (Wirtschaftsgeschichte) adlı eserlerinin yayımlanması izlemiştir.

1945 yılında ise Kessler, "Sosyal Politika" (Sozialpolitik) başlığı altında bir ders kitabı yayınlamıştır. İlerlemiş yaşından dolayı Türkçeyi iyi düzeyde öğrenebilmesi zor olduğundan dolayı dersleri ve yayınları meslektaşları tarafından çevrilmekteydi (Hannlein, 2006). Prof. Kessler'in katkı sunduğu diğer bir saha ise

İktisat Fakültesi kütüphanesinin kuruluşu olmuştur. Prof. Kessler'in boş vakitlerinin çoğunu kütüphanenin kuruluşu için harcadığı ve burada elli bin kitabı kendisinin katalogladığı belirtilmektedir (Hannlein, 2006).

Türk çiftçilerinin iktisadi yönden desteklenmesi kapsamında özellikle devletin başlattığı okuma yazma kampanyalarını desteklemiş ve köyde görev yapan öğretmenlere, tarım kooperatifleri kurulmasına katkı sağlamaları için tavsiyelerde bulunmuştur. Bunun dışında Prof. Kessler, çiftçilerin kalkınması için süt sanayinin desteklenmesi gerektiğini özellikle dile getirmiştir. Ayrıca Prof. Kessler o dönemlerde henüz herhangi bir deneyimi bulunmayan birinci nesil sendika yöneticilerinin yetiştirilmesi konusunda çeşitli çalışmalar ortaya koymuştur (Hannlein, 2006).

Diğer önemli iktisat profesörlerinden birisi de Alfred Isaac'tır. Isaac 13 yıl boyunca üniversitede ders vermiş ve derslerin büyük bir bölümünü Türkçe işlemiştir. Almancadan bazı önemli eserleri Türkçeye kazandırmıştır. Isaac'ın kaleme aldığı eserlerin bir kısmının künyesi aşağıdaki gibidir (Çam, 2012; Widmann, 2000):

- İşletme İktisadı, 3 cilt, (Çeviren, İ. Alkan), İstanbul, 1940-44
- Ticari Hesap ve Mali Cebir, 2 cilt, (Çeviren, F. K. Gülçür ve N. Güneş), İstanbul, 1940-44
- Muhasebe Nazariyesi (Çeviren, R. Yenel), İstanbul, 1941
- İşletmelerde Revizyon ve Kontrol (Çeviren, Volf Çernis), İstanbul, 1944
- Muhasebe Tatbikatı (A. T. Balkanlı ile birlikte), 1945
- Sigorta İşletmesi, 3. cilt, (Çeviren, F. Özgür ve N. T. Uzgören), İstanbul, 1946-1948

Prof. Alfred Isaac'ın Etüt çalışmalarının bazısı aşağıda verilmiştir (Çam, 2012):

- Sanayi İşletmesinde Rasyonellik Prensiplerinin Tatbikatı, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt III, Sayı 1-2, 1942, (Çeviren: Nevzat Güneş)
- İşletme İktisadının Mevzuu Olarak Aile, (Çeviren: Orhan Tuna), Prof. Ebülûlâ Mardin'e Armağan içinde, İstanbul 1943.
- İşletme İktisadının Mahiyeti, Önemi ve İnkişafı, İşletme Mecmuası, Yıl 1, Sayı 1-4, 1943

Son olarak, İktisat Fakültesi'nin diğer bir profesörü de Alexander Rüstow'dur.¹⁰² Rüstow, Almanya'da Hitler yönetimine karşı olduğu için İstanbul Üniversitesi'ne gelmiş ve burada 1933-1949 yılları arasında bilimsel çalışmalar yapmıştır. *İktisadi Coğrafya ve İktisat Tarihi* kürsüsünde çalışmalarda bulunan Rüstow, disiplinler arası nitelikteki düşünceleri ve çalışmaları ile ön plana çıkmıştır. Bununla beraber Türkiye'de iktisadi zihniyet çalışmaları sahasında, yol gösterici olması açısından öncü isimler arasında olmuştur (Dinçaslan, 2015). Rüstow, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde “İktisadi Coğrafya” geleneğinin yerleşmesine büyük katkı sağlamıştır. Ayrıca, üniversite dışı iktisat çevrelerinden iş insanlarının üniversite ile temasını düşünmüş, akademisyenler ile iktisat pratisyenlerini buluşturmuştur (Fındıkoğlu, 1963). Prof. Rüstow, yazdığı eserler arasında şunlar vardır (Çam, 2012; Kobal, 1994):

- Hammaddelerin Milletlerarası Dağıtımı (Çeviren, H. İlteber), İstanbul, 1945
- İktisadi Coğrafya, İki cilt, (Çeviren, R. Ş. Suvla), İstanbul, 1939, 1944
- Collaboration au Compte-Rendu des Séances du Colloque Walter Lippmann, Paris, Librairie des Médicis, 1939, Travaux du Centre International d'Etudes pour la Révolution du Libéralisme, Cahier No I

Rüstow'un ders kitabı olarak okutulan iki ciltlik “İktisadi Coğrafya” (1939, 1944) eseri, o dönemde sanayileşme hamlelerine başlayan Türkiye için faydalı ve pratik bilgiler içeren bir kitap olmasının yanında, günümüz için dahi kıymet sahibi olabilecek nitelikte bilgi içeren bir yapıt olduğu ifade edilebilir. Rüstow, İktisadi Coğrafyayı geniş anlamda, bütün iktisadi malların üretim kaynaklarını ve yollarını inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlamaktadır (Dinçaslan, 2015).

Rüstow'un, “Ham Maddelerin Milletlerarası Dağıtımı” (1945) adlı eseri ile İktisadi Coğrafya adlı çalışmasının ikinci cildi arasında, muhteva yönünden bazı noktalarda benzerlikler bulunmaktadır. Söz konusu çalışmada (1945) altın, kalay, petrol ve kauçuk gibi değişik türde hammaddeleri ve bunların uluslararası iktisadi ve siyasi açıdan taşıdığı öneme temas etmiştir (Dinçaslan, 2015). Rüstow'un *magnum*

¹⁰² Prof. Rüstow, Türkiye'ye gelmeden önce öğretim üyeliği yapmamış, Almanya'da bir makine kurumunda idari müdür olarak görev yapmıştır. 1933'te Türkiye'ye çağırılmıştır. 1950'lerin başında “verimli çalışmalar yapabildiği” Heidelberg Üniversitesi'nin çağrısıyla oraya gitmiş ve 1963'te vefat edene kadar, emeritus statüsüyle çalışmıştır. Kaynak: Prof. Horst Widmann, “Atatürk ve Üniversite Reformu” (1981, sf.108)

opus'u (başyapıtı) üç cilt olarak hazırladığı “Hâl-i Hâzırın Yerini Tayin” (Ortsbestimmung der Gegenwart-1950, 1952, 1957), “dünya tarihinin neresindeyiz?” sorusuna verilen cevaplardan oluşmaktadır. Bu eserin Türkçe çevirisi bulunmamakla birlikte burada Ülgener’in söz konusu eserle ilgili değerlendirmelerine yer verilmiştir. Kitapta hâkim olan ana fikir, radikal yani derin köklerine kadar inen bir kültür eleştirisi ve öyle bir eleştiri yolunda kaderimizin belirlenmesidir (Dinçaslan, 2015). Prof. Rüstow’un bazı etüt çalışmaları aşağıda sunulmuştur (Çam, 2012):

- İktisat Sistemi ve İktisat İdeolojisi (Wirtschaftsform und Wirtschaftsgeist, (Türkçe ve Almanca) Ekonominin Bugünkü Meseleleri Adlı Kitapta, (Çeviren: Ali Hüseyin), İstanbul 1934, S.7-24.
- Cihan Ekonomisinin Zihnî Temelleri, Üniversite Konferansları 1935-1936, S.362-371.
- Zur Soziologischen Ortsbestimmung des Kriegeres, Die Friedenswarte, Hrgs. v. H. Wehberg, 39, Jg. Zürich, 1939, S.81-94.
- İktisat İlminin Esasları, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt II, 1940-41, S.35-201, (Çeviren: Doç. Sabri Ülgener).
- İşletme İktisadı ve İktisat İlmi İktisat Mak. Mecmuası, Cilt IV, 1942-43, S.119-126, (Çeviren: Doç. Orhan Tuna)

Prof. Rüstow’un aynı zamanda bazı kitap tahlilleri de söz konusudur. Walter Adolf Jöhr’ün (1910-1987) “Hür Bir Sosyalizm Mümkün müdür?” (1948) adlı eserini inceleyen Prof. Rüstow, sosyalizmin sınıf, devlet ve hürriyet algılamaları hakkında kuramsal irdelemeler yapmıştır. Prof. Rüstow, “Roma İhtilâli ve İmparator Augustus” (1945) adlı makalesinde, Prof. Ronald Syme’nin (1903-1989) “The Roman Revolution” eserinin değerlendirmesini yapmıştır. Bu eserde milattan önce 60 yılında Pompeius, Crassus ve Caesar arasında oluşturulan ilk Triumvirat’tan (üç adamdan oluşan idare) Augustus’un ölümüne kadar (milattan sonra 14) geçen sürece dair Roma’nın iç politika hareketlilikleri irdelenmiştir. *Roma İhtilâli* ifadesi eski şehir cumhuriyetinden dünya imparatorluğuna geçiş anlamında kullanılmıştır.

Prof. Rüstow, incelediği bu çalışmanın inşa edildiği zeminin “prosopografik” esaslı olduğunun altını çizmiştir. Prosopografi, tarihe yardımcı bir bilim dalı olarak tarihte belirli bir kişiye ait genel bilgiler içeren ve bunları bir düzen içerisinde ele alan bilimsel çalışmalar olarak bilinmektedir (Dinçaslan, 2015; Rüstow, 1945). Sabri Ülgener’in (1963) kaleme aldığı ve Prof. Rüstow’u anlattığı ve beraber kaleme aldıkları, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası’nda farklı tarihlerde çıkan

yazıları söz konusudur. Sabri Ülgener'in Türk iktisat tarihinde ve sosyolojide olan çalışmaları bu alandaki araştırmacılar tarafından dikkate alınmakta ve önemli bir otorite sayılmaktadır. Sabri Ülgener'in bir iktisat profesörü olarak yetişmesinde emeği olan Prof. Alexander Rüstow hakkında kaleme aldığı çalışmalar son derece kayda değer niteliktedir. İktisat alanında önemli çalışmaların öncüsü olan ve pek çok Türk öğrencinin de bu alanda yetişmesine katkı sunan Prof. Röpke'nin "Etüdlar" başlığı altında incelenen çalışmaları İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası'nda yayımlanmıştır.

Alman profesörlerin üniversitedeki ilk beş yılları içinde mesailerinin büyük bir kısmını öğretim (ders verme) oluşturmuştur. Yapılan bilimsel çalışmaların büyük kısmının ilk üç seneden sonra artışa geçtiği görülmektedir. O dönem yayın hayatına başlayan *Hukuk Fakültesi Mecmuası* ve *Fen Fakültesi Mecmuası* 1935 senesinde, *Romanoloji Mecmuası* 1937 senesinde, *Tıp Fakültesi Mecmuası* 1938 senesinde, *İktisat Fakültesi Mecmuası* 1939 senesinde yayın hayatına başlamıştır. Bu dergilerin kurulmasında, kendi araştırmalarının yayımlanmasının yanı sıra başka yayınların tetkikinde ve yayımlanmasında yabancı öğretim üyelerinin rol ve sorumluluğunun birinci derecede olduğu görülmektedir (Taşdemirci, 1999; Widdmann, 2000).

Alman bilim insanlarının katkılarının önemli bir kısmını da ders verme usulleri ve öğretim biçimlerinin modernleştirilmesi de meydana getirmektedir. Yabancı bilim insanları, öğretim programları ve tekniklerinin modern hale getirilmesine önemli düzeyde katkı sunmuştur. Yabancı bilim insanları, Islahat Müşaviri Prof. Malche'nin önerileri doğrultusunda üniversitede derslerin özgür bir ortamda ve normal konuşma şeklinde anlatılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca bunun yanında derslerde gündelik yaşamdan örnekler verilmesi ve derste profesörlerin öğrencilere, öğrencilerin de profesörlere sorular yöneltmesi şekliyle hem profesörlerin hem de öğrencilerin aktif olmasına olanak veren bir yöntemin kullanılmasında öncülük etmişlerdir. Profesörlerin, öğrencileri konuşmaya, düşünmeye, araştırma yapmaya alıştıran modern aktif öğretim yönteminin önemli unsurlarından olan pratik çalışma ve seminer çalışmalarının etkin bir şekilde uygulanmasında, bir öğretim yöntemi olarak yerleşmesinde, büyük katkıları olmuştur (Namal, 2012). Ders verme yöntem

ve tekniklerinin neden değiştirilmesinin gerekli olduğuna ilişkin anıyı İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde ders de veren Prof. Ernst. E. Hirsch hatıratında şöyle nakletmektedir (Hirsch, 1997:239; Özata, 2007:179):

Duvarlardaki bazı kitap raflarında birkaç kitap bulunuyordu ama bizim anladığımız biçimiyle bir kitaplıktan söz etmek mümkün değildi. Prof. Malche, raporunda, görkemli büyük bir salonda kurulmuş olan tıp kitaplığının insanı şaşırtıcı derecede cılız olduğunu, buna karşılık Hukuk Fakültesi'nde gerçekten zengin bir kitaplık gördüğünü yazarken, anlaşılan gözüne çarpan, o güzel ciltlenmiş, koca formalı kalın kitapları kastetmişti. Bunların hurda kâğıt değerinde olduğunu anlayamazdı. Bunlar hurdaydılar. Türk reform yasalarıyla ilgili bilimsel yayınlar yok denecek kadar azdı. Tıp Fakültesi büyük amfisinin altında içi kitap dolu açılmamış pek çok sandık ancak 1938 yılında bulundu. Bu kitapları Alman tarafı I. Dünya Savaşı sırasında fakülteye armağan olarak göndermişti. Fakat bunlar tam yıl boyunca böyle gizli bir köşede kalmışlardı. Tuhaf olan şeydu: Kitaplık memuru yoktu, sadece bir hademe vardı.

Prof. Hirsch'in yukarıda alıntılanan hatırası o dönemde üniversitenin ne denli yayın yoksulu olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Yayın eksikliği ve ders materyallerine yönelik görülen mahrumiyet derslerin içeriğinin zenginleştirilmesinde de etkisini göstermektedir. Bunun yanında ders anlatım biçimlerine ilişkin de Prof. Hirsch bir anısını aşağıdaki gibi nakletmektedir (Hirsch, 1997:239; Özata, 2007:179)

Dekana nasıl ders verdiğimi, kürsüde ayakta durduğumu, serbest konuştuğumu, öğrencilere sürekli soru sorduğumu anlattım. Burada da aynı şeyi yapmayı denemek istiyordum... Önceki dekan bunu kesin bir tavırla reddetti. Buradaki derslerin verilış tarzı, Paris örneğine uygundu: Profesör kürsüde oturur ve evde itinayla hazırlamış olduğu ders metnini okurdu. Öğrencilere soru sormak ya da öğrencilerin soru sorması caiz (uygun) değildi. Buna karşılık bir de Prof. Malche ile konuşmayı önerdim. Prof. Malche, “profesörler, araştırma ve öğretim konularında bağımsız olup herhangi bir talimata tabi değildirler” şeklinde bir cevap vermiştir.

Farklı bir anı ise Niyazi Berkes'e aittir ve Hukuk Fakültesi'nde sosyoloji derslerinin işleniş biçimini göstermesi bakımından önemlidir (Berkes, 1997: 104-105):

Profesör Kessler, bağıra bağıra konuşuyor, tercümanı olan kişi onun kullandığı özel terimlerin anlamlarını bilmediğinden sözcüklerden yalan yanlış bulduğu karşılıklar kullanıyordu. Başta Nusret Hızır ve biz olarak bütün sınıf kahkahalarla boğuluyordu. Zavallı Kessler bunu Türklere özgü bilim sevgisine vererek ve büsbütün heyecanlanarak daha da bağırıyordu.

Widdmann (2000), Alman bilim insanlarının Türk yükseköğretime ve eğitime verdikleri en önemli destek ve katkıların başında yetiştirdikleri araştırmacı ve genç bilim insanlarına işaret etmektedir. Özellikle Türkiye'deki hizmet süreleri beş yıldan fazla olan profesörlerin yetiştirmiş olduğu bilim insanları sonradan Türkiye'de kurulan üniversitelerde görev almışlardır. Ayrıca Alman bilim insanlarının bazıları Türkiye'deki görev süreleri bittikten ve Türkiye'den ayrıldıktan sonra da yetiştirdikleri yurt dışına daha üst eğitim almak üzere farklı profesörlerin yanına göndermiştir (Namal, 2012). Yabancı bilim insanlarının çalışma ve katkıları yalnızca üniversitenin sorumluluk ve etkinlik alanında değil aynı zamanda halkın da yararlanacağı şekilde zaman içerisinde genişlemiştir. Çam (2012), Alman bilim insanlarının 1935-36 eğitim öğretim yılından itibaren "Üniversite Konferansları" düzenlemişler ve 1940'tan itibaren de "Üniversite Çevresi" adı altında düzenlenen etkinliklerle halk-üniversite buluşması yapmışlardır. Bu uygulama o dönem için oldukça yenilikçi bir durum olarak nitelendirilmektedir. Üniversite haftası olarak belirlenen periyotlarda birbirinden farklı bilim dallarında çalışan profesörler farklı kentleri gezerek birisi halka diğeri de bilimsel çevrelere ve araştırmacılara konferanslar veriyordu (Bingün, 1990; Neumark, 2017).

Üniversitenin toplumsal sorumluluğunun bulunduğunu ve bu bağlamda bir görevinin de halkı aydınlatmak olduğunu belirten Prof. Malche'nin önerileri doğrultusunda yapılan bu konferanslar geniş yankı uyandırmıştır. Bu konferansların yapılmasını bizzat isteyen ve öneren ise Prof. Malche'dir (1939). Malche'nin bu önerileri sunmasının gerisinde yatan asıl amaç ise yetişkin eğitimini-halk eğitimini

de üniversite aracılığı ile sağlamak ve halkın da aydınlanmasına katkı sunmaktır. Diğer önemli bir amaç ise üniversite reformunun halka tanıtılması ve reformdan sonra halkın da üniversiteden yararlanmasına zemin sağlanmasıdır (Malche, 1939). Bu bağlamda imkân ve şartlar doğrultusunda farklı dönemlerde ve farklı yerlerde Alman bilim insanları tarafından çeşitli bilimsel konular etüt edilmiş ve neticeleri halk ile paylaşılmıştır. 1945'e kadar devam eden bu konferanslar dizisinin bir kısmı aşağıdaki tablolarda verilmiştir. Tablo 30'a bakıldığında altı farklı konu başlığında ağırlıklı olarak sosyal bilimler ile ilgili konferansların tertip edildiği görülmektedir. Tarih ve iktisat ağırlıklı bu konferanslar dinleyicilerin ilgili konular hakkında bilimsel mütalaaları da öğrenmesine vesile olmuştur. Ayrıca ilk defa bu denli geniş konferans ve bilimsel etkinliklerin yapılması da üniversitenin gelişmesi ve halka tanıtımı konusunda önemli adımlar olarak ele alınabilir.

Tablo 30. 1935-1936 Eğitim-Öğretim Yılı Üniversite Konferansları

Profesör	Konferans Konusu
Karl Neuberg	İnsanlık Hizmetinde Mikroplar
H. Reichenbach	Kant ve İktisat Felsefesi
Bassert	Eti Krallığı
F. Neumark	Cihan Ekonomisinin Geçmişi ve Geleceği
W. Röpke	Cihan Ekonomisinin Bünyesi
Kessler	Beynelmilel Nüfus Meselesi

Kaynak: Öztürk, 2002: 110

Tablo 31, Tablo 32 ve Tablo 33'te ise tıp, felsefe, fizik, ekonomi, hukuk gibi disiplinlerde önemli konu başlıklarında konferanslar düzenlenmiştir. Özellikle kanıta dayalı, veriye dayalı, deneye dayalı çalışmaların sonuçlarının dinleyiciler ile paylaşılması ve pratikte insanların işine yarayacak bilgiler verilmesi bu tür bilimsel etkinliklerin önemini artırmakta ve üniversitenin imajının da güçlenmesine fırsat oluşturmaktadır. Üretilen bilginin dış paydaşlar ile paylaşılması ise üniversitenin toplumsal sorumluluğunu yerine getirme konusunda çeşitli adımlar attığına da işaret olarak yorumlanabilir.

Tablo 31. 1936-1937 Eğitim-Öğretim Yılı Üniversite Konferansları

Profesör	Konferans Konusu
Obendorfer	Kanser Çıbanları ve Kanser Araştırmaları
Schwartz	Araştırmacı ve Zamanı

Hirsch	Hayat ve Hukuk
H. Reichenbach	Felsefenin Bugünkü Meseleleri
İgersheimer	Kör ve Körlük Dünyası
Freundlich	Kâinatın Yapısı
Fritz Neumark	Vergi Yüğü ve İktisadi Hayat
Arndt	Maddenin Mahiyeti ve Yapısı Hakkında Eski ve Yeni Tasavvurlar
Von Aster	Hegel'in Sisteminin Felsefe Tarihindeki Yeri
Kaynak: Öztürk, 2002: 110	

Tablo 32. 1937-1938 Eğitim-Öğretim Yılı Üniversite Konferansları

Profesör	Konferans Konusu
Schwartz	Mukayeseli Medeni Hukukun Bilhassa Türkiye'deki Ehemmiyet ve Vazifeleri
A. Heilbronn	Biyoloji Bakımından Ölüm ve Beka
Reichenbach	Tabiat Kanunu Meselesi
W. Prager	Teyyareciliğin Fiziki Esasları
Richard Honig	Taksir ve Ceza
Dember¹⁰³	Atmosferde Optik Hadiseler
Peters	Zihni Tekâmül
Karl Helmann	Baş Dönmesine Dair
Gerhard Kesler	Tarih Felsefesi Meseleleri
Kaynak: Öztürk, 2002: 111	

Tablo 33. 1938-1939 Eğitim-Öğretim Yılı Üniversite Konferansları

Profesör	Konferans Konusu
F. Neumark	İktisadiyatın ve İktisat Siyasetinin Yeni İnkişaf Temayülleri
Ernst von Aster	Aristoteles ve Galilei
H. Rozenberger	Kuyruklu Yıldızlar, Kayan Yıldızlar ve Meteoritler
Julius Hirsch	Su Hakkında
H. Braun	Haşerele Enfeksiyöz Hastalıkları Nasıl Yaparlar
Auerbach	Jean J. Rousseau
G. Kessler	Halk Karakteri
Alexander Rutosv	Harbin Mahiyeti ve İstiklali
Marcel Fauche	Klasik ve Modern Fizik
Kaynak: Öztürk, 2002: 111-112	

Üniversite Konferanslarının yanı sıra Üniversite Haftası olarak nitelenen günlerde de çeşitli bilimsel etkinlikler yapılmıştır. Neumark (1989) yapılan bu

¹⁰³ Prof. Dember nezaretinde tamamlanmış bazı doktora tezleri şöyledir: 1- Cavid Ener, 1941, Yarı geçirgen kristallerde elektron ve ışık şualarının fotoelektrik tansiyon üzerine etkisi. 2- Mehmet Öğder, 1942, Su buharı ve gazların fotoelektrik olaya tesiri. (Kaynak: Günerugn ve Ata, 2007).

etkinliklerinin ilkinin Konya’da olduğunu belirtir. Ancak Bingün (1990) ve Demirtaş’a göre (2002) ilk defa Erzurum’da 13-19 Temmuz 1940’ta olmuştur. Sonra sırayla Diyarbakır (1941), Elâzığ (1942), Samsun (1944), Van (1945) şeklinde yapılmıştır. Yükseköğretimdeki gelişmeler Alman bilim insanlarının da desteği ile ilerleyen dönemlerde de sürmüştür. 1934 yılında Ankara’da Milli Musiki ve Temsil Akademisi açılmış, 1935 senesinde İstanbul’da bulunan Mülkiye Mektebi’nin adı Siyasal Bilgiler Okullarına dönüştürülmüş ve Ankara’ya taşınmıştır. 1936’da Dil Tarih Coğrafya Fakültesi kurulmuştur. 1937’de Tıp Fakültesi açılmak istenmiş ancak II. Dünya Savaşı nedeniyle mümkün olmamıştır. II. Dünya Savaşı’nın sürdüğü yıllarda Ankara’da, 1943’te Fen Fakültesi açılmış, 1945’te de Tıp Fakültesi’nin açılmasıyla Ankara Üniversitesi 1946 yılında resmen kurulmuştur (Kesgin, 2010; Tuncay, 2007, Tüter, 2018).

Alman bilim insanlarının da Ankara’daki çalışmaları İstanbul kadar yoğun olmamıştır. Bunun temel gerekçesi Ankara Üniversitesi’nin 1933’ten sonra kurulmaya başlamasıdır. İstanbul Üniversitesi’nin geçmiş deneyimleri söz konusu olup bunun üzerine bir reform yapılmıştır. Ankara’daki çalışmaların büyük kısmı Yüksek Ziraat Enstitüsünün, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin, Devlet Konservatuvarı’nın, Siyasal Bilgiler Fakültesi’nin kurulması ve geliştirilmesine yönelik olmuştur (Widmann, 2000).

Yüksek Ziraat Enstitüsü’nde Alman profesörler büyük rol oynamıştır. Yüksek Ziraat Enstitüsü’nde öğretim, -kuruluş yıllarında- Alman profesörlerin idaresindeydi. Dersler Almanca olarak veriliyor ve Türk asistanlar tarafından Türkçeye tercüme ediliyordu. Tercüme eden asistanlar daha evvel Halkalı Ziraat Mektebinde okumuş ve üst öğrenim için Almanya’ya gitmiş kişilerdir. Bu kişiler Enstitü’nün kurulduğu yıllarda Türkiye’ye dönmüş ve Alman profesörlerin yanına asistan ve tercüman olarak görevlendirilmiştir (Kadıoğlu, 2011). II. Dünya Savaşı ile birlikte Türkiye’den Alman bilim insanlarının gidişleri de artmıştır. 1942 yılında Yüksek Ziraat Enstitü’sünde artık Alman bilim adamlarından hiçbirisi kalmamıştı. Bu bilim adamlarından doğan boşluğu bu arada yetişmiş olan Türk öğretim üyeleri doldurmuştur (Kadıoğlu, 2011).

1933-1942 seneleri arasında görev yapan Alman bilim insanları Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde Alman sistemini uygulamaya çalışmışlardır. Akademik kariyer için doktora şartı burada ilk defa oluşturulmuştur. Yönetimde her kademe Alman hocalardan oluşturulmuştur. Başta Prof. Wilhelm Salomon-Calvi olmak üzere Otto Gerngross, Hans Bremer Türkiye-Almanya arasındaki protokolle gelmişlerdir.

Bunlardan başka, Hermann Zann, Conrad Veygand, Kurt Krause, Richard Woltereck, Reinhold Hoffmann, Walter Gleissberg, Walter Spöttel gibi bilim insanları da görev yapmışlardır (Yaşar, 2015). Alman bilim insanlarının çalışmaları ve katkıları sonucunda Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde ilk etapta otuzdan fazla Türk bilim insanının yetişmesi sağlanmıştır. Bu bilim insanları Türkiye'de modern tarım ve hayvancılığın gelişmesi ve bu çalışmaların bilimsel bir zemin etrafında yürütülmesini sağlamışlardır. Ayrıca bu dönem içerisinde Yüksek Ziraat Enstitüsü bünyesi içinde 50'den fazla saha araştırmaları ve tezler yapılmıştır (Yaşar, 2015).

Atatürk'ün müziğe verdiği önem çerçevesinde kurulan Devlet Konservatuvarı için de Almanya'dan meşhur müzisyen ve besteciler getirtilmiştir. Gelenler arasında besteci Paul Hindemith ön planda yer almaktadır. Hindemith, Ankara'ya gelerek yaptığı ön tetikler sonucunda pek çok Alman sanatçı ve müzik eğitimcisinin Ankara'ya gelmesine aracılık etmiştir. Gelenler arasında Carl Ebert, Dr. Praetorius, Eduard Zuckmayer, Markowitz ve Licco Amar gibi kişiler yer almaktadır. Bu kişiler hem müzik hem de tiyatro-opera gibi bölümlerin kurulmasına öncülük etmişlerdir. Bu çalışmalar neticesinde 1936 yılında ilk öğrenci kabulü ve 1941'de ilk mezuniyet mümkün olmuştur (Kobal, 1994).

3.3. Alman Profesörlerin Türkiye'de Yaşadıkları Çeşitli Zorluklar

Alman profesörlerin Türkiye'de iken yaşadıkları zorlukların başında dil ve iletişim gelmektedir. Prof. Widmann'a göre (1981, sf. 163-168) Alman profesörlerin yaşadıkları zorluklar şu kategoriler içinde ele alınabilir: a) Maddi güçlükler, b) Sosyal güçlükler, c) Ruhsal güçlükler, d) Ailevi güçlükler. Özellikle yaşanan ailevi güçlükler içinde çocukların okul sorunlarının öncelik taşıdığı belirtilmektedir. Alman okuluna giden çocuklarda ideolojik güçlükler kendini daha çok göstermekte, bazı ailelerde içten içe bölünmelere neden olmaktaydı. Bununla beraber Almanya'daki

yakınlarının zaman zaman öldürüldüğü haberlerini almaları onları ruhsal açıdan yıpratmıştır. Bu rahatsızlıklar zamanla kalıcı psikiyatrik sorunlara dönüşmüştür. Örneğin, Prof. Herzog, 1936'da Zürih'te intihar etmiştir.

Belirli bir süre (2-3 yıl içinde) Türkçe öğrenmeleri ve derslerini Türkçe olarak yürütmeleri istenmiş ve sözleşmede buna yer verilmiştir. Ancak burada çeşitli sorunlar söz konusudur. O sıralarda dilde yapılan ıslahat ve reform çalışmaları ile Alman profesörlerin Türkçe olarak öğrendiği bazı kelime ve kavramların artık hükmünü kaybediyor olması arada kalmalarına neden olmaktaydı. Ayrıca hocaların ilerlemiş yaşları da yeni bir dil öğrenme konusunda bariyer oluşturmaktaydı (Demirtaş, 2010). Öğrencilerin ve Türk hocaların Almanca bilmemeleri ve bilimsel terimlerin tam Türkçe karşılığının henüz oturmamış olması karşılaşılan sorunların önünde geliyordu. Her ne kadar bazı tercümanlar aracılığı ile süreç işletilmeye çalışılsa da tercümanların her iki dile vakıf olması gerektiği gibi ilgili dersin ve bilim dalının özel terminolojisine hâkim olması da gerekmektedir. Bu durum da dil eksenli yaşanan sorunların yaşanmasını kaçınılmaz kılmaktaydı (Demirtaş, 2010). Bu duruma ilişkin meşhur Prof. Gleissberg gözlemlerini aşağıdaki gibi aktarmaktadır (Widmann, 2000):

Önce bu şekilde dinleyicilerle istenilen kontakt kurulamıyordu. İkincisi ise, bir tercümanın bir dersi kusursuz ve izleyiciler tarafından kolaylıkla anlaşılabilir bir tarzda anlatabilecek durumda olması için, yalnız Almanca ve Türkçeye tam anlamıyla hâkim olması değil, aynı zamanda derste ele alınan bilim konusuyla da en azından dersi veren profesör kadar ilgilenmiş olması gerekiyordu. Çünkü konu hakkında derin bilgi sahibi olmadan, bir bilim dersinin işe yarar bir tercümesi imkânsızdır. Bu niteliklere sahip olan tercümanları bulmak tabii mümkün değildi; eğer bulunsaydı, bunlar zaten kendileri ders verebilirdi ve Alman profesörlere ihtiyaç duyulmazdı.

Gelen Alman bilim insanları içinde önemli bir yeri bulunan iktisatçı Prof. Gerhard Kessler, oldukça gayret etmesine rağmen Türkçeyi tam olarak öğrenme konusunda başarı göstermemiştir. Bunun gerisinde ilerlemiş yaşının da etkisi vardı. Derslerini, seminer ve konferanslarını Almanca ve Fransızca olarak veren Prof.

Kessler'in Türkiye'de bir dönem tercümanlığını Hikmet Sadık Somay (1899-1961) yapmıştır. Türkiye'ye geldiğinde 50 yaşında olan Kessler, Türkçe öğrenmek konusunda yaşamış olduğu zorluğu “Hala Türkçe ders alıyorum, ama itiraf etmeliyim ki 50 yaşında olduğum için kelimeleri kolaylıkla öğrenemiyorum. Öğrencilerin karşısında yanlış Türkçe konuşmaktan korkuyorum. Bu yüzden şu prensibe bağlı kalmayı tercih ediyorum: iyi bir bilim adamı olmak, kötü Türkçe konuşmaktan daha iyidir” şeklinde ifade etmektedir (Arslan, 2019:239). Prof. Neumark ise Türkçe öğrenme konusundaki yaşadığı zorlukları kendi hatıratında şu sözlerle dile getirmektedir (2017: 133-134):

1933 yılı geldi dayandı. Bizi İstanbul'a getiren gemide ilk defa bir Türk ile tanıştım. Ona günlük yaşamda en çok kullanılan “lütfen”, “sağol” gibi kelimelerin ve sayıların Türkçe karşılığının nasıl olduğunu sormuştum. Dört gün süren seyahat boyunca “teşekkür ederim” demesini bile öğrenemediğimden, daha doğrusu ezberlemeyi beceremediğimden içine düştüğüm ümitsizliği bugün gibi hatırlıyorum.

Hatıratın farklı bir yerinde ise Prof. Neumark, Türkçe'nin gramer ve fonetiğine ilişkin yaşadığı zorluğu diğer dillerle kıyaslayarak aşağıdaki gibi anlatmaktadır (2017: -135-137):

Türkçe öğrenmekle Fransızca veya İngilizce öğrenmek arasında dağlar kadar fark olduğunu çok geçmeden üzülerken tespit ettik. Bu diller için hatta İtalyanca, İspanyolca ve Portekizce için başlıca Latince'den gelme bir dayanak vardır; Türkçe için güvenebileceğimiz hiçbir dayanak yoktu. Fransızcadan alınmış bazı yabancı kelimelerin dışında tanıdığımız dillerde özdeşini anımsatabilecek hemen hemen hiçbir kelime yoktu. Başlangıçta sadece “kahve” ile “şeker”in ne demek olduğunu doğru dürüst biliyorduk. Arapçanın ve Farsçanın esaslarını tanısaydık işimiz epey haffileyecekti. (...) Gramer de aynı derecede zordu, hele insan daha önce Latince ile hiç ilgilenmemişse. Türkçede bağlaçlı yan tümce pratikte hiç kullanılmıyor, onların yerini çok sayıda sıfat fiil konstrüksiyonları alıyor ki bu da özellikle resmi dilde olduğu gibi uzun cümlelere yol açıyor. Bir örnek: “yazıyorum” (ich schreibe),

“yazmıyorum” (ich schreibe nicht), “yazılmıyor” (es wird nicht geschrieben), “yazabiliyorum” (ich kann schreiben), “yazamıyorum” (ich kann nicht schreiben) vs.

Prof. Kessler, “Kendi Hayat Yolum” (Mein Lebensweg) adlı otobiyografisinde, bu konuyla ilgili olarak şunları aktarır (Kessler, 1950; Akt. Arslan, 2019):

Türkiye’ye hicret ettiğim zaman elli yaşımı doldurmuş olduğumdan Türk dilini öğrenerek bu dille ilmî tedrisat yapmak maalesef benim için mümkün olamadı. Bu keyfiyet yüzünden –bunu da burada hususî bir minnettarlık ile söylemek isterim- gerek İstanbul’da gerek Ankara’da hiç kimse tarafından takbih edilmedim. Genç Türk meslektaşlarım muhitinde bulunan mükemmel tercümanların yardımıyla derslerimi, her zaman Almanca yahut Fransızca olarak icra edebildim. Genç meslektaşlarımın yorulmaz yardımlarıyla, eser ve makalelerimi Türkçe olarak, oldukça büyük bir sayıda neşredebildim.

Taşdemirci’ye göre (1999) gelen yabancı bilim insanlarının yanında Almanca bilen asistanlar görevlendirilmişlerdir. Alman profesörlerin Almanca olarak anlattıkları dersleri Türk asistanları Türkçeye aktarmaktaydılar. Alman profesörlerin Türkiye’de kalış sürelerinin kısalığı ve dil engeli sebebiyle bu bazı yabancı bilim adamlarından beklenen verim elde edilmemiştir. Öztürk (2002), dersler esnasında tercümelerin uzun sürdüğünü ve bu esnada dile özgü inceliklerin kaçırıldığını ifade etmektedir. Ancak bunun yanında gelen bazı bilim insanları anılarında Türkçenin öğrenilmesi kolay bir dil olduğunu, kimi Avrupa dillerinde uzun uzadıya anlatılan ifadelerin Türkçede daha sade ve kısa şekilde açıklanabileceğinin altını çizmişlerdir. Alman bilim insanlarının Almanca dışında Fransızca bilmeleri ve bu dille de anlaşabilme olanağı bulmaları Türkçe öğrenmeleri konusundaki diğer bir engeli oluşturmaktadır. Bununla beraber pek çok Alman bilim insanının, özellikle uzun süre Türkiye’de ikamet edenlerin Türkçe öğrendikleri ve derslerini, konferanslarını Türkçe yaptıkları görülmektedir.

Alman profesörler için farklı bir zorluk ise Hitler rejiminin uyguladığı tecrit politikası nedeni ile farklı ülkelerdeki bilimsel toplantı ve konferanslarda Hitler rejiminin destekçisi bilim insanları ile aynı ortamda bulunmak kaygısı olmuştur.

Bundan dolayı pek çok kongre ve konferanslara katılamamışlardır (Widmann, 2000). Bu tür çalışmalara katılmaları konusunda Türk yetkililerinden herhangi bir engelle karşılaşmayan Alman profesörler kendi ırklarından dolayı ve o dönemin Almanya'sındaki siyasal uygulamalardan kaynaklı sorunlar yaşamıştır (Öztürk, 2002). Alman profesörlerden Hirsch'e göre yaşanan diğer bazı zorluklar arasında Alman ve Türk akademisyenler ve aileleri arasında istenilen ve beklenen kaynaşmanın tam anlamıyla oluşmaması şeklindedir. Bununla beraber zaman zaman Türk ve yabancı akademisyenler arasında gerilimler olmuş hatta dönemin matbuatında (25-26 Temmuz 1945) zaman zaman aleyhte yazılar da kaleme alındığı olmuştur. Bu durum Alman profesörlerin sosyal hayatları açısından zor olmuştur (Hirsch, 1997).

Hacaloğlu'nun (2001) belirttiğine göre de Türk vatandaşlığına geçen Hirsch'in ilk sözleri "Ne mutlu Türküm diyene!" olmuştur ve anılarını yazan Alman profesörler Türkiye'den ve meslektaşlarından içtenlikle söz etmektedir. Örneğin E. Reuter, Türkiye'den "memleketim" diye söz eder, Braun "ikinci vatanım" der. Meşhur Profesör Kessler ise "Hürriyet, hak ve hukuk uğruna savaştığı için kürsüsünden kovulan ilk profesör oldum. Hapsedildim, özel izinle hapisten çıktım, sonra toplama kamplarına gönderilmek için günlerce arandım. Bu dönemde bana kucak açan asil Türk halkına hep minnettar kalacağım" sözleriyle anılarını sonlandırmaktadır. Prof. Neumark (2017:125) "Boğaziçine Sığınanlar" adlı hatıratında ise çocuklarının okul hayatı ile ilgili yaşadıkları bazı zorlukları şöyle dile getirmektedir:

Ev bulma işi İstanbul'da ve Ankara'da o zaman çok kolay halledildi. Daha birkaç hafta geçmeden çoğumuz uygun ve genellikle iyi semtlerde daireler bulmuştuk. Almanya'ya kıyasla kiralar da düşüktü. Çetin olan okul sorunuydu. Başlangıçta Röpke ve bizim çocuklar özel ders aldılar. Öğretmenleri daha önce Augsburg'da lise öğretmenliği yapmış ve bir Türk mühendisle evli olan Bayan Kudret Hakkı idi. Sonra çocuklarımızı önceleri iyi ders gördükleri Alman Lisesi'ne gönderdik. Fakat birkaç yıl sonra sürekli ilerleyen nasyonal sosyalist "ruh" okullara da sıçradı ve biz Hollandalı arkadaşlarımız Geoman'larla

birlikte çocuklarımızı Alman Lisesi’nden almaya karar verdik. Oğlumuzu Fransız okuluna sokma deneyi başarısızlığa uğradıktan sonra onu öğrencilerinin küçük bir azınlığı “gerçek” İngiliz olan “High School for Boys”a yazdırdık.

Prof. Neumark farklı bir zorluk olarak hatıratında özellikle yapısal sorunlara dikkat çekmektedir. Binalardaki çeşitli eksikliklerin, teçhizatın eski olmasının, yapım esnasında müteahhitleri kaliteden ödün vererek çeşitli çalışmaları ortaya koymasının bazı zorluklar çıkarttığı anlaşılmaktadır (2017: 131):

Tabii ki nicel ve nitel bakımdan yeterli derecede yer sağlanması en başta tıp ve fen bilimcileri için hayati idi. Onlar için diğer dallara kıyasla dil sorunu çok daha az önem taşıyordu. Var olan hastane ve enstitüler genişletilmeden ve çok yerde yenileri inşa edilmeden istenilen modern kapsamlı, teorik ve pratik derslerin gerçekleştirilmesi olanak dışıydı. Daha çok tecrübeli profesörler, yeni binaların ve tesislerin planlanmasında önemli rol oynadılar. Bu planların uygulanmasında tabii o kadar etkin olamadılar. Kökü geçmişte yatan bir sürü bozukluk hala var olduğundan ve yapı işlerini üstlenen müteahhitlerin kullandıkları adi yöntemler yüzünden bu konuda epey sorun çıktı. Karşılaşılan sorunlara küçük ama tipik bir örnek verelim: Restore edilen patoloji enstitüsünün müdürü hiçbir elektrik tesisastının çalışmadığını hayretle tespit etmişti. Bir süre sonra anlaşıldı ki işi yapan müteahhit “tasarruf” amacıyla sadece prizleri gösteriş olsun diye yerleştirmiş, fakat gerekli elektrik kablolarını çekmemişti.

3.4. Alman Profesörlerin Türkiye’den Ayrılışları

1933 Üniversite Reformu’na destek veren Alman bilim insanlarından sözleşme süreleri bitenler ve tekrar uzatmayanlar ile Türk vatandaşlığına geçip Türkiye’ye yerleşmeyenler Türkiye’den çeşitli ülkelere gitmişlerdir. Alman profesörlerin dönüşleri çoğunlukla iki periyotta olmuştur. İlk periyot II. Dünya Savaşından önceki evreyi kapsamaktadır. Bu evrede Türkiye’den ayrılan Alman bilim insanlarının çoğunluğu Amerika Birleşik Devletleri’ne gitmeyi tercih etmiştir. Bu konuyla ilgili Prof. Neumark’ın ifadeleri şöyledir (Dölen, 2007, sf. 145):

Dikkati çekmeye değer bir nokta var ki o da savaştan kısa bir süre önce veya sonra da olsa Türkiye'deki görevlerini bırakarak Amerika'da görev alanlardan hiçbirinin eski vatanlarına dönmedikleridir. Amerika Birleşik Devletleri'nin herkesçe bilinen, başka milletleri kendi içine katarak onları eritme gücü, önce Türkiye'ye sığınmış olan Alman mültecilerinin durumunda da bilhassa bahsedilen şahısların çocukları için geçerli olmak üzere kendini olanca gücüyle göstermiştir. Bu arada ABD'deki bilimsel ve pratik çalışma imkânlarının genel olarak Türkiye'dekinden uygun olması büyük rol oynamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri dışında ise İran, Portekiz, Çekoslovakya, İsviçre'ye gitmeyi şartları gereği uygun görmüştür (Demirtaş, 2018; Kobal, 1994). II. Dünya Savaşı'nın bitimini müteakiben bazı Alman bilim insanları da ABD'ye gitme taraftarı olmuştur. 1950-1960 yılları arasında dönüşler tamamlanmıştır. Kobal'ın (1994) aktardığı verilere göre mülteci bilim insanlarının dönemlere ilişkin dönüş bilgileri ölen bilim insanlarına ilişkin sayılar Tablo 34'te verilmiştir. Türkiye'deki görev süreleri sona eren yabancı öğretim üyelerinin çoğunlukla 1934-1939 arasında dönüş gerçekleştirdiği görülmektedir. Daha ileri tarih olan 1956 sonrası ise dönüş sayısının çok azaldığı ve bunun büyük nedeninin önceki tarihlerde pek çok yabancı öğretim üyesinin dönüşü tamamlaması ya da hayatını kaybetmesi olduğu görülmektedir.

Tablo 34. Alman Bilim İnsanlarının Dönüş Bilgileri ve Ölenler

Dönem	ABD		Almanya-Avusturya		Diğer ülkeler	
	Prof.	Asistan	Prof.	Asistan	Prof.	Asistan
1934-1939	12	9	0	0	7	2
1940-1945	2	0	0	0	3	0
1945-1950	8	2	2	3	3	0
1950-1956	1	5	20	2	0	0
1956 sonrası	0	0	2	0	1	1
Toplam	23	16	24	5	14	3
Ölenler	İstanbul'da: 10 / Ankara'da: 5 / Dış ülke gezilerinde: 3					

Tablo 34'e bakıldığında zaman profesörlerin çoğunun ABD ve Almanya-Avusturya'ya gittikleri görülmektedir. Profesör ya da yardımcılarının 10 tanesi İstanbul'da, 5 tanesi Ankara'da, 3 tanesi de dış ülke gezilerinde hayatını kaybetmiştir. Dölen'e göre (2007, sf. 145-146) geriye dönüşlerde iki önemli neden

ağır basmaktadır. Bunlardan birisi duygusal olup Hitler döneminde yakınlarının “başına gelen her türlü fecaate karşın hiçbir zaman sönmemiş olan vatan özlemidir. İkincisiye yaşlılar için maddi gelecek kaygısıdır. Prof. Neumark bu konu ile ilgili şu notları aktarmaktadır:

Yurduna geri dönen çoğu insan için maddi faktörler önemli rol oynuyordu. Çünkü Türk meslektaşlarımızın bütün çabalarına rağmen bizim için iyi kötü işe yarar bir emeklilik anlaşması kabul ettirmek mümkün olmadı. Bu yüzden hatırı sayılır tasarrufları olmayanlar yaşlılığa büyük bir kuşkuyla bakmak zorunda kaldılar. Almanya’da kamu hizmetlerinde çalışanların ve bunlar arasında profesörlerin maddi durumlarının sonradan olduğu gibi aniden ve önemli ölçüde yükseleceği tahmin edilemiyordu. (Kaynak: Dölen, 2007, sf. 146)

İstanbul Üniversitesi’ne 1933-1973 yılları arasında gelip çalışan yabancı öğretim üyelerinin kısa veya uzun süreli görevlerinin sonunda Türkiye’den ayrılmalarını Dölen (2007:147) üç periyotta ele almaktadır:

- 1933-1946 Dönemi: Bu dönemde görev alan Alman bilim insanlarının çoğunluğu mülteci Alman ve Avustralyalılardan oluşmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında Almanların bir bölümü Türkiye’den ayrılırken Avusturya’dan bir göç dalgası başlamıştır. 1943’te Alman bilim insanlarının sayısı maksimuma çıkarak 49 olmuştur. Dönem içinde 38-48 arasında değişmekle beraber ortalama 43’tür.
- 1947-1960 Dönemi: Bu dönem hızlı bir ayrılma sürecini içermektedir. Bu dönemde 20 yeni profesör görev alırken 49 profesör ayrılmıştır. Toplamda 11 profesör dönem sonunda kalmıştır.
- 1961-1973 Dönemi: Bu dönemde başlıca iki bölüme kısa süreli olarak az sayıda Alman bilim insanları gelmiştir. Bunlar Fen ve Edebiyat Fakültesidir.

Tablo 35’te çeşitli periyotlarda İstanbul Üniversitesi’ne gelen ve İstanbul Üniversitesi’nden ayrılan Alman bilim insanlarının sayısı verilmiştir. Tabloya göre İstanbul Üniversitesi’ne gelen yabancı öğretim üyesi sayısının 1933-1940 arasında en yoğun şekilde gerçekleşmiştir. Daha sonra ise 1941-1950, üçüncü sırada 1951-1960

arasında, dördüncü sırada ise 1961-1974 arasında gelenler yer almaktadır. Zaman ilerledikçe gelen öğretim sayısı azalmıştır. 1961-1974 arasındaki gelen yabancı öğretim üyesi 1933-1940 arasında gelen yabancı öğretim üyesi sayısının %6,84'üdür. Giden öğretim sayısı ise 1933-1940 arasında, 1941-1950 arasında, 1951-1960 arasında eşit şekilde ve 33 kişi olarak gerçeklemiştir. 1961-1974 arasında ise 14 kişidir. Gelen ve giden öğretim üyesi arasındaki orana bakıldığında 1933-1940 arasında gelen öğretim üyesi giden öğretim üyesinin 2,12 katı iken 1941-1950 arasında bu oran 0,78'e; 1951-1960 arasında 0,39'a; 1961-1974 arasında ise 0,35 kata düşmüştür. 1933-1974 arasında Türkiye'de İstanbul Üniversitesi'nden başka olarak ve büyük oranda buradan yetişen öğretim üyelerinin yetiştirdikleri kişilerin sayesinde İstanbul Teknik Üniversitesi (1944), Ankara Üniversitesi (1946), Karadeniz Teknik Üniversitesi (1955), Ege Üniversitesi (1955), Atatürk Üniversitesi (1957), Ortadoğu Teknik Üniversitesi (1956), Hacettepe Üniversitesi (1967), Boğaziçi Üniversitesi (1971), Dicle Üniversitesi (1973), Anadolu Üniversitesi (1973) ve Cumhuriyet Üniversitesi (1974) kurulmuştur.

Tablo 35. İstanbul Üniversitesi'ne 1933-1974 Arasında Gelen ve Giden Alman Bilim İnsanlarının Sayısı

Yıl aralığı	Gelen	Giden	Yıl aralığı	Gelen	Giden
1933-1940 arası	73	33	1951-1960	13	33
1941-1950 arası	26	33	1961-1974	5	14

1933-1973 döneminde İstanbul Üniversitesi'ne gelen ve ayrılan Alman bilim insanlarının sayısı 96 olup bunlardan 35'i 10 yıl veya daha uzun müddet görev yapmıştır. Dölen'e göre (2007, sf. 149) Daha kısa süre kalanların ise kalıcı etkilerinden söz etmek güçtür. 10 yıl ve üzeri görev süresi olan yabancı öğretim üyelerinin günümüze kadar gelen etkilerinden bahsetmek mümkündür. 10 yıl ve üzeri sürede Türkiye'de kalanların fakülte bazlı dağılımlarına bakıldığında 8 kişinin (22 kişi içinde) Tıp Fakültesinde, 1 kişinin Dişçi Mektebinde, 9 kişinin (31 kişi içinde) Fen Fakültesinde, 1 kişinin (4 kişi içinde) Eczacı Mektebinde, 3 kişinin (5 kişi içinde) Hukuk Fakültesinde, 4 kişinin (7 kişi içinde) İktisat Fakültesinde ve 9 kişinin (27 kişi içinde) Edebiyat Fakültesinde görev yaptığı görülmektedir. Tıp Fakültesinde en uzun süreli kalan Prof. Erich Frank'tır (24 yıl). Dişçi Mektebinde en

uzun süreli kalan Prof. Alfred Kantorowicz'dir (15 yıl). Fen Fakültesinden en uzun süreli kalan Prof. Friedrich Ludwig Breusch'tur (34 yıl). Eczacı Mektebinde en uzun süreli kalan Prof. Leopold Rosenthaler'dir (10 yıl). Hukuk Fakültesinde en uzun süreli kalan Prof. Charles Crozat'tır (24 yıl). İktisat Fakültesinden en uzun süreli kalan Prof. Fritz Neumark'tır (19 yıl). Edebiyat Fakültesinden en uzun süreli kalan Prof. Helmut Bossert'tir (27 yıl).¹⁰⁴

Prof. Neumark, hatıralarında geriye dönüşlerle ilgili aşağıdaki çarpıcı noktalara yer vermektedir (2017:223-224):

Her şeyden evvel, savaş öncesi pek de az sayılmayacak sayıda profesörün büyük bir kısmı Amerika Birleşik Devletleri'ne olmak üzere başka ülkelere gitmiş olduklarını hatırlatmak isterim. İçimizden geriye dönmesi mümkün olan hiç kimse çöküşten önce Almanya'ya dönmedi. Dikkati çekmeye değer bir nokta daha var ki o da savaştan kısa bir süre önce veya sonra Türkiye'deki görevlerini bırakarak Amerika'da görev alanlardan hiçbirinin eski vatanlarına dönmedikleridir. Amerika Birleşik Devletleri'nin herkesçe bilinen, başka milletleri içine katarak onları eritme gücü, önce Türkiye'ye sığınmış olan Alman mültecilerinin durumunda da bilhassa bahsedilen şahısların çocukları için geçerli olmak üzere kendini olanca gücüyle göstermiştir. Bu arada ABD'deki bilimsel ve pratik çalışma imkanlarının bilhassa doğa bilimcileri ve tıp adamları için genel olarak Türkiye'dekinden daha uygun olması büyük bir rol oynamıştır.

Prof. Neumark (2017), hatıralarında Alman bilim adamlarının geriye dönüşlerle ilgili farklı gerekçelerin geçerli olduğu dile getirmekle beraber en etkili faktörler arasında akraba ve dostlarının başlarına gelen her türlü zulme karşın vatanlarına duydukları özlemin sönmemiş olmasını işaret etmektedir. Sonraki en önemli etken olarak ise hem kendileri hem de yakınları için duydukları maddi kaygıları dile getirmektedir. Neumark'a göre özellikle Türk makamlarının emeklilik ile ilgili Alman profesörlere herhangi bir düzenleme yapmaması bunda önemli bir faktör olmuştur. Maddi tasarrufları olmayanlar yaşlılık dönemleri için haklı kaygılar

¹⁰⁴ Farklı zaman dilimleri içinde çalışan bu yabancı öğretim üyeleri farklı milletlerde mensuptur.

taşıymış ve geriye dönüş fikrini bu durum güçlendirmiştir. Bununla beraber özellikle “kendi dillerine” duydukları hasretin de çok büyük bir rol oynadığını ifade etmektedir.

3.5. Dönemin Bazı Basın Organlarına Dârülfünun Reformu ile İlgili Yansıyan Haberler

Dârülfünun’un ıslah hareketleri başta olmak üzere ıslahını gerektiren gerekçeleri, ıslah biçimini, Malche’nin yaptığı çalışmaları, tasfiye olunan kadroları, Alman bilim insanlarını konu alan ve dönemin yaygın gazetelerine yansıya çeşitli haberler söz konusudur. Dönemin matbutatı içinde bulunan Cumhuriyet, Vakit, Son Posta ve Milliyet Gazetelerinin ulaşılabilen sayılarında bu minvalde yapılmış ve çeşitli tarihlere ait haberler derlenmiştir. Bu haberler genel itibari ile “Prof. Albert Malche’ye İlişkin Haberler”, “Dârülfünun’un Reform Hazırlıklarına Yönelik Haberler”, “Dârülfünun’daki Tasfiyelere ve Kadrolara İlişkin Haberler”, “İstanbul Üniversitesi’nin Kuruluşuna Yönelik Haberler” ve “Yabancı Profesörlere Yönelik Haberler” başlıkları altında toplanmıştır. Haberlerin seçiminde kriter olarak haberlerin öne çıkartılış biçimi esas alınmıştır. Gazetelerde bu minvalde bulunan ve genellikle ilk sayfada öne çıkartılan ya da manşet olarak verilen haberlere öncelik verilmiştir. Gazetelerin iç sayfalarında küçük hacimde verilen veya birkaç satırla verilmiş haberler dikkate alınmamıştır. Ulaşılabilen gazetelerin dönemin siyasetine dönük muhalif içerikler sunan gazeteler olmaması¹⁰⁵ önemli bir sınırlılık olarak ele alınmalıdır. Ele alınan başlıklardan ilki Prof. Albert Malche’nin gelişine ve geldikten sonra yaptığı tetkiklere, gerçekleştirdiği görüşmelere, üniversiteyi ıslah etmek için izlediği stratejilere dönük olarak verilen haberlerdir.

Malche’ye dair çıkan haberlere bakıldığında genellikle dönemin siyasi iradesine yakın gazetelerde çıkan haberlerin Malche’nin yapacağı ya da yaptığı faaliyetlerden olumlu bir dille ve övgüyle söz ettiği görülmektedir.¹⁰⁶ Bu durum

¹⁰⁵ Söz gelimi, dönemin en önemli Muhalif gazetelerinden ve Serbest Fırka’ya yakın kişilerin çıkardığı ve muharrir olarak yer aldığı ve 1929’da kurulan “Yarın” gazetesi 1931’de “Matbuat Kanunu” çerçevesinde kapatıldığından 1932 ve sonrasına dönük olarak Darülfünun’a ilişkin haberlerin muhalif bir gazeteden verilmesi olanaksız olmuştur. Zira Darülfünun’a ilişkin haberlerin gazetelerde 1932-1933’te yoğunlaştığı görülmektedir. Buna ilişkin bakınız Ek-37.

¹⁰⁶ Örnek için bakınız Ek-1

Dârülfünun'un ıslahının gerekli olduğuna dair bir algının oluşturulmasında matbuatın gücünün etkin kullanılması olarak ele alınabilir. Malche'in ıslahat konusunda mütehasıs olduğu kanaatinin yaygınlaştırılma ve yerleştirilme gayretinin bu haberlerle gerçekleştirilmeye çalışıldığı ileri sürülebilir. Zira bu konuda bazı muhalif görüşler de vardır. Örneğin, daha sonra dönemin Maarif Vekili Dr. Reşit Galip'in etkisi ile ve kuvvetle muhtemel siyasi gerekçelerden dolayı tasfiye edilen İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Malche'in "mütehasıslığı" ile ilgili hiciv mahiyetinde şu sözleri dile getirmektedir: *"Uydurma sözlerin de şaheserleri vardır. 1932'de Maarif Vekaleti çevresinde uydurulan "Üniversite Mütehasısı" sözü bu şaheser sözlerden biridir. Çünkü "Üniversite Mütehasıslığı" diye bir ihtisas yoktur, olamaz da!"* (Yeni Adam Dergisi, Sayı 763, 24 Nisan 1958, s.1; Akt. Tunçay ve Lök, 1984:228). Buna benzer bir haberin Dr. Şevket Aziz imzasıyla 21 Kanunisani 1932 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde de neşredildiği görülmektedir. Ancak hükümet yanlısı olan Cumhuriyet Gazetesi'nde Malche ile ilgili birbiri ile çelişen haberlere de rastlanmaktadır. Örneğin, Tunçay ve Lök'e göre (1984:228), Cumhuriyet Gazetesi'nin 25 Şubat 1932¹⁰⁷ sayılı nüshasında "Dârülfünun ve M. Malş" başlıklı yazıda Mühendis-müderris Salih Murat [Uzdilek]¹⁰⁸, Malche'ı üniversitelerimizin gerçeklerinden habersiz olmakla itham ederken aynı gazetenin 27 Temmuz 1932 günlü nüshasında ise "M. Malş ve Dârülfünunumuz¹⁰⁹" başlıklı yazıda Malche'in "istenirse rektörlüğü kabul edeceği" dile getirilmektedir. Dolayısıyla siyasi atmosfere göre gazetelerdeki yazıların içeriklerinin de farklılaştığı görülmektedir. Salih Murat [Uzdilek], 25 Şubat 1932'de Malche ile ilgili şu satırları yazmaktadır:

Darülfünunumuzun ıslahı hakkında yazı yazmış olmaklığım, mes'eleyi ehemmiyetle nazari dikkate almama ve bu malûmatı tahlil etmeme sebebiyet verdi. İstikbalde ilim nüvesi teşkil etmesi lâzım gelen Dârülfünunumuzu ıslah vazifesini üzerine alarak İsviçre'den memleketimize gelen ve ilim tarihimizde iyi bir nam bırakması beklenen bu yüksek profesörün ağzından velevki hususî

¹⁰⁷ Bakınız Ek-2.

¹⁰⁸ Prof. Uzdilek'in, İstanbul Teknik Üniversitesi, Maden Fakültesi'nin kuruluş ve gelişmesinde önemli katkıları olmuştur. 1948 yılında Türk Matematik Derneği'ni kurduktan iki yıl sonra da Türk Fizik Derneği'nin kurulmasına önayak olmuştur. Atatürk'ün büyük önem verdiği bilim adamlarından biridir.

¹⁰⁹ Bakınız Ek-3

bir mecliste ve hususî mahiyette olsun bu türlü sözler sadır olacağına inanmadım. Kendisinin mes'eleyi tekzip etmesini bekledim. Fakat yalnız bir iki noktayı tavzih ettiğini gördüm. Bunun üzerine bence cevapsız bırakılmaması zarurî olan sözlerini aynen nakletmek ve ona göre fikirlerimi söylemek mecburiyetini duydum. Profesör diyordu ki: “İstanbul Dârülfünunu çalışıyor. Birçok hocaların haftada 18 saat ders takrir ettiklerini anladım. Bu çok fazladır. İsviçre'de bir profesör haftada ancak 3 saat ders okutur. Bizde en küçük Dârülfünun mualliminin maaşı 600 liradan başlar. Siz de 100 liradan başlıyor. Dârülfünununuz yenidir. Dârülfünun semeresini çok seneler sonra verir. Ziraat değildir ki ekildiğinin ertesi sene mahsul versin.” Bu yazıları okuyunca aklıma Hazreti Yusuf'a ait bir fıkra geldi. Birisi arkadaşma demiş ki: — Yahu! Şu Arabistan çölünde bir arslan tarafından parçalanan Veli kimdir? Arkadaşı cevap vermiş: — Ayol! Sözlerinin hangisini düzeltelim? Vak'a Arabistan çölünde değil, Filistin'de cereyan etti. O şahıs Veli değil Nebidir. Kendisini arslan parçalamamıştır, kurtların parçaladığı rivayet olunur! M. Malş Dârülfünunumuz hakkında ötedenberi münakaşalar cereyan ettiğinden haberdâr olsaydı o münakaşalara bir zeyil teşkil edecek mahiyette sözler söylemeyeceği tabî idi. Memleketimizin muhterem bir misafiri olan M. Malş aynen bu şekilde beyanatta bulunmadığına benim samimî kanaatim var. Maamafih vatan aşkı ve vatanın muhtaç olduğu hakikî ilmin teessüsünü görmek ihtiyakı o sözleri tahlile beni sevk ediyor. (...) Gene Profesör Malş gibi mütehassısların fikrine istinaden arz ediyorum, teessüsleri üzerinden 15 sene geçtiği halde tekâmül üresine girmemiş olan ilim müesseseleri teşekkül etmemiş addolunurlar. Bizde garpteki manasile Dârülfünun teşekkül etmiş değildir. Bizim iddiamızın esası da budur. Eğer mes'ele, para ve zamana münhasır ise, birçok vadilerde dev adımlarla ilerliyen ve daima garplaşmağa çalışan memleketimizde istenildiği gibi bir Dârülfünun görmek kısmet ol mıyacak demektir. Son sözü muhterem profesörün vereceği raporun malûm olmasına bî rakarak şu kadarını söyleyeyim: Bizim Dârülfünundan beklediğimiz şeyler hulâsaten şunlardır: 1 — Billûrî cisimler gibi büyüyen ve inkîşaf eden ilme nüve olmak. 2 — Millî ilim mes'elelerini tetkik etmek. 3 — Memleket irfanına ve mahallî şerâite ait

sabit miktarları bulmak, yani ilmî tetkik yapmak. 4 — Halka, ilmî konferanslar vermek. Dârülfünunu halka tanıtmak, sevdirmek ve halka, memlekete nafi kılmak. 5 — İlmî otoritelerin yetişmesine fırsat vererek garp ilim sahası ile aramızdaki açıklığı sür'atle kısaltmak ve garple temaslar hasıl etmek. 6 — Faizi mürekkep düstüruna göre büyüyen garbin yeni ilmini mümkün olan sür'atle memleketimize sokmak. (...) Muhterem Profesör Malş Darülfünun hakkındaki münakaşalardan haberdar olsaydı, tetkikleri esnasında yalnız Dârülfünun muhitinin değil, Dârülfünuna muarız olanlardan bazılarının da nokta-i nazarlarını öğrenmek istiyeycekti. [Mühendis SALİH MURAT]

Malche ile ilgili diğer haberlerin içeriklerine bakıldığında yazdığı raporun detaylarına dair bazı göndermelerin ve alıntıların gündeme getirildiği, farklı ülkelerle Türkiye'deki durumun mukayese edildiği görülmektedir. Bununla beraber Dârülfünun'daki ıslah için Malche'in yaptığı hazırlıkları, hükumete verdiği malumatı içeren haber başlıkları da görülmektedir.

Haberlere yansıyan çeşitli durumlara ilişkin ikinci kategori olarak “Dârülfünun'un Reform Hazırlıklarına Yönelik Haberler” yer almaktadır. Haberlerde manşet olarak sunulan kısımlarda üniversitenin yeni kimliği ile ortaya çıkan kadrolar, değişiklikler ve sonraki dönemlerde yapılması planlanan durumlara yer verildiği, dönemin Maarif Vekili ve Dârülfünun Reformu'nu yöneten Dr. Reşit Galip'in beyanlarına yönelik içerikler görülmektedir¹¹⁰. Bunun yanında Dr. Reşit Galip'in reforma yönelik inanç ve iradesini yansıtan, reform süreçleri içinde Galip'in müdahillliğini gösteren içerikler sunulmaktadır¹¹¹. Islahata dönük olarak kurulan komitenin faaliyetleri, ıslahat sonrası ortaya çıkacak muhtemel yenilikler de basında zaman zaman yer bulmuştur.¹¹² Ayrıca reform çalışmaları esnasında yeri değişen Tıp Fakültesi'nin ve bu değişikliğe karşı geliştirilen itirazların basında dile getirildiği görülmektedir. Malche'in özellikle yeni kadrolara dair beyanat vermede çekince

¹¹⁰ Bakınız Ek-4.

¹¹¹ Bakınız Ek-6.

¹¹² Bakınız Ek-7.

yaşadığı ve açık bir irade ortaya koymak yerine sorumluluğu Dr. Reşit Galip'e yönlendirdiği de bazı haberlerden anlaşılmaktadır¹¹³.

Diğer önemli bir kategori ise tasfiyelere ve yeni kadrolara ilişkindir. Bu konu oldukça geniş bir yer bulmakla beraber tartışmalı hale de gelmiştir. Zira kimin hangi gerekçe ile tasfiye edildiği ve yeni kadrolarda yer bulamadığı hem gerçek kişiler arasında hem de basında kutuplar oluşturmuştur. Tasfiye başlamadan önce basında bu konuda bir siyasi hazırlık olduğuna dönük haberlerin yer aldığı görülmektedir¹¹⁴. Bununla beraber tasfiye sonrasında kadrolara alınmayacak olan öğretim üyelerinin sonraki durumlarının ne olacağı da basında yer bulmuştur.¹¹⁵ Bazı haberlerde tasfiyenin “sakat” olduğuna dair içerikler yer almakta ve eleştirilmektedir. Ancak genel hatlarıyla siyasi iradeye yakın yayın yapan gazetelerde tasfiyenin olumlu şekilde haber edildiği ileri sürülebilir. Bazı haber içerikleri ise tasfiyeye dönük itirazları içermektedir. 21 Temmuz 1933 tarihli haberden¹¹⁶ de anlaşıldığına göre üniversitenin resmi olarak kurulduğu 1 Ağustos 1933'e kadar kimlerin kadro dışında kaldığının bir gizlilik içinde yürütüldüğü ileri sürülebilir.

Diğer bir kategori ise “İstanbul Üniversitesi'nin Kuruluşuna Yönelik Haberler”dir. Bu kategori yer alan haberler ağırlıklı olarak Temmuz-Ağustos 1933 periyodunda yoğunluk kazanmaktadır. Zira üniversite resmi olarak 1 Ağustos 1933'te kurulmuştur. Öne çıkan bazı haberlerde üniversitenin cumhuriyet ilke ve inkılâpları ile olan uyumuna, milliliğine göndermeler yer almaktadır.¹¹⁷ Bununla beraber kadrolara ilişkin düzenleme çabalarını içeren haberlerin üniversitenin kurulmasına yakın sıklaştığı görülmektedir. Dârülfünun'un hem adının hem de içeriğinin artık yeni siyasi rejime uygunluğunu ve modern dünya ile uyumunu göstermesi bakımından da bazı haberlere rastlanmaktadır.¹¹⁸ Reformun son dönemlerinde ve kuruluşu yakın haberlerin kadro düzenlemelerini kapsadığı ifade edilebilir.

¹¹³ Bakınız Ek-12

¹¹⁴ Bakınız Ek-10

¹¹⁵ Bakınız Ek-11

¹¹⁶ Bakınız Ek-12

¹¹⁷ Bakınız Ek-13.

¹¹⁸ Bakınız Ek-14.

Son kategori olarak da İstanbul Üniversitesi'nin kurulmasından sonra Türkiye'ye gelen ve Batılı anlamda bilimsel metodolojiyi ve mantığı yerleştirmesine büyük ümit beslenen Alman bilim insanlarına dönük haberler yer almaktadır. Haberlerin kimisinde gelen Alman bilim insanlarından “şöhret” olarak söz edildiği görülmektedir¹¹⁹. Bu tür haber içeriklerinin Alman bilim insanlarına karşı olumlu algı oluşturmak için tercih edildiği ileri sürülebilir. Bununla beraber daha sonra Alman bilim insanlarıyla yapılan sözleşmelere ve Maarif Vekili Dr. Reşit Galip'in daha sonra istifasına neden olan İnkılâp Tarihi kürsü profesörlüğü haberleri de yer almaktadır. Bazı haberlerde ise Alman bilim insanlarına tahsis edilen kürsülerin hangileri olduğu gündeme getirilmiştir.

3.6. Dönemin Bazı Basın Organlarında Dârülfünun Reformu ile İlgili Çeşitli Köşe Yazıları

Haber metinlerinde konu edildiği gibi dönemin matbuatında muharrir (yazar) olarak bulunan kişilerin gazete köşelerinde kaleme aldıkları yazılarda Dârülfünun'a ilişkin değerlendirmelere yer verildiği görülmektedir. Bu köşe yazılarının genellikle izlenen politikaları olumlayan ve destekleyen argümanlar içerdiği görülmektedir. Özellikle siyasi iradeye yakın yayın organlarında bu durum daha fazladır. Örneğin, 18 Haziran 1932 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin 3. sayfasında yer alan “İlmi Muhasebe” başlıklı yazının altında ikinci başlık olarak “Prof. Malş'ın raporu ve eski bir münakaşa: Profesörün Dârülfünun'a koyduğu teşhis” yer almaktadır. Yazının bazı yerlerinde şu ifadeler yer verilmektedir:

Profesör nihayet raporunu verdi, vazifesini hakkile ifa edenlere has bir neş'e içinde memleketine döndü. Bu doğru görüşlü zattan da memleketimize gelmesine sebep olanlardan da Allah razı olsun. Vicdani temiz, öz ve nezih, işi güneş gibi çok açık olan bu ilim adamı hakikaten çok çalıştı, meselenin iç yüzünü tetkik etti. Hatta teşkilatçılıktaki vukufuna itimadı bulunduğu bazı ecnebilerin bile fikirlerini istifsar eylediğini gizlemedi. Gazete muhabirleriyle icra ettiği mülakatlarda bu temiz hareketini alnı kadar açık ve samimi bir ifade ile söyledi. Bu asil ruhlu insanın yaptığı işe hulus ile sarılanlar, menfaat

¹¹⁹ Bakınız Ek-17 ve Ek-18.

hislerinden uzak olarak çalışanlar elbette muvaffak olurlar. Türklerin kalbinde sevimli intibalar bırakarak bizden ayrılmağa muvaffak olan ecnebilere biri de Profesör Malş'dir. Bu zatın hiç tanımadığı, dilini bilmediği bir yerde tetkikler yapmanın müşkülâtından yılmaması, doğru bir metot takibile yapılan işaretlerin mutlaka müsbet neticeler vereceğinden emin olmasından ileri geliyordu. Muhterem müderris Dârülfünunu ve müştamilâtını adamakıllı gezdi, müderrislerle uzun uzadıya temas etti, talebe ile haftalarca meşgul oldu.

Abdülfeyyaz Tevfik imzalı bu yazı oldukça uzun olmakla beraber burada bir kısmına yer verilmiştir. Yazının kalan kısmında Malche'nin raporuan dönük değerlendirme ve övgü dolu ifadeler yer almaktadır. Farklı bir gazetede ise dönemin önemli simalarından Falih Rıfkı Atay'ın üniversiteye ilişkin değerlendirmesini içeren ifadeler rastlanmaktadır. Değerlendirme yazısı aslen "Hakimiyet-i Milliye" gazetesinden neşredilmekle beraber alıntılanmayı Milliyet gazetesi yapmaktadır. 22 Temmuz 1932 tarihli bu değerlendirmede "Cumhuriyetin onuncu senesinde ortaya İstanbul Dârülfünununu düzeltmek veya yeniden üniversite kurulmak bahisleri çıkmasını tabi beklemez ve istemezdi. Fakat Ankara'nın başka kafası vardır. Zevahire kanmaz ve en çetin meseleleri cesaretle karşılamayı bilir" şeklindeki satırlara yer verilmektedir.¹²⁰Yazının devamında Falih Rıfkı Atay'ın özellikle Dârülfünun'un kendisinden beklenen bilimsel çalışmaları yapma konusundaki geri kalmışlığını, Türk inkılâbına 10 seneden beri "henüz tek sahife telif etmediğini" söylemektedir. Makalenin sonunda ise şunları diler getirmektedir: "Memleketin ortasında ve nihayetinde de üniversiteler lazımdır. Ve üniversiteler kadroları değil, müderris kadar kürsü, lüzumu kadar kürsü ve lüzumu kadar kürsülerden başlayan bir üniversite kadrosu lazımdır." Başka bir yazısında ise Falih Rıfkı benzer şekilde çeşitli eleştirileri Dârülfünun'a karşı kaleme almaktadır. Buna ilişkin bazı satırlar aşağıda sunulmuştur:¹²¹

Dârülfünun'da Türk inkılâbı için en iyi yazılmış esere verilecek 5000 liralık bir mükafatın senelerden beri durmakta olduğunu biliriz. Bu mükafatın hiçkimseye

¹²⁰ Bakınız Ek-20.

¹²¹ Bazı kelimelerin yazım ve imlası günümüz Türkçesine uymamaktadır, metnin aslına yazım konusunda sadık kalınmıştır.

verilmemiş olması fikir hayatının pek durgun olduğu hükmünü verdirebilir. Fakat Dârülfünun dahi Türk inkılâbına dair on seneden beri henüz bir tek sayfa telif etmemiştir. Dârülfünunun memleketine maddi-manevi müesseselerin hepsine dokunan, yepyeni maddi-manevi bir nizam yaratan Türk inkılâbına karşı bu vaizyeti acaba nasıl tahlil olunabilir? Biz ne bitarafılığı ne de kifayetsizliği kabul ederiz? (...) Dârülfünunlar, millidirler. Alman, Fransız ve Amerikan Dârülfünunlarında okuyup gelen Türklerin zihniyetleri arasındaki derin fark nereden geliyor? Paris Dârülfünunu Fransızdır, Berlin Dârülfünunu Almandır; Kembriç veya Oksford Dârülfünunu İngilizdir. Türk Dârülfünunu bütün medreseli tarafını, Osmanlı tarafını hatta şehirli tarafını atarak düpedüz, apaşık bir Türk inkılâbı ocağı olacaktı. İnkılâbın nabzı orada vuracaktı.

Falih Rıfkı'nı yukarıdaki sözleri Dârülfünun'dan beklentilerine ve Türk inkılâbına sunmasını istedikleri açık desteğin bir işareti olarak ele alınabilir. Son olarak 14 Haziran 1932 tarihli Son Posta gazetesinde¹²² yer alan bir köşe yazısındaki ifadelerle bakıldığında Dârülfünun'a yönelik reform çabalarının bu gazetede olumlu karşılandığı ve değerlendirildiği görülmektedir. “Halkın Sesi” adlı köşede Dârülfünun'un İslahı adlı bu köşe yazısında şu ifadelerle yer verilmiştir.

Mütehassıs Profesör M. Maş Dârülfünunumuz hakkında tetkikat yaptı. Bu ilim yuvamızın noksanlarının telafisi ve ıslahı için bir rapor hazırladı. Bu raporun bu seneden itibaren tatbik edileceği haber veriliyor. Bu hususta halkın fikirleri şunlardır: (...) Maarif Vekaleti'nin mütehassıs Mösyö Maşın raporunun bir kısmını bu sene Dârülfünunda tatbik edeceğini okudum. Hakikaten Dârülfünunumuzda ders malzemesi ve kitabı mühim bir mesele idi. Talebe mühim para verdiği halde bile kitap ve not tedarikinde müşkülata maruz kalıyordu.

Öz itibari ile özellikle dönemin siyasi çizgisine yakın yayın politikası olan gazetelerdeki köşe yazılarının da Dârülfünun reformunu ve siyasi iradenin çabalarını olumlayan argümanlara daha çok yer verdiği ileri sürülebilir.

¹²² Bakınız Ek-21.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlara ve literatürde yer alan diğer araştırma sonuçları ile yapılan tartışmaya, en sonda ise çeşitli önerilere yer verilmiştir.

Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılın son çeyreğinde ve XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yapmış olduğu eğitimde modernleşme hareketlerine, yükseköğretim kademesinde Dârülfünun'u kurarak devam etmiştir. Ancak ne yazık ki yeni bir yükseköğretim kurumu kurma yönündeki ilk üç teşebbüs çeşitli nedenlerle çok uzun ömürlü ve köklü olmamıştır. Son teşebbüs olan Dârülfünû-ı Şahâne, 33 yıllık bir ömürle saltanat resmen bitip cumhuriyet ilan edildikten sonra da varlığını sürdürmüştür. Cumhuriyetin kurucu kadroları, eğitimde modernleşme hareketlerini tüm kademeler için reformcu nitelikte yürütmüş ve bu yönde radikal adımlar atmıştır. Cumhuriyetle birlikte on yıl daha varlığını sürdüren Dârülfünun da bu modernleşme hareketlerinden kendine düşen payı almıştır.

Dârülfünun'un modern anlamda bir üniversite kimliğinden uzak olması, modern bilimsel araştırma ve çalışmalara yer verecek donanımda öğretim kadrosundan ve öğrenciden yoksun olması bu kurumun pedagojik ve bilimsel açıdan tartışılmasına zemin oluşturmuştur. Ayrıca Cumhuriyet'in ilkelerine ve inkılâplarına yönelik çok sahiplenici refleks içinde olmaması da siyasi yönden varlığını ve amacını tartışmaya açmıştır. Cumhuriyet'in kurucu kadroları ve siyasi güç odakları tüm kurumların cumhuriyet ilkelerini ve inkılâpları halka benimsetmesi yönünde yekvücut olmasını istemiştir. Dârülfünû'nun bu yöndeki direnişi reform düşüncesinin kökleşmesinde etkisi yüksek bir faktör olmuştur. Bu bağlamda, özellikle 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat (Öğretimin Birleştirilmesi) Kanunu, yasal ve yönetsel açıdan bütün eğitim kurumlarını Cumhuriyet İdeolojisine katkı sağlamak yönünde faaliyetlerde bulunmaya mecbur etmiştir. Avrupa'nın bilimsel ve teknik anlamda üstünlüğüne katkı sağlayan gelişmiş üniversite kültürü ve yapısı Cumhuriyet döneminde her toplumsal alanda olduğu gibi yükseköğretimde de

istikametini Batı'ya çevrilmesine zemin hazırlamıştır. Toplumu çağdaşlaştırma ve iletme yönünde yapılan atılımların Batı eksenli olması toplumun bu yönde bilinçlendirilmesini de zorunlu kılmış ve burada görev eğitim kurumlarına düşmüştür. Çağdaşlaşma ve gelişme yönünde gerçekleştirilecek bütün uygulamalarda, eğitim kurumlarının; özellikle üniversitelerin öncü rolü oynaması istenmiştir.

Modern anlamda, üniversitenin görev ve sorumluluklar içerisinde toplumsal ve endüstriyel gelişmeye öncülük etmesi, topluma liderlik etmesi ve bilimsel çalışmaları ile adına yaraşır bir kurum olması önemli yer tutmaktadır. Bu anlamda, reformu sağlanan üniversite bir kurum olarak toplumun beklenti ve ihtiyaçlarını giderecek noktaya taşınmak istenmiştir. Bu doğrultuda yapılan reform çabaları ile sonradan ortaya çıkan gelişmelere bakıldığında, sonuçların elde edilen kazanımların son derece etkili olduğu ileri sürülebilir.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra, Avrupa'da siyasi dengeleri değiştiren bazı gelişmeler özellikle Almanya merkezli olmuştur. 1933'te iktidara gelen Hitler rejimine muhalif oldukları için haklarında soruşturma açılan, tutuklanan ya da sürgüne gönderilen Yahudi asıllı yüzlerce bilim insanının farklı ülkelere olan göçü, gittikleri ülkelerde de çeşitli toplumsal, siyasal ve eğitsel etkiler oluşturmıştır. Bu bilim insanları, dünyanın farklı ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de çağdaş bilim ve düşüncenin yaygınlaşıp kök salmasında çok önemli işlevler üstlenmişlerdir. Atatürk'ün önderliğindeki genç cumhuriyetin kurucuları o dönem aldıkları stratejik bir kararla siyasi bir manevra ile bu mülteci profesörlere ev sahipliği yapmıştır. Böylece bir süredir arayış içinde olunan yükseköğretimi yeniden şekillendirme niyetleri için insan gücünü de elde etmişlerdir. Atatürk'ün davetiyle Türkiye'ye gelip çeşitli raporlar yazan yabancı uzmanlar ilgili sahaların iyileştirilmesi ve ıslahı konularında öncülük etmiştir. Bu yabancı uzmanlar arasında bulunan Prof. Albert Malche'nin üniversite hakkındaki tahkikatı sonunda sunduğu öneriler hayata geçmiştir. Prof. Albert Malche, 1933'te, yeni bir kimlikle Türkiye'de üniversite çalışma hayatına dâhil olmuştur. Malche'nin çabaları ile gelen Alman profesörlerin yeni üniversitenin yapısal dönüşümünde olduğu kadar, öğretim metotları ve bilimsel

disiplin-çalışma konusundaki girişimleri hem bilimsel atmosferin hem de üniversitede beklenen yapısal değişikliğin yeni bir hale gelmesini sağlamıştır.

Alman profesörler ve yanlarında gelen yardımcıları Türk yükseköğretime çeşitli noktalarda günümüze kadar etkisi devam eden katkılar sunmuştur. Bunlardan ilki öncelikle bilimsel çalışma ve araştırma mantığının üniversiteye yerleştirilmesi ve bu mantık çerçevesinde Türk araştırmacılar ve bilim insanları yetiştirmek olmuştur. Alman profesörlerin yanında yetişen Türk öğrenciler daha sonraları kurulacak olan üniversitelerin gelişmesinde ve kendi öğrencilerinin yetişmesinde çok büyük katkılar sunmuştur. Ayrıca pek çok öğrencinin yurt dışında daha yüksek düzeyde üst öğrenim görmelerine de olanak sağlanmıştır. Bu sayede farklı ülkelerdeki bilimsel çevrelerle de işbirliği ve irtibat kurma olanağı geliştirilmiştir.

Diğer önemli bir katkı ise bilimsel yayıncılığın başlaması ve gelişmesi noktasında olmuştur. İstanbul Üniversitesi'ne bağlı fakülteler, kendi süreli yayınlarını hem kendi akademisyenlerinin çalışmalarını hem de yurt dışındaki akademisyenlerin yayın ve araştırmalarını yayımlamak üzere hayata geçirmiştir. Böylece bir araştırma kültürü ve raporlama mantığı geliştiği gibi çalışma bulgu ve sonuçlarını bilim dünyası ile paylaşıp yeni çalışma ve araştırmalar için çeşitli akademik çevrelerin oluşmasına da zemin hazırlanmıştır. Epistemik-akademik birliktelikler ve çevreler araştırmacılar ve akademisyenler için o dönemde bir güç birliği ve bilgi paylaşımı oluşturduğu gibi yayınlar aracılığı ile herkes kendi alanında çalışmaları ile tanınmaya başlanmıştır. Genç araştırmacıların ve öğrencilerin yetkin bir profesör ile birlikte yürüttükleri çalışmaların yayımlanmasının; bir araştırma ve raporlama sürecini özellikle Türk öğrencilere ve asistanlara öğrettiği gibi çalışmaların başkalarına ulaşmasına da aracılık ettiği görülmektedir. Bununla birlikte Alman profesörlerin yazdıkları çeşitli bilimsel kitaplar ve ders kitapları o dönemin ihtiyaçlarını karşılamak ve ders materyali ihtiyacını gidermek bağlamında işlevsel bir rol oynamıştır. Ayrıca çeşitli etüt çalışmaları da buna destek vermiştir.

Türkiye'ye gelen yabancı bilim insanlarının öğretim programlarının yenilenmesinde, işe yaramayan metotlarla öğretim yapmak yerine çağdaş ve işlevsel metodolojinin ihdas edilmesinde önemli katkıları olduğu görülmektedir. Aynı şekilde

hocaların, öğrencileri konuşmaya, sormaya, düşünmeye, araştırmaya, eleştirmeye dönük şekilde yetiştirmeleri, çalışma ve seminerlere, araştırma ve yayınlara Türk öğrenci ve asistanları katmaları büyük katkılar olarak değerlendirilebilir. Ders kitaplarının sayısının artması ve kalitelerinin yükselmesi de diğer önemli bir katkı olarak ele alınmalıdır.

Halka açık şekilde yürütülen konferans ve bilimsel toplantılar, üniversitenin halkla buluşmasını sağladığı gibi halkın doğrudan kendini ilgilendiren konularda yetkin kişilerden bilgi almasını da sağlamıştır. Böylece halkın yükseköğretim çalışmaları hakkında bilgisi birincil kaynaklarla sağlanmaya çalışılmıştır. Anadolu’da üniversite olmadığı düşünüldüğünde, o dönemde çeşitli şehirlerde yapılan bu toplantı ve etkinliklerin oldukça faydalı sonuçlar ortaya koyduğu ileri sürülebilir. Alman profesörlerin üniversitelerin kütüphanelerinin zenginleşmesindeki katkıları da oldukça önemlidir. Bilimsel anlamda yayın sıkıntısı çeken yeni üniversiteye çeşitli zorluklara rağmen kaynak temin edilmiş olması hem hükümetin üniversiteye verdiği önemi hem de Alman profesörlerin çabalarını göstermesi bakımından önemlidir.

Alman bilim insanlarından ilk başta Türkçeyi öğrenmeleri istenmiş ve dersleri Türkçe olarak anlatmaları, çalışmalarını Türkçe yapmaları beklenmiştir. Ancak bu konuda istenilen düzeye erişilememiş, dersler eş zamanlı çeviriler üzerinden yapılmaya çalışılmıştır.¹²³ Bu durum çeviriden kaynaklı hataların olma ihtimalini ve yeni bir dil inşa etmeye çalışan genç cumhuriyetin kavramların karşılığının olmaması halinde konunun tam anlaşılammış olması ihtimalini yükseltmiştir.¹²⁴ Dölen (2007)

¹²³ Bu konuyla ilgili Prof. Horst Widmann, “Atatürk ve Üniversite Reformu” (1981, sf.221) adlı eserinde astronomi uzmanı Prof. Wolfgang Gleissberg’in şu açıklamalarına yer vermektedir: Önce bu şekilde dinleyicilerle istenilen kontakt kurulamıyordu, ikincisi ise bir tercümanın bir dersi kusursuz ve dinleyiciler tarafından kolaylıkla anlaşılabilir bir ifade tarzıyla anlatabilecek durumda olması için yalnız Almanca ve Türkçeye tam anlamıyla hâkim olması değil, aynı zamanda derste ele alınan bilim konusuyla da en azından dersi veren profesör kadar ilgilenmiş olması gerekiyordu. Çünkü konu hakkında derin bilgi sahibi olmadan, bir bilim dersinin işe yarar bir tercümesi imkânsızdır. Bu niteliklere sahip tercümanları bulmak tabii mümkün değildi. Eğer bulunsaydı zaten bunlar kendileri ders verirdi, Alman profesörlere ihtiyaç duyulmazdı. Öğrenciler de zaten bir Alman profesörün Türkçe öğrenmeye başladığını fark eder etmez ondan derslerini Türkçe olarak vermesini rica ediyorlardı. Böyle kötü bir Türkçeyle verilen bir dersi tercüme edilmeden daha kolay takip edebiliyorlardı (Astronomie in der Türkei, sf. 276)”

¹²⁴ Tercüme konusuyla ilgili Prof. Nissen ise şunları dile getirmektedir: “Beklenildiğinin aksine, Almanca konuşulan derslerdeki tercüme metodu öğretmenler ve öğrenciler tarafından aynı şekilde memnuniyetle karşılanmıştı. Öğretmen açık ve basit cümlelerle konuşmak zorundaydı. Tercüme zamanından konuşmacı, ikinci düşüncenin hazırlanması için yararlanabiliyordur. Giderek öğretmenler ve tercümanlar özellikle ifade etmenin

özellikle sosyal bilimlerde insanın kendi ana dilinde bile anlaşılması zor konuları başka bir dille izah etmenin zorluğunun ciddi sorunlar ortaya çıkardığını dile getirmektedir. Gelen profesörlerin ilerleyen yaşlarda yeni bir dil öğrenme konusunda yaşadıkları zorluklar ve dil inkılâbı ile ortaya çıkan yeni durumun da ciddi iletişimsel sorunlar oluşturduğu, anlatılmak istenilenler konusunda beklenen verimin zaman zaman alınmadığı söylenebilir.¹²⁵

Sonuç itibari ile Alman profesörlerin Türk yükseköğretimine çeşitli yönlerden sundukları katkılar oldukça kayda değer niteliktedir. Ancak gelen bazı profesörlerin bekleneni karşılamaması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bununla beraber bazı profesörlerin çok kısa süre kalmış olmaları henüz sistematik bir işleyişin kendi sahalarında oluşmasına engel oluşturmuş olabilir.

4.1. Araştırmanın Sınırlılıkları:

Bu çalışma çeşitli arşiv belgeleri, o dönem yayımlanan çeşitli gazetelerdeki haberler ve profesörlerin yayınları ile zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak çeşitli kısıtlardan dolayı bu belgelerin tamamına erişmek zor olmuştur. Çeşitli gazetelerin arşivlerinin henüz açık olmaması, 1933 yılında yayın hayatında olmamaları bunlar arasında sayılabilir. Farklı araştırmalarda başka süreli yayınlar ve gazeteler etrafında karşılaştırmalı analizler yapılabilir. Ayrıca dönemin Alman matbuatına yansıyan haberlere yer verilebilir.

kısılğında bir alışkanlık kazandılar. Öyle ki gerçek bir zaman kaybı husule gelmez oldu. Profesörlerden birkaçı anlaşmalarla kararlaştırılan tarihten **daha önce** Türkçe olarak ders vermeye başladıkları zaman öğrenciler dillerinin öğrenilmesinde gösterilen gayret ve çabalardan hoşnut oldular, fakat incelik hissettiler ki tercüme metodundan daha çok istifade etmekteydiler”. Aktaran Prof. Horst Widmann, “Atatürk ve Üniversite Reformu” (1981, sf.221)

¹²⁵ Bu konuyla ilgili Prof. Röpke, sözleşmenin 3. Yılında Rektör Cemil Bilsel tarafından Fransızca olarak kendisine yöneltilen neden hala derslerini Türkçe vermek için çaba sarf etmediği yönündeki uyarısına “Ne söylemek istiyorsam onu anadilimde söyleyebilirim Ancak Türkçe olarak sadece Türkçe’de söylemeyi öğrendiklerimi söyleyebilirim. Bu da ne kadar büyük çaba gösterirsem göstereyim bilimsel bir ders için yeterli değildir” demiştir. (Kaynak: Dölen, 2007, sf. 155-156)

KAYNAKÇA

- AKPINAR, Ö., & ASLAN, A. (2005). İnas Dârülfünûn'u. *Osmanlı Bilim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 225-234.
- AKYÜZ, Y. (1999). *Türk eğitim tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- ALKAN, M. (2004). İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e modernleşme ve ulusçuluk sürecinde eğitim. *Osmanlı geçmişi ve bugünün Türkiye'si* (Kemal Karpat, Ed.) (ss. 73-242). İçinde İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ALTUNYA, N. (2007). Yetmişinci yılında köy öğretmenliği. *Cumhuriyetin ilk yıllarında dil, kültür, eğitim* (Nazife Güngör, Der.) (ss. 495-526) içinde. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Basımevi.
- ARSLAN, A. (1995). *Dârülfünûn'dan üniversiteye*. İstanbul: Kitabevi.
- ARSLAN, A. (2004). Mustafa Kemal Atatürk'e İstanbul Darülfünunu Edebiyat fakültesi Tarafından Fahri Müderrislik Unvanı Verilmesi, *Yakın dönem Türkiye Araştırmaları*, 5, 13-23.
- ARSLAN, A., SELÇUK, M., & NAM, M. (2012). *İnas Darülfünun'u*. İstanbul: İdil Yayınevi.
- ARSLAN, P. (2019). *1933-1950 yılları arasında Türkiye'ye gelen Alman iktisatçılar: Gerhard Kessler'in Türkiye'de sosyal politikaların gelişimine katkıları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi (YÖK Tez No: 592647), Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- ASTER, V. (1949). İnsan ve dünya (Çev. H. Vehbi Eralp). *Felsefe Arşivi*, 2(3), 76-87.
- AYDOĞAN, M. (2006). Sistem Olarak Köy Enstitüleri. *Türkiye'de Eğitim Bilimleri: Bir Bilanço Denemesi* (Muhsin Hesapçıoğlu ve Alparslan Durmuş, Ed.) (ss. 177-184) içinde. Ankara: Nobel Yayınevi.
- AYNİ, M. A. (2007). *Dârülfünûn tarihi* (Hazırlayan, Aykut Kazancıgil). İstanbul: Kitabevi.

- AZRAK, Ü., (2007). 1933 reformunun hukuk ve iktisat fakültelerine etkisi, *Türkiye'de üniversite anlayışının gelişimi (1861-1961)* içinde (Namık Kemal Aras vd. Ed.), ss. 214-216.
- BALTACIOĞLU, A.Y. (2018). Müderris Tevfik Subaşı. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 19(2), 153-186.
- BAŞARAN, M. (2011). Adı Cumhuriyet dönemi aydınlanmacılığıyla özdeşleşen Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ve Köy Enstitüleri. *Hasan Ali Yücel* (Kemal Kocabaş, Ed.) (ss. 41-56) içinde. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- BATIR, B. (2019). 1940 sonrasında eğitim. *Kronolojik ve tematik Türk eğitim tarihi* (Mustafa Gündüz, Ed.) (ss. 151-173) içinde. İstanbul: İdeal-Kültür Yayıncılık.
- BATIREL, H., & YÜKSEL, M. (2000). Rudolf Nissen's years in Bosphorus and the pioneers of thoracic surgery in Turkey. *Our Surgical Heritage*, 69, 651-654.
- BERKEM, A. R. (2003). *Yeni İstanbul Üniversitesi 70 yaşında: Reformdan bugüne üniversitelerimiz*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- BERKES, N. (1997). *Unutulan yıllar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- BERKES, N. (2019). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. İstanbul: YKY Yayınları.
- BEYDİLLİ, K. (2006). Mühendishane-i Bahr-i Hümayun. *İslam Ansiklopedisi*, 31, 514-516.
- BIÇAK, A. (2016). Türkiye'de üniversite. *Dünyada ve Türkiye'de üniversite* (Necmettin Tozlu, Vefa Taşdelen, Mehmet Önal, Ed.) (ss.171-233) içinde. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları.
- BİLEN, H. (2019). *Modanın mülteci Alman profesörleri*. İstanbul: Kadıköy Belediyesi
- BİLSEL, C. (1943). *İstanbul Üniversitesi tarihi*. İstanbul: Kenan Matbaası.

- BİNGÜN, F. (1990). *Nazi Almanyası'ndan kaçarak Türkiye'ye sığınan Alman bilim adamı ve sanatçıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (YÖK Tez No: 11968), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- BURUS, D. (2019). *Millî Mücadele'de Dârülfünûn*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (YÖK Tez No: 565314), Kocaeli.
- CANER, F. (2018). Darülfünun'dan İstanbul Üniversitesi'ne zorunlu göç, madunluk ve bir şiir. *Türük*, 6(14), 14-24.
- CEYLAN, İ. (2012). *Türklerde cerrahinin gelişimi*. Ankara: Türk Cerrahi Derneği.
- CUMHURİYET GAZETESİ, 25 ŞUBAT 1932
- CUMHURİYET GAZETESİ, 9 HAZİRAN 1932
- CUMHURİYET GAZETESİ, 27 TEMMUZ 1932
- CUMHURİYET GAZETESİ, 3 MART 1933
- CUMHURİYET GAZETESİ, 21 TEMMUZ 1933
- CUMHURİYET GAZETESİ, 17 AĞUSTOS 1933
- CUMHURİYET GAZETESİ, 20 AĞUSTOS 1933
- ÇELEBİ, N. (2003). Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki mülteci profesörler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 43(1), 259-272.
- DEMİRİSOY, A. (2017). *Rüyalarını Türkçe gören bir bilim adamı: Ord. Prof. Curt Kosswig*. Ankara: Palme Yayınevi.
- DEMİRİTAŞ, A. (2018). Dârülfünûn'dan üniversiteye öğretim üyelerinin toplumsal profilleri (1900-1946). Yayınlanmamış Doktora Tezi (YÖK Tez No: 511614), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- DEMİRİTAŞ, Ö. (2010). *Sosyolojik açıdan 1933 Türk üniversite reformu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (YÖK Tez No: 311066), Uludağ Üniversitesi, Bursa.

- DİNÇASLAN, M. (2015). Türkiye'de ordoliberalist bir iktisatçı-filozof: Alexander Rüstow (1885-1963). *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 46, 201-226.
- DOĞRAMACI, İ. (2007). *Türkiye'de ve dünyada yükseköğretim*. Ankara: Meteksan Yayınları.
- DÖLEN, E. (2007). İstanbul Darülfünunu'nda ve Üniversitesi'nde yabancı öğretim elemanları. *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)* (Namık Kemal Aras, Emre Dölen ve Osman Bahadır, Ed.) (ss. 89-162) içinde. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- DÖLEN, E. (2010). *Darülfünun'dan Üniversiteye geçiş: Tasfiye ve yeni kadrolar (Türkiye üniversite tarihi C3)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- DÖLEN, E. (2010). *İstanbul Üniversitesi 1933-1946 (Türkiye Üniversite tarihi C4)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- DÖLEN, E. (2009). *Türkiye üniversite tarihi-C.1*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- DÖLEN, E. (2010). *Türkiye üniversite tarihi-C.2*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- DÖLEN, E. ve YILDIRIM, N. (2003). *Darülfünun'dan günümüze üniversite yayıncılığı ve yaşamı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- DÖLEN, E. (2007). İstanbul Darülfünunu'nda ve Üniversitesi'nde yabancı öğretim elemanları, *Türkiye'de üniversite anlayışının gelişimi (1861-1961)* içinde (Namık Kemal Aras vd. Ed.), ss. 89-162.
- DUMAN, T. (2007). Atatürk'ün kültür ve eğitim anlayışı. *Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze dil, kültür, eğitim* (Nazife Güngör, Der.) (S. 211-218) içinde. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- ENGİN, V. (2018). *Mekteb-i Sultanî Galatasaray Lisesi Kuruluş*. İstanbul: Galatasaray Eğitim Vakfı.

- ETKER, Ş. (2012). Ord. Prof.Dr. Wolfgang Gleissberg'in Türk astronomi derneği başkanlığı. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 14(1), 25-44.
- ERAT, V. (2018). Kadro Dergisi'nde planlama anlayışı. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 51-59.
- ERDEM, A. (2012). Atatürk'ün liderliğinde üniversite reformu: Yükseköğretim ve Bilim Tarihimizde Dönüm Noktası. *Belgi*, 4(2), 376-388.
- ERDEM, Y. (2013). *II. Meşrutiyetten cumhuriyete kızların eğitimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ERGİN, O. (1977). *Türkiye maarif tarihi*. İstanbul: Eser Matbaası.
- ERGÜN, M. (1996). *II. Meşrutiyet devrinde eğitim hareketleri (1908-1914)*. Ankara: Ocak Yayınları.
- FINDIKOĞLU, Z. (1963). Über Zwei Deutsche Soziologen: Pros. Rüstow und Prof. G. Kessler. *İstanbul Üniversitesi iktisat Fakültesi Mecmuası*, 23(3-4), 305-307.
- FİNDLEY, C. (2012). *Modern Türkiye tarihi: İslam, milliyetçilik ve modernlik* (Güneş Ayas, Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- GENCER, A.İ (1987). *Encümen-i Dâniş ve Mustafa Reşid Paşa*, Ankara: Türk Tarih Kurumu
- GÖKBERK, M. (1997). *Aydınlanma felsefesi, devrimler ve Atatürk*. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Kültür Yayınları.
- GÖKSOY, E. (2001). Antireflü cerrahisinin tarihi gelişimi ve Rudolf Nissen. *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri (Gastrointestinal Sistem Hastalıkları Sempozyumu)*, (ss. 143-147), İstanbul.
- GÜNDÜZ, M. (2018). *Kronolojik ve tematik Türk eğitim tarihi*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

- GÜNDÜZ, M. (2019). Türkiye'de yükseköğretimin gelişimi. *Kronolojik ve tematik Türk eğitim tarihi* (Mustafa Gündüz, Ed.) (ss. 255-282) içinde. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- GÜNERGUN, F., & ATA, K. (2007). İstanbul Üniversitesi'nde fen bilimlerinde araştırmanın kurumsallaşması: 1933 reformunu izleyen otuz yıl içinde yapılan doktoralar, *Türkiye'de üniversite anlayışının gelişimi (1861-1961)* (Namık Kemal Aras vd. Ed.) içinde. ss. 163-189.
- GÜNERGUN, F., & Kadioğlu, S. (2011). Bilim insanlarının ülkelerarası yolculuğu: İstanbul Üniversitesi'nde dört yabancı astronom (1933-1958). *Osmanlı Bilim Araştırmaları*, 13(1), 44-79.
- GÜNERGUN, F., (2007). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde araştırmanın kurumsallaşması: 1933 reformunu izleyen otuz yıl içinde yapılan doktoralar, *Türkiye'de üniversite anlayışının gelişimi (1861-1961)* (Namık Kemal Aras vd. Ed.) içinde. ss. 190-213.
- GÜNEŞ, M. Y. (2015). *Dârülfünûn'da ahlâk dersleri, programlar, ders notları, hocalar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi (YÖK Tez No:398488), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- GÜVEN, İ. (2015). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.
- GÜVENÇ, B. (2020). *Türk kimliği*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- HACALOĞLU, A. (2001). Üniversite reformunda bir dönüm noktası: Alman hocaların Türkiye macerası. *Popüler Tarih*, 76-79.
- HANLEİN, A. (2006). Gerhard Kessler: Türkiye'de sürgün bir Alman sosyal politikacı (Alpay Hekimler, Çev.). *Çalışma ve Toplum*, 2, 31-47.
- HATİBOĞLU, M. T. (2000). *Türkiye üniversite tarihi*. Ankara: Selvi Yayınları.
- HIRSCH, E., & Arslanlı, H. (1935). Ticaret hukuku ilmi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1(3), 334-343.
- HIRSCH, E., & Arslanlı, H. (1941). Fikri eserler hakkında kanun projesi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 7(2-3), 429-504.

- HIRSCH, E. (1997). *Anılarım*. Ankara: Tübitak.
- HONIG, R., & Abadan, M. Y. (1936). İlliyyet nazariyesine dair. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2, 169-188.
- İHSANOĞLU, E. (1990). Darülfünun tarihçesine giriş: İlk iki teşebbüs. *Belleten*, 54, 699-738.
- İHSANOĞLU, E. (1993). "Dârülfünûn". İslam Ansiklopedisi.
- İHSANOĞLU, E. (2010). *Dârülfünûn: Osmanlı'da kültürel modernleşmenin odağı*. İstanbul: IRCICA.
- İNALCIK, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu'nda klasik çağ*. İstanbul: YKY Yayınları.
- KADIOĞLU, S. (2008). Ankara yüksek ziraat enstitüsünde mülteci bilim adamları. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 9(1), 183-197.
- KAFADAR, O. (2012). Cumhuriyet dönemi eğitim tartışmaları. Özman, A. (2012). *Hasan Âli Yücel. Modernleşme ve Batıcılık (Modern Türkiye'de siyasi düşünce)*, C3 (ss. 351-367) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- KAPLAN, İ. (2002). *Türkiye'de milli eğitim ideolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARA, İ. (2002). Modernleşme dönemi Türkiye'sinde ulûm, fûnûn ve sanat kavramları. *Kutadgubilig*, 2, 268-269.
- KARA, İ. (2003). *Din ile modernleşme arasında çağdaş Türk düşüncesinin meseleleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KARABAŞ, T. (2020). *Rudolf Nissen ve Türk tıbbına katkıları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi (YÖK Tez No:617212), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- KARAÖMERLİOĞLU, M. (2012). Köy Enstitüleri. *Modernleşme ve Batıcılık (Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce)*, C3 (ss. 286-293) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

- KESGİN, B. (2010). *Türkiye’de cumhuriyet döneminde üniversite üzerine tartışmalar (1923–1946)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (YÖK Tez No:273393), Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- KESSLER, G. (1939). Die Socialpolitischen Probleme Der Türkei. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1, 105-131.
- KESSLER, G. (1940). Türkiye'nin içtimai siyaset meselelerine dair mülahazalar (Orhan Tuna, Çev.). *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 2, 441-470.
- KİRBİ, F. (2019). *Türkiye’de Köy Enstitüleri* (Niyazi Berkes, Çev.). İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- KOBAL, Y. (1994). *Üniversitelerimizin gelişimi ve Alman bilim adamlarının katkıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (YÖK Tez No: 36671), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- KOÇER, H. (1987). *Türkiye’de modern eğitimin doğuşu*. Ankara: Rüzgârlı Matbaası.
- KRANZ, W. (1945a). Atomculuğun doğuşu (Sadettin Buluç, Çev.). *Felsefe Arşivi*, 1(1), 155-160.
- KRANZ, W. (1945b). Eflatun ve devlet. *Felsefe Arşivi*, 1(1), 161-164.
- KOÇER, H. (1987). *Türkiye’de modern eğitimin doğuşu (1773-1923)*. Ankara: Rüzgârlı Matbaası.
- KÜÇÜKLER, O. Z. (2016). *Osmanlı Devleti’nde eğitimde modernleşme ve Encümen-i Daniş*. Yayınlanmamış Doktora Tezi (YÖK Tez No:445844), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- LEWIS, B. (1998). *Modern Türkiye’nin doğuşu* (Metin Kırıatlı, Çev.). Ankara: TTK.
- LÖK, A. ve ERTEN, B. (2012). 1933 Reformu ve Yabancı Öğretim Üyeleri. *Modernleşme ve Batıcılık (Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce) C3* (ss. 537-544) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

- MALCHE, A. (1939). *İstanbul Üniversitesi hakkında rapor*. Ankara: Devlet Kitapları.
- MİLLİYET GAZETESİ, 22 TEMMUZ 1932
- MİLLİYET GAZETESİ, 11 MAYIS 1933
- MİLLİYET GAZETESİ, 21 MAYIS 1933
- MİLLİYET GAZETESİ, 30 HAZİRAN 1933
- MİLLİYET GAZETESİ, 1-2 AĞUSTOS 1933
- MİLLİYET GAZETESİ, 14 TEMMUZ 1933
- MİLLİYET GAZETESİ, 21 AĞUSTOS 1933
- MİLLİYET GAZETESİ, 11 EYLÜL 1933
- NAMAL, Y. ve KARAKÖK, T. (2011). Atatürk ve üniversite reformu (1933). *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1), 27-35.
- NAMAL, Y. (2012). Türkiye’de 1933–1950 yılları arasında yükseköğretime yabancı bilim adamlarının katkıları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(1), 14-19, Doi: 10.5961/Jhes.2012.028.
- NAMAL, A. (2008). Jin. Ord. Prof. Dr. Wilhelm Gustav Liepmann’n (1878-1939) İstanbul Üniversitesi’ndeki hizmet süreci (1933-1939) ve sosyal jinekoloji üzerine düşünceleri. *Türk Aile Hekimliği Dergisi*, 12(3), 153-162.
- NEUMARK, F. (2017). *Boğaziçine sığınanlar* (Şefik Alp Bahadır, Çev.). İstanbul: Kopernik Yayınları.
- OLGUN, K. (2002). II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı basınında bir eğitim kurumu olarak Dârülfünûn (1908-1912). *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2, 185-204.
- ORTAK, Ş. (2004). *Atatürk dönemi eğitim politikalarında yabancı uzman raporlarının etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi (YÖK Tez No: 144627), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

- ÖNCÜ, A. (2012). Akademisyenler: Üniversite reformu söyleminde Batı. *Modernleşme ve batıcılık (Modern Türkiye'de siyasi düşünce) C3* (ss. 521-536) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖZATA, M. (2006). *Atatürk, bilim ve üniversite*. Ankara: TÜBİTAK.
- ÖZEN, H., & Tunçay, M. (1984). Osmanlı Darülfünun'undan YÖK Darülfünun'una. *Yarın*, 38, 7-8.
- ÖZMAN, A. (2012). Hasan Âli Yücel. *Modernleşme ve Batıcılık (Modern Türkiye'de siyasi düşünce), C3* (ss. 358-363) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖZTAN, G. (2013). *Türkiye'de çocukluğun politik inşası*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ÖZTÜRK, İ. (2002). *Atatürk döneminde Alman bilim adamlarının üniversitelerimizde istihdamı Türk Bilim ve kültür hayatı üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi (YÖK Tez No: 514454), Niğde Üniversitesi, Niğde.
- REISMAN, A. (2011). *Nazizmden kaçanlar ve Atatürk'ün vizyonu* (Gül Çağalı, Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- SAKAOĞLU, N. (2003). *Osmanlı'dan günümüze eğitim tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- SAKAOĞLU, N. (2018). *Türkiye eğitim tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- SANDIKÇIOĞLU, M., TURAC, F., & SEMENDEROĞLU, V. (2018). *Mekteb-i Sultani Galatasaray Lisesi 100. Yıl*. İstanbul: Galatasaray Eğitim Vakfı.
- SARAY, M. (1996). *İstanbul Üniversitesi tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- SCHWARZ, A. (1941). Harp ve hususi hukuk. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 7(4), 841-865.
- SELÇUK, M. (2012). *İstanbul Dârülfünûn'u Edebiyat Fakültesi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

- SİLER, A. (1992). *Türk yükseköğretiminde Dârülfünûn (1863-1993)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (YÖK Tez No:22106), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- SON POSTA GAZETESİ, 14 HAZİRAN 1932
- SON POSTA GAZETESİ, 1 AĞUSTOS 1933
- SON POSTA GAZETESİ, 3-4 AĞUSTOS 1933
- SON POSTA GAZETESİ, 4-5 EYLÜL 1933
- SOYDAN, A. (1999). Dârülfünûn'dan günümüze üniversitede tasfiyeler. *Toplum ve Hekim*, 14(4), 269-276.
- SOMEL, S. (2008). Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Osmanlı eğitim düzeninde dönüşümler. *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu* (Halil İnalçık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, Ed.) (ss. 683-710) içinde. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- SOMEL, S. (2019). *Osmanlı'da eğitimin modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ŞENGÖR, A. (2003). *Hasan Âli Yücel ve Türk aydınlanması*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- ŞİMŞEK, H. (2016). Osmanlı'dan cumhuriyete Türk üniversitelerinin tarihsel gelişimi. *Dünyada ve Türkiye'de Üniversite* (ss. 129-170) içinde. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları.
- TAŞDEMİRCİ, E. (1999). Türkiye'de üniversite kavramının gelişmesinde Alman bilim adamlarının katkısı. *Erdem*, 11(33), 883-910.
- TAŞER, S. (2006). *Cumhuriyet döneminde üniversite eğitiminin yeniden düzenlenmesi: 1933 üniversite reformu ve getirdikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (YÖK Tez No: 189409), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- TBMM ZABIT CERİDELERİ. C15, İçtima 2

- TEKELİ, İ. (2007). Cumhuriyet öncesinde üniversite kavramının ortaya çıkışı ve gerçekleştirilmesinde alınan yol, *Türkiye'de üniversite anlayışının gelişimi (1861-1961) içinde* (Namık Kemal Aras vd. Ed.), ss. 19-51.
- TEKELİ, İ. (2007). Cumhuriyet öncesinde üniversite kavramının ortaya çıkışı ve gerçekleştirilmesinde alınan yol. *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)* (Namık Kemal Aras, Emre Dölen ve Osman Bahadır, Ed.) (ss. 19-51) içinde. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- TİMUR, T. (2007). Türk üniversitesinin doğuşu İstanbul Üniversitesi: Medreseden Darülfünun'a. *Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze dil, kültür, eğitim* (Nazife Güngör, Der.) (ss. 293-304) içinde. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- TONGUÇ, E. (1970). *Devrim açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*. İstanbul: Ant Yayınları.
- TONGUÇ, E. (2011). Yücel-Tonguç İş Birliği. *Hasan Âli Yücel* (Kemal Kocabaş, Ed.) (ss. 57-66) içinde. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- TURAN, Ş. (2004). *Mustafa Kemal Atatürk: Kendine özgür bir yaşam ve kişilik*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- TUNÇAY, M. ve ÖZEN, H. (1984). 1933 Darülfünun tasfiyesi ve bir tek-parti politikacısının önlenemez yükselişi ve düşüşü. *Tarih ve Toplum*, 10, 222-237.
- TUNÇAY, M. (2007). *1946 ve sonrasında üniversite*. Ankara: Tüba Yayınları.
- TÜRK, F. ve ÇINAR, S. (2013). Türkiye ile Almanya arasındaki bilimsel ilişkiler: Türk-Alman üniversiteleri. *Akademik Bakış*, 7(13), 45-55.
- TÜRKDOĞAN, O. (1998). *Ziya Gökalp sosyolojisinin temel ilkeleri*. İstanbul: İFAV
- TÜRKDOĞAN, O. (2005). *Kemalist sistem ve sosyo-kültürel yapısı*. İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.
- TÜRKOĞLU, P. (2000). *Tonguç ve Enstitüleri*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

- TÜTER, C. (2018). *Knowledge and technology transfer between Turkey and Germany in the interwar period and its impact on the political, military and cultural relations*. Unpublished Doctoral Dissertation (YOK Thesis Number: 506841), Yıldırım Beyazıt University, Ankara.
- UNAT, F. R. (1964). *Türkiye eğitim sisteminin gelişmesine tarihi bir bakış*. Ankara: MEB
- USUBÜTÜN, A., & GEDİKOĞLU, G. (2007). Türkiye’de patolojinin gelişimi. *Türk Patoloji Dergisi*, 23(2), 68-73.
- VAKİT GAZETESİ, 15 TEMMUZ 1933
- VAKİT GAZETESİ, 1 AĞUSTOS 1933
- VAKİT GAZETESİ, 2-3 AĞUSTOS 1933
- WİDMANN, H. (1981). *Atatürk üniversite reformu* (Aykut Kazancıgil ve Serpil Bozkurt, Çev.). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Atatürk’ün Yüzüncü Doğum Yılı’nı Kutlama Yayınları Özel Seri, İstanbul.
- WİDMANN, H. (2000). *Atatürk ve üniversite reformu*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- YANARDAĞ, A. (2017). Cumhuriyet Dönemi Dârülfünûn Tartışmaları ve 1933 Dârülfünûn Reformu. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(56), 112-133.
- YAŞAR, S. (2015). Yüksek Ziraat Enstitüsü’nün kuruluşu ve Alman bilim adamlarının çalışmaları. *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 19, 135-148.
- YAŞAR, S. (2017). Atatürk’ün üniversite reformu sürecinde kütüphanelerin kuruluş ve gelişiminde Alman bilim adamları. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 12(23), 25-47.
- YAVUZ, E. (2016). Erzincan’da Eğitim ve Eğitim Kurumları. *Turkish Studies* 11(6), 75-102.
- YILDIRIM, A. (1998). *Türk Üniversite Tarihi*. Ankara: Öteki Yayınevi.

YILMAZ, M. S. (2001). Dârülfünûn Reformu: Dârülfünûn'dan İstanbul Üniversitesi'ne Geçiş Süreci (1863-1933). *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 9(1), 245-260.

YÜCEL, H. (1974). *Kültür Üzerine Düşünceler*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

<https://astronomi-fen.istanbul.edu.tr/tr/content/bolum/ord.-prof.-dr.-w.-gleissberg-astronomi-koleksiyonu>

EKLER

Ek-1: 1933 Üniversite Reformuna İlişkin Dönemin Basınına Yansıyan Bazı Haberler

A. Prof. Albert Malche'ye İlişkin Bazı Örnek Haberler

Pr. M. Malche dün geldi

Maarif vekâleti teknik müşaviri sıfatile bir sene çalışacak

Cenevre Darülfünun profesörlerinden M. Malche Darülfünun ıslahatı ile meşgul olmak üzere dün sabah şehrimize gelmiştir. Profesör Malche dün öğleden sonra Darülfünun Emin vekili Mustafa Hakkı Beyi ziyaret etmiştir. Maarif vekâleti ile temas etmek üzere bugün Ankaraya gidecektir. Profesör Malche geçen sene Darülfünunun ıslahı hakkında bir rapor vermişti; bu defa, verdiği raporun tatbiki ile meşgul olacaktır. M. Malche, dün bize şu beyanatta bulunmuştur:

— Türkiye'ye yeniden geldiğimden dolayı çok memnunum. Bu defa memleketinize Maarif vekâletinin teknik müşaviri olarak geliyorum. Geçen sene gelişimde bana verilen vazife bir mütehasıs gözü ile Darülfünunu tetkik ederek yapılacak ıslahat hakkında bir rapor vermektir. O zaman bir çok zevat ile görüşerek malûmat toplamış, noticede kendi fikrimi de söylemiştim. Fakat bu defa bilhassa ameli sahada çalışmak için geliyorum. Fakat işe başlamadan evvel Ankaraya giderek, Maarif vekili Reşit Galip Beye hürmetlerimi arz etmek ve vazifem hakkında talimat almak isterim. Gelecek marta kadar memleketinizle kalacağım, bu müddet zarfında kısmen Ankarada kısmen de İstanbul'da çalışacağım.

— Burada yalnız Darülfünun işleri mi, yoksa umumî surette Maarif işleri ile mi meşgul olacaksınız?

— Konturatım yalnız Darülfünun içindir. Bu da oldukça muazzam bir

Pr. M. Malche

İştir. Bununla beraber diğer maarif işleri hakkında fikrim sorulacak olurza memnuniyetle söylerim. Zaten geçen sene Darülfünundan bahsederken liselerden de bahsetmemiş mi idim? Darülfünunda esaslı tadilat yapılacaktır; fakat geçen sene verdiğim raporun ne dereceye kadar nazarı dikkate alınacağını bilmiyorum. Maamafih tekrar Türkiye'ye davet edilişime nazaran raporum Maarif Vekâletince bütümlü beğenilmemiş değildir."

Profesör M. Malche geçen sene şehrimizde bulunduğu zamanda temas ettiği muhitte büyük bir sempati bırakmıştı; kendisinden pek çok şeyler beklediğimiz M. Malche'ye vazifesinde muvaffakiyet dileriz.

Milliyet, 3-7 Mayıs 1933

Darülfünun ve M. Malş

Yazan : MÜDERRİS SALİH MURAT

Muhterem Milliyet gazetesinin 20 şubat 1932 tarihli nüshasında şu başlığı gördüm: «M. Malş tetkikatını bitirdi.» Bunun altında profesör Malş'a atfen verilen malûmatı okudum. Darülfünunumuzun ıslahı hakkında yazmış olmağım, mes'eleyi ehemmiyetle nazari dikkate almama ve bu malûmatı tahlil etmeme sebebiyet verdi. İstikbalde ilim nüvesi teşkil etmesi lâzım gelen Darülfünunumuzu ıslah vazifesini üzerine alarak İsviçre'den memleketimize gelen ve ilim tarihimize iyi bir nam bırakması beklenen bu yüksek profesörün ağzından - velevki hususi bir mecliste ve hususi mahiyette olsun - bu türlü sözler sadır olacağına inanmadım. Kendisinin mes'eleyi tekzip etmesini bekledim. Fakat yalnız bir iki noktayı tavih ettiğini gördüm. Bunun üzerine bence cevapsız bırakılmaması zaruri olan sözlerini ay - nen nakletmek ve ona göre fikirlerimi söylemek mecburiyetini duydum. Profesör diyordu ki:

«— İstanbul Darülfünunu çalışıyor. Bir çok hocaların haftada 18 saat ders taktir ettiklerini anladım. Bu çok fazladır. İsviçre'de bir profesör haftada ancak 3 saat ders okutur. Bizde en küçük Darülfünun mualliminin maaşı 600 liradan başlar. Siz de 100 liradan başlıyor. Darülfünununuz yenidir. Darülfünun semeresini çok seneler sonra verir. Ziraat değildir ki ekildiğinin ertesi sene mahsul versin.»

Bu yazıları okuyunca aklıma Hazreti Yusuf'a ait bir fıkra geldi.

Birisi arkadaşına demiş ki:

— Yahul Şu Arabistan çölünde bir arsan tarafından parçalanmış Veli kimdir?

Arkadaşı cevap vermiş:

— Ayol! Sözlerinin hangisini düzelttirim? Vak'a Arabistan çölünde değil, Filistin'de cereyan etti. O şahıs Veli değil Nebidir. Kendisini arsan tarafından parçalanmış rivayet olunur!

M. Malş Darülfünunumuz hakkında ötedenberi münakaşalar cereyan ettikten haberdâr olsaydı o münakaşalara bir zeyil teşkil edecek mahiyette sözler söylemeyeceği tabii idi. Memleketimizin muhterem bir misafiri olan M. Malş aynen bu şekilde beyanatta bulunmadığına benim samimi kanaatim var. Maamafih vatan aşkı ve vatanın muhtaç olduğu hakiki ilmin teessüsünü görmek istiyakı o şerh ile şahlile beni sevlediyor.

1 — Haftada ders saati 3 saate münhasır olan profesörler - seyyar profesörler istisna edilirse - İsviçre'de değil bütün dünyada parmakla sayılacak derecede azdır. İlme ve şubelerine direktif veren, ilimde bap başları açan ve ilim şubelerini yükselten bu profesörlerin taktirinden gayri işleri yoktur.

vel tesis olunmuştur. Gene profesör Malş gibi mütehasısların fikrine istinaden arz ediyorum, teessüsleri üzerinden 15 sene geçtiği halde tekâmül üresine girmemiş olan ilim müesseseleri teşekkül etmemiş addolunurlar. Bizde garpteki manasile Darülfünun teşekkül etmiş değildir. Bizim iddiamızın esası da budur. Eğer mes'ele, para ve zamana münhasır ise, bir çok vadilerde dev adımlarla ilerliyen ve daima garphlaşmağa çalışan memleketimizde istenildiği gibi bir Darülfünun görmek kismet olmayacak demektir.

Son sözü muhterem profesörün verceği raporun malûm olmasına bırakarak şu kadarını söyleyeyim: Bizim Darülfünundan beklediğimiz şeyler hulasaten şunlardır:

1 — Billûri cisimler gibi büyüyen ve inkişaf eden ilme nüve olmak.

2 — Milli ilim mes'elelerini tetkik etmek.

3 — Memleket irfanına ve mahalli şeraite ait sabit miktarları bulmak, yani ilmi tetkik yapmak.

4 — Halka, ilmi konferanslar vermek. Darülfünunu halka tanıtmak, sevdirmek ve halka, memlekete nafi kılmak.

5 — İlmi otoritelerin yetişmesine fırsat vererek garp ilim sahası ile aramızdaki açıklığı sür'atle kısaltmak ve garple temaslar hasıl etmek.

6 — Faizi mürekkep düştürüne göre büyüyen garbin yeni ilmini mümkün olan sür'atle memleketimize sokmak.

Bunlar yapılmazsa bir kaç sene sonra garp ilmini anlamıyacak bir hale gelmiş olacağız.

Darülfünun mes'elesini ben ihtisasım dolayısıyla yalnız müsbet ilimler cephesinden görüyor ve düşünüyorum. Bu itibarla Darülfünunun ne liselerle alâkası var ve ne de mes'ele yalnız para mes'elesidir. Darülfünun talebe bulmasa bile, gene yapacağı çok işler vardır. Orası yalnız mektep değildir. İlim noktaî nazarından, memleketin müracaatgâhı, otoritesi olmak mevkiindedir ve olacaktır.

Muhterem profesör Malş Darülfünun hakkındaki münakaşalardan haberdâr olsaydı, tetkikleri esnasında yalnız Darülfünun muhitinin değil, Darülfünuna muarız olanlardan bazılarının da noktaî nazarlarını öğrenmek istiyecekti. İlmî bir orte olan M. Malş'ın, bu ciheti ihmal edeceğine kat'iyen kani değilim. Onun için burada serdettiğim itirazlar kendisine karşı vaki olmuş sayılmamalı, yalnız hakikatin bir nidası diye anlaşılmalıdır.

Mühendis
SALİH MURAT

M. Malş ve Darülfünunumuz İstenirse Prof. Emaneti kabul edecek

Ankara, İstanbul ve Erzurum'da birer Üniversite açılacağı haberleri devam ediyor.

İstanbul Darülfünununun lâğvı kararı Meclisin tasvibine iktiran edince kânu - nusaniye kadar da diğer darülfünun - lara ait hazırlıklar ıkmal edilecek ve her üç müessese 933 senesi bidayetinde fa - aliyyete geçebilecektir. Bu takdirde mü - derrisler arasında mevcut dört derece farkı da o zaman iki dereceye indirile - cektir. Yeni şekle nazaran kaldırıl - cak kürsülerin adedi otuz beşi bulmak - tadır. Buna mukabil bazı yeni kürsüler ihdas edilecektir. Söylendiğine göre mütehasıs M. Malş buradan giderken istenildiği takdirde Darülfünun Emin - liği vazifesini üzerine alabileceğini alâ kadar makamata bildirmiştir.

Ek-4

Darülfünunun ıslahı

Profesör Malş, şimdiye kadar yaptığı tetkikat hakkında izahat veriyor

Profesör raporunu Mayısta verecek

İsviçre'li profesör M. Malş dün saat 16 da Darülfünuna gitmiş, bir kaç saat kadar kalmıştır.

Profesör dünkü ziyaretinde Darülfünun Emin vekili, Fen Fakültesi Reisi Mustafa Hakkı Beyle ve bir çok müderrislerle hasbıhallerde bulunmuştur.

Profesör Malş dün bir muharriri mize demiştir ki:

«— Seyahatte bulunduğum müddet zarfında Fransa ve İsviçre'de kütüpane, lâboratuvar ve kılıniklerin ne suretle çalıştıklarını tetkik ettim. Asistanların tâbi tutuldukları usul-i, bunların vazifelerini ve miktarını araştırdım. Talebeye nasıl kitap verilir, asistanların vazife ve mes'uliyetleri nelerdir tetkik ettim. Türkiye ile aynı vaziyette olan bazı memleketlerde darülfünuna talebe yetiştiren liselerde ecnebi lisanların tedrisinde elde edilen neticeler hakkında anket yapıyorum.

Bu meyanda Hollanda'dan bazı malûmat istedim. Bir iki güne kadar Mühendis mektebini gezeceğim. Bazı derslerde ve konferanslarda bulunacağım. Aynı zamanda burada talebe nasıl yaşıyor, nerelerde geziyor, nerelerde yatıp kalkıyor, kendileriyle temas ederek bu mes'eleler hakkındaki da malûmat toplayacağım.

Islahat raporuna ait malûmatı tamamen ihzar ettim. Fakat henüz yazmağa başlamadım. Tetkikatım mayıs ayına kadar tamamen bitecektir. Mayısta raporumu Maarif Vekâletine verebileceğimi tahmin ediyorum.»

Profesör Malş

B. Darülfünun'un Reform Hazırlıklarına Yönelik Bazı Haberler

Ek-5

Türkiyede ilim inkılâbı başladı

Maarif Vekili diyor ki: Üniversite milletin, inkılâbın en hayati ve en temel maksatları için bel bağladığı; yarının devlet ve millet adamlarını, gençliği, kaybedilmiş asırları kazandıracak bir irfan yurdu olacaktır..

Üniversite işe başladı, profesörler seçildi, kadro ilân edildi, Üniversite Emni ve idare heyeti Vekilin riyasetinde ilk toplantısını yaptı! — Yeni kadroda kimler vazife alıyor?

Üniversitede 4 fakülte ve 7 enstitü, dişi ve eczacı mektepleri var. Yeni teşekkül içinde İnkılâp Enstitüsü başı başına bir varlık üniversiteye alındı. Ecnebi ve hariçten alınacak profesörler kimler olacak?

M. Herriot
Ankara'ya da Gidecek..
Bu ziyaret memnuniyetle karşılandı

PARİS, (Havva) — M. Herriot perşembe günü Marsilya'dan hareket ederek dün öğle İstanbula hareket ediyor. M. Herriot'un Ankara'ya da ziyaret edeceği bildirilmektedir. Sabah Fransız Başvurisi, Rusya'ya ziyaret etmek için Society de l'Union française d'Ankara'ya siyaset edeceği rica etmektedir.

ANKARA, (M. Herriot) — M. Herriot'un Ankara'ya siyaset edeceği rica etmektedir. M. Herriot samim bir fikirle Ankara'da bütun memnuniyetle tahli edilmektedir.

Yeni vapur Tarifeleri
Sadullah Beyin beyanati

Rauf, Refik Halit, Rıza Tevfik, Sadık ve Adnan B. ler affedilecekler mi?

150 liklerden bir kısmının aftan istifade ettirilmelerinin hükûmete teklif edildiği söyleniyor..

Af 1933 yılı başından itibaren olan cürümlere ve mahkûmiyetlere teşmil edilmeyecektir

Maarif Vekili, Tıp, Edebiyat, Hukuk, İktisadiyat ve Darülfünun emniyeti Nefis Ömer Bey ile Üniversite içtimasını yapıyor. — Yeni İbade — Resimlerini aldıkları istemiyor. İki ecnebi profesör. Darülfünundan çıkıyor — M. Melike bir ecnebi profesörle beraber..

Darülfünun dün son gününü de yapıyor. İhtimalen yarın bir hançerle tarikin karışıklıkları gündüdü. Yeni Türk Üniversitesi bu karışıklığın içinde bugün oluyor. Sabah Darülfünun profesörlerinden karışıklığın U. İhtimalinden muvakkat kadromunda va

site aldıkları, dün akşam geç vakte kadar müslüm değildi. Darülfünun koridorlarında endişeli bir hava doluyordu. Akşam geç vakte, eski Darülfünundan yeni Üniversiteye geçen müderris, (Devamı 3 inci sahifede)

Milliyet, 1-2 Ağustos 1933

Reşit Galip Beyin evinde dün bir toplantı yapıldı

Ecnebi profesörlerin ve yeni elemanların bugün ilânı bekleniyor

Memurların maaşları verilmeye başlandı

Maarif Vekili Reşit Galip Bey dün evinde meşgul olmuş ve şehrimizde bulunan ecnebi profesörlerden Schwartz, Nissen ve Zaverburg'u kabul etmiştir. Vekil Bey profesörlerle Türk Üniversitesinin yeni tesisi dolayısıyla teşkilâtı, faaliyet programı etrafında görüşmüştür. Ecnebi profesörler Türkiye'deki ilim inkılâbını takdir etmek

tedirler.. Şehrimizdeki profesörler bir kaç güne kadar memleketlerine döcekler ve ders senesi başında tekrar geleceklerdir.

Yeni ecnebi hocalar
Bu ayın onunda ve on ikisinde memleketimize yeniden dört ecnebi profesör gelecektir. Bu profesörler kendi sahalarında beynelmîfel otorite sahibi yüksek zevattır. Gelecek bu profesörlerden biri Göttingen Üniversitesi profesörlerinden Yames'dir. Bu zat Nobel mükâfatını haiz, ikinci fizik

(Devamı 3 inci sahifede)

Schwartz, Zaverburg, Nissen

Ek-6

Darülfünun ne suretle islah edilecek?

Maarif vekili: "Bu iş kat"i olarak kökünden halledilecektir,, diyor

ANKARA, 10 (Telefonla) — Maarif vekili Dr. Reşit Galip Beyle Darülfünunun islahatı etrafında görüştim. Muhterem vekil dedi ki:

— Darülfünunun islahı için iki temel akla gelebilir: biri tıbbi islahat yapmak, diğeri de bir inkılap tedviri şeklinde bu işi kat'î olarak kökünden halletmektir. Tercih ettiğimin peşini bu ikincisidir. Darülfünun davayenlerinden birer muhtar alındı. Asantı 20 gün içinde de fakülte meclislerinden ve Darülfünun divanından birer muhtar gelecektir. O muhtarlardan far-
dalı görüşlerini mütevelleden istifa
de edeceğiz. Bunları vekâletin tathik
mukaviri M. Malche'nin noktai nazarı
ile hürriyete mütevelleden edeceğiz.

Universite...

İstanbul Üniversitesi için hazırlan-
mış karar lâyihası üniyemizdeki o-
smeresi günü her vekilleri heyetine
sarkulmaktır. Lâyiha heyeti vekile-
de müzakere edildikten sonra Millet
Meclisi'ne tahdim edilecek ve tatilden
evvel kanunîyet hesabatı temini
olunacaktır. Bu suretle kanunun 933
ders parçasından evvel tathik temini e-

Maarif Vekili Reşit Galip Bey
dihmiş olacaktır.

Ankara'da akademi

Reşit Galip Beyden Ankara üniver-
sitesinin ne zaman tesis edileceğini
sordum. Cevap verdi:

— Ankara'da evvelâ akademiye,
kütüphaneleri yapacağız. Bütün ilim
mekâti ulduktan sonra Darülfünun kur-
mağa düşüneceğiz.

Kütüphaneler

İstanbul'daki kütüphanelerin de tev-
kidi mukarrardır. Bu suretle zengin
bir umumî kütüphane vücutta getiril-
ecektir.

Reşit Galip Bey Ankara civarında-
ki hafriyatı da temas ederek bane şu
maifumatı verdi:

— Hafriyat yeni başladığı halde ol
(Devamı 5 inci sahifede)

Darülfünun emni Müammer Reşit
Bey ve Profesör M. Malche

Maarif vekili geliyor

Her fakülteden bir kaç ders kal- dırıldı, bir kaç ders kondu

Reşit Galip Bey İstanbul'da bir hafta kalacak

ANKARA, 13 (Telefonla) —
Maarif vekili doktor Reşit Galip
Bey bu akşam İstanbul'da hareket
etti. Kendisi halen İstanbul'da faa-
liyetinde bulunan üniversite islahat
komisyonuna riyaset edecek ve o-
rada bir hafta kalacaktır.

* * *

Maarif Vekili Dr. Reşit Galip
B. bu sabah şehrimize gelecek-
tir. Reşit Galip B. İstanbul'da Da-
rülfünun islahat işiyle meşgul ola-
cağından burada bir müddet ka-
lacaktır. Vekil B. Darülfünunun
yeni kadrosunu beraber getir-
mektedir. Kadro üzerinde son rö-
tüşleri bizzat Reşit Galip B. yap-
mıştır. Yeni kadro Darülfünunun
ilga tarihi olan 31 temmuzda ilân
edilecektir. Haber aldığımız göre,
Darülfünunda mukavele ile istih-
dam edilen bazı profesörler var-
dır. Bunların ekserisi ecnebidir.
Bu zevatin mukavele müddetleri
henüz bitmediğinden yeni kadro-

Reşit Galip Bey

(Devamı 5 inci sahifede)

Darülfünunun ıslahı

Darülfünun, Üniversite ismini alacak

Muhtelif fakültelerden bir çok müderris tekaüde sevkedilecek

Maarif Vekâleti profesör. Maş ile dört sene memleketimizde çalışması ve Darülfünunun ıslahı hakkında hazırladığı projeyi bizzat tatbik etmesi hususunda anlaşmış ve bir de mukavelename hazırlamıştır.

Profesörün projesi bir kanun lâiyhası halinde pek yakında Büyük Millet Meclisine arz ve Meclise kabul edildikten sonra mukavelename imza edilecektir. M. Maş'ın nihayet bu ay sonunda İstanbul'da bulunacağı tahmin ediliyor.

Çıkacak kanun Darülfünunun lâgvi hakkında olacaktır. Fakat kırk sekiz saat sonra Darülfünun «Türk Cumhuriyeti Üniversitesi» ismini alarak yeni bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Profesör Maş yeni teşkilâtın bütün esaslarıyla meşgul olacaktır.

Türk Cumhuriyeti üniversitesindeki profesörler 500 ve 300 lira maaş alacaklar, ve daimi surette talebe ile birlikte bulunacaklardır.

Müessesede yeni kürsüler ihdas edilecektir.

Tıp Fakültesinden sekiz, edebiyattan on beş müderrisin ve diğer fakültelerden de bir kısım müderrislerin tekaüde sevkedilecekleri anlaşılmaktadır. Maamafih Tıp ve Hukuk Fakülteleri profesörlerinden bir

Türkiye Cumhuriyeti hizmetine girecek olan profesör Maş

kısının daimi surette kalmayı kabul etmiyerek çekilmeleri ihtimal vardır.

Geçen sene Maarif Vekâleti bütçesi dört buçuk milyon lira idi. Bu sene bu miktar altı milyon küsur liraya iblağ edilmiş ve bu suretle Darülfünunun ıslahı lâiyhasının tatbikına imkân hasıl olmuştur.

Darülfünun lâiyhası Meclise gönderildi

Prof. Maşın riyaseti altında bulunan bir ıslah komitesi dünden itibaren çalışmaya başladı

İstanbul tarafına nakli takarrür etmiş olan Tıp fakültesinin Haydarpaşa'daki binası

Prof. Maşın Mühim beyanatı

Ankara 20 (Telefonla)— İstanbul Darülfünununun lâgvi ve Maarif Vekâleti tarafından yeni bir Darülfünun tesisi lâiyhası Meclise gelmiştir. Lâihanın esasları şunlardır:

- 1— İstanbul Darülfünunu ve ona merbut bütün müesseseler kadro ve teşkilâtıyla beraber 31 temmuz 1933 tarihinden itibaren mülğadır.
- 2— Maarif Vekillliği 31 temmuz 1933 tarihinden itibaren İstanbulda İstanbul Üniversitesi adı ile yeni bir Darülfünun tesisi ve teşkilatına memurdur.
- 3— Nafia Vekillliğine merbut olan yüksek mühendis mektebine İktisat Vekâletine merbut olan İktisat fakültesinin İstanbul Üniversitesi teşkilâtı arasına ithaline İcra Vekilleri heyeti mezundur.
- 4— 31 temmuzdan gelecek senenin 31 mayısına kadar devam edecek muvakkat tedris kadrosunun tesbitine Maarif Vekili memurdur.
- 5— Muvakkat tedris kadrosuna alınacak eski müderris, muallim ve muavinler bütçedeki maaşlarını alacaklardır.
- 6— Maarif Vekillliği Darülfünunda bir telif ve tercüme heyeti teşkiline mezundur. Bu heyet azaları evsafı lâzımeyle haiz olmak şartıyla mülga Darülfünunun tedris kadrosunda çalışmış olan ve yeni üniversiteye geçmiştir.

(Lâzıfın diğer sahifeye geçiniz)

Islahat komitesi dün vazifesini bitirdi

Refik B. dün de Üniversitede meşgul oldu ve hastahaneleri gezdi

Maarif Vekili Dr. Refik B. dün sabah saat 9-da Üniversiteye gelerek ıslahat komitesini toplamış ve tetkikatına devam etmiştir.

Vekil B. öğleye kadar Üniversitede kalmış ve öğleğin Üniversite emini ve Tıp fakültesi reisi refakatinde olduğu halde talebenin tatbikatı göreceği hastahaneleri gezmiştir. Vekil B. öğleden sonra, Dolmabahçe sarayında kendisi için tahsis edilen daireye giderek akşama kadar meşgul olmuştur. Vekil B. badema saraydaki bürosunda mesaisine devam edecektir.

Darülfünun ıslahat komitesinin yeni Üniversiteyi tesis vazifesi bilfiil bittiği için dünden itibaren Maarif Vekili Dr. Refik B. tarafından mesaisine nihayet verilmiştir. Refik B. dün sabahki içtimada bütün işlerin tasnifine nezaret etmiş, neticelere dair bazı notlar almıştır. Maamafih komite evrakının tasnif ve tasfiyesi daha birkaç gün devam edeceğinden, azadan bir ikisi, daha bir hafta, Üniversite işleriyle alakadar olmayarak, büroda çalışacaklardır. Müşavir olarak yalnız Pr. M. Malche mukavelesi mucibince daha on ay memleketimizde kalacak. Üniversite mesaisine nezaret edecektir.

Dün mesaisi nihayet bulan ıslahat komitesi

Islahat komitesinin mesaisi bilfiil nihayet bulduğu için, komitenin bütün salâhiyetleri Üniversite idare heyetine geçecektir. Bugünlerde evrak ve muamelât komiteden idare heyetine devrolunacaktır. Kadroda münhal bulunan profesörlük ve muavinlik işlerini idare heyeti tetkik ve intağ edecektir. Yeni tayin ve in-

(Devamı 2 inci sahifede)

Ek-8

Pr. Malche Ankaraya gitti

Üniversitede yapılan ıslahat işleri hakkında hükûmete izahat verecek

Maarif vekâleti müşaviri profesör M. Malche Başvekâlet tarafından vakı olan davet üzerine Ankaraya gitmiştir. Profesör Mösyö Malche Ankarada Başvekil İsmet Paşa hazretlerine Üniversitede şimdiye kadar yapılan ıslahat ve kadro işleri hakkında izahat verecektir.

Profesörün bu hafta sonunda şehrimize dönmesi bekleniyor. Başvekâlet müşavirliğe bazı yeni direktif de verecektir.

Maarif vekil vekili doktor Refik B. dün geç vakit üniversiteye gelerek idare heyeti içtimasına riyaset etmiştir. Kadro işlerinin bir iki haftaya kadar ikmal edileceği anlaşılmaktadır.

16 eylülde başlayacak olan fakülte ikmal imtihanları programları tesbit olunmuş ve dershanelere asılmıştır. İmtihanlar bir ay sürecektir. Teşrinievvelin on beşinde yeni sene tedrisatına başlanacaktır.

Üniversite binası arkasında inşa edilmekte olan teşrihhane binası ikmal edilmek üzeredir. Bina esas itibarile bitmiştir. Harici ve dahili telvinat ve tezyinatı, bazı teferruatı yapılmaktadır.

Fakültelerde kayıt ve kabule dün de

Profesör M. Malche

devam edilmiştir. Fakültelerden başka diğer yüksek mektepler de yeni talebe kayıt ve kabulüne başlamışlardır.

Milliyet, 11 Eylül 1933

Darülfünunda müderrisleri telâşa düşüren şey nedir?

Vekil Bey dün Darülfünunu ziyaret ederek, yapılacak ıslahatın endişeye mahal vermiyeceğini söyledi..

Vekil Bey bu akşam gidiyor

Maarif vekili Dr. Reşit Galip B. dün Darülfünunu ve Maarif müdürlüğünü ziyaret etmiştir. Öğleden sonra saat 3,5 ta vali ve Belediye reisi Muhittin Beyi de ziyaret etmiştir. Vekil B. Darülfünuna saat 4 de gelmiş ve bir çok talebe ve yüze yakın profesör tarafından samimi surette karşılanmıştır. Vekil B. emsalik odasında bir saat kadar oturarak emin vekili Mustafa Hakkı ve müderris Beylerle hasbuhal etmiştir. Son zamanlarda Darülfünunun ıslahı ve yeniden teşkili hakkında yapılan mübalâğalı neşriyatta dair vekil B. müderrislere hifaben şu sözleri söylemiştir:

“— Bugün buraya geliyim, daha ziyade, tanıdığım arkadaşları ziyaret maksadilendir.

Bir kısmınız hocamınız. Bu itibarla sizi tanıyorum. Bir kısmınızı şahsen, bir kısmınızı isminiz, eserleriniz, şöhretinizle tanıyorum. Ben bu tanıyışla mübahiyim. Yeniden bir tanışma yoktur.

Darülfünun hakkında esaslı tetkiklere girişmek için derinden ve uzun uzun sizinle konuşacağız. Önümüzde Darülfünunu: bugünkü memleket ve inkılâp ihtiyaçlarına daha iyi hizmet edebilecek şekilde takviye etmek gibi bir maksat var. Bunun lüzumunda hepimiz müttetikiz. Bu müessesenin içinde bulunmanız dolayısıyla bu lüzumu siz herkesten ziyade müdriksiniz ve herkesten daha kuvvetle arzu edersiniz. Memleketin yarını, öbürünü için çok büyük hizmetler yapabilecek müessesenin alacağı zekî düşünürken acele hareket etmek muvafık görülemez. Onun için bunun üzerinde derin derin bütün dikkat ve gayretimizle düşünüp çalışacağız. Maamafih bu mesele şimdiye ka-

Maarif vekili Reşit Galip Bey müderrisler arasında

dar hiç düşünülmemiş değildir. Darülfünun ailesine mensup olanlar ve münevverler içinde bu fikir işlenmiş, üzerinde münakaşalar ve tetkikler yapılmıştır. Biz bunlardan da istifade edeceğiz. Darülfünunun en iyi bir şekil alabilmesi için ne yapmaak lâzım geliyorsa bunları hep beraber düşüneceğiz. İhtiyorum ki bütün Darülfünun teşkilâtı kökünden kalkacak diye bir endişe varmış. Bu endişenin ruhlara verdiği üzüntü ile gerek tedrisatta ve gerek gayretler üzerinde müessir oluyormuş. Ben bunun doğru olacağını zannetmiyorum. Çünkü ne yapılsa elbirliği ile mevcudu kuvvetlendirmek için yapılacaktır. Ben bu endişeye inanmadığım için bütün dikkatinize derslerinize ve vazifelerinize devam ettiğinizi biliyorum. İleride Darülfünuna yeni bir istikamet verilme meselesi mevzuu bahsolarısa bu takdirde dahi hiç birinizin için “

(Devamı 6 nci sahifede)

Reşit Galip B. Milliyet'te

Maarif vekili Reşit Galip Beyefendi, evvelki gün diğer arkadaşlarımız gibi “Milliyet” gazetesini de ziyaret etmişti. Maarif ve terbiye işleri hakkında hepimizi tenvir eden vekilimiz, ziyaretinin hususi mahiyette olduğunu söylediği için, bize şeref veren bu hâdiseden gazetemizde bahsetmemiştik. Diğer arkadaşlarımız dün ziyaret hakkında tafsilât vermiş olduklarından, biz de bu fırsattan kendilerine teşekkür etmek için istifade etmek istiyoruz.

Vekil Beyefendinin maarif için düşündükleri bütün arkadaşlarımız için hakikaten pek faydalı olmuştur. Hiç şüphe etmediğimiz muvaffakiyetlerini tekrar temenni ederiz.

C. Darülfünun'daki Tasfiyelere ve Kadrolara İlişkin Haberler
Ek-10

Müdürrisler arasındaki tasfiye esası oluyor!

En fazla değişiklik Fen fakültesi müdürrisleri arasında yapılacaktır

ANKARA, 29 (Telefonla) — Maarif Vekili Reşit Galip B. in riyasetindeki komisyon bugün toplanarak Darülfünun kadrosu üzerinde çalıştı. Komisyonda Müsteşar Salih Zeki, İhsan, Rüşti ve Avni B. ler vardır. Kadrolar üzerindeki tetkikatın önümüzdeki hafta ikmalî mukarrerdir. Varılacak netice Heyeti Vekilede görüşüldükten sonra âli tasdika arzedecektir.

Kadro haricinde kalacak müdürris ve muallimlerin adetçe pek az olmayacağı anlaşılmaktadır. Bilhassa Fen Fakültesi kadrolarında ehemmiyetli tebeddülata intizar edilmektedir.

* * *

Öğrendiğimize göre yeni kadroda hocaların vaziyeti ve alacakları maaşlar üç şekil altında tespit edilmiştir:

(Devamı 5 inci sahifede)

Müsteşar Salih Zeki Bey

Milliyet, 30 Haziran 1933

Üniversitenin Kadrosunu Tam Olarak Yazıyoruz

Eski müdürrislerden başka kadroya yeniden alınan müdürris, muavin ve muallimlerin isimleri

Nâzım Osman Çay

Ekrem İsmail Çay

Mustafa Ali B.

Şekip Çay

Yeni müd. Reşit Galip Bey dîn Üniversitede başında

İnkılâp tarihini kendisinin okutması Maarif Vekilinden rica edildi

İstanbul Üniversitesine haricden alınan profesör, muallim ve muavinlerin listeleri dîn Üniversite emniyeti tarafından gazetelere verilmektedir. Yeni isimler üzerinde dünkü sayımızda verdiklerimiz haberlerin tahakkuk ettiği görülmektedir.

Bugün, bu yeni isimleri darülfünundan alınan müdürris ve muallimlerin de ilâvesiyle Üniversitenin bugün için kâfi surette tesbit, Vakâletçe tasdik edilmiş, umumî kadrosu şekline yazıyoruz. Yalnız yeniilerin, yani haricden alınanların isimleri yanına kolayca yazılması için "yeni", kelimesini ilâve ediyoruz.

Bu listede görülmeyen kürsülerle kadro noksanının eenebî müdürrisler tarafından doldurulacağı kuvvetle tahmin edilmektedir.

Edebiyat Fakültesi

Ruhîyat ve terbiye: Profesör Şekip Bey, namzet profesör muavini Sahri East Bey "yeni".

Türk dili ve edebiyat tarihi: Profesör Koprulu zade Mehmet Faat Bey, namzet profesör muavini Doktor Nihat Bey "yeni", muallim Rahmeti Bey "yeni".

(Devamı 16 nci sahifede.)

Vakit, 2-3 Ağustos, 1933

Ek-11

Eski Müderrislerden Bir Kısmı Tercüme Heyetine Alındı Kadro Harici Kalanların İtiraz Etme Hakkı Yoktur, Deniliyor

Üniversitenin muhtelif şubelerine ait yeni kadroların hazırlanmasına devam ediliyor. Dün de Üniversitenin yeni teşekküllerinden biri olan telif ve tercüme heyetinde vazife alacak olanlardan bir kısmının isimlerini öğrendik. Bunların hepsi mülga Darülfünunda profesörlük yapan şevattır. Hüsnü Hamit, Ligor, Mustafa Hakkı, Yusuf Şerif, Halil Nimetullah, Hamit Sadı, Macit, sabık ceza muallimi Vehbi, sabık iktisat müderrisi Münir, terbiyecisi İsmail Hakkı ve Muslihittin Adil Beylerin isimleri ön kısımda bulunuyor. Eski profesörlerden birkaçının daha bu heyete gireceği anlaşıyor.

Son Posta, 3-4 Ağustos 1933

Üniversiteye Ait Rivayetler Eksilmedi Kadroda Değişiklik Olacağı İddiaları Berdevam!

Maaş Meselesine Gelince: Zarurî Ya Musa Diyenler Eksik Değil!

Maarif Vekili Refik Beyin: — Üniversite etrafında söylenen nazariyelerden hiçbirine itimat edilmemesi lâzımgeldiği hakkında yaptığı beyanata rağmen bu rivayetlerin arkası dün de kesilmedi.

İleriye sürülen başlıca iddialar bazı kıymetli müderrislerin kadro harici kaldıkları ve bu itibarla kadrolarda değişiklik yapılması icap ettiği ve bu icabın da düşünüldüğü şeklindedir. Aynı zamanda kadroya yeniden alınan elemanlar üzerinde de mütalâalar dermeyer edilmektedir. Bu mütalâalar nelerdir?

Bu hususta bir fikir verebil-

Hamdi Suat B.

Ziya Nuri Paşa

İzzettin Şadan B.

mek için gelişigüzel bir misal zikrederim. İşte akliye ve asabiye doktorlarından İzzettin Şadi Beyin bir mülâhazası:

— "Tıp Fakültesi Profesörlerinden Hamdi Suat Beyle, Ziya Nuri Paşa yüksek bir kültür sahibi oldukları halde kadro harici kalmışlardır. Akliye ve asabiye profesörlüğüne intihap edilen

(Devamı 9 uncu sayfada)

Aylardanberi beklenen gün!

Üniversitenin kadrosu bugün belli olacak

Darülfünun bu akşam lâğvediliyor, Üniversite
yarın merasimle açılacak

Maarif Vekili Reşit Galip Bey, profesör Malı, Maarif Müsteşarı Ayni ve Darülfünun
Emin vekili Tüfrik Recep Beylerle bir arada Darülfünunda

Son tahmin Ve şayialar

Bugün Darülfünunun son günüdür. 107 sene evvel tesis edilen İstanbul Darülfünunu bu akşam lâğvedilerek tarihe karışacaktır. Yeni Üniversite yarın parlak merasimle açılacaktır.

Darülfünunun lıgası dolayısıyla, kadrosuna dahil bütün müderrislerle müderris muavinlerinin ve asistanların vazifeleri de hitam bulacaktır. Bu hususta alâkadarlara tebliğ edilmek üzere hazırlanan mektuplar dün Darülfünun Eminliğine tevdi edilmiştir.

Eminlik, mektupları bu sabah hademeler vasıtasıyla kadrodaki zevatın adreslerine gönderecektir. Bu suretle bütün

tün heyeti ilmiye vekâlet emrine alınacaktır.

Yeni kadroda vazife alacaklarla Telif ve Tercüme heyetine ayrılanlara ait mektuplar da ağılebi ihtimal bugün kendilerine dağıtılacaktır. Vazife verilmeyecek zevata bu ikinci mektuplardan gönderilmeyecektir.

Yeni kadro bugün matbuata bildirilecek

Bugün aynı zamanda Ajans vasıtasıyla de bir tebliğ nesredilerek vaziyet etrafında efkârı umumiye tenvir edilecek ve yeni kadroda kimlerin kalacakları anlaşılabilecektir.

Yarınki merasim

Üniversitenin küşadı münasebetile yarın Darülfünun konferans salonunda Mabadi 6 ıncı sahifede

D. İstanbul Üniversitesi'nin Kuruluşuna Yönelik Haberler

Ek-13

Yeni üniversitenin kuruluşu

Darülfünun dün lâğvolundu, yerine "İstanbul üniversitesi,, teşkil ve kadrosu tesbit edildi

Top fakültesi reisi
Tevfik Salim Paşa

Üniversite rektörü
Neşet Ömer Bey

Yeni Türk üniversitesi

Gayül. Türk inkılâbının asil ru-
hanı doğan yeni Türk üniver-
si bugün 1933 takviminde ilk
sınısı yaşıyor. Darülfünunun
mülkesinde tesisi tarihi on-
dazuncu asrın ikinci yarısının
samanlarına doğrudur. İhtiyar
müfettişliği ayakta tutabilmek

Bir tevkif

Müşavir Fazıl Bey ne-
den tevkif edildi ?

ANKARA, 31
(Telefonla) —
İhtisat Vekâleti
müfettişlerinden Fa-
zıl Bey İhtisat Vekâ-

Yeni üniversitenin en esash vasfı millîciliği ve inkılâpçılığı olacaktır

Millî tarih için kürsüler ihdas edilecek, Türk inkılâbının
ideolojisini yeni üniversite işliyecektir. Bu maksatla ku-
rulan inkılâp enstitüsü üniversitenin en esash cihazıdır..

Üniversite

Kadroda kalanla- rın isimleri

Dün akşam, İstanbul üniversite-
sine mülga Darülfünun müderris
ve muallimlerin
den alınanların
isimleri rılah
heyeti tarafın-
dan gazetemi-
ze verilmiştir.

Darülfünun
dan üniversite
kadroına alı-
nan bu müderris
lerle muallimle-
rin ve asistanla-
rın isimleri şun-
lardır:

Edebiyat Fakültesi

Profesör Şe-
kip Bey (Ruhi-
yat ve terbiye),
profesör Köprü-
lü zade Fuat B.
(Türk dili ve e-
debiyat tarihi),
muallim İbra-
him Hakkı Bey

Yukarıda : Eski darülfünunun üstünde "Üniversite" levhası; aşağıda :
Darülfünunda Maarif vekilimizin reisiğinde yapılan dünkü toplantı.

Maarif vekilinin beyanatı

Vakit, 1 Ağustos 1933

Ek-14

Darülfünundan üniversiteye

Maarif vekili dün geldi, iki hafta kalacak

Fakültelerde kimlerin kalacağı kat'î olarak 31 Temmuzda anlaşılacak

Maarif Vekili Reşit Galip Bey dün sabahki trenle Ankara'dan İstanbul'a gelmiştir.

Reşit Galip Bey Haydarpaşada büyük kardeşi Moskova elçisi Hüseyin Ragıp Beyle Reisicumhur Hz. namına yaver Naşit, Bey, profesör Mağ, güzel sanatlar akademisi müdürü Namık İsmail, orta tedarikat müdürü Fuat Beylerle maarif erkânı, dostları tarafından karşılanmış, pek özlediği çocuklarını görmek için trenden iner inmez Kadıköy'deki evine gitmiştir.

Vakit, 15 Temmuz 1933

Ek-15

İLİMDE DE GARPLILAŞACAĞIZ

Üniversite Kadrosu Verildi

Son Posta'nın iki gün evvel aldığı malûmat tamamen doğru...

Ne İdik, Ne Yaptık, Ne Olacağız, Ne Yapacağız Vekil Beyden Dinleyiniz!

Son Posta aldığı haberlerin mevzuhiyeti ile iftihar edebilir. Fihakkika Üniversitenin kadrosu hakkında resmen neşreden iki gün evvel verdiğimiz malûmat, Ebûlûk ve Ventura Beylere ait olan iki isim istisna edilirse, tamamen tahakkuk etmiştir. Bu noktayı kaydettikten sonra Darülfünunun son gününü nasıl yaşadığını ve Üniversitenin ilk gününe nasıl yaklaştığını anlatalım:

Heyecanlı Dakikalar..

Bir müessesce faaliyetine nihayet varınca bütün mensubunun işleri hâzina erer. Bu itibarla hayata nihayete eren Darülfünunun bütün mensubunun da vazifeleri bitmiştir. Burası malûm. Fakat hayatı hâzina eden Darülfünunun tabiatla açtıkta hâzina mensupları arasında yeni kurulmuş Üniversiteye kimler tayin edilecektiklerdir? Kurumun sabahleyin hiç kimsesini bilmiyordu. Herkeste bir tereddüt ve bir heyecan vardı. Fakat (Son Posta) gelip te ilk sayfasına koy-

hunu bir tahmin mahallü adde-
denler de vardı.

Bu sırada Darülfünunun son nefesini veriyordu. Anasiler büyük kapının üzerinden İstanbul Darülfünunun ismini silmişlerdi, yerine İstanbul Üniversitesinin ismini yazıyorlardı.

Çok geçmeden Maarif Vekili Reşit Galip B. geldi, ulahat heyetinin ılgal ettiği salona girdi ve verilen kararlara tathik de başladı.

Hayati hitama eren Darülfünunun bütün mensuplarına hitaben keyfiyetli bildirilen mektuplar yazılmıştı, imzalanmıştı. Bu mektuplarda:

"Efendim,

1 Mayıs 933 tarih ve 2252 numaralı kanunla Büyük Millet Meclisi 31 temmuz 933 ten itibaren İstanbul Darülfünunun ılgı etmiştir. Binamaleyh 31 temmuz 933 tarihinden itibaren vazifem nihayet bulmuş oluyor. 1 Ağus-

(Devamı 8 inci sayfa)

Naşit Bey

Naşit Bey

Naşit Bey

Dün Darülfünunun son günü idi, büyük kapının üzerinden ismi silindi, yerine yeni doğan müesseseninki yazıldı. İstanbul Üniversitesi ismini aza de okuyabiliriz.

Dün Darülfünunun son günü olmak münasebetiyle ulahat heyeti de Maarif Vekilinin rişaseti altında toplandı, verilen kararlar tathik etti.

Ek-16

Üniversitede yeni bir komite teşekkül etti

İslahat komitesi dün işe başladı. Üniversite kadrosuna yeniden birçok profesör ve muallim alındı

Maarif Vekâleti vekili Refik Bey dün bütün gün Üniversitede ıslahat işleriyle meşgul olmuş; öğleden evvel Üniversite kadroları üzerinde tetkikat yapmış, öğleden sonra da şehrimizde bulunan ecnebi profesörleri kabul ederek mukavele esasları üzerinde kendileriyle görüşmüştür.

Vekil Bey Ankaraya gitti

Vekâlet vekili Bey dün akşamki trenle Ankaraya hareket etmiştir, Ankara'da orta tedrisat kadrolarını ve yeni açılacak lise ve ortamektep kadrolarını tesbit ederek birkaç gün sonra şehrimize avdeti muhtemeldir.

Refik Beyin beyanâtı

Dün akşamki trenle Ankaraya giden Maarif Vekâleti vekili Refik Bey bir muharririmize şu beyanatta bulunmuştur:

« — Darülfünunun lâğvı ve Üniversitenin tesisi meseleleriyle meşgul olmak üzere vekâlet erkânının iştirakile toplanmakta olan komisyonun vazifesi bugün hitam bulmuştur. Bu komisyona iştirak eden vekâlet yüksek meurları eski vazifelerine iltihak etmek için emir almışlardı. Darülfünun ıslahının bugünden itibaren Talim ve Terbiye dairesi reisi İhsan Beyin reisliğinde ve müşavir profesör Malşın da

İslahat Müşaviri Mösyö Malş Üniversiteden çıkarken

İştirak edeceği bir heyet Üniversite Emini ile fakülte reisleri de dahil olmak üzere bugünden itibaren çalışmaya başlamıştır.

Mabadi 5 inci sahifede

E. Alman Bilim İnsanlarına Yönelik Bazı Haberler

Ek-17

Ecnebi profesörler arasın- da çok büyük şöhretler var

Üniversiteye yeniden alınacak mü- derrisler bugün belli olacak

Islahat komisyonu ve Üniversite idare meclisi
dün geç vakte kadar kadro işlerini görüştüler

Dün Üniversitenin ilk günü idi. Maarif Vekili Dr. Reşit Galip Bey, çok meşgul olduğu için Üniversiteye uğrayamamıştır. Üniversitenin yeni emini Dr. Neşet Ömer Bey'in nezdinde öğleden sonra yeni fakülte reislerinin iştirakile bir içtima yapılmış ve Üniversiteye hariçten alınacak profesör ve muallimler meselesi ve kadro işleri görüşülmüştür. Maarif müsteşarı Avni Beyin riyaset ettiği ıslahat komisyonu da dün akşam geç vakte kadar çalışarak fakülte-

(Devamı 5 inci sahifede)

M. NISSEN

Üniversite İktisat profesörlüğüne en kuvvetli namzet Dr. müderris Nizamettin Ali B.

Milliyet, 1-2 Ağustos 1933

Yeni profesörler çağırıldı

Refik Beyin bugün avdeti bekleniyor, Hukuk Fakültesi üst kata çıkarılıyor

Üniversite müşavirlik heyeti reisi İhsan Bey dün öğleden sonra Üniversiteye gelerek Emin Doktor Neşet Ömer Beyi ziyaret etmiştir.

İhsan Bey Neşet Ömer Beyle ıslahat işleri etrafında uzun müddet görüşmüştür.

Yeniden gelecek ecnebi profesörlerden bazıları şehrimize davet edilmiştir. Öğrendiğimize göre, evvelce şehrimize gelen ecnebi hocalardan yalnız ikisi ile anlaşılmuş ve bunlar birer kürsü almağa muvafakat etmişlerdir.

Maarif Vekili vekili Dr. Refik Beyin bu gün Ankaradan şehrimize dönüşü beklenmektedir. Müşavirlik heyeti, Üniversite idare heyeti ile birlikte bugün Refik Beyin riyaseti altında içtima etmesi muhtemeldir.

Dün Hukuk fakültesinin, Üniversite binasının üst katına taşınmasına başlanmıştır. Yarın Tıp fakültesinin İstanbula taşınmasına ve Edebiyat fakültesinin de Zeynep Hanım konağına nakline başlanacaktır.

Yeni teşkilatta her ders zümresi için ayrı ayrı seminerler mevcut olacağından seminerler için ayrı ayrı solanlar tefriki icap etmektedir.

Seminer meselesi mecburi olduğu için talebeyi istiap edecek şekilde plânlar yapılmaktadır.

Maarif müsteşarı Avni, Talim terbiye nazılarından Rüşdü Beyler ıslahat komisyonunun vazifesinin devamı üzerine

Dün Ankaraya dönen Avni ve Rüşdü Beyler

ne dün Ankaraya dönmüşlerdir.

Öğredigimize göre, komiteye Üniversitede hocalık almak için son zamanlarda (300) kadar talip müracaat etmiştir. Bunlara cevap verilerek kadroda münhal olmadığı bildirilecektir.

Üniversitede yeni profesör muavin namzetliğine tayin edilen bir kısım gençler henüz Avrupadan avdet etmemişlerdir. Bu ay sonunda bu gençlerin avdeti beklenmektedir.

Ek-18

Üniversitede Dünkü Faaliyet

Yeni Profesörler kimler olacak ?

Beynelmilel şöhreti olan iki Alman profesör üniversite kadrosundadır

Profesör Nissen
İstanbul üniversitesinde dün sabahdan itibaren yeni eminin ve fakülte reislerinin nezareti altında çalışmaya başlanmıştır.

Resit Galip Enayin bir karikatürü

Mürşidin Halil B.
de Fuat, fen fakültesinin yeni reisi Kerim Beyler, tıp fakültesi'nin yeni reisi Tevfik Salim Paşa vazifelerine başlamışlardır. Fakülte reisi olarak evvel bir arada toplanarak çalışma tarzı üzerinde konuşmuşlardır.

Neşet Ömer Bey, sabık eminin ve kili Tevfik Recep Beyden emineğe ait işleri devren almıştır. Edebiyat fakültesinin yeni reisi Köprülü z-

(Devamı 8. sayıdadır)

Vakit, 2-3 Ağustos 1933

Üniversitemize Hariçten İntisap Edenlerin Listesi Geldi

Profesör Aynştayn İstanbulda Yalnız Konferans Vermeyi Kabul Etti

Avrupada Okumuş Üç Hanım Hoca

Maarif Vekili Resit Galip B. biraz hasta olduğu için dün Üniversiteye gelemedi. Fakat Üniversite rektörü Neşet Ömer B. öğleden evvel kendisini ziyarete gitti, bir müddet görüştü, sonra Üniversiteye dönerek bazı profesörlerin ziyaretlerini kabul etti.

Talimatnameler Gönderildi
Dün emniyet makamı tarafından Fakülte riya-setlerine bir talimatname gönderilmiştir. Bu talimatnamede Üniversitenin kimler tarafından idare edileceği yazıldığı gibi intihaller, tedris müddetleri, programlar hakkında yeni esaslar hazırlandığı da kaydedilmiştir.

Edebiyat fakültesinin ricası
Edebiyat Fakültesi riya-seti

Üniversite riya-setine bir tahrirat göndererek inkılâp enstitüsünde Türk tarihi kürsüsünün Maarif Vekili Resit Galip Bey tarafından deruhte edilmesine delâlet olun-

zedi: Vehbi, Lengüistik muallimi: Ragıp Hulusi, Türk dili ve edebiyatı muallimi: Rahmeti, Estetik ve sanat tarihi muallimi: Ağa oğlu Mehmet Beyler.

Namzet profesör muavinleri şunlardır:

Türk medeniyeti tarihi: Hilmi Ziya; Orta zamanlar tarihi: Mürşidin Halil, Yeni ve son zamanlar tarihi: Akdes Nimet, Umumi Coğrafya: Ahmet Hulusi, Umumi felsefe: Mehmet, İctimaiyat ve Ahlakiyat: Ziyaettin Fahri, Ruhiyat ve Terbiye: Sabri Esat, Türk dili ve edebiyatı: Doktor Ali

Nihat, Garip edebiyatları: Sabahattin Rami, Türk dilleri ve mezhapları tarihi profesörü: Köprülü-zade Fuat Beyler.

(Devamı 13 üncü sayıdadır)

Yeni üniversitenin yeni rektörü Neşet Ömer Bey makamında

ması rica edilmiştir.

Üniversitenin yeni hocaları
Üniversiteye giren yeni elâmanların tam listesi şudur:

Felsefe tarihi profesör nam-

İLMİ MUSAHABE :

Prof. Malş'ın raporu ve eski bir münakaşa

Pr. ün Darülfünuna koyduğu teşhis

Profesör nihayet raporunu verdi, vazifesini hakkile ifa edenlere has bir neş'e içinde memleketine döndü.

Bu doğru görüşlü zattan da, memleketimize gelmesine sebep olanlardan da Allah razı olsun.

Vicdanı temiz, öz ve nezih, işi güneş gibi açık olan bu ilim adamı hakikaten çok çalıştı, mes'elenin iç ve dış yüzünü tetkik etti. Hatta teşkilâtçılıktaki vukufuna itimadı bulunduğu bazı ecnebilerin bile fikirlerini istif-sar eylediğini gizlemedi. Gazete muhabirleriyle icra ettiği mülâkatlarda bu temiz hareketini alnı kadar açık ve samimi bir ifade ile söyledi.

Bu asil ruhlu insanın yaptığı gibi işe hülûs ile sarılanlar, menfaat hislerinden uzak olarak çalışanlar el-bette muvaffak olurlar.

Türk'lerin kalbinde sevimli intibalar bırakarak bizden ayrılmağa muvaffak olan ecnebilere biri de Profesör Malş'tır.

Bu zatın hiç tanımadığı, dilini bilmediği bir yerde tetkikler yapmanın müşkülâtından yılmaması, doğru bir (metot) takibile yapılan işlerin mutlaka müsbet neticeler vereceğine emin olmasından ileri geliyordu.

Muhterem müderris Darülfünunu ve müştemilâtını adamakıllı gezdi, müderrislerle uzun uzadıya temas etti, talebe ile haftalarca meşgul ol-

lâzım geleceğini pek vazih bir surette ortaya koyuyor.

Profesör, zekâ ve fitri kabiliyetlerini beğendiği Türk talebesinde bir kütüphaneleri zengin ve ilmi neşriyatı mebzul garp lisanlarına vâkıf olanların çok seyrek olması, diğeri de tâli tedrisat mekteplerinde öğrenilmesi icap eden (klâsik) malûmatın zâfı gibi iki mühim noksan buluyor.

Darülfünunumuzun inkişaf ve terakkisine mâni olan bu esaslı noksanların izalesi için de liselerimizin adamakıllı ıslahını ve garp asarı meyanındaki ilmi ve fenni muhalledatın alelâcele dilimize nakil ve tercüme olunmasını tavsiye ediyor.

Islahatın bu ana hatlarından sonra, tetebbüü teshil edecek tatbiki tarzın tevsii ve ikmalini de ihtar etmeği unutmuyor.

Mütehassısın Darülfünunumuzun seviyesini yükseltmek için ileri sürdüğü en bariz noktaların hemen bu zikrettiğim şeylerden ibaret olduğunu anlıyan karilerim, aziz ve fadıl dostum Kâzım Nami ile aramızda uzun müddet devam eden münakaşaları da tahattür buyururlarsa, liselerimizin ıslahile işe başlamak lüzumu üzerindeki ısrarlarımda ne kadar haklı bulunduğumu teslim buyururlar.

Milli kütüphanemizin zenginleş-

Cumhuriyet, 18 Haziran 1932

İstanbul Darülfünununu düzeltmek

**Falih Rıfkı Bey makalesinde:
“ Üniversiteler lâzımdır, üniversiteler kadroları değil,, diyor**

ANKARA, 21 (Telefon) — Hâkimiyeti Milliye Falih Rıfkı Beyin Darülfünun hakkında mühim bir başmakalesini neşretmiştir. Falih Rıfkı Bey makalesinde: “Cümhuriyetin onuncu senesinde ortaya İstanbul Darülfünununu düzeltmek veya yeniden üniversite kurmak gibi bahisler çıkmasını tabii beklemez ve istemezdik. Fakat Ankaranın başka bir kafası vardır. Zevahire kanmaz ve en çetin meseleleri cesaretle karşılamayı bilir.” demekte ve Türk inkılâbı için yazılacak esere verilmesi mukarrer mükâfatın senelerden beri kimseye verilememiş olmasını işaret ede

rek; bizde fikir hayatının pek durgun olduğunu söylemekte, fakat Darülfünunun dahi Türk inkılâbına dair 10 seneden beri henüz bir tek sahife telif etmediğini ehemmiyetle işaret etmektedir. Falih Rıfkı Bey makalesinin sonunda: “Memleketin ortasında ve nihayetinde de üniversiteler lâzımdır. Ve üniversiteler kadroları değil.. müderris kadar kürsü, lüzumu kadar kürsü ve lüzumu olan kürsülerden başlayan bir üniversiteler kadrosu lâzımdır.” demekte ve Darülfünunun vazifenin kat'i ve istikrarlı bir şekil almasının daha fazla geciktirilmesi ne imkân olmadığını söylemektedir.

Miliet, 22 Temmuz 1932

Halkın Sesi

Darülfünunun Islahı

Mühassıs Profesör M. Malş Darülfünunumuz hakkında tetkikat yaptı. Bu ilim yuvamızın noksanlarının telâfisi ve ıslahı için bir rapor hazırladı. Bu raporun bu seneden itibaren tatbik edileceği haber veriliyor. Bu hususta halkın fikirleri şunlardır:

Ethem B. (Akşaray Küçüklüğe 9)

— Bugün üzerinde oturduğumuz ezeli yurdumuz küçük Asya ve yakın Şark bir zamanlar medeniyetin şahikasına kadar yükselmişlerdi.

Hergün harabelerden parmak ısırtıcı medeniyet eserlerini çıkardığımız Hititler ve onlardan doğan Friçyahlar, Lidyahlar bugünkü garp medeniyetine beşiklik yapmışlardı.

Hâlâ Anadolumuzda kıymetli ve muazzam eserlerinin bakiyesini ayakta tutan kuvvet, ilim kuvveti idi. Şarkta ilim; yerini cihalete terkettikten sonra medeniyet ve san'at te garbe hicret etmiştir.

—Maarif Vekâletinin mütehassıs Mösyö Malşın raporunun bir kısmını bu sene darülfünunda tatbik edeceğini okudum. Hakikaten darülfünunumuzda ders malzemesi ve kitabı mühim bir mesele idi. Talebe mühim para verdiği halde bile kitap ve not tedarikinde müşkülâta maruz kalıyordu. Yeni seneden itibaren bu ihtiyaç ehemmiyetle nazarı itibara alındığı için çok sevindim.

Son Posta, 14 Haziran 1932

Ek-22: Prof. Malche'nin TBMM tarafından Darülfünun'un Islahı için davetini gösteren resmî belge

T. C.
BÂŞVEKÂLET
Müvazzat Mâddesi

Şube:

17984

BÂŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

KARARNAME

İstanbul Darülfünununun umumî ıslahat işlerinde çalıştırılmak üzere getirilecek Cenevre Darülfünunu profesörlerinden Mâsyû Albert Malche ile yapılacak ilişik mukavelenin tasdiki ve buna göre getirilmek istenilen adı geçen mütehasssın bir sene için getirilmesine izin verilmesi; Maarif ve Kâlime vekilliklerinin 6/3/933, 8/3/933 x tarih ve 716, 3805/II4 sayılı tezkereleri üzerine İora Vekilleri Heyetinin 13/3/933 toplantısında kabul olunmuştur.

13/3/933

REİSİCUMHUR

Gayi M. Kemal

Bâ.V.

İsmet

Ad.V.

Ali Rıza Kaya

M.M.V.

Ali Rıza Kaya

Da.V.

S. Kaya

Ha.V.

S. Kaya

Ma.V.

M. Kaya

Me.V.

S. Kaya

Na.V.

S. Kaya

İKV.

S. Kaya

SİM.V.

S. Kaya

G.V.

S. Kaya

Zr.V.

S. Kaya

930 18 01 02 34 16 2

Ek-23: Prof. Albert Malche'nin İstanbul Üniversitesi Hakkında Yazdığı Raporun Kapak Sayfası

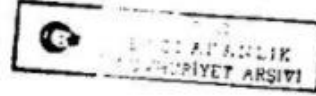

Ek-24: Prof. Philipp Schwartz'ın İstanbul Üniversitesi'nde Ordinaryüslüğe Yükseltildiğine ve İlgili Kadroya Atandığına Dair Karar Metni¹²⁶

T. C.
Millî Eğitim Bakanlığı
Universiteler Bkranı
Sayı: 4936

Ankara 7 / 194

Özet:

K A R A R

22/3/

1- Açık bulunan İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Patolojik-Anatomi Enstitüsü Ordinaryüs Profesörlüğüne 4936 sayılı Üniversiteler kanununun 28 inci maddesi gereğince Fakülte Profesörler Kurulu tarafından seçilmiş, Senatoca uygun görülmüş ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmiş olan aynı Fakülte Ordinaryüs Profesörlerinden Dr. Philip Schwartz'ın tayini tensip edilmiştir.

2- Bu kararı Millî Eğitim Bakanı yürütür.

. 2. Aralık 1946

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Başbakan

M. F. Sakay

Millî Eğitim Bakanı

T. Bayraktar

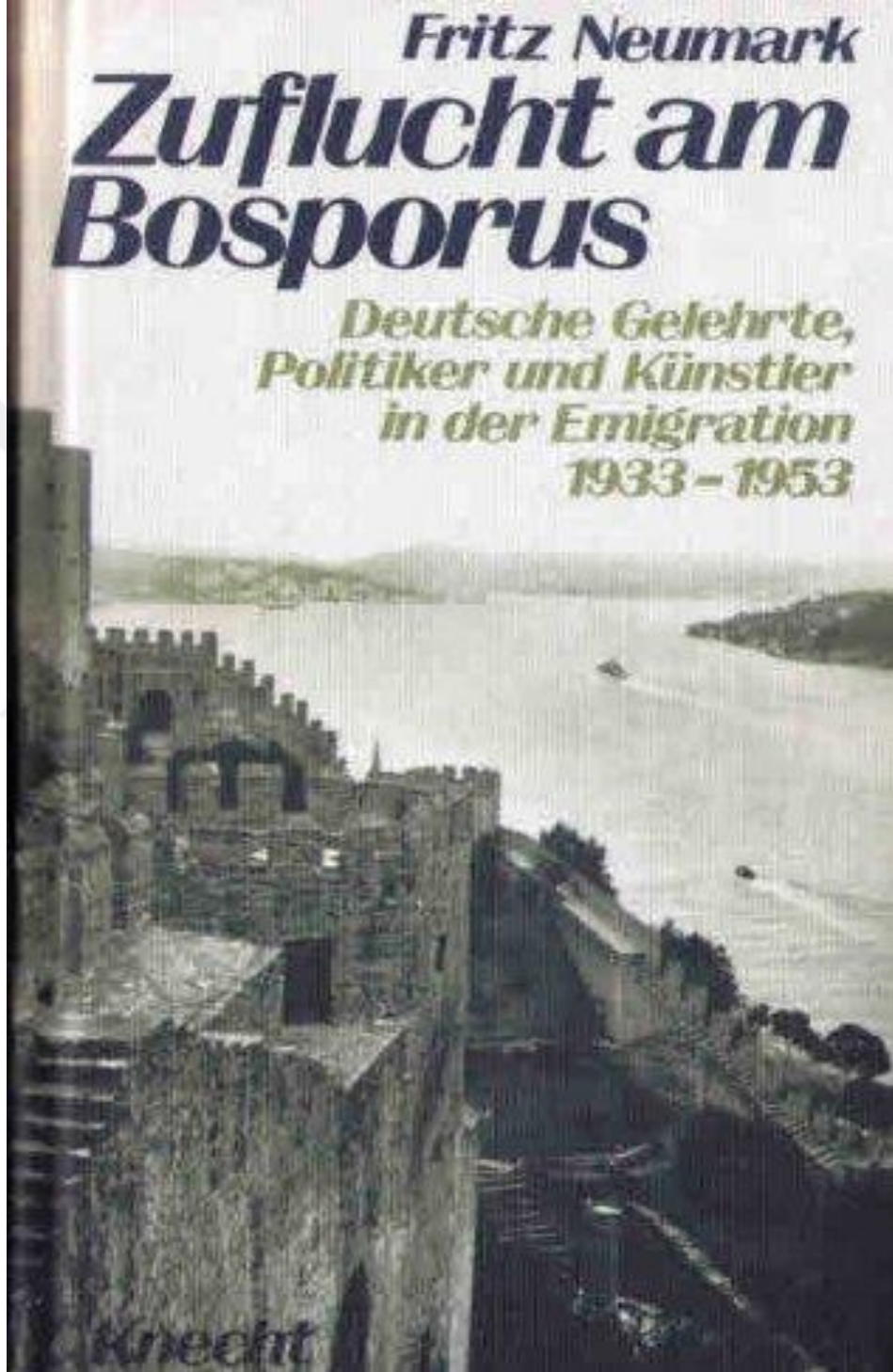
030 | 11 | 1 | 202 | 32 | 4

¹²⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA, 030.11.1, 202.32.4)

Ek-25: Prof. Schwartz'ın Alman Bilim İnsanlarının 1933'ten İtibaren Türkiye'ye Gelişlerini Anlattığı Almanca Eseri (1995 Basımlı)

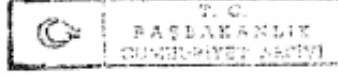
Ek-26: Prof. Fritz Neumark'ın Türkçeye “Boğaziçi’ne Sığınanlar” Olarak Çevrilen ve Alman Bilim İnsanlarının Türkiye’ye Gelişini Anlatan Eseri

Ek-27: Rektör Cemil Bilsel'in, Baş Vekâlete Yabancı Hocaların Üniversitedeki Çalışmalarını Anlatan Yazısı¹²⁷

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ
HUSUSİ
Sayı: 131

İstanbul, 1. Haziran 1935

Büyük Başvekil,

Ders yılı sonunda her Fakültenin Profesörler Meclisini topladım. Ve Fakültelerinde bu ders yılının verimi üzerinde kendileriyle görüştüm. Tıp Fakültesinde yapılan toplanmada Türk, yabancı bütün profesörler hazır olduğu halde Profesör Dessauer, geçen yıl bu sıralarda Türkiye'ye geldiğinde Üniversiteyi reformun muvaffak olamayacağı endişesi içinde ve inhilâle doğru götüren bir umutsuzluk havasında bulunduğunu, profesörlerin mânevî kuvvetlerini bozgun gördüğünü anlattıktan sonra, bu ders yılı başında tekrar İstanbul'a geldiğinde umutsuzluk veren vaziyetin nasıl değişmiş ve nasıl ateşli bir çalışma başlamış olduğunu ve kendisinin de bu hava içinde nasıl çalıştığını izah ederek, İstanbul Üniversitesinin, Garb Üniversitelerinin On yılda yapabildiklerini, bir yılda başarmış olduğunu takdir ile andı.

Kendisinden sonra söz söyleyen yabancı profesörler de onun bu esas mutaleasına iştirâk ettiler. En son söz söyleyen Profesör Schwartz, bütün bu ateşli çalışmalarda ve ileri gidişte âciz şahsımın ve çalışmamın nasıl bir âmil olduğunu söyledi.

Zabta geçen bu ifadelerin, Üniversitenin mânevî havasını anlatması itibarile hususî olarak, arzına cesaret ediyorum.

Büyük saygılarla ellerinizi öperim.

Üniversite Rektörü

Cemil Bilsel

030 10 142 13 6

(Kaynak: Kesgin, 2010)

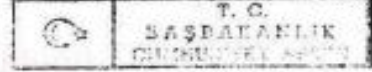
¹²⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A., 030.10. 142.13.6)

Ek-28: Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne Görevlendirilecek Alman profesörler için Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Aldığı Kararname Sureti¹²⁸

T. C.
BAŞVEKÂLET
MÜAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

Sıra
Sayı: 13499

KARARNAME

Yüksek Ziraat mektebi İktisadiyat Enstitüsünün işlerini tetkik ve çalışma programını tanzim etmek üzere Leipzig Darülfünunu zirai iktisadiyat enstitüsü Müdürü Profesör Doktor Gehaymrat falckenin en x çok iki ay devam etmek, birinci mevki yataklı tren Goretı, ikamet ve seyahat günleri için ayrıca onar lira gündelik verilmek şartları ile, Türkiyeye getirilmesine müsaade olunması; Ziraat Vekillığının 21/II/932 tarih ve 92835/66 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nin 21/II/932 toplantısında kabul olunmuştur.

21/II/932

RESİDİTÖR

Yazı M. Hemmi

Bş. V.

[Signature]

Ad. V.

[Signature]

M. M. V.

[Signature]

Da. V.

[Signature]

Ha. V.

[Signature]

Ma. V.

[Signature]

Mi. V.

[Signature]

Na. V.

[Signature]

İk. V.

[Signature]

S. İ. M. V.

[Signature]

G. İ. V.

[Signature]

Zr. V.

[Signature]

030 18 01 02 32 71 15

¹²⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A., 030.18.01.02.32.71.15)

(Kaynak: Yaşar, 2015)

Ek-29: 1 Ağustos 1933 Sabahı Merkez Binanın Kapısındaki Darülfünun Yazısı İndirilip İstanbul Üniversitesi Yazısı Konuluyor

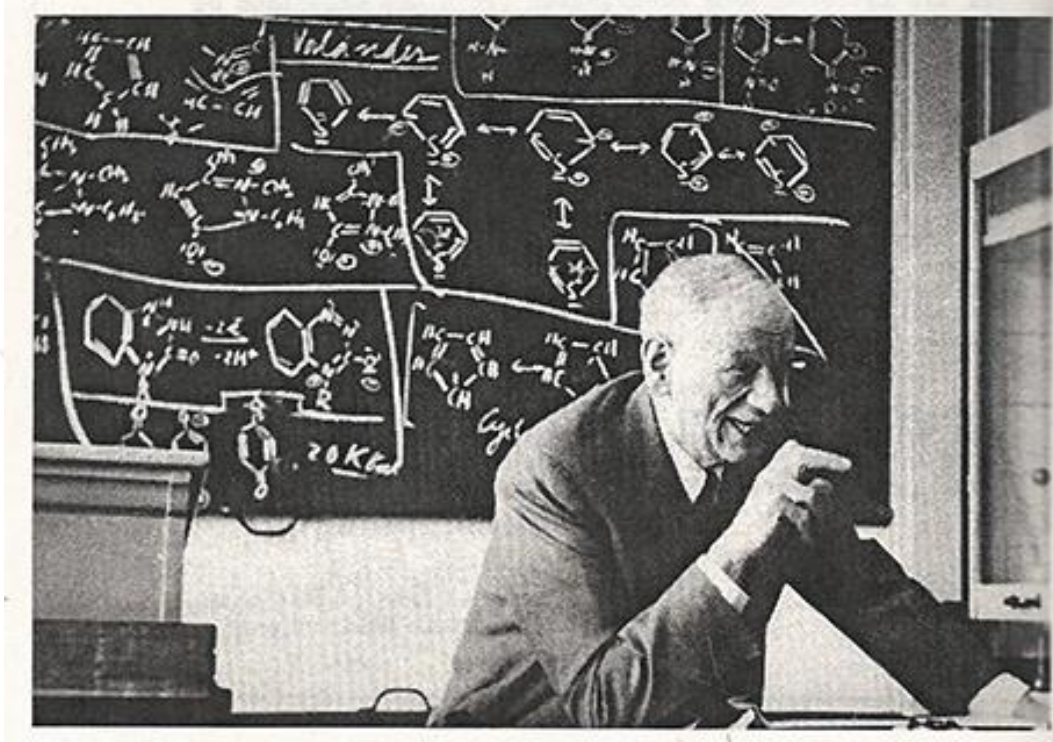

Kaynak: Dölen ve Yıldırım, 2003:118

Ek-30 Alman Bilim İnsanlarına Ait Bazı Görseller

Prof. Ernst Reuter

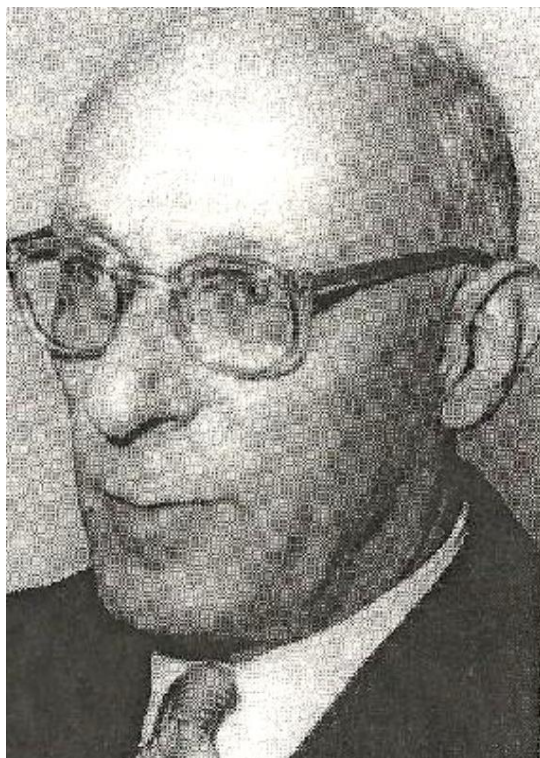
Prof. Fritz Arndt

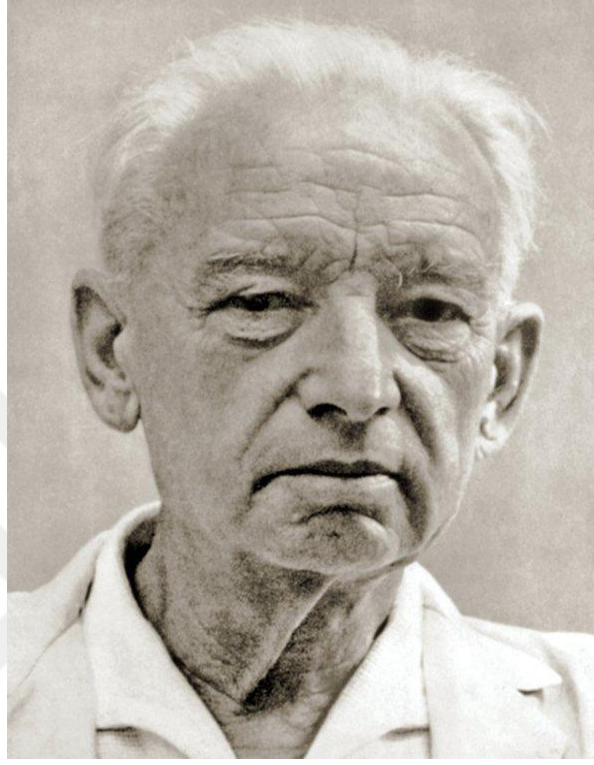
Prof. E. Hirsch ve Hamide Topçuoğlu

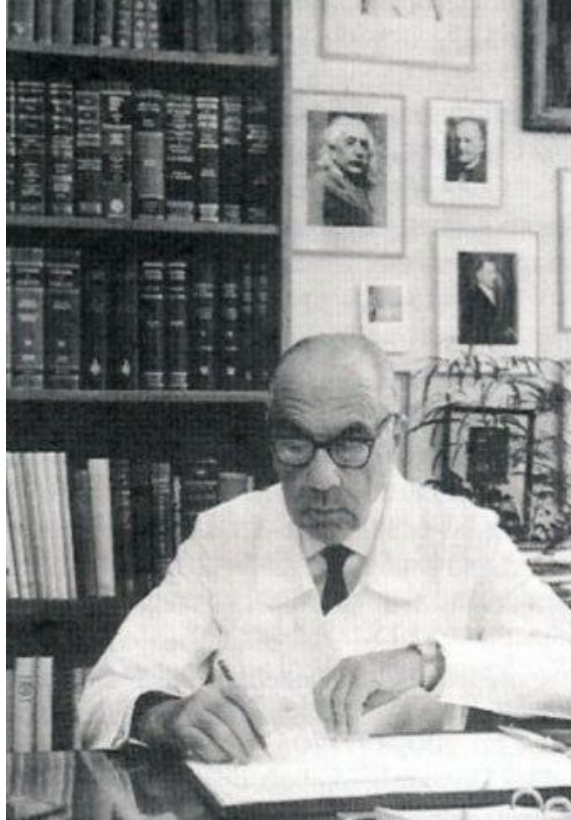
Prof. Alfred Kantorowicz

Prof. Fritz Neumark

Ünlü şarkiyatçı Prof. Helmut Ritter

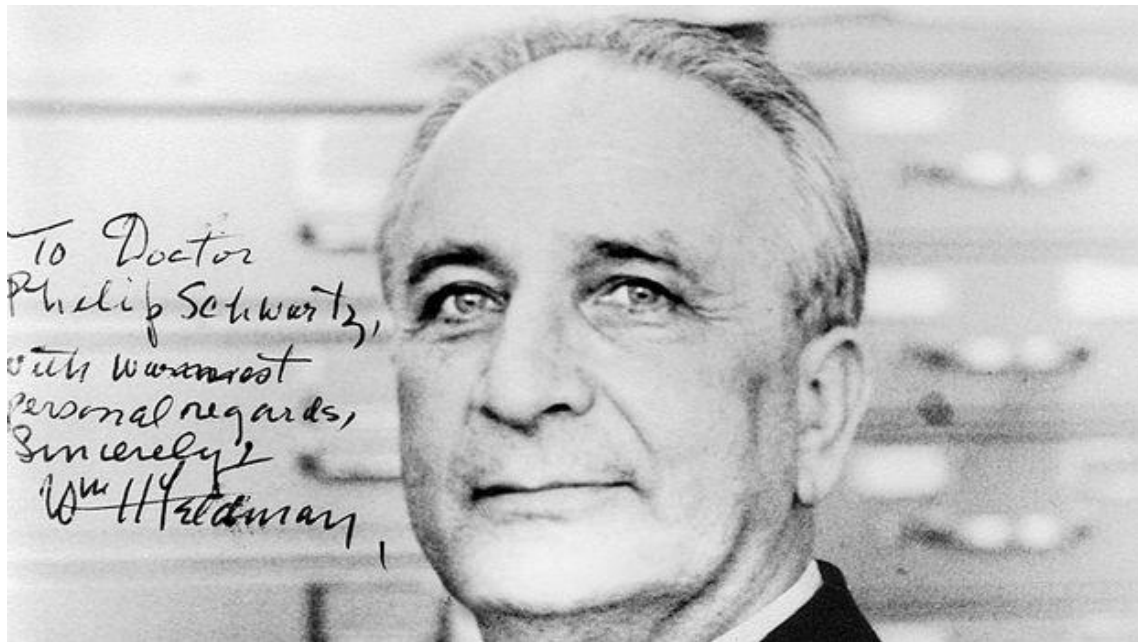
Prof. Rudolf Nissen

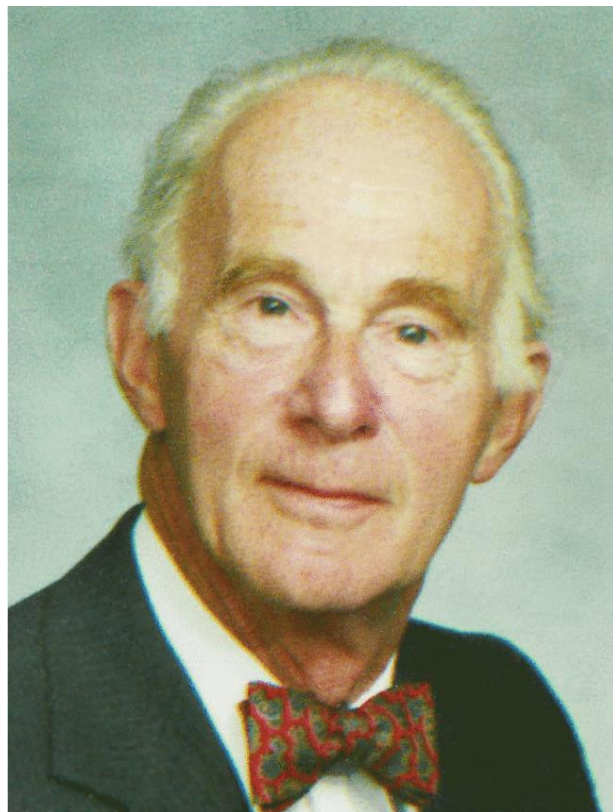
Prof. Ernst von Aster

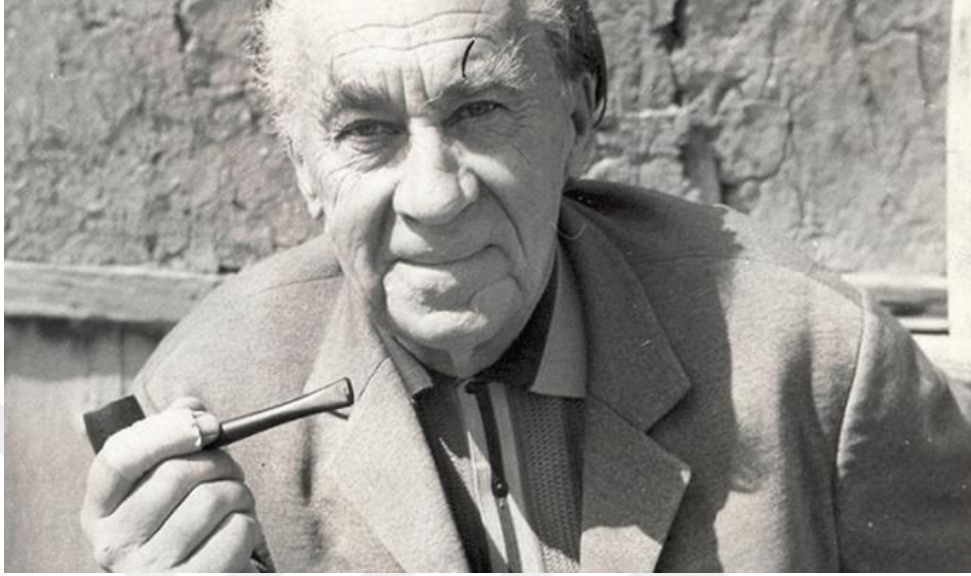
Prof. Gerhard Kessler

Prof. Philipp Schwartz

Prof. Richard Honig

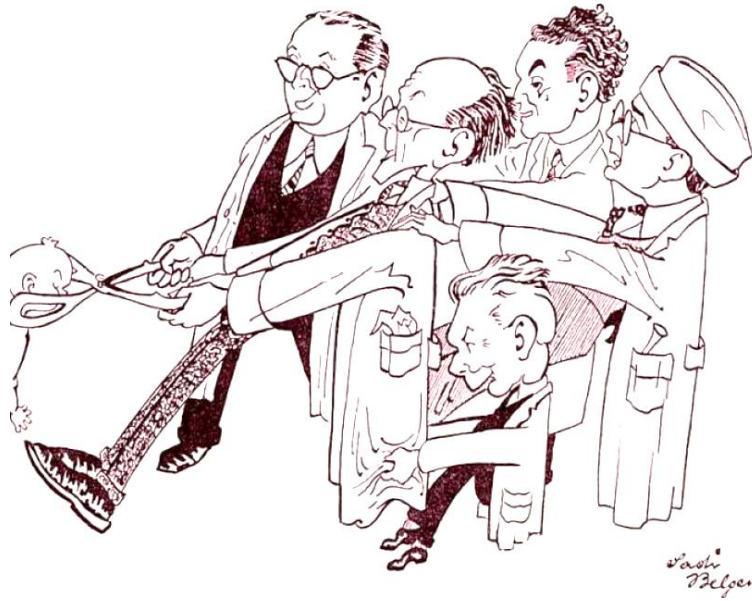
Profesör Curt Cosswig
(Kaynak: Demirsoy, 2017:1)

Ord. Prof. Dr. Wilhelm Gustav Liepmann
(Kaynak: Namal, 2008: 154)

Ord. Prof. Dr. Wilhelm Gustav Liepmann meslektaşları ve talebeleriyle
(Kaynak: Namal, 2008: 156)

Tıp öğrencilerinin mizah gözüyle (1939), Liepmann'ın yaptırdığı doğum
(Kaynak: Namal, 2008: 157)

Prof. Dr. Curt Kosswig çalışma odasında
(Kaynak: Demirsoy, 2017:11)

Prof. Dr. Curt Kosswig
(Kaynak: Demirsoy, 2017:8)

Ek-31: Prof. Albert Malche'nin TBMM Tarafından Davetini Gösteren Kararnamesi

T. C.
BAŞVEKÂLET
STANBUL MÜHÜRÜ
Şube :
Sayı : 12.032

KARARNAME

İstanbul Darülfünunu teşkilât kanunu lâyhâsiyle beraber müessesenin tekâmül esaslarını ihzar etmek üzere İsviçreden celbi xx tekrarrür eden M.Malche ile merbut mukavelenamenin akdine ve mualihinin ücret ve harcırahlarının İstanbul Darülfünunu 93I malî senesutçesinin 8 inci maddesine mevzu tahsisattan tesviyesine izin verilmesi; Maarif Vekâletinin 6/12/93I tarih ve 11218 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi ve Maliye Vekâletinin 9/12/93I tarih ve 782 13550 numaralı mutalaanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 12/12 93I tarihli iqtimalında tasvip ve kabul olunmuştur.

12/12/93I

REİSİCÜMEUR

Gazi M. Hemsiz

B. V.

İsmail

Ad. V.

Ali Rıza Hemsiz

M. M. V.

Ali Rıza Hemsiz

Da. V.

S. Rıza

Ha. V.

S. Rıza

M. a. V.

Ali Rıza Hemsiz

M. V.

Ali Rıza

Na. V.

Ali Rıza

B. V.

Ali Rıza

S. I. M. V.

(Kaynak: İhsanoğlu, 2010:327)

Ek-32: Darülfünun'un İlmasına Dair Alınan Onaylı Kararın Bir Sureti¹²⁹

T. C.
BAŞBAKANLIK
Kararlar Müdürlüğü
Sayı: 15318

KARAR

B.A. K. A. R. S. İ. V. C. M. H. U. R. İ. Y. E. T. A. R. Ş. İ. V. İ.

İstanbul Darülfünun ilgama
ve muavazat sekâletine yem. Bir
isminin te. Kurulmana olan 2852
minarad. Kâim. Kâim. olan K.

12-11-977

B. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.
İsmet	X	2	5. K.
Ha. V.	Ma. V.	Me. V.	Na. V.
9. E. R.	ak. ab.	H.	F.
E. V.	S. I. M. V.	G. I. V.	Z. V.
av. E.	9. R.	X	cu.

02 18 01 02 41 82 16

¹²⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A., 030.18.01.02.41.82.16.)

Ek-32: Darülfünun'un İlgasına Dair Alınan Onaylı Kararın Bir Sureti (Devam)

T. C.
BAŞVEKÂLET
Kararlar Müdürlüğü
Sayı: 15472

İstanbul Darülfünunun lâ'vi dolayısıyla açığa
kalan Mûderrris ve muallimlerin diğer hizmet-
lere tavinleri ve mülga Darülfünun ile Üniver-
site mensuplarının tekdürlükleri hakkında
Kanun lâ'vîhası

Madde 1-İstanbul Darülfünununun lâ'vi dolayısıyla açığa kalmış ol-
up Devlet hizmetlerinden birine tayinlerine kadar 2252 numaralı kanu-
nun 8 inci maddesi hükmüne göre açık maaşı ve mütemmim ücret olmaları
lâ'vîngelen Mûderrris ve muallimler. Darülfünunun lâ'vi tarihinde teaddül
kanuna mucibince almakta oldukları maaş nazaran bir dereceden daha dü-
mans veya buna muadil ücret verilerek devlet hizmetlerinden birine tay-
yin olunabilirler. Bu amtların yeni vesifelerine tahsis maaş ve ücret
ile hazineден veya hükümetin tayin ettiği verilerden aldıkları diğer bi-
lofule maaş ve ücretlerin mecmuu, Darülfünundaki son maaşlarının bir x
derece denundaki maaş tutarından noksan olduğu takdirde aradaki fark x
kendilerine ayrıca mütemmim ücret olarak 1933 malî senesi sonuna kadar
Üniversite tahsisatından verilir.

Darülfünundan almakta oldukları son maaş veya bir derece noksanına mu-
adil bir maaş veya ücretle devlet hizmetlerinden birinde halen müstah-
dem bulunan Mûderrris ve muallimlere ayrıca bir şey verilmez.

Darülfünundan almakta oldukları son maaş veya bir derece noksanına mu-
adil bir maaş veya ücretle vezifeye tayin edilenlere açık maaşı ve mü-
temmim ücret verilemeyeceği gibi hükümetin teneip edeceği bir hizmeti
kabul etmeyenlerin açık maaşları ve mütemmim ücretleri de kesilir.

Madde 2- Mülga darülfünunun mûderrris, muallim, Mûderrris muavini ve
maaşlı memurları ile Üniversitenin Ordinarivüs, Profesör, Doçent ve diğer
maaşlı mensuplarının tekdürlüğü 1683 numaralı kanuna tevfi' n yapılır.
Tekadül, dul ve yetim maaşları Üniversite tahsisatından verilir.

Madde 3-Bu kanunun hükmü, ikinci maddesi 1 hasiran 1933 tarihinden
müteber olmak üzere, nesri tarihinden başlar.

Madde 4- Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memur-
dur.

94/19/933

Ba.V. <i>Yandz</i>	Ba.V.V. <i>Benim</i>	Ba.V.V. <i>Benim</i>	Ba.V. <i>S. Kara</i>
Ba.V. <i>S. T. D. B.</i>	Ba.V. <i>M. H. H. H.</i>	Ba.V. <i>H. H. H.</i>	Ba.V. <i>H. H. H.</i>
Ba.V. <i>M. C. C.</i>	Ba.V.V. <i>M. H. H. H.</i>	Ba.V. <i>M. H. H. H.</i>	Ba.V. <i>M. H. H. H.</i>

Ek-32: Darülfünun'un İlmasına Dair Alınan Onaylı Kararın Bir Sureti (Devam)

«Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Yüksek ve Ortaokul Tedrisat Umum M. No. : _____	Hukûsa : Ankara / / 1933
--	-------------------------------------

Esbabı Mucibe Lâyihası

1- Darülfünunun ilgası dolayısıyla açıkta kalmış ve Üniversite kadrosuna da alınmamış olan müderris ve muallimlerin Devlet hizmetlerinden birine tayinlerine kadar açık maaşı ve mütemmin ücret alacakları 2252 numaralı kanunun sekizinci maddesinde tasrih edilmiştir. Bu müderris ve muallimlere yukarıda işaret edilen madde mucibince verilmekte olan açık maaşları ve ücretler oldukça mühim bir yekûn teşkil etmektedir. Üniversite için ihtiya- rı zarurî olan masrafları karşılamak hususunda büyük müşkülâta maruz kalan Vekâlet, hem Üniversite tahsisatından müessesenin ihtiyaçları için daha geniş mikyasta istifade imkanını hazırlamağ- ve hem de açıkta kalan müderris ve muallimlerin, mağduriyetlerine meydan vermeden, diğer Devlet hizmetlerinde müfit olmalarını temin etmeyi düşünmek mecburiyetini duymuştur. Darülfünunda birer ilim şubesinin senelerce müderris ve muallimliğini yapan bu zatların vazifesiz kalmalarına mukabil muhtelif Maarif müesseselerinde ve Devlet teşkilatında liyakatlı uzuvlar bulunma- mak yüzünden açık duran mevkiler mevcuttur. Açıkta kalan müderris ve muallimlerin son vazifelerinden aldıkları maaşların askeriyet- le yüksek olması dolayısıyla, kendilerini maaşları dü- olan bu mevkilere yerleştirmek mümkün olmaktadır.

L

Ek-32: Darülfünun'un İlgasına Dair Alınan Onaylı Kararın Bir Sureti (Devam)

•Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Yüksek ve Mesleki Tedrisat Umum M. No. : _____	Hukûsa : 2 / / 1933 Ankara
--	---

Teklif edilen kanun layihasının birinci maddesi Vekalet, açıkta kalan müderris ve muallimleri muhtelif Devlet hizmetlerine -bu hizmetlere muhassas maaşlar bu zatların Darülfünundan aldıkları maaşlardan düne da olsa- tayin etmek selâhiyetini vermekle bir taraftan Üniversiteye ayrılan tahsisatından verilen açık maaşlar ve mütercim ücretler yekununun ehemmiyetli nisbette azalmasını, diğer taraftan bugün kifayetsiz ve ehil unsurlar bulunmadığı için münhal kalan birçok vazifelerin hüsnü ifasını temin edecektir.

2- Mülga Darülfünun müderris ve muallimlerinin tekaüt muameleleri 1931 ve 1932 seneleri bütçe kanunlarıyla 1683 numaralı umumî tekaüt kanununun hükümlerine göre yapılmakta ise de bütçe kanunlarının taalluk ettikleri senelere mahsus olmalarına, 1933 senesi için Darülfünun ve Üniversite hakkında kanunî bir hüküm konulmuş ve 2252 numaralı kanunun 12 inci maddesi ile de Darülfünuna ait bilcümle kanunlar ve hükümlerin ilga edilmiş bulunmasına binaen bu müesseseden tekaüde sevkedilmeleri iktiza eden müderris, muallim ve memurlarla bunların dul ve yetimlerine tekaüt, dul ve yetim maaşı tahsisine imkân kalmamıştır. Teklif edilen kanun layihasının ikinci maddesi ile de bu imkânsızlığın kaldırılması istihdaf olunmuştur.

A. H.

5

Ek-32: Darülfünun'un İlmasına Dair Alınan Onaylı Kararın Bir Sureti (Devam)

T. C. BAŞVEKÂLET Kararlar Müdürlüğü Sayı:		Dosya işaretleri
Numarası	1053	
Tarihi	15-7-974	
Yazan memur	Ş. Nigiz	
Yazı tarihi	17-3-974	
Muavin	Ali Rıza	
Beyaz eden		
Beyaz tarihi	18-3-	
Karşılaştıranlar		
Sadıra No.	6/898	
Merbutatı		
Sevk tarihi	20-3-974	
Kaydeden	Hande	
Düşünceler		

*B. Millet Meclisi yığıncağı
Tebliğine .
İstianlık Darülfünunının
başvekeleti dolayısıyla acipata kalan müderris
ve müderrislerinin diğer kıymetlere
taahhütleri hakkında bir kararın layihası
nın geri alınması hususundaki kararın
yazılan 15-3-974 tarih ve 1053 sayılı
teşvirdede rica edilmiştir .
İstianlık Meclisinin idaresine
yığıncağı müderrislerini rica edilen şerhler .
Tebliğine .
Yazı K.*

Hande

Beyazlıktır. Mithat

Ek-32: Darülfünun'un İlmasına Dair Alınan Onaylı Kararın Bir Sureti (Devam)

T.C.
Maarif Vekâleti

Ankara: 15/3/1934

M.T.T. Dairesi

Umumi No. _____

Hususi No. 1053

Maarif Vekâleti Yüksek Makamına

İstanbul Darülfünununun lâğvı dolayısıyla eşikte kalan müderris ve muallimlerin diğer hizmetlere tayinleri hakkında Vekâletince tasmin edilip 11646 numaralı ve 11/12/1933 tarihli teskere ile Yüksek Makamlarına tekdin olunan ve Bekâmı Devletlerince de o/3657 numaralı ve 24/12/1933 tarihli teskere ile konun olarak çıkması için Büyük Millet Meclisi Meisliğine teklif duyurulmuş kanun lâyi a sınıfın tekrar tetkikine ilhamz hasıl olmuştur. Geri alınmasına müteallik musmelenin yapılmasına müsaadenizi diler pek derin saygılarımı sunarım, efendim.

Maarif vekili

Kararlar M.
17-3-934

15-3-934 1248

F.B. Ka. 15/3/1934

Hangi dâire evrakına cevap teşkil ettiğinin tasdihi rica olunur.

Ek-32: Darülfünun'un İlmasına Dair Alınan Onaylı Kararın Bir Sureti (Devam)

T. C. BAŞVEKÂLET Kararlar Müdürlüğü Sayı: <i>K</i> 15472		Dosya işaretleri 301
Evrakın	Numarası	189
Tarihi	24.12.933	Büyük Millet Meclisi Yüksek Kuruluna
Yazan memur		
Yazı tarihi	24.12.933	
Muavin	<i>Montefiore</i>	
Beyaz eden		
Beyaz tarihi		
Karşılaştırılanlar		
Sadra No.	<i>301</i>	
Merbutatı	<i>2</i>	
Sevk tarihi	24.12.933	
Kaydeden	<i>Montefiore</i>	
Düşünceler (x) <i>cezaîye:</i> (vekilliğinin maddetle nazara göre değiştirilen) <i>cezaîye:</i> (Malîye vekilliğinin maddetle nazara göre değiştirilen) 15472		İttihadî Parlatımının lâzımı delazimle airta katan müderris ve müavallimlerinin diğer hizmetleri ta günleri ve milga Parlatımın işi ünvanında meşguliyetleri hakkında beri hakkında hazırlanan ve İttihadî Meclisi Heyetince 24.12.933'te Yüksek Meclis arzi Kararlaştırılan Kamun kayıhları cihabı mücibetle birlikte Yüksek Kuruluna mühterem efendî <i>Basınkele</i> <i>Malîye vekilliğinin Malîye</i> İttihadî (... ayne ...) hazırlanan (x) Kamun kayıhları lû gün Yüksek Meclisi gönderil mühterem efendî <i>Bas. v. v.</i> <i>Minister</i> <i>Eng</i>

Ek-32: Darülfünun'un İlgasına Dair Alınan Onaylı Kararın Bir Sureti (Devam)

T. C. 301
Maliye Vekâleti
Muhasebat Umumî Müdürlüğü
KAVANİN VE H.K.U.
No. 189
BAŞVEKÂLETİ CELİLEYE

H. Mülga Darülfünundan açıkta kalan müderris ve muallimlerin diğer hizmetlere tayini ve mülga Darülfünun ile Üniversite mensuplarının tekdütlükleri hakkında Maarif vekâleti celilesince tanzim kılınıp Harineye havale buyurulan marbut kanun lâyihası ile esbabı muabesi tetkik olundu .

Lâyihasının 1 inci maddesi Darülfünundaki son maaşlarından daha aşağı bir derece ile ve ya müadili üretiler bir vazifeye tayin oluncakların darülfünunun lağıvı tarihinde 1452 numaralı Teşdül kanununa göre bulundukları derece üzerindeki mütesep hakları ile kendi derece maaşları üzerinden tekdüt olunmak hakları mahfuz bulunduruluyor .

Bu zevet bu gün darülfünunun lağıvı tarihinde Teşdül kanununa göre bulundukları dereceden daha düşük derecelerdeki devlet hizmetlerine maaş ve ya üretiler tayin edilmeleri, lağıv tarihinde Teşdül kanununa göre bulundukları derece üzerine müessir olamayacağı ve binaenaleyh her kâsen bu derece kendileri için mütesep hak olarak mahfuz bulunduğu cihetle maddede bunun ayrıca sıklrına mehal yoktur .

Bu derece üzerinden tekdüt olunmak hakkına gelince ; 1683 numaralı Tekdüt kanununun altıncı maddesine nazaran tekdütü icra edilecek memurların tekdütde esas olan memuriyet maaşlarını iki sene almaları lâzımdır . İki sene almayanların tekdüt maaşları bu son maaşa tekdütüm eden maaş üzerinden tahsis olunmak ıosbeder. Binaenaleyh darülfünunun lağıvı tarihinde Teşdül kanununa göre dahil bulunduğu dereceden daha düşük bir dereceye tayin oluncaklardan bu derecede iki sene den fazla bulunupda yine bu derecede iken tekdütüklerini talep edeceklerin tekdüt maaşları darülfünunun lağıvı zamanındaki derece maaşı üzerinden değil tekdütde esas olan memuriyet maaşı üzerinden tahsis edilmesi lâzımgelir .

Netekim 1931 senesinden beri tatbik olunan fillî kadrolar haricinde kalan binlerce memur hakkında da bu hükümler - tatbik edilmekte olduğuna gibi İstanbul maliyesinde yapılan son teşkilât münasebetiyle açıkta kalan memurlar hakkında keşlik aynı şkkâm tatbik olunmaktadır .

Eğer darülfünun müderris ve muallimleri için Teşdül kanunu hüküm ve prensiplerine muhalif ve istisnâî bir hüküm kabul edilecek olursa aynı hüküm 1931 senesinden itibaren fillî kadro haricinde kalan memurlarla son İstanbul Maliye teşkilâtı münasebetiyle açıkta kalan memurlarada teşmil ve tevai etmek ıosbeder ki buna da bütçe variyetimiz müsaait değildir . Bu itibarla gerek Teşdül kanununa göre lağıv tari-

cuks

Ek-32: Darülfünun'un İlgasına Dair Alınan Onaylı Kararın Bir Sureti (Devam)

*Türkiye Cumhuriyeti
Maarif Vekâleti
Yüksek ve Mesleki Tedrisat Umum M.
No. : _____

Hulâsa :
Ankara / / 1933

**İstanbul Darülfünununun lağvı dolayısıyla açıkta kalan
Müderris ve Muallimlerinin diğer hizmetlere tayinleri
ve Mülga Darülfünun ile Üniversite mensuplarının
tekaütlükleri hakkında kanun lâyihası**

Maddde 1- İstanbul Darülfünununun lağvı dolayısıyla açıkta kalmış olup Devlet hizmetlerinden birine tayinlerine kadar 2252 numaralı kanunun 8 inci maddesi hükmüne göre açık maası ve mütemmim ücret almaları lâzımgelen müderris ve muallimler, Darülfünunun lağvı tarihinde teadül kanunu mucibince almakta oldukları maasa nazaran bir dereceden daha dün maas veya buna muadil ücret verilerek Devlet hizmetlerinden birine tayin olunabilirler. Bu zatların yeni vazifelerine tahsis edilmiş maas veya ücret ile Hazinesden veya Hükümetin tayin ettiği yerlerden aldıkları diğer bileümle maas veya ücretlerin mecmuu, Darülfünundaki son maaslarının bir derece düündaki maas tutarından noksan olduğu takdirde aradaki fark kendilerine ayrıca mütemmim ücret olarak 1933 malî senesi sonuna kadar Üniversite tahsisatından verilir.

Darülfünundan almakta oldukları sonmaas veya bir derece noksanına muadil bir maas veya ücretle Devlet hizmetlerinden birinde halen müstahdem bulunan müderris ve muallimlere ayrıca birşey verilmez.

Ek-32: Darülfünun'un İlmasına Dair Alınan Onaylı Kararın Bir Sureti (Devam)

Türkiye Cumhuriyeti
Maarif Vekâleti
Yüksek ve Mesleki Tedrisat Umum M.
No: 11646

Hülasa:
Mülga Darülfünundan açıkta kalan müderrislerin ve muallimlerin diğer hizmetlere tayinleri ve tekaüfleri hakkında :

Ankara 11 / 12 / 1933

Başvekalet Yüksek Makamına

İstanbul Darülfünununun lağvı dolayısıyla açıkta kalan müderris ve muallimlerinin diğer hizmetlere tayinleri ve mülga Darülfünun ile Üniversite mensuplarının tekaüflükleri hakkında Vekaletimizce hazırlanan kanun layihası ile esbabı mucibesi bu tezkereye iliştilerilerek yüksek huzuruza arz edilmiştir.

Tasvip buyurulduğu takdirde bu layihanın kanun olarak çıkması için lazımgelen muamelelerin yapılmasına yüksek müsaadelerini rica ile derin saygılarımı sunarım Efendim.

R. ES. 7/12/1933
3
LEF/2

Boş V.
Maarif Vekili

12 347
16.12.93

Maliye Vekâletine
13.12.93

1570 4 59
muh-ummi-m. 4
13.12.93 K 14-12-93

1954
26944
12.12.93 7176 4

Kalime tevdii
10-12-1933

Ek-32: Darülfünun'un İlgasına Dair Alınan Onaylı Kararın Bir Sureti (Devam)

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Yüksek ve Mesleki Tedrisat Umum M. No. : _____	Hulâsa :
Ankara / / 1933	
Esbabı Mucibe Lâyihası	
1- Darülfünunumun ilgası dolayısıyla açıkta kalmış ve Üniversite kadrosuna da alınmamış olan müderris ve muallimlerin Devlet hizmetlerinden birine tayinlerine kadar açık maası ve mütemmin ücret alacakları 2252 numaralı kanunun sekizinci maddesinde tasrih edilmiştir. Bu müderris ve muallimlere yukarıda işaret edilen madde mucibince verilmekte olan açık maaşları ve ücretler oldukça mühim bir yekûn teşkil etmektedir. Üniversite için ihtiyarî zarurî olan masrafları karşılamak hususunda büyük müşkülata maruz kalan Vekâlet, hem Üniversite tahsisatından müessesenin ihtiyaçları için daha geniş mikyasta istifade imkânını hazırlamakta ve hem de açıkta kalan müderris ve muallimlerin, mağduriyetlerine meydan vermeden, diğer Devlet hizmetlerinde müfit olmalarını temin etmeyeindüğünmek mecburiyetini duymuştur. Darülfünunda birer ilim gubasının senelerce müderris ve muallimliğini yapan bu zatların vazifesiz kalmalarına mukabil muhtelif Maarif müesseselerinde ve Devlet teşkilâtında liyakatlı uzuvlar bulunmamasak yüzünden açık duran mevkiler mevcuttur. Açıkta kalan müderris ve muallimlerin son vazifelerinden aldıkları maaşların eskeriyetle yüksek olması dolayısıyla, kendilerini maaşları düün olan bu mevkilere yerleştirmek mümkün olamamaktadır.	

Ek-33: Prof. Kurt Bittel'in Çalışma İzni Sureti¹³⁰

T. C. **Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü** **Cumhuriyet Arşivi**
Ankara 30. Mayıs 1950
Özet Alman Uyraklı Ord. Prof. Kurt Bittel hk.

Sayı: V-B....
4359
Başbakanlık Yüksek Makamına

İstanbul Edebiyat Fakültesi Prehistuvar ve Protohistuvar, Eski Çağ Önasya Tarihi Profesörlüğünde Alman Uyraklından Ord. Prof. Kurt Bittel'in çalıştırılması düşünülmektedir.

Adı geçen hakkındaki işleri ve Maliye Bakanlıklarının 22 Mayıs 1950, 9 Mart 1950 tarihli ve 27759, 9385 sayılı yazılarının onamlı örnekleri ilişik olarak sunulmuştur.

Kurt Bittel'in İstanbul Edebiyat Fakültesi Prehistuvar ve Protohistuvar, Eski Çağ Önasya Tarihi Profesörlüğünde çalıştırılması için 2788 sayılı kanunun 5 nci maddesi uyarınca Bakanlar Kurulundan gerekli kararın alınmasına müsaade ve emirlerini saygı ile rica ederim.

M. Eğ. Bakanı
A. Basmacı

Bak. Vns. na
31.5.1950
Kabul edildi
22.6.1950
A. M.
H. K.
22/6.

M. RB. 25.V.1950
Ek:2

2283
24-534
31-5-1950
37222
4

¹³⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A., 030.18.0.02.143.54.18)

Ek-33: Prof. Kurt Bittel'in Çalışma İzni Sureti (Devam)¹³¹

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kâğıtlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3

BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

11479 KARAR

Alman uyruğu Ord. Prof. Kurt Bittel'in, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Prehistuvar ve protohistuvar, Eski Çağ Ünsyaz Tarihî Profesörü olarak geliştirilmesi; İçişleri ve Maliye Bakanlıklarının uygun görüşlerine dayanan Millî Eğitim Bakanlığı'nın 4359 sayılı ve 30/5/1950 tarihli yazısı üzerine, 788 sayılı kanunun 5 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunun 22/6/1950 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI
C. Bayar

Başbakan A. Menderes	Devlet Bakanı Başbakan Yardamcısı S. Bayar	Devlet Bakanı —	Adalet Bakanı M. Fikri
Millî Savunma Bakanı R. Fikri	İçişleri Bakanı H. M. K. U.	Dışişleri Bakanı F. Köprülü	Maliye Bakanı K. K.
Millî Eğitim Bakanı A. Başman	Bayındırlık Bakanı F. Belen	Eko. ve Ticaret Bakanı F. Köprülü	Sa. ve Su. Y. Bakanı M. H. B. K.
G. ve Tektik Bakanı M. Ö. K.	Tarım Bakanı W. K.	Ulaştırma Bakanı M. K.	İçişleri Bakanı M. K.

030 18 0 02 143 54 18

¹³¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A., 030.18.0.02.143.54.18)

Ek-34: Prof. Liepmann'a Yurt Dışında Kongreye Katılım İçin Verilen İzin

T. C. BAŞVEKÂLET KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ Sayı : 2 5463		Dosya işaretleri 412 53 50	
Numarası 41031/70 1083		K	
Tarihi 21/3/938			
Yazan memur K. Emine		Kararname	
Yazı tarihi 2.4.938			
Muavin M. G. A.			
Beyaz eden		Mayıs 938 de Amisterdam da toplanacak arsiulusal	
Beyaz tarihi		Jinekoloji ve Opstetrik kongresine İstanbul Universi-	
Karşılaştırmalar K. G. A.		tesi adına iştirak edecek olan Tıp Fakültesi kadın	
Sadıra No. 1474		hastalıkları ve doğum kalinığı ordinaryüs profesör	
Mebutalı		Liepmann ile Profesör Tefik Remzi ye , 1938 takvim	
Sevk tarihi 12-4		yıllı itibarile tanzim olunan döviz cedvellerine Maarif	
Kaydeden		ve Maliye Vekilliliğine Kongre ve konferanslar faslına	
Düşünceler		Maarif vekilliliğine	
		konak tahsisattan Beşer yüz liralık döviz vekilliliğine	
		ve sonuncusuna siyasal pasaport verilmesi; Adı geçen	
		vekilliğinin 21/3/938 tarih ve 41031/70 sayılı	
		teklifi ve Maliye Vekilliliğinin 31/3/938 tarih ve	
		5059 sayılı mutalaanamesi üzerine İcra vekilleri hey'	
		etinin 2.4.938 tarihli toplantısında onanmıştır.	
		Maarif vekilliliğine	
		"aliye "	
		Mayısta Amisterdam da toplanacak arsiulusal Jinekoloj	
		ve Opstetrik kongresine İstanbul Univeristesi namına	
		iştirak edecek olan Ordinaryüs profesör Liepmann ile	
		ve profesör Tefik Remzi ye Beşer yüz liralık döviz	
		ve sonuncusuna siyasal pasaport ve vize hakkında İcra	
		Vekilleri hey'etinin kararnamesi sureti gönderilmiştir.	
		Maarif ve Maliye vekilliliklerine yazılmıştır.	
		Ba vekil yerine	
		Müstegar	

Yaz K. G.

Ek-34: Prof. Liepmann'a Yurt Dışında Kongreye Katılım İçin Verilen İzin (Devam)

5 /

T. C.
MALİYE VEKÂLETİ
Nakit İşleri U. Müdürlüğü

Ankara : 11 / 3 / 1938

Baş Vekâlet Yüksek Makamına

Sayı : 54.247/2
5057

Özü :
Holandaya gidecek profesörler
dövizleri hakkında .

LEE/ 1

Maarif Vekâletinin Yüksek makamınızdan Vekâletimize
muhavvel ve merbuten takdim kılınan 31/3/1938 tarih ve
41031/70/1083 numaralı tezkeresi tetkik edildi .

Amsterdanda toplanacak olan beynelmilel Jinekoloji
ve Opstetrik kongresine izanı mukarrer Profesör Liepmann ve
Profesör Tefvik Remzinin işbu seyahatı yapmalarındaki zeru-
ret kabul buyurulduğu takdirde tahakkuk edecek masraflarını
1938 takvim yılı itibarile tanzim olunan döviz cetvellerine
Maarif vekâleti hesabına ve kongra konferanslar faslına
konan tahsisattan verilmesi mümkündür .

Tensip buyurulduğu takdirde işin vekiller hey'etine
bir karara bağlanmasına müsaade buyurulması arz olunur .

MALİYE VEKİLİ
T. C. V. H. m.
31-III-938
17.4.938

1 — Bu yazı tarihinde tekid edilecektir.
2 — Her yazımıza ayrı ayrı karşılık yazılması, karşılıklarda yazımızın tarihile
mevcut üç numaranın ve şubesinin gösterilmesi rica olunur.

11.7.
293.

Ek-34: Prof. Liepmann'a Yurt Dışında Kongreye Katılım İçin Verilen İzin (Devam)¹³²

T. C. BAŞVEKÂLET KARARLAR Dairesi Müdürlüğü Karar sayı 2 8463	Karamame	
---	----------	--

Mayıs 938 de Amsterdam da toplanacak arsiulusal Jinekoloji ve Opstetrik kongresine İstanbul Üniversitesi adına iştirak edecek olan Tıp Fakültesi kadın hastalıkları ve doğum kliniği Ordinaryüs Profesör Liepmann ile Profesör Tefvik Remziye , 1938 takvim yılı itibarile tanzim olunan döviz cetvellerinin Maarif Vekâleti kısmına ve Kongre ve konferanslar faslına konulan tahsisattan beşer-yüz liralık döviz ve Tefvik Remziye siyasal pasaport verilmesi Maarif Vekilliliğinin 21/3/938 tarih ve 41031/70/1083 sayılı teklifi ve Maliye Vekilliliğinin 31/3/938 tarih ve 5059 sayılı mütalâanamesi üzerine icra Vekilleri Heyetinin 7/4/938 tarihli toplantısında onanmıştır.

7/4/938

REİSİCÜMHUR
K. Atatürk

Bş. V. <i>C. Beyaz</i>	Ad. V. <i>S. Sarıgözü</i>	M. M. V. <i>U. Özgü</i>	Da. V. <i>S. Kaya</i>
Ha. V. V. <i>S. Sarıgözü</i>	Ma. V. <i>S. Sarıgözü</i>	Mi. V. <i>S. Sarıgözü</i>	Na. V. <i>A. Çetin</i>
İk. V. V. <i>C. Beyaz</i>	S. İ. M. V. <i>S. Sarıgözü</i>	G. İ. V. <i>R. Sarıgözü</i>	ve <i>R. Sarıgözü</i>
Zr. V. V. <i>R. Sarıgözü</i>			

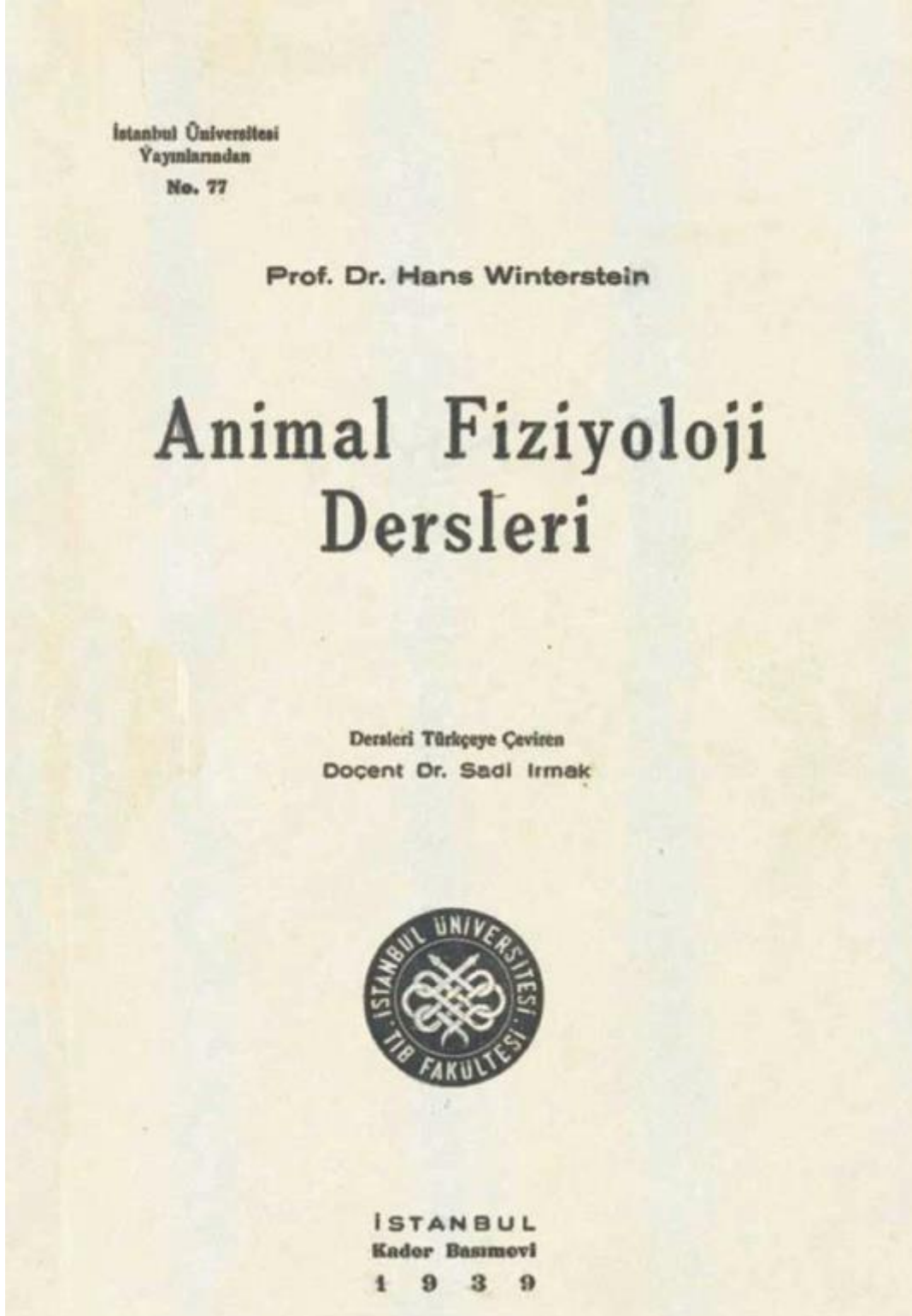
18	01	02	18	26	4
----	----	----	----	----	---

¹³² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A., 138.18.01.02.84.26.4)

Ek-35: Prof. Philipp Schwartz'ın 1950'de Basılan "Tümörlerin Muhtelif Nevileri" Adlı Kitabının Kapak Sayfası

Ek-36: Prof. Hans Winterstein'in Bir Eseri

DAHİL İÇİN HARİC İÇİN
Satışlığı : 1000 kuruş Satışlığı : 1200 kuruş
Alt satışlığı : 400 " Alt satışlığı : 500 "
Nüshası her yerde 5 kuruş

YARIN

[Çiftçi, İşi ve Esnafın haklarını müdafaa eder Lâik Cumhuriyetçi gazete]

Ağırhanlık ve Matbaası
İst. Ankara cadısında Telgraf Sanatçı 25.50
Sakal, Mahmuta Telgraf Sanatçı No: 24.15
Tahire Mahmuta ve diğer müdürleri No: 23.10
Gönderilen evrak lade olunmaz

"Yarın,, neşriyatını tatile karar verdi

Yeni matbuat kanunu, tatbikat tecrübelerinden sonra tadil edilecek olursa tekrar neşriyata başlayacağımızı karilerimize vadeyleriz

Efkârümüzün milli heyecan ve ihtiyaçlarını rehber ittihaz eden Yarın

Türkiyede hiç bir gazeteye nasip olmyan siyasî, içtimâî fikir cereyanları açtı

Bütün bu muvaffakiyetler, aziz Türkiyemizin saadet ve selâmeti hakkındaki düşündüklerimizi yalnız vicdanımızın emirleri altında yazmak, kendimize ve karilere inandırmak sayesinde idi

Türk milleti, Namık Kemal hürriyetinden kuvvet alan bu serbes neşriyatı kendi varlığını görerek büyük bir tahakkükle mukabelede bulundu

Eski dünyâ hükûmdarlar muvafak oluydular. Onlar, kendilerini Allah vekili adediler, kendilerinden başkalarının doğru düşüncülerini kabul etmezlerdi. Fakat, bu hükûmdarlar da yalnız değildiler. Onların bu yalnızlığı (hükûmdarların ziyade hükûmdarlık, taraftarları vardı.

İnsanlığın bu sefil tabakası, hükûmdarlıklarını bililer, hakları olmyan mevkileri ittihaz etmek için bu cinsiyet yolunu takip ederlerdi. Padişahların (Tullullah yapan medrese mollaları da bu sınıfta

Naci İsmail bey

Bir insanın, bir ailenin değil, bütün insanların hayatı hakkunda rey tahbi olduklarını ilân etti. Bu rey, "millet meselelerinde her vatanın fikri mukadderatı, insanîyet meselelerinde ise, her insanın hürriyeti hürmet edilir,, kaideleri e tabii haklar arasına girmiştir. İşte, her milletin inkılabı bu hakları almama çıktığı gibi, Türk inkılabı hareketi de aynı gayeden başka bir gaye değildi ve bu gaye de Türkiyede

Arif Öruç bey

İnkılabı, hürriyet, adlet ve müsavat haklarını getirmiş, cumhuriyet inkılabı da fikir ve matbuat serbestilerini ilân etmiştir.

Biz, inkâr etmediğimiz bu serbestileri birer hak bilerek "Yarın,, ıneza etdik. "Yarın,, da da" fikri ve neşri serbestisine inanan insanların gibi fikirlerimizi neşrettik, bir muhalefet sistemi tesisi eyledik. Nihayet, siyasi fikirlerin meydana gelmelerine sebebiyet verdik. Çünkü fikir serbestisi "bir fikirden fazla fikir, esnasında çıkmasına inaniyordu. Çünkü, Türkiyente

Burhanettin Ali bey

Muharrir Şevket Bey

Sarmürettip Hamit B. İli

Felak bütün cevârfesânı toplasın gelsin Dönersek köpekçiz millet yolunda bir azimetten

Muharrir Ridvan Bey

Süleyman Tevfik Bey

geçirmek için iki yüz senelik bir inkılabı devri geçirmiştilik "Yarın,, tahrir heyeti,

Rusyadaki Futbol maçı 4-3 Mağlup Olduk

Takımımız çok güzel oynamış ve şiddetle alkışlanmıştır

Moskova 17 - Saat 23,17,

(A.A.) - 600.000 ıltıncıya seyirci hüsnünde ve fevkalade merasimden sonra Rus hükûmin idaresinde Türk-Rus Futbol maçı yapılmıştır. Bizim takım sıra ile Ulvi, Hüsnü, Salim, Süphî, Sadî, Reşat, Leblebi Mehmet, Alattin; Zeki Musaffır, Rebat den mürekkep olarak sahaya çıkmışlardır. Devre gayet iyi ve kombinasyon takımımız Zekinin ayağı ile iki sayı yaptı. Kalecinizin iki hatallı hareketinden istifade eden Ruslar da iki gol yaparak iki devre berabere bitmiştir. Bu devre takımımız çok güzel bir oyuna geçmiştir ve çok alkışlanmıştır. İkinci devrede hakimiyetimiz yavaş yavaş onlara bürküyör ve takımımız yorgun oluyordu. Bunun takibi neticesi olarak iki sayılarına karşı bir sayı yaparak 4-3 ile (Devamı 2 inci sayıfada)

Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının kendilerini bahşeylediği bu hakkı kullandı ve bu lâyetim hakkı ebediyen kullanmak için de Namık Kemal

Darülfünun takımı kaptanı Zeki Bey

Meclisisti istizah taktiri Celse zabıtları

—40—
Muntazam, pürül, muayyene bir hadif aleyhine tevcih edilen propagandanın zaman ile sarılmıyacağı hiç bir kuvvet yoktur (dogru esler).

Arkadaşları; propganda ile kanunların hedefini yamak için hakikaten muhalif söz söylemekle lazım gelmez. Hatta dogru söyleyerek hilmakadın yapılan (Devamı 4 üncü sayıfada)

tecrübelerinden sonra bu müskilât tadil olunacaktır. Yalnız, zamana mütevakkıf bir meseledir. Burada, bu tekniğin müskilata uzun uzadıya ya-

Başmuvavin İhsan B.

mak istemiyoruz. Kırklar, mağrulen kanunu bililer ve anırlar! Kanundur, ıne itaat etmek lâzımdır. Şüphesizdirki, hü-

İdare müdürü Ç. Mustafa B.

küm, Türk hükümetindir!

YARIN

Vakıflı Leman Han

Muharrir Siyamedin Bey

Muharrir Ekrem Bey

İnsanlar, İhtıraa mecnunlarının bu hiyanetlerini anladı.

Terzip Hıyattı

Muharrir Ahmet Süleyman

cumhuriyet inkılabı tahakkuk ettirmişti. Mağlumdur, 10 Temmuz

Müsavat Müslim Bey

teşkilatı esadîye kanunu da böyle emrediyordu ve Türk halkının bu hüsnünü kitaba

Ek-38: Almanya’da Yahudilerin Sınır Dışı Edilmesini ve Bazı Önemli Görevlerdeki Yahudilerin Görevden Alınmasını Bildiren Alman Resmî Gazetesinin İlk Sayfası

Kaynak: Demirsoy, 2017:6

Ek-39: 1933 Üniversite Reformu ile Tasfiye Olunan Öğretim Üyelerinin Listesi

Tıp Fakültesinde görevli öğretim üyelerinden tasfiye olanlar:

- Kadri Raşit Paşa (Anday) 1875-1949- Seririyat-ı Etfal Müderrisi
- Ziya Nuri Paşa (Birgi) 1872-1936- Ezniye ve Hariciye Müderrisi
- Besim Ömer Paşa (Akalın) 1861-1940-Veladiye Müderrisi
- Esat Paşa (Işık)-1865- 1936- Ayniye Müderrisi
- Süreyya Ali (Kayaca) – Seririyatı Dahiliye Müderrisi
- Kerim Sebati (Göker) 1878-1942- Seririyatı Hariciye Müderrisi
- Hamdi Suat (Aknar) 1873-1936- Teşrih-i Marazi Müderrisi
- Hadi Faik (Gediz)- Tıbbi Kimya Müderrisi
- Hasan Reşat (Sığındım) 1884-1971- Cildi Seririyatı Müderrisi
- Talha Yusuf –Fizyoloji Müderrisi
- Saadettin Vedat (Koçer)- Mebadi-i Emraz-ı Hariciye Müderrisi
- Kenan Tevfik (Sezenel) 1885-1942-Veladiye Müderrisi
- Ziya (Gün) Ayniye Müderrisi
- Server Kâmil Tokgöz 1881- 1943- Hıfzısıhha müderrisi
- Hüseyinzade Ali Turan 1864-1940-Cildiye Müderrisi
- Mehmet Selahattin 1893-1961- Radyoloji Müderrisi
- Fuat Fehim (Caculi) 1893-1961-Nisaiye Müderrisi
- Mustafa Nevzat Pisak 1879-1968 Fenn-i İspençiyari Müderrisi
- Mahir Tokay 1881-1940- Teşrih Müderrisi
- Übeyt Refik- Seririyatı Dahiliye Müd.Muavini
- Ali Haydar Erel Kulak Burun Müderrisi
- Hikmet Gizer Nisaiye Müderrisi
- Burhanettin Toker –Hariciye Müderrisi
- Fazıl Fazlı Faik- Kimya Müderrisi
- İsmail Derviş-1873-1932- Fenn-i Veladiye ve Ebeler Fizyolojisi Müderrisi
- Miralay Raşit Tahsin 1870-1936-Akkiye Müderrisi
- Orhan Abdi Bey
- Niyazi Bey
- İbrahim Şevki Bey

Fen Fakültesinde görevli öğretim üyelerinden tasfiye olanlar:

- Hüsni Hamid Sayman- Riyazat-ı Umumi Müderrisi
- Said Gelenbevioğlu 1864-1937- Tecrübi Fizik Müderrisi
- Esat Şerafettin Köprülü 1866-1943- Nebatat Müderrisi
- Cevat Mahzar 1870-1934- Kimyayı Hayti ve Sınai Müderrisi
- Fatin Gökmen 1877- 1955- Heyet ve Hesab-ı İhtimali Müderrisi
- Nazmi Asaf 1880-1935- Tahlil-i Sınai ve Kimya-yı Gayri Uzvi Müderrisi

- Mustafa Salim Tunakan 1872-1943 Mihanik-i Ali Müderrisi
- Ahmet Miştak İlm-i Arziyyat Müderrisi
- Burhanettin Berken 1886-1953- Tahlil-i Riyazi Müderrisi
- Burhanettin Ferit-Elektroteknik Tecrübi Müderrisi
- Ligor- Kimya-yı Gayri Uzvi ve Kimya-yı Tahlili Müderrisi
- Ali Vehbi Türküstün – Hayvanat Müderrisi
- Ömer Şevket Öncel –Kimya-yı Uzvi Müderrisi
- Tevfik Esen-Umumi Fizik Müderrisi
- Ahmet Malik Sayar 1892-1965-İlim-i Arz
- Madeniyat ve İlm-i Müstahesat Muallimi
- Mustafa Hakkı Bey

Eczacı ve Dişçi Mektebinde görevli öğretim üyelerinden tasfiye olanlar:

- Hulusi Raşit- Hayvanat Müderrisi
- Kazım Nuri –Fizik Muallimi
- Ziya Bey -Uzvi Kimya Muallimi
- Osep Celalyan- 1870-1936- Gayr-i Uzvi Muallimi
- Ziyaeddin Bey- Hayati Kimya
- Hüseyin Talat- Emraz-ı Esman ve Ameliyat-ı Sinniye Müderrisi
- Mahzar Hüsnü-Emraz-ı Umumiye ve Fen Muallimi
- Halil Salih Bey Protez Muallimi
- Mahir Bey-Teşhir ve Fizyoloji Müderrisi
- Mustafa Bey
- Mehmet Bey
- Mustafa Nevzat Bey
- Ömer Şevket Bey

Hukuk Fakültesinde görevli öğretim üyelerinden tasfiye olanlar:

- Ahmet Ağaoğlu 1869-1939- Tarih-i Hukuk Müderrisi
- Ethem Akif Battalgazi Tıbb-ı Adli Müderrisi
- Cevdet Ferit Basman Usul-ü Cezaiye Müderrisi
- Hacı Adil Arda 1869-1935 Hukuk-u Medeniye Müderrisi
- Hasan Tahsin Aynizade Maliye Müderrisi
- Mustafa Zühtü İnhan- İhsaiyat Müderrisi
- Ahmet Raşit Turnagil- Hukuk-u Düvel Müderrisi
- Kenan Ömer Öner 1881-1944-İdare Hukuku Müderrisi
- Muslihiddin Adil Taylan 1881-1944 İdare Hukuku Müderrisi
- Münir Serim 1885-1952- İktisat Müderrisi
- Abdurrahman Munip Berkan 1884-1949- Hukuk-u Esasiye Müderrisi
- Münir Serim 1885-1952- İktisat Müderrisi
- Cevat Abdurrahim Gücün Tatbiki Hukuk Muallimi
- Ahmet Mithat –Hukuk-u Esasiye Muallimi

- Vekab Yekbaş- Ceza Hukuk-u Muallimi
- Memduh Bey
- Vehbi Bey

Edebiyat Fakültesinde görevli öğretim üyelerinden tasfiye olanlar:

- Ali Muzaffer Göker 1890-1959 Asr-ı Hazır Tarihi Müderrisi
- İsmail Hakkı Baltacıoğlu 1886-1978 Ulum-u Tedris ve Terbiye
- İslam Bediiyatı, İctimai Ruhیات, İctimaiyat Müderrisi
- Ahmet Naim Babanzade 1872-1934 Ma-ba'd-et Tabiiyye (Metafizik) Müderrisi
- Yusuf Behçet Gücer 1890-1952 Kurun-u Vusta Tarihi Müderrisi
- Ahmet Refik Altınay 1881-1939- Türkiye Tarihi Müderrisi
- Ali Ekrem Bolayır 1867-1937 Şerh-i Mütün Müderrisi
- Avram Galanti Bodrumlu 1874- 1961 Akvam-ı Kadime-yi Şarkıyye Tarihi Müderrisi
- Yusuf Şerif Kılıçel –Garp Edebiyatı Tarihi Müderrisi
- Ömer Ferit Kam- 1864-1944 İran Edebiyat Tarihi Müderrisi
- Halil Nimetullah Öztürk –Mantık Müderrisi,
- Ali Macit Arda –Beşerî Coğrafya Müderrisi
- Hamit Sadi Selen 1892-1968- Umumi Coğrafya Müderrisi
- Mehmet Hamit 1870-1943 İktisat Müderrisi

İlahiyat Fakültesinde görevli öğretim üyelerinden tasfiye olanlar

- Hüseyin Avni Karamehmetoğlu
- Fuat Bey
- Sekin Bey

Ek-40: Albert Einstein'in Atatürk'e Yazdığı Mektup

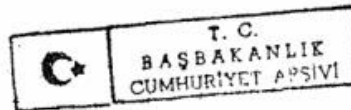
UNION DES SOCIÉTÉS "OSE"
POUR LA PROTECTION DE LA SANTÉ
DES POPULATIONS JUIVES

COMITÉ D'HONNEUR

Prof. A. EINSTEIN, *Président*.
Prof. A. BESREDKA, *Vice-Président - Paris*.
Prof. RADCLIFFE N. SALAMAN, *V.-Président - Londres*

SOCIÉTÉS AFFILIÉES

ALLEMAGNE.
ANGLETERRE.
DANTZIG.
ÉTATS-UNIS.
LETTONIE.
LITHUANIE.
POLOGNE (T. O. Z.).
ROUMANIE.

פארכאנד פון די געזעלשאפטן
פארן "דישן געזונטשין"

TÉL. :

PARIS (XVII). LE 17 September, 1933
4, Rue Roussel

Maarif Vekâletine
9.10.33

Your Excellency,

As Honorary President of the World Union "OSE" I beg to apply to Your Excellency to allow forty professors and doctors from Germany to continue their scientific and medical work in Turkey. The above mentioned cannot practise further in Germany on account of the laws governing there now. The majority of these men possess vast experience, knowledge and scientific merits and could prove very useful when settling in a new country.

Out of a great number of applicants our Union has chosen forty experienced specialists and prominent scholars, and is herewith applying to Your Excellency to permit these men to settle and practise in your country. These scientists are willing to work for a year without any remuneration in any of your institutions, according to the orders of your Government.

In supporting this application, I take the liberty to express my hope, that in granting this request your Government will not only perform an act of high humanity, but will also bring profit to your own country.

I have the honour to be,

Your Excellency's obedient servant,

A. Einstein

(Prof. Albert Einstein)

His Excellency
The President of the Cabinet of Ministers
of the Turkish Republic.

Adressa Télégraphique : "OSE" 4, RUE ROUSSEL - PARIS
3/10/33
40 a. yed - yed - yed - yed - yed

1) Teflefin evjati Komünizmi
2) Amelara bu zafu varak gıc beladit
3)

Ekselansları,

OSE Dünya Birliği'nin şeref başkanı olarak, Almanya'dan 40 profesör ve doktorun bilimsel ve tıbbi çalışmalarına Türkiye'de devam etmelerine müsaade vermeniz için başvuruda bulunmayı ekselanslarından rica ediyorum. Sözü edilen kişiler, Almanya'da yürürlükte olan yasalar nedeniyle mesleklerini icra edememektedirler. Çoğu geniş tecrübe, bilgi ve ilmi liyakat sahibi bulunan bu kişiler, yeni bir ülkede yaşadıkları takdirde son derece faydalı olacaklarını ispat edebilirler. Ekselanslarından ülkenizde yerleşmeleri ve çalışmalarına devam etmeleri için izin vermeniz konusunda başvuruda bulunduğumuz tecrübe sahibi uzman ve seçkin akademisyen olan bu 40 kişi, birliğimize yapılan çok sayıda başvuru arasından seçilmişlerdir. Bu bilim adamları, bir yıl müddetle, hükümetinizin talimatları doğrultusunda kurumlarınızın herhangi birinde hiçbir karşılık beklemeden çalışmayı arzu etmektedirler. Bu başvuruya destek vermek maksadıyla, hükümetinizin talebi kabul etmesi halinde sadece yüksek seviyede bir insani faaliyette bulunmuş olmakla kalmayacağı, bunun ülkenize de ayrıca kazanç getireceği ümidimi ifade etme cüretini buluyorum.

Ekselanslarının sadık hizmetkârı olmaktan şeref duyan,

Prof. Albert Einstein